Kimhi, David
Perush 'al nebiyim

X893
K56

[illegible] ... עם ודרי המזרחה שהיו נוטעים שם כל מרכב נפש [illegible]

[illegible] ולמשפחות [illegible] הכנעני. לבני מנשה בזה הפסוק אומר כי יב ערים היו לבני מ[illegible]

וממשפחות זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא יא ערים ממטה זבולון [illegible] וממטה גד [illegible]

וממטה ראובן לא כתב. ויש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה את יהצה ואת

מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים

אלו באיזה ספר ישן מדוייק ולא מוגה במקומם וראיתי כי נשאל רבינו האי ז"ל בזאת השאלה והשיב [illegible]

הכתוב לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו ורואה אני כי אינן כתובים בספרים :: אשר

יקרא אתהם. מתחלה ספר מנין הערים ואחר כך ספר שמם ומניינם כמו שאין קוראים אותם באותו

הזמן. ופי' אשר יקרא הקורא כמו ויקרא ליעקב [illegible] לו. כי להם היה הגורל ראשונה [illegible]

[illegible] שרש והיו להעשק וכן [illegible] :: אני המנשק. עם כל [illegible]. ופי'

אני [illegible] כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים. ופי' [illegible] גדולה כמו [illegible] קרית ערים. אני

דבר גדול כבר [illegible] הנביא והכותב להם. ואת [illegible] הוא [illegible] נזכר בספר דברי הימים. והוא [illegible]

הנזכר בספר שמואל [illegible] אחד. ואת [illegible] וכן נזכר [illegible] שבט מנשה ומחצית מטה מנשה

כל אחד מהם היה לו עיר שאלה [illegible]. ולחצי שבט המנשה. ואעפ"י שכבר [illegible] להם [illegible]

[illegible] שבט. עם בני גד ובני ראובן ואף כי שלחם [illegible] לחצי שבט המנשה אעפ"י שהיו בכלל

וישלחם. והנכון כי [illegible] אותו [illegible] שאמר ויברכם יהושע וישלחם [illegible] ואף כי שלחם ויברכם.

[illegible] הדבר שאמר להם [illegible] שאמר להם בנכסים רבים שובו [illegible] שהנחלו ראשונה

שני [illegible] וחזרו [illegible] פעם שנית [illegible] וגם כי שלחם יהושע [illegible] חלקו שלל אויביכם עם

אחיכם [illegible] לחצי שבט המנשה [illegible] עם אחיכם בני גד ובני ראובן [illegible] עם

השבטים אשר בארץ כנען. כמו שאמר בנכסים רבים שובו [illegible] עם אחיכם השבטים [illegible]

[illegible] עם אחיכם [illegible] אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו [illegible] ונשיהם [illegible]

[illegible] :: לעלות עליהם לצבא כמו לצבא. כמו וישבו [illegible] לארץ. [illegible] לחרב [illegible]. ולפי

שחשבו כי [illegible] עליו עולה וזבח [illegible] להם [illegible] לזבח [illegible]

[illegible] יהיה שם [illegible] שכן [illegible] ובמה [illegible] היו [illegible]

[illegible] נאמרו [illegible] ובגבעון [illegible] בירושלים נאמרו [illegible]

להם [illegible] לפי חשבונו להם [illegible] :: ואיש ראש בית אבותם [illegible]

[illegible] כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות [illegible] לאלפי ישראל. ואך אם

[illegible] אם [illegible] ארץ אחוזתכם [illegible]

כמו [illegible] וכן [illegible] כמו [illegible]

[illegible] :: לא גוע בעונו. לא גוע לבדו. וכמוהו

[illegible] לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדם :: אל אלהים כמו מלך מלכים ואלהים

הם המלאכים [illegible] אלהים וכן הוא [illegible] האלהים [illegible] שני [illegible]

[illegible] ישראל [illegible] ישראל כי [illegible]

[illegible] לא במרד ולא במעל [illegible] :: מדאגה מדבר. [illegible] הדבר [illegible]

[illegible] לבנינו [illegible] במקום [illegible] במקום [illegible]

כמו [illegible] לפי שאמרו להם [illegible]

[illegible] :: ויקראו פי' קראו [illegible]

[illegible] ובני גד ובני ראובן [illegible] הוא [illegible] והיא הגדול

פי׳ [illegible] גדולה ועצומה השמעים היו גדולים :: יהדפם מפניכם [illegible]
מלבם [illegible] ישמעו :: וילך [illegible] עמיד במקום עבר ורצים כמוהו ::
ומשום [illegible] אחד לגוים :: וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם כלומר שיהיו לבבכם ונפשכם :: ולשוטריו כו׳
הדברים הטובים שבאו עליכם ולא יתכן שיהיו מקרים שלא בכוונה ובכוון אשר יעד אתכם ובכל הטוב
פה ולא נפל דבר אחד מכל דברו אשר דבר יכלתו להכיר כי תמצאו גם לכם הכל ונפשכם על כל
בעולם הזה וכן ודרא אותן :: ושפטו אותם :: ויאסף יהושע פעם אחרת כי הנה כן לתועלת
ויקרא יהושע וכל ישראל לא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ואחרים כדי שיהיו נזכרים לשמור
התורה :: ויתיצבו לפני האלהים נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו
שאמר ויכתב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה ואסף יהושע שכם
ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבר עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב צרה
גדול ליעקב אבי ושיזכרו אותו ויעזבו ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועל כי שם עשה גם
ישר׳ בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו את אלהי הנכר
אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם וארבה את זרעו
הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בהם :: ואתן לו את יצחק ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה
ועוד אמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה :: כאשר עשיתי בקרבו ·
אחת שלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו :: ותבאו כנגד אותם זקנים שעברו ים
סוף וכן ותראינה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו עדין בחיים ויצא עליו אלהים · על פרעה ואנשי
שלא זכרו הרי זכר מצרים או אמר עליו דרך כלל על מצרים · ודרש על כל יחיד ויחיד שבהם את
שאם היה במצרים אחד שלא היה רוצה להכנס עם ישראל כמו עם האבות כמו בלק וקרי בלק
הוא והענין אחד · וילחם בישראל · והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם ישראל וגם יפתח אמר אם נלחם
נלחם בנו · ופירושו או התלחמה עשה שלא למלחמה עם לא אתכם היה נלחם) והוא הרוך מעשיו
כי לו היה יכול להלחם אתכם היה נלחם · כמו שאמר אולי אוכל נכה בו והמחשבה חשבה הכתוב
למעשה :: בעלי יריחו והנה לא ראינו שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל הכתוב אמר ויריחו סוגרת
ומסוגרת מפני בני ישראל אולי יצאו מיריחו מגדולי העיר על מלכי כנען להעזרם וכן כך נלמד
יריחו וגם היו עם המלכים שנקבצו אחרכן להלחם עם יהושע פה אחד · וגם נאמר כי מעצמה
גוים שאמר הנה נקבצו ליריחו לפי שהיתה עומדת על הספר והיא מנעולה של ארץ ישראל ונתקבצו
שם להלחם עם ישראל הנה לא ספר הכתוב מלחמה זאת ואם היתה למה לא ספר אותה הכתוב הוי אומר
וכן אמרו״ל שתי צרעות היו אחת במשה ואחת ביהושע והצרעה הוא ענין גבור רע · תעוף ארץ ואת
כי היתה הצרעה הולכת לפניהם ומוציאה עיניהם ולא היו יכולין להלחם וכאין ישראל והורגין אותם כמו
שאמר לא בחרבך ולא בקשתך · והדבר צרעה אל עינים · ואמר למה נקרא שמה אורעתא שעומדת
על ארך כי לא בקשתי ובחרבי לא תושיעני :: בתמים שם · לא תוארי · וכן אם באמת ובתמים
והסירו את אלהים פי׳ אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו מצרים אשר כמעט ובמצרים כמו שאמר ביחזקאל ·
אלהים קדושים הוא · קדושים לשון הפלאה כמו אלהים · וכן ישמח ישראל בעושיו · איה אלהי עושי
עדים אתם בכם · אתם בעצמכם תהיו עדים בכם כי אתם בחרתם לכם את ה׳ ויאמרו עדים אתם

בכם

נגד הנשמה והגוף · וכן העידו השמים והארץ · שמעו שמים והאזיני ארץ · הנשמה הם השמים
והגוף הוא הארץ ·· וישם לו חק ומשפט פי' לו לעם ועניינו כמו שם שם לו חק ומשפט שאמר להם דרך
כלל חקי התורה והמשפטים וקבלום עליהם · או פי' וישם לו חק ומשפט · יהושע שם לעצמו חק ומשפט ··
בשכם על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה ששם לעדים ודברי הברית שכתב בספר
תורת אלהים ·· ויהושע כתב בספרו פרשיות אלו בספרו ולא כתבם בספר תורת ה' · ודברי רז"ל יהודה
אומר ח' [illegible] · חד אמר שמונה פסוקים שבתורה · וחד אמר ענין ערי מקלט ולא נראה לפי הפשט לא זה ולא
זה והאמת הוא שאמר ·· תחת האלה הגדולה [illegible] תחת האלה אשר עם שכם · ובמדרש כי אותה
האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתו' ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר בשכם · ואין
כונת המדרש [illegible] · והאלה [illegible] כמו [illegible] ואחת
לעדים [illegible] אשר במקדש ה' הבית אשר היה שם הארון בשכם קראו מקדש לקדושת הארון
שהיה שם לשעה אשר דבר עמנו · פי' הפסוק כן [illegible]
[illegible]
ואני ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר"ל כי היא שמעה שדברתי עמכם והתורה אשר כרתי עמכם לא תלך כי
הם מדברי ה' אשר דבר עמנו בהר סיני ופי' כי היא משמעה על הארץ והשמים הארץ מעידים ·· בתמנת
סרח ובספר שופטים · בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורז"ל בו תמה את סרח שמה
ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה נקראת חרס כמו האומר
לחרס ולא יזרח · ואין חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן · מצפון
להר געש [illegible] בהספד יהושע [illegible] המקום שמצפון הר
געש [illegible] ולא הספידוהו כראוי רצה הקב"ה להגעיש
עליהם ההר ביום קבורתו ·· ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל · אע"פ שכתו' ויקח משה את עצמות יוסף עמו
הוא הזהיר את ישראל להעלותם כמו [illegible] והביאו לו · ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה
נקראת על שם האחרון [illegible] כתו' ויקח משה את עצמות יוסף עמו · ונהלך [illegible]
משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם נקראת המצוה בהם כתו'
אשר העלו בני ישראל ממצרים · משה העלה [illegible] אין כתי' כאן אלא אשר העלו · קברו בשכם [illegible]
בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו
בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אביו בארץ ישראל · ולפי ענין הפסוק ואני נתתי לך שכם אחד
על אחיך ראוי לו שיקבר שם בשכם וזהו שאמר לך כי כבר זכר הגבורה שנתן לו שישלם בנו
את חלקים ·· ויהיו לבני יוסף לנחלה · וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם
וכראו בו על בני יוסף אשר השתדלו בקבורת העצמות בנחלתם ·· אשר נתן לו בהר אפרים ·
רז"ל תמוה היה לו לפינחס שלא היה לו לאלעזר לא מלמד שנשא פנחס אשה והיא היורשת · ולמה
[illegible] ותמה אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים · ויתכן ג"כ לפרש
כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב וליהושע אבל לא ע"פ השם ית' כמו שנתנו להם · וזהו
שאמר אשר נתן לו · ולא היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו · ורז"ל
אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן [illegible] חוזרת ביובל ונמצא אותו
צדיק קבור בקבר שאינו שלו · אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר
כמו ויתן לי את מערת המכפלה · ואם תאמר לפירושינו קשה ג"כ שהרי מתנה חוזרת ביובל ונמצא
צדיק קבור בקבר שאינו שלו · מתנת יחיד חוזרת ביובל · אבל מתנת רבים אינה חוזרת · וזהו הגבעה
שבני אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה תם אמרו ג"כ כי ירושת הבעל אינה חוזרת
ביובל וכן הדין ··

אתחיל פירוש שופטים ·· ויהי אחרי מות

מי יעלה לנו להכבוש את הארץ אשר נשארה להכבש·· וימצאו את אדני בזק בבזק· ויכו
אדני בזק נימתו אדני בזק· ... והיו נוספת ר"ל אדון בזק· וכן אדני צדק אדון צדק·· בהנות
מן בוהן ידו ואינו מתעסקים לא מתעסקים לשון לשונות והוא האצבע הגם שבאצבעות·· וילחמו
בני יהודה פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לבדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי
כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם· וכן וילך יהודה אל הכנעני פי' וכבר הלך כי בימי יהושע
לבני חברון ודביר וכבר· פירשתי בספר יהושע·· ושם דביר ולדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין לספר
דביר· גלות עליות וגלות תחתיות ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אותו על הגלות
וכן יש שנים כי בספר יהושע תנה לי ובזה תנה לי המקום מים ושם שדה ובזה השדה · וחל פסוקיהן
ויקם שדה עפרון וגו' השדה והמערה·· מעיר התמרים תי' אקרית יריחו לפי שהיו בה תמרים רבים נקראת
כן וילך וישב את העם על הראש שבגבול קני את ותלבו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהודה
במדבר יהודה· והכתוב לא ספר לנו עלו מעיר התמרים או ממקומו וישבו שם עם הכנעני ואפשר
שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו למחית עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו· ופירש' ויאמר
משה לחובב ופירש' וישמע יתרו בתוך אחר בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו
כמו שכתוב ומבני חובב חותן משה· ופירש' וישמע יתרו שלא בעקומה נבתבה· לחזר דבר יתרו
עם דבר עמלק כי עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרים לפי' שעשה לו הקב"ה הדבר על סוף כל הדורות
כמו שכתוב מלחמה לי' בעמלק מדור דור· ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטוב להם בעצתו ושמר
לו הקב"ה הטובה על סוף כל הדורות כי הנה אותו שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ועצו
לבית ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם
שאול לכו סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל· הנה כי החסד היה שמור להם לעולם
ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אוהב ונכבד בין ישראל· ובימי ירמיהו הנביא היו בית הרכבים בתוך בני
ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני
יתרו כמו שכתוב המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב· ועתה כשלכדו בני יהודה חברון היו יושבים
עם הכנעני בחברון בגשור מתוך לה· נקראת עיר התמרים וכשלכדו בני יהודה חברון עלו מעם בשלום כי
קראו להם שלום בני יהודה בהלחמם עם הכנעני שיעלו מעיניהם ולא יספו עמהם כמו שקראו להם
שאול במלחמה עם העמלקי· וכן עשו ועלו מעם בשלום· וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה· זהו
הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הקבלה ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לבניהם
כמו שאמר נתנוהו לבני קני· ואמר כי מה שאמר משה רבי' ע"ה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו
והטבנו לך היה בשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על תק' אמה· והיניחוה בעלחלק אותו מי
שיבנה בחלקו בית המקדש יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים
שנה עד שנבנה בית המקדש· ואז בא בנימין ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנ' עלו מעיר התמרים
עם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה לא נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר
בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותה ועזבוהו שהלכו ללמוד
תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שאמרו ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו'
המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב·· כי לא להוריש כי לא יכלו להוריש אעפ"י שהיה י"י עמם
להוריש את יושבי ההר· ויושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם· והסבה האמיתית כי
הניח אותם משם לנסות בם כמו שאמר אשר הניח י"י לנסות בם את ישראל· וי"א והריבו והיתבי

תורה

עורף בעיר כן כרובו לא יכלו להוריש ... ·· ולא הורישו בני בנימן
ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימן
והנה שאמר עד היום הזה שהוא התנבא ... כי הוא כתב ספר שופטים לפי הקבלה ובימיו היה עדין
היבוסי בירושלם · ואף בימי דוד כמו שכתו׳ ·· ויתירו בית יוסף · והשלוחים הם התרים וקראם שומרי
שהיו עומדים מחוץ לעיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העיר כי לא היו רואים את מבוא העיר אולי היו
גבוהים ... ופרצים סביבותיה ·· הראנו נא את מבוא העיר · בדברי רז״ל לפיכך נקרא שמה לוז
לוז שאין ... לא היו יכולים לעמוד על פתחה של העיר · אמרו שהיה לוז ... עומד על
פתחה של המערה והיה הלוז חלול והיו נכנסים דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר והיא היתה
ויראו השומרים וגו׳ · ועשינו עמך חסד ... ויש ספרים שכתוב ...
היא שגגה · ... ·· ויראם את מבוא העיר · אמרו רז״ל ... והראה להם
... ·· ארץ החתים ... עד היום הזה · לפי
שקרא לה שם העיר האחרת ... עד היום הזה לוז · ובדרש היא שהיא
עד היום הזה · ... ולא החריבה
ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה ... ומוציאין אותם
חוץ לחומה והם מתים ·· כי חזק ישראל · ... והכבד יד בית יוסף
שהיו סמוכים להם כי אילון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד
בית יוסף ... ולא הורישום · ... ·· וגבול האמרי
מה לא הורישו בית יוסף ... ·· ויעל מלאך יי׳ ...
ואמרו רז״ל כי פנחס היה זה הנביא · מן הגלגל · שם נאמרה לו נבואה ... לישראל ...
... שם ... ·· אל הבוכים · נקרא המקום כן לפי
שבכו שם ... ·· לצדים ...
לצנינים לצדים · ... ·· ... הפעל
... ·· וישלח יהושע · ...
... בני ישראל ... אשר האריכו ימים אחרי
... אשר עשה לישראל ...
... ·· ... ויעזבו את
... כי ...
... ·· בכל אשר יצאו ... אשר יצאו ... יי׳ בם
... ·· ויצר להם ...
... ·· לא הפילו ...
... ·· לנסות בם את ישראל ... אשר לא
... בגבורים ··
רק למען · רק ... ישראל ... הדור הראשון ...
... את יי׳ ...
... כי יי׳ ...
... יהושע ...
פלשתים וגו׳ ...

ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ואשר הערים הקטנות והכפרים · והנה ראינו כי יהודה
לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם · ואיך אמר כי אלה הגוים הניח יי לנסות בם את ישראל · ואפשר
כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם · ואת הניח נאמר עליהם שלא לקחום ישראל בגבולם · וכן אמר הניח על
אשר לקחום ישראל ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל · ופי׳ וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר
הלבנון ·· ביד כושן רשעתים · כך היה שמו · ואפשר כי רשעתים שם מקום · ובארץ מהומשעתים
עליהם רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן ·· ותהי עליו רוח יי ·
ת״י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי · ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי התעורר בגבורה להלחם עם
כושן והוסר כל פחד ומורך מלבבו כמו ותלבש עליו · וכמו ורוח לבשה את גדעון · ורוח גבורה מן
ק׳ יי · וכן ותהי על יפתח רוח יי · ושרת על יפתח רוח גבורה מן ק׳ יי ·· עיר התמרים ת״י קרתא די
יריחו · וכבר כתבנו בעניינו · ואמר ויירשו פי׳ כשלכדוה לא שלטה ותלכו להם ולא נחנו בה וישבו בה
כי לא היתה להם ירושה ·· אטר יד ימינו סגור יד ימינו שלא היה שולט בה והיה שמאלי והוא מן ואל תאטר
עלי באר פיה · לה שתי פיות · מן לפי חרב · שהוא חד מצד אחד אשר לחרב · וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים ·
גומד ארכה · אינו אמה וכת״י גרמידא · מתחת למדיו · מתחת לבושיו · איש בריא · בעל פטימא שמן וכן לא
לבריאים להשמינם · וכן ועשרה בקר בריאים שמנים ·· מן הפסילים מקום שהיו שם פסלי
אבנים וכת״י מן מחצביא · ויש לשאול מאחר שהיה בא עם אהוד להמית עגלון בעניין הזה למה הלך
ואח״כ שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי ירא היה אחר שאמר לו דבר סתר
לי שהיה מוציא העומדים עליו ויהרגו אותו כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר
כלה להקריב המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאלו שנזכר ואמר דבר אחד ששכחתי לדבר
למלך · ועוד שאם ירגישו באחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח מהם שהיה
אם היה עם העם נושאי המנחה ·· ויאמר הס · שתוק עד שיצאו העומדים עלי · המקרה שם נפלא
מלחמה ולולי הראש היה רגוש והוא מענין קר וחם · כלומר עליה עשויה חלונות חלונות להכנס
בה הרוח לקרר ולעמוד שם בימי הקיץ · וכת״י בעליית קיטא · דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא ·
אמר ר״ל לפי גבה ... שהיה בה עם מלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון ·
הנצב הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקרא החרב להב לפי שהוא מלהב ומלהט כמוהו
מאשון ומאורנו · וכן הוא אומר ולהב החרב · וברק חנית · וכ״ת קתא דבר שנכנס ואמר ויבא גם הנצב
כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור החלב שהיה איש שמן וסגר החלב בעד הלהב כלומר
בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא ·· ויצא הפרשדונה ת״י ונפק
אוכליה שפיך לבטנו המלך ... פרש שתרגו אוכליה ומן פרשדונה שהוא הגוים
ושפך ושדי ויצא הפרשדונה מקום יציאת הפרשים · והמסדרונה מקום יציאת העם הבאים אל המלך
והמקום עשוי סדרים לשבת שם אבל אחר שהמית ויצא אהוד המסדרונה · ידעת כי ויצא הראשון
אינו אומר על אהוד וכן המתרגם נבונה והוא המסדרונה לא כפירה ·· בעדו עליו · וכן ויסגר
יי בעדו · כלומר סגר דלתות העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו
בדבר עד שימלט ·· ונעל הסגירה היא סגירת הדלתות בלא מנעול · והמסגר אותו ונעל אותו כי סגר
במנעול כדי שיחשבו דבר אחר ויאחרו מלדרוש אחריו וימלט בין כך ·· מסיך כמו מסך בגדיו
כי הוא מן מסך ר״ל סוכך רגליו והוא לשון כבוד כלומר שהיה נפנה ·· ויחילו עד בוש ת״י ואוריכו
עד סגי כלומר עד אשר בושש מאד · ובוש הוא פעל עבר מנחי העין בשקל הבקר אור · ובושש משה
מן המרובע בשקל כונן ·· ויקחו את המפתח כי מצאו אותו מבחוץ במקום שהניח אותו אהוד
כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומבחוץ · עד התמהמהם · בעוד התמהמהם · השעירה שם

מקום

ידפו

רדפו אחרי כיון שאמר להם מואב בידכם ולכדו המעברות שמעבר הירדן כמו שכתו׳ למעלה ויירשו את עיר
התמרים ועכשיו הכו את מואב ויש׳ כל מואב שהיו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו
המעברות הירדן שלא יעברו מואב ועמלק לעזור את אחיהם שהיו בארץ ישר׳ כי ארץ מואב היא
מעבר הירדן מזרחה ממול הירדן או לפי המעברות הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישר׳ שלא יוכלו
לנוס לארצם ·· כל שמן · פי׳ כל אחד מהם · ותרגו׳ גברים · פי׳ כלם גבורים שתיפול אימה בלב רואים
ואמר שמן כלומר בריאים וחזקים · וכן יתרו בעשתונים ויש לפרש שמן עשירים וגדולים וכמו
הנה משמני הארץ יהיה מושבך · וכן שמנים כלומר עשירים וגדולים · ומפיק רפסין ··
במלמד הבקר הוא הכלי שדוקרו האחד מקומותיו הנקרא דרבן שמפריש בו החורש את הבקר
נקרא כן כלומר המלמד הבקר לחרוש · ויו׳ בפרשת תוריא · ומן הלשון הזה נקרא ורבי יוקיס פרשי
לפי שמפרישין בפרישין שבגליות מלשון ובכמוני יפרשו ·· אהוד מת · למה זכר מיתת
אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו · לא נחלה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה
ולא עברו מלעבוד הבעלים כי בימיו לא שקטה הארץ בימיו · ולא נקרא כי לא אמר שלא ויושע גם הוא את
ישראל והנה כמו בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו׳ · אשר מלך בחצור קודם שמלכם יהושע
והחריב ושרף חצור והמלך הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז · ואמר שנשארו מאותה משפחה ובנו
לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא גם יבין כמו המלך הראשון ופי׳ חרושת הגוים מתרגמין יער
חורשא כי היו בו עיר והוא מגדלים חזקים וישבו בהם כנענים הנשארים ולפי׳ בחרושת הגוים בחקוק בדברי
מתרגמין ·· לפידות אמרו שהוא ברק בן אבינועם ברק ולפידות קרובים בענין ·· ורבותי׳ נקרא
אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש · ואפשר פירוש עבר מבנין פועל הכוונה למרוצתו · או
הוא כנוי מן הקל בשקל אוכל קש ·· תמר כמו תמר והוא הפסוק כן והוא יתכן נקראת בשמרות
דבורה הנביאה מן רומה ולא דקל בירחו ופרוסים בתמרות גנים ענין ומשחא בבקעת בית
שקיא בביתאל עפר חיור בנור המלבא וסלקין למנחה בית ישראל למינא ויל׳ דרך הפשט שהיה לה
בית תחת התמר אחד ומה שאמר דבורה הוא יתרון ההודעה כי כבר אמר ואמר והיא יושבת עליה
ואמר · וזכר אחרי פי׳ דבורה לרבות ההודעה כי כן משפט הלשון כמו שם העולה בני נח ואולם ··
ויעלו אליה בני ישראל למשפט · כי היא היתה שופטת את ישראל בימים ההם ··
ונבואתם היתה נאמנה כי לא תצא כן לה נבואה לגמול · ותשלח · אם היתה אשת היתה
פרושה ממנה התנבאות וישבה · תחת התמר ושרה שלחה לו לקרוא לו ואמר לו הנבואה
אשר דבר יי׳ ·· הלא צוה איננו הנאלת הדברים · לא אמרה לו דברים אחרים קודמין לזה
והכתו׳ חזר וכלל הדברים מה שהיה בהם מן הצורך וכן הלא שמעתיך · וכן כי נתן יי׳ בידינו
את כל הארץ שאמר שני המרגלים כמו שפי׳ ובאה גם המלה הזאת לחזק כאדם שמתהר בחבירו או
ומגידו או מה הלא אמרתי לך הזהר לך והשמר שלא תתרשל בדבר וכן הלוא שלחתיך שאמר
לגדעון ·· ומשכת המשוך ישראל ותפתה בדברים עד שתביאם אל הר תבור כי ידעתים היו מחיל
סיסרא לפי היו צריכין פתוי ·· ומשכתי אמר כי ראו אתמגנני סיסר שלא יבא באותה מלחמה
כי מבונה יהיה אם יבא והקב״ה מושך לבו לצאת ואמרו שאמר ומשכתי · וי״ו לא יתבב והרג הגוים
עי׳ חרב והכבינון עי׳ קטולין ·· כי ביד אשה · וי״א על שנאמר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה
זה ואינכו נבון לשון הפסו׳ שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך על פי כך אם לך לא תהיה תפארתך
כי על ידי תהיה התשועה · ואמרו כי ביד דבורה תעבור יי׳ את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת
נקראת על שמך ·· ויעל ברגליו · תעלה · נפרד מקעוץ · פי׳ נפרד מעל בני יתרו שישבו שם
בני קני כשעלו מעיר התמרים ·· אילון בצענים · כן כתו׳ וקרי בצעננים והכל אחד והוא שם

ומקום נקרא כן על מעין ידוע אצלם · ועל מימי מגדו · כומה שלקחוהו מן בצבני המים דברי רז"ל
אהם גבים מלאים מים בשבות שהם כמו אגמות מלא המים · וכן זכרוהו הם ז"ל בזה הלשון כמו
שאמרו הנחו מגני דארעא מיקרו ·· מחרושת הגוים פירשנוהו למעלה · הלא יי' יצא לפניך
כדרכו הלא מלאכי יי' · נפק למצלחה קדמך ·· וסיסרא נס לא נס על מקום שנפמחנהו כי אם נס
על נפח חרבם שהיה חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריהם והכום לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל
להמלט בנוסו כי ידביקוהו וגם למקום אחר · שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב
למקום המלחמה להמלט שם אהל יעל כי שלום היה בינותם וחשב שיתעלם שם ויסתירוהו על עבור
המלחמה ·· סורה אדוני סורה אלי שניהם מלרע שלא כמנהג כדוב · בשמיכה תר' בגונבא ופי'
רבי האי ז"ל גלופקרא הנזכר בדברי רז"ל קונה בלנה ובמדבר גמ"ד בלשון התרגו' · והוא כמו [illegible]
וצאין ממנו ציציות מן הבגד בכל פני הכסות · ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בציציות
שמיכתא כדר עב · ובויקרא רבה והכסתו בשמיכה רבנן [illegible] מתרי בבורקא · רבנן מתבא מתרי
בגושיכלא · [illegible] ולא [illegible] כל ששמו שמיכה שלא מהו שמיכה
בשין [illegible] שמיכה [illegible] שמעיד עליה שלא נגע בה סיסרא ·· ותשקהו ותכסהו
חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו [illegible] ולא ירגיש [illegible] חלב [illegible]
ברכם ·· עמד [illegible] פתח האהל · ותקח יעל [illegible] יתד [illegible] ותקעה
בארץ · כרעם פתח · והוא נפעל [illegible] ויעף [illegible] ובין ויעף [illegible]
אחר ופי' ויעף [illegible] לפי כרעם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת ·· ותשר דבורה
וברק בן אבינועם לפי שדבורה עיקר המעשה · כמו ותדבר מרים ואהרן
בפרוע פרעות · בנקום נקמות · [illegible] בהתנדב עם בישראל
המגברים והמתנדבים לבאת למלחמה כלומ' על הרעה [illegible] · ותי' הפסו' כן
כד מרדו בית ישראל באוריתא אתו עליהון עממיא [illegible] מקרויהון [illegible] אוריתא
[illegible] על [illegible] מנהון [illegible] ישראל [illegible]
[illegible] סיסרא ומשריתיה [illegible] לישראל [illegible] בבני כנישתא
[illegible] אוריתא [illegible] קדם יי' ·· שמעו מלכים ומלכי
הארץ · [illegible] ישראל [illegible] שאמרו כל בני ישראל מלכים הם ·· יי' בצאתך משעיר [illegible]
המפרשים [illegible] מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים · וכן פי' [illegible]
[illegible] בו [illegible] כל ההרים כמו הר שעיר והר פארן [illegible]
כמו [illegible] ויחרד כל ההר · וכן [illegible] · והחכם ר' אברהם [illegible] ז"ל פי' כי הוא רמז למלחמות
שנלחם הקב"ה בעבור ישראל · וכן [illegible] משעיר למו · וכן [illegible] · וקדוש מהר פארן
סלה
וכן [illegible] לפני עמך בצעדך בישימון [illegible] · וכן ורגש ותרעש הארץ · בכל
רמז למלחמות · ופי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום · כי [illegible] ישראל להלחם באומות
[illegible] שעיר [illegible] סיחון ועוג ויצא [illegible] לפניהם [illegible] בכל המלחמות
ההם · וכן שמים נטפו גם עבים נטפו מים הרים נזלו מפני יי' הכל [illegible] על המלחמות
[illegible] שמים נלחמו · ופי' זה סיני [illegible] מפני יי' [illegible] ישראל [illegible]
מפניו [illegible] עליהם [illegible] כל יושבי כנען ·· בימי שמגר בן ענת
הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה [illegible] לא היתה התשועה
[illegible] כי בימיו חדלו ארחות [illegible] על [illegible] התשועה [illegible]
[illegible] כי [illegible] היתה [illegible] ואותה יי' שהביא על ידה התשועה [illegible]

היתה

היתה היין המלחמה והתשועה עד שקמתי דבורה שקמתי אני ותי״ו כמו לשוא·· פרזון שם מענין ערי הפרזות·
ושקמתי שניהם השין פתוחה פתח והוא במקום פתח קטן · יבחר · כשיבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה
להם המלחמה · ולא היו יכולין לראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואעפ״י שישראל היו רבים מארבעים אלף
ויותר והוא סך החשבון · אעפ״כ היו נסים מפני אויביהם ונסגרים שם בעריהם ואויביהם רודפים אותם
עד השערים · ויש לפרש מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישראל עושין רצון הבורא ולא היו הולכים אחרי
אלהים אחרים ואת תיתבירתי יהושע לא היה צריך להם רעג׳ מגן ורומח כמו שלא בני גד ובני ראובן ואעפ״י שהיו
חלוצי צבא לא הוצרכו שמירות מגן או רומח כי יי׳ אלהיהם נלחם להם · ובאו עם אחיהם ושבו להם
בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבורא · ויונ״ת כד אתרעיאו בית ישראל למיפלח לטעוותא
חדתן דמקריב אתעבידא ולא אתעסקו בהון אבהתהון אתו עליהון עממיא וטרדינון מקרויהון וכד הדרו
למעבד אוריתא ואתגברו אינון על בעלי דבביהון לא יכילו להון וכל אתקף כיסרא סגיה ומעיקא ועמיה
ארבעין אלפין אחידי סיפין ורומחין ואריבני תפין מאשי מעריין לא יכילו לאגחא קרבא בישראל · ואז לחם
שערים היא תשובה בנקודה כי היא נקודה בתנועה אחת והיא שם פעל מלחמה והוא במשקל חמץ · עקב אשר
לא שזה בפועל שלא כמנהג·· לבי לחוקקי ישראל גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת ל
מלחמה לבי ורצוני עליהם ואורה עליהם ברכו יי׳ שהכניע אויביהם לפניהם ונקראו הגדולים חוקקים ע
שמשימין החקים בעם · ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו ואורה עליהם שיברכו יי׳ על התשועה
הזאת ופי׳ המתנדבים בעם למוד בהם תורה ומצות·· צחורות · לבנות כמו וצמר צחר · ר״ל המהודרים
רוכבי האתונות החשובות והטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שוחו ומהרו ללכת יחד וכן יושבי
על מדין והוא שם המקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה · או הוא שם לארץ ידוע אבל פתרונו ירושלים·
ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שהלכו בבטחה שיחו ומהרו ללכת יחד · ותרגומו ... מדין
וסככה · ויושבי על מדין · לבעלי המדין ... וכן הפסוקים ...
דהוו מהלכין ... רכבין על אתנן ... דמשיקן ... בכל תחום ארעא ישראל ...
למיתב על דינא ... ומשתעין על גבורן דאתעבידו להון ·· מקול מחצצים מקול יורי החצים
לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות יי׳ · ושם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזי בבטחה·
ומשם מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנין קול ומריעין להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת
בורחת כל העיר · ופי׳ יתנו לשון למוד ושנון הדברים ושננתם לבניך והתנינו לבנך ·· עורי עורי שנים הראשון
על דבר והאחרונים על שבי · אז ירד שריד ירדה בתשלומו · ופי׳ ... והשלים השם ישראל שהוא שריד באדירים
אשר בעם · בין מלך כנען · ומלך לאדירים במקום ... כמו וישבו אתו לארץ · כי איש הקיני לפניו ומלפני·
מני אפרים · כמו מן אפרים והיו״ד נוספת · וכן מני עליו שרשם בעמלק שרשם היו נלחם בעמלק והוא
יהושע בן נון שהיה שבט אפרים ונשיאם ואחרי יהושע נלחם בניהן עם עמלק והוא שאול שהיה משבט
בנימין וכן בעממיך כנגד בנימין ... בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים על המלחמות יי׳·
ועתה שירדו למלחמה יען הכיר הגדולים והחכמים ואעפ״י שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה
ומזבולון ... הספרים והחכמים אין צריך לומר שאר העם ומושכים בשבט סופר · פי׳ ... והסופרי
שבט המשה · וכן הי׳ זבולון ... וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה · ושרי כמו שרים כמו וקרע
חלוני כמו חלונים · ושופטי שרי ... להם · וכן שבט יששכר יצאו לו · וכן ברק יצא עם דבורה ובעמק שלח
ברגליו שלא ... בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו
למלחמה גדולים חקקי לב ... ישבת בין המשפתים והם המערכות ושריקות לשמוע שריקות
עדרים כלומר ישב ... בטוח ולא חששת למלחמות ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה הזאת
וכן גלעד שכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה ויש לו לתמוה והלא מכיר אותו נדבא למלחמה ומכיר הבי

גלעד בעבר הירדן שכן · ויש מפרשים כי זה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן למכיר בן מנשה ... ויתן משה את הגלעד ... כמו שאמר ... ארץ הגלעד
... למטה ישבת בבירוך · לא באתה למלחמה גלעד עשית כן כמו שנשיא מטה וישב
ושכן בעבר הירדן ... למלחמות ישראל ואתה למטה נשיא כן ... עלפי שאתה מעבר לירדן
... למפרש ... שלא ... · כמו גלעד שכן בעבר הירדן ... וחלקו ונחלתו
שם ... עבר ... ישראל ואתה למה לא עשית כן ·· ודן למה יגור אניות · אינו אותו על אניות
... לא היה חלקו על הים כי זבולון היה חלקו שם כמו שאמר ... לחוף ימים · ושכן ... שכתב נחלקו
... לא היה ... שלא ... שעבר הירדן ... והניח נכסיו לעבר
הירדן · ... אשר ישב לחוף ימים · כי ...
חלקו וגורלו כמו שנ' בגורלו ... · ועל מפרציו ישכון · על
המקומות ... שם ... לפי לא ... המלחמה שלא ... פרצותיו ···
... נפשו ... מעולה מרוב חפצו במלחמה
... שם נפשו על ... · ... בל ... · ... עלמו
... שם ... מנשה ... כמו שאמר ... על
... · ... · ... ישראל ...
נופלים ... ·· מן שמים נלחמו · ... היה הנצחון גדול ... ישראל ... כאלו
מן שמים נלחמו עם סיסרא הכוכבים ממסלותם ... הכוכבים
... ... נחל קישון ... לפי שמן
... מן שמים נלחמו · ... המלחמה היתה ... נחל קישון
... המלחמה ... כמו ...
... הנחל ... נחל ... בלא שום ...
... נפשי עוז · ... נחל ... כי מן השמים נלחמו ... ·
... נפשי עוז ... נחל קדומים ... שם ...
... · אז הלמו ... עקבי הסוסים ...
במלחמה · ... כי ... על הארץ ...
... וכן ... · ... עקבי סוס ... פרסה לפי ...
... עקבי סוס · ... · ... · אורו מרוז ... עיר קרובה
... המלחמה ... לפי ... אותם ... לא ... · ... כי ...
כי ... ·· תבורך מנשים יעל ... אבל
... · ... מנשים ...
... · ... החלב ...
אותו · ... · ... · בספל אדירים · בספל
גדול ... · ... אדירים ... · ...
... קריבה ... פיילי ... · ...
... ·· ... פיילי ...
הקריבה חמאה חלב ... · ... שנים · ... החלב ... אחר החמאה
כי ... · ... כי ... לאכול אחר שהשקתו כי ... החלב
... · ... החלב ... · ובספל אדירים הקריבה חמאה לאכול ·· ידה
... · ...

ואח"כ

ואו"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד ולהלמות ידה שמאלה ברבה ידה וימינה בריבה הימנית
עמלים · וכנה השליחות לשים בעבור כי הם בשתי ידיה · ל וכל אשר שאלו עיני · כי ידה לא
ישבנו רגליה · וכתב והתשובות בפיו ינחם · ויש תימה כי תשלחנה בולד אין צריך לבלגת ט פי' וכו
וימינה תושטו בעבור יתד ולהלמות · ור' אחר' מעשה י"ל פירוש בחקרון כף הרתיון כמו לב שתה ויטוב
בתי שפי נגהה · וכן פי' ידה כיתד והוא ברך שלה בעבור שאת הבורך ועמשים ועל אחר ראויה לה
הברכה יותר משאר נשים כי עשיה מעשה גבורה שלא עשו שאר הנשים כי אין מעשה גבורה
לנשים כי אם לאנשים לפי' מה ברך שלה ביתה ביהד תשלחנה הנשים האחרות ובימינה להלמות
עמלים · והלמו שם הכלי שמכין בו האנשים העמלים בכלי המלאכה ·· מחקה ראשו חפירת
ראשו · ולשון ערוך בדברי רז"ל אין מוחקין במקום שאורשין והמוחק הוא הכלי שמעבירין על
המדה שמעביר כלומר שעליה · ומחצה · מן ומחץ מתניו · וחלפה הגבורה היתה ברקתו · וכמי מעבירת
בציבתו · או יתיה וחלפה מן יחלוף ויסער שהוא לשון כריתה · בין רגליה כרע נפל שכב · כן מנהג
הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם · והנכון כי כרע כריעה שלא יתה לו תקומה · וכן שאמר כאשר כרע
אם נפל שדוד · ויש בורים והוא רחוק כי יש בפסוק ג' בין כרע נפל ושכב · ואמרו כי ז' בעילות בעל
אותו רשע ביעל אותו היום ומה שכתבנו לתועלה בעילת שעיבה מכחיש את הדרש ·· ותיבב
תריעה מהדגו תרועת יבבא · ויתו ואוריקא לשון הבטה שאמב כמו החלון · וכן בעד אשנבי נשקפתי
הענינה כל אחת מן החכמות הענה אותה ... אם קיקרא הטיב מעדית לה ... בעצמה כמו
שאחכמות משיבות לה · כן היתה בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו ··
ימצאו יחלקו שלל · והביאו שלל לרוב כאשר ישא שכבר אותם ויחלקו השלל ביניהם ולא תם ומאחרים
לבא · רחם רחמתים · נערה או שתי נערות לראש גבר לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל ·
ויתי יתבין גבר וביתיה לכל חד וחד · שלל צבעים · בגדים עשויים במיני צבעונים · רקמתים שמעשו
בו מעשה מחט בבגד בצורה ובצבעים שונים זה מזה · לצוארי שלל · כלומר לראש השלל כלומר
נתונים הבגדים הנכבדים בראש השלל לתתם לשר הצבא · ויתבן דגות ציורי צבע בצשון על צוארי
נבסי שהמחיון ונעלו מתורו קדם גבורתי כבגו ·· ואוהבין כצאת השמש בגבורתו · כצאת השמש
בבקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם יתב' הולכים וחזקים · ויתו ורחמותי
כזיקית יתון עבידין למיהוי כזוהר ... ותלת מאה וארבעין ותלת למיפק שמשא בגבורתיה ··
המנהרות · כמו מערות ויש להם חלון ומלמעלה שהכבד מעמנו האורה ומפטרת נקראו מערות
המצדות · המצדים החזקים ·· ואם זרע כאשר זרע כמו והיה אם בא לאשת אחיו · אם יהיה ...
היובל לבני ישראל ומתומין להם · וישחיתו את יבול הארץ התבואות שהיו בעשבים קודם שיגדלו בשולם ·
וכן האילנות הכלתיו בורחים ומפילים · ולא היו משאירים מחיה · ושה ושור וחמור היו בוזזים להם ··
איש נביא · מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיחם בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה
שקרה · ואגרש אותם כמו לגרש לוריבים לא תלך מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום
לעבור ויצאו לקראתם למלחמה · וכן כנעני מלך ארד וכן מלכי כנען חשבו ללחום ולוחצם · וישב
תחת האלה אמרו רז"ל ישיבה כי אין נראים המלאכים ביושבה כי אם בעמידה כמו והמלאך ה' עומד
והנה איש עומד לנגדו · ואמרו רז"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון · וכאשר לא פנה אליו
נראה אליו ואמרו ה' עמך וכן מתני מתבונן שובך לשון עכבה · וכן אשרי יושבי ביתך והנותנים
להם · ומשה את המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחלה כמו מושל שמקדים נמצא להם בכל
אם יפנו אליו ויקראוהו באמת · ואמרו נתעכב עד שמצא לו זכות ואחר כך נראה לו ואמרו ויאמר
מבזיות הזבחים היום אמר לו גדעון אבי זקן מהה הכהן לבית ואני אהיה חובט שאם יבואו המדינים

המשל שלשה [illegible] שנעשה [illegible] שער העיר [illegible] שהיה עם אבימלך היו בתם אנשים
ונשים לפי מה [illegible] עתה ·· בעלי שכם · ועבד [illegible] מגדל שכם · לא היו בעיר כאלפי
[illegible] כאשר [illegible] על צריח בית אל · [illegible] בצריח [illegible] כמו מגדל כמו ובעלים וצריחים
שם המקום שצריך [illegible] הצריח בית אל צריח · [illegible] כי צריח בית אל שם המקום · ופי' צריח [illegible]
לצריח [illegible] · [illegible] לצריח בית אל למגדל קיים · שוכה עצים שוכה כמו ענף · וכן במשנה [illegible]
לא יקוץ את השוכה על [illegible] · שוכה [illegible] · כמו [illegible] כמו [illegible] ·
[illegible] אחד [illegible] ·· פלח רכב חתיכה [illegible] שהוא אחת מן הרחים והיא העליונה · ופי' ונקראת רכב
והתחתונה רחים · או שכב ·· ותרץ [illegible] מבנין הפעיל · ומפעלי הכפל [illegible] רצוץ ·
[illegible] וכן [illegible] לשון שבירה · ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל [illegible] כמו [illegible]
כי אחריו הוא להושיע את ישראל · שגם אבימלך הושיע את ישראל [illegible] שלא נזכר כיון [illegible] אחרי אבימלך [illegible]
שגם הוא הושיע את ישראל [illegible] · [illegible] אחרי [illegible] עם שופטי ישראל ולא [illegible]
עליו וישב על ישראל ·· תולע בן פואה בן דודו איש יששכר כך שמו וכן [illegible] ותרגם בר דודו
[illegible] אח אבותי [illegible] בן דודו של אבימלך ·· ושלשים עירים להם · כמו ערים
[illegible] עיין הפועל לזווגו עם עיירים [illegible] שהוא ענין אחד [illegible] ספור זה להודיע [illegible]
[illegible] כי גדולים [illegible] רוכב על עיר אתון והעיר
הוא החמור הנער כמו [illegible] · ועל עיר בן אתונות [illegible] הנכבדים [illegible] לרכוב ואפשר
ג"כ כי [illegible] יקראו ג"כ עירים · כי [illegible] החמור · ועיר פרא · ואפשר לפי שהפרא
הוא חמור המדבר ·· חוות יאיר [illegible] וזה הוא יאיר בן מנשה [illegible] כי [illegible]
בן [illegible] יאיר [illegible] ויאיר בן מנשה והערים ההם [illegible]
חוות יאיר בן מנשה והערים ההם [illegible] חוות יאיר [illegible] ·· ולא עבדוהו [illegible] עבדוהו
אפי' בשותפות · [illegible] י"ח שנה [illegible] כי [illegible] י"ח שנה [illegible] כמו [illegible]
[illegible] ·· ותקצר [illegible] ישראל [illegible] וכן [illegible]
[illegible] ויאמר ה' אל בני ישראל · על ידי נביא ·· ותקצר נפשו בעמל ישראל
[illegible] כמו [illegible] והחכם הגדול [illegible]
[illegible] · ופי' ותקצר נפשו [illegible] כי [illegible]
[illegible] ויעבדו את ה' [illegible] רחם עליהם [illegible]
[illegible] בעולם כמו [illegible] בבשר ובלחם [illegible]
לפי [illegible] כי [illegible] ופי' ותקצר נפשו כמו [illegible] · וכן ויתעצב אל לבו [illegible]
ודברה תורה כלשון בני אדם ·· ויחנו בגלעד היא העיר שלקחו בני מכיר בן מנשה [illegible] בני
עמון ויחנו בגלעד [illegible] ויחנו במצפה להלחם בבני עמון וכיון [illegible]
בני ישראל [illegible] בני עמון [illegible] · ויפתח [illegible] אל ארץ בני עמון וכן [illegible]
אל ארץ בני עמון [illegible] גלעד [illegible] בני עמון · כי לא [illegible] ארץ הגלעד כי [illegible]
להם ·· בן אשה זונה בן פלגש [illegible] ולפי שאינה עם בעלה בכתובה וקדושין [illegible] ·
[illegible] פונדקיתא [illegible] פונדקיתא · [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] · [illegible] כי בן אשה אחרת

אחרת

אתה וכן הרג אריבר אותנה המצבות אחריו [illegible] לפרוש [illegible] פי לא נגאל לפי שהוא בן פלגש ואחיו בני
אשה אחרת לפי שהיו אומרים שלא ינחל עמהם שלא היה ראוי לירשן אותו כי בן פלגש היה כמו שאמרו
רז״ל מי שיש לו בן מן [illegible] הוא לכל דבר חוץ [illegible] שיש לו מן השפחה ומן הנכרית. ואמרו לכל דבר
[illegible] לירשו ולטמאות לו. וכן אמרו לפי יפתח [illegible] כלומר שעשיתם עמדי שלא כדין.
בארץ טוב. ארץ הארץ היה שמה טוב. וכן אם יגאלך טוב. לפני יי׳ במצפה. במקום שהיה שם ביתו
כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמר לפני יי׳ כמו שאמר יי׳ יהיה שומע בינותינו או
לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שנתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי הוא המצפה
שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ
שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה [illegible] אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני
יי׳ במצפה. את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון. [illegible] לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל
ממנו כי אם ארץ בני עמון לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד יבוק לפי השיב לו כי אותה הארץ
שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמורי לקחה ממואב וישראל לקחוה ממלך האמורי והנה ישראל
לא לקח ישראל ארץ מואב ולא ארץ בני עמון. במדבר עד ים סוף. במדבר הידוע והוא מדבר שור כמו
שנאמר ויצאו אל מדבר שור. וילכו ג׳ ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתוב ויעברו
בתוך הים המדברה וילכו ג׳ ימים במדבר איתם ויחנו במרה. והלכו המסעות ההם [illegible] עד שבאו עד
ים סוף וכן כתוב ויסעו מאילים ויחנו על ים סוף. ומה שאמר עד ים סוף. והם כבר עברו הים ואחרי עברם
הלכו בזה המדבר [illegible] כי ישראל לא עברו הים לרחבו כי בפינה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפינה עצמה
יצאו. כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו. ואם תאמר אחרי שלא
הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן הב״ה אלא להראות
להראות עוצם גבורתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה וישקעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו
המסעות ההם אחר שעברו. ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות
ההם על שפת הלכה רחוק מן הים ובמסע ההוא חנו על שפת הים. לפי אמת ג״כ הנה על ים סוף ומשם
נסעו אל מדבר סין ומה שאמר ויבא קדשה קצר המסעות וכתב הצריך לו לכתוב והוא קדש כי
משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום. וגם אל מלך מואב שלח.
והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמר כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמ׳
והמואבים היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו. ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא
הניחום לעבור וגם המואבים לא הניחו לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר
עשו לי בני עשו. והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי׳ [illegible] כי מלך אדום לא הניחם לעבור
על דרך מדינתו כי משם היתה דרך כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפי שהם היושבים בשעיר
כי כן כתוב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר. וכתוב ונסב את הר שעיר. וכן מלך
מואב לא הניחם לעבור. אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנ׳ אתה עובר היום את גבול
מואב את ער. וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב
את ארץ אדום. ויחנו הנה בעבר ארנון [illegible]. כמו שאמר [illegible] והנה הוא היה גבול מואב.
רק זה אתה [illegible] שואל הארץ שהיתה למואב ומלך האמורי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו
וכן היה בפי המואבים אוי לך מואב אבדת עם כמוש. ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך
את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי [illegible] יכול להציל הארץ מיד מלך האמורי וה׳ אלהינו
הוריש מלך האמורי מפנינו וירשנו את הארץ היא הוריש ענין גירושין כתרגומו [illegible]. וכן כל אשר
הוריש ה׳ אלהינו מפנינו הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה. הטוב טוב אתה. [illegible]

ועתה הטוב טוב אתה מבלק · הרוב רב · ענין מריבה · אם נלחם נלחם בם הראשון מקור
בחולם בנו"ן והשני נפעל עבר שהוא פתח · ואמר אתה ביהושע ויקם בלק וילחם בישראל
לא כתב שפי' אם כי המלחמה היתה שעשה להם כשפים לכלות אותם · הנה לא נלחם עם ישראל בעבור ארצו וגם
מלכי מואב אחר כן נלחמו בישראל באו הטענה היום שלש מאות שנה ביד ישראל: שלש מאות שנה ישבו
בארץ האמרי עד היום היום שנכבשה ועדיין לא נלחמתם עליה עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה
בחשבון זה כמו שמפורש בסדר עולם · יהושע פרנס את ישראל כח שנה עתניאל בן קנז מ' שנה אהוד
פ' שנה · דבורה וברק מ' שנה · גדעון מ' שנה · אבימלך ג' שנים · תולע בן פואה כג שנה יאיר כב שנה הרי
רנ"ו שנה ושני השעבוד בכלל ויח שנה שעבדו בני עמון את ישראל עד שלא קם יפתח הרי שלש מאות שלא עם
שש שנים של יפתח · ותהי על יפתח רוח י"י · ושרתה על יפתח רוח גבורה ... ויעבר בני עמון
פי' אל ארץ בני עמון · והעליתיהו עולה · ... ואבי ז"ל פי' והעליתיהו הוי"ו במקום או ופי'
והיה לי"י הקדש אם איננו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה · וכמו זה תמצא אביו ואמו
או אמו ויפה פי' · וכן נראה מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי ולא אמר אבכה על נפשי למות
כי לא המיתה אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש והוא שאמר ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא
אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה לה כך נראה לפי פשוטי המקרא · ודברי
רז"ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבל · אין לו ממנו · הנ' כמו ממנה ... כלומר כי זולתה לא
היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדיין כמו שאמר והיא לא ידעה איש · וכן אמר בעל המסורת שהם
סבירין ממנה וקורין ממנו · ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהיה לאשת יפתח בנים מאיש
אחר קודם שנשאת ליפתח והיו מגדלים יפתח בביתו והיו נחשבים כבניו אבל ממנו לא היה לו בן
או בת כי אם אותה · וירדתי · יש מפרשין ... ירד ... בענין אחד · ורבים כמוהו ·
והנכון לפרשו כמשמעו כי המצפה ששם היתה בת יפתח היתה גבוהה על ההרים או אמר וירדתי
כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים · וכן ויעלו אותם עמק עכור · וירד הבל כתרגומו שפירשנו
ויה ואתגבר על טוריא · ופרש וירדתי על ההרים · אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך ·
ויעש לה את נדרו אשר נדר שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי
העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות שם בנות ישראל לתנות לה · כלומר לקונן ולבכות
על בתוליה עמה כתרגומו לאליא · ותרג' ויקונן המלך ואליא · ... ד' ימים
בשנה היתה מתבודדת כמו האנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי
חייה · ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכת בנות ישראל היתה לחק בכל שנה · והות לגזירה
בישראל בדיל דלא למסקא גבר ית בריה וית ברתיה לעלתא כמא דעבד יפתח גלעדאה ואילו
שאיל לפנחס כהנא הוה פריק יתה בדמין · ... ז"ל אמרו וכו' ... ר' יוחנן
ור' שמעון בן לקיש ר' יוחנן אמר בדמים היה חייב וריש לקיש אמר אפי' בדמים לא היה חייב דתנן
האומר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא ב'
בדמיהם עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו בדמים היית פטור אמר פנחס
הוא צריך לי ילך אצלי ויפתח אמר אני ראש קציני ישראל אני אלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה
ושניהם נענשו · יפתח בנשילת איבריו מת · שנ' ויקבר בערי גלעד · פנחס נסתלקה ממנו רוח
הקודש שנ' ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם לפנים אין כתי' כאן אלא היה עליהם לפנים
וי"י עמו · עכשיו לא היה עמו · ויראה מדבריהם כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא
סבור שנדרו היה נדר כמו שאמר ואנכי פציתי פי אל י"י ולא אוכל לשוב ובתו גם היא כך
חשבה גם שנדרו היה נדר כמו שאמרה פציתה את פיך אל י"י עשה לי כאשר יצא מפיך · [illegible]

אפרים

אפרים אתם · כלומר כמו פליטי אפרים [...] · שאתם המחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם
חשובין לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד משיבים אותם · כשהיו מנצחים
אותם יחידים עוברים בארצם · ולא עברה המחלוקת [...] עם גלעד לא עם אפרים וכן ת"י דורי מתרו
משיזבין מאפרים ומת מרון חשיבין כביר גלעד בגו בני אפרים בגו בית מנשה · ועוד שאמרו פליטי
אפרים ר"ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כן · ויוכיח הפירוש הזה והוא כי יאמרו פליטי
אפרים המעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי עם האנשים הרקים והפחותים ש
שבאפרים והם הנקראין פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמות שהיו רועים
מעבר לירדן שהיות שם המרעה לבני אפרים כמו שאנו מוצאין לבאר בספר שמואל בפסוק [...]
אפרים · והפחותים הם הרועים ברוב ·· האפרתי אתה · נקרא אפרת אשר משבט אפרים
ונקרא אפרתי אשר מעמת להם אפרת כמו וכו' בן איש אפרתי ·· שבלת כמו שהיו מנסין
אותם בזאת המלה כן היו מנסין אותם בכל מלה שיש בה שין והאפרתים היו קורין אותה סין
ולקח הכתו' אחת מהמלות ויתכן כי לקח המלה הזאת לפי שהיא שבולת הנהר במקום שהיו עוברין
ובני אפרים שהיו מגמגמין באות השין אולי היה דבור מרבם גורם להם זה כמו אנשי צרפת
ואשכנז שאינן יכולין לקרא השין כן וקוראין אותה כמו הס' ספה ·· בערי גלעד דרך הדרש
בזה שחלה בשחין כבר והיה נופל איבריו מעיר לעיר · ובכל עיר שהיה נופל איבריו
היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו · ודרך הפשט פירוש בעירי הגלעד
באחת מעירי הגלעד וכמוהו בשתים הנחלתן כי באחת מהשתים · ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות ··
אבצן מבית לחם · אמרו רז"ל אבצן זה בועז · והנראה בעיני כי אמרו זה הפסוק בעבור ספור
הכתו' נשואי בניו ובנותיו וכתוב לו כבר [...] שלא יראה אדם לא בעושר ולא בבנים כי
אבצן עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר
בונותא עקרתא במאי פרע לי ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והוא שופט ישראל
כי ראה יי' [...] · ונזדהו אם קבלה היא אבלים זה ולפי דרך הפשט ספר הכתו' נשואי בניו ובנותיו
לספר הצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו [...] בו דברים טובים אשר
בשברם הגיע לזאת הצלחה ולמעלה גדולה להיות שופט את ישראל ·· רוכבים על ע' עיירים הספורה
גב' להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים · כלומר בעשרם [...]
וגדולתם · לא היו צריכין להתעסק במלאכה אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים והיתה שופט
ישראל · ח' שנה [...] ושופטו אותם ·· **ממשפחת** הדני ביו"ד היחס כמו שאמר המנשי ·
והמשפחת כמו שבטו וכן ויקרב את משפחת יהודה · עקרה ולא ילדה תוספת ביאור וכן
ותהי שרי עקרה אין לה ולד ·· ואל תשתי יין ושכר כמו תשמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר
מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיות נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ·
והנה שאמר ואל תאכלי כל טמא דברים האסורים לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת
ענבים · כמו שפי' רז"ל תנאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר · אבל [...] ולפירושנו
בתשמרי נא שמשון לא נטמא למתים · אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ·
ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר · פירושו השמרי נא ומפני זה פי' כל טומאה דברים האסורין לנזיר · אבל
יש לתמוה היאך [...] עליו הי' להיות קדושתו מן הבטן איך נטמא [...] המתים · והנראה בזה כי הנזיר
אשר לקח בתחילה [...] והשיבן לבני ישראל כי חלילה השופט ישראל והמושיע ישראל
להתחתן בפלשתים [...] הנחתן בם אשר חמור מאד והביא את האדם לידי כפירה בתורה ית'
ויתי כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתו' שנענש עליו ולא נאמר עליו שעשה הרע בעיני ה' ··

יהיה כי [illegible] וכן מתחלתו כי תואנה הוא · כאמרו לקחתי אשה מבנות פלשתים [illegible]
היתה ורצונו היה [illegible] בזה אבל בודאי היה מגיד אותו ומשיבין לו [illegible] ישראל · ואעפ״כ סבה היתה
[illegible] להיות [illegible] הפלשתים להנקם בהם כי נראה כי ישראל שבאותו הדור לא היו ראויים לכך שיושיעם
תשועה גדולה ושלמה מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כי הנה שאמר
הכתוב וישפט [illegible] בימי פלשתים כ׳ שנה [illegible] של שמשון בכללם על כרחך לפי חשבון השנים · ולא
היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפי לא היה לפלשתים סבה להלחם בישראל מפני
שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעות בפלשתים וגם פלשתים היו [illegible] בעוד
שהיה מריע להם [illegible] אותו [illegible] מלהלחם בישראל לפי כשבקשוהו פלשתים מבני
יהודה [illegible] להם · [illegible] בגוית האריה [illegible] וכן היות אשת שמשון
[illegible] סבה להנקם מפלשתים [illegible] אשר לו [illegible] עלילות וסבות [illegible]
עיניו לפי שאמר והישר בעיני שמשון [illegible] קח לי כי היא ישרה בעיני [illegible] כי חשק בה ליופיה ·
וכן [illegible] אשר חשק [illegible] כוונתו הראשונה הטובה שהיתה רצונו [illegible]
[illegible] כי תואנה היתה [illegible] מבקש מפלשתים [illegible] כי בתחלה כוונתו היתה לטובה [illegible]
מפלשתים ואחרי כן גברה עליו התאוה בראותו אותה וישרה בעיניו והפסיד כוונתו [illegible]
[illegible] אשר [illegible] ולפי [illegible] פלשתים [illegible] · ור״ל [illegible]
[illegible] כי תואנה הוא [illegible] ואעפ״כ [illegible] ונקם [illegible]
מפלשתים · יין ושכר [illegible] ודברי רז״ל [illegible] ושכר [illegible] ר׳ אליעזר [illegible]
[illegible] הנך הרה [illegible] וילדת בן [illegible] יולדת וילדת [illegible]
בלשון פועלת [illegible] פועלת [illegible] בלשון פועלת [illegible]
[illegible] לשון ופעלת לפי [illegible] יהיה וילדת [illegible] ומורה לא יעלה על
ראשו [illegible] והוא יחל · כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז״ל
דרשו [illegible] שבועתו של אבימלך [illegible] אם תשקור לי ולניני ולנכדי · ולא נלחמו בישראל [illegible]
יחל להושיע לפי שלא [illegible] התשועה שלימה · כמראה מלאך האלהים נורא מאד פי׳ כי [illegible] בני אדם
חושבים כי המלאך גוף [illegible] נוראה · לנער [illegible]
[illegible] · וכן אשר [illegible] אשר [illegible] היום [illegible]
[illegible] משפט הנער ומעשהו [illegible] המלאך כי לחם
[illegible] ואם תעשה עולה [illegible] לפני [illegible]
[illegible] לעשות [illegible] עולה [illegible] היו עושים הרע בעיני ה׳ והיו
מעלים עולות לאלהים אחרים · כי לא ידע מנוח [illegible] נעצרה נא אותך [illegible]
[illegible]
[illegible] · ואם [illegible] כי אין [illegible] המלאך [illegible] כי היה
[illegible] · ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח נביא גדול [illegible]
[illegible] כי יבא דברך [illegible] דבריך · [illegible] ופירושו [illegible]
[illegible] · פלאי [illegible] ואם היתה [illegible]
ופירושו מכוסה ונעלם שלא תוכל להשיגו [illegible] ופירוש · [illegible]
[illegible] עולה [illegible]
איסור [illegible] כי [illegible] עולה [illegible]
[illegible] גדל [illegible]

למה

להב עלה מלאך יי' בתוך המעלות בלהב·· כעלות הלהב מעל המזבח כבית לא יסף עוד·· שלא נראה להם
פעם אחרת עוד· וטעם אז· כבר הגונו כבר עם ולא יסף עוד שלא נראה להם פעם אחרת עוד· וטעם אז ידע
מנוח כבר ידע ולא יסף· ויהיה פי' ולא יסף להראה על המראה ההיא בעבורה· כלומר שלא בלהב המזבח
ולא נראה להם עוד אז ידעו כי מלאך הוא שהלך מעיניו ולא ראוהו עוד במראה ההיא· להראה בחולם
וכן להראה בשולח· כמו שהם בשלשים· הנהון תנהון·· ותחל רוח יי' לפעמו· ת"י ושרת רוח גבורה
מן קדם יי' לתקפותיה כלומר התגבורת והכח שהיה לו כשעתה התחיל לו וזהו המקום שהוא שם בין כמשתלבו·
ללבוש את לבוש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול· ושם התחלה הכח מעתה ה"ר אולי היה לו שם כבר עם
אויבים ונלחם והכהו לאספר· ויהיה פי' לפעמו לשון תפק בנין נפעל והתפעל מתנו שהוא חסרת ו
הכח ושבירת האברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו· ותפעם· וכבר כתבתיו בפי' אחרים
בספר המכלל בשרש פעם ונקלות הפי' הוא הנכון בעיני· ובדברי ז"ל פי' לפעמו מענין פעמון·
שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג· ופי' רוח יי' נבואתו של יעקב אבי' החלה גם שאמר יהי
דן נחש עלי דרך·· וירד שמשון תמנתה וכתוב במקום הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז"ל שאמרו שני
תמנות היו· ואחרים אמרו חדא תמנתה הוא· כאדם העולה גובה עליה כאדם העולה גובה יורדת ודרך כרש ?
שהעולה בה כתוב בה עליה שמשון שנתגנה בה כתוב בה ירידה·· תאנה עלילה כתרגו' תוספא ותרגו'
עלילות הסקופי· וכן מתאנים אותה לשון עלילה וסבה· כפיר אריות· פירושו כמתירכת גדי עזים
והכפיר גדול מהגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא· ופירוש שמתקין
בגבורתו נוספת בו· לקראתו אולי הוא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו
ואמו לא ראוהו ואמו שאלו· ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה· רוח יי' רוח גבורה מן קדם יי' וישסעהו
תרגו' ותבריה כמא דמתבר גדיא· וכן שמדועת הכתוב והנגדבין עניין חתיכת הדבר לשנים וכן וישסע
אותו בכנפיו· לפי' היה צריך לפרש לא יבדיל ויכבד לאשה בעבור האשה שיתנותה לו· אשר עם
האשה עצמה שהנשאת לו·· וירדהו· הרבו ונסחה· מן כירים ולא יקח יי'· ענין הוצאת הדבר
ממקומו וכן והכהנים ירדו עליכם· ובענין הזה הרדיה בדברי רז"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק
שם בתנור· ואמו אשה תרדות ונותן בסל הכל מצרפן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת הרדה
כאמרם כשורת לא ירכה בהרדיה לא גנבין· לא האשה· כרגו על עיסק אמיתתו· ואמו וירד אביהו
והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו· נראה כי אביו נכנס לעיר תחלה על ענין האשה שהבין עצמה
לנשואין·· ויקחו שלשים מרעים· כמו ויקח קרח· כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ואולם כראותם
על המרעים שכבר אחרכן וכמוהו ותראהו ותחילה והגותו שכתבנו בספר המכלול· סדינים
הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או הוא מתעטף בהם ות"י פלגסין והרג בשני חרוטי
בשני פלגסין· ביום הז'· יום שבעה הית· ויסבינו סוף החופה ופי' ותבך עליו ג' ימים השלשת ימים·
מיום השבת עד סוף שבעת ימי· המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרתו שיגיד לה החידה· ויש לפרש
ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים·
נואשו מהגידה· והמתינו עד יום הז' אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופי' ותבך עליו ג' ימים היא ועמה
ובכתה עליו כל ז' ימי המשתה ולא רצה להגיד לה· וביום הז' הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה··
הלירשנו היו' משמעות בגימ"י במקצת הספרים ופי' הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו
ממונינו ומה לא בעבור זה קראתם לנו שאנחנו רואים שאתם רוצים לקחת ממונינו ע"י החידה· ות"י הלמסכנא
קריתון לנא הלא· הה"ג תלא כמו הלום·· ההרסה השמשה כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו
החרבה· והטעם שאם בא השמש ביום השביעי טרם הגידם החידה היו נותנין לו ל' סדינים כי כבר שלמו
ג' הימים לפי רחקו להגידה טרם בא השמש·· חרשתם בעגלתי על דרך משל כלומר שחקרו הדבר

[illegible] על [illegible] והתפסה [illegible] מהם לאיש · קבלו רז"ל כי מותר היה
לו ליטמא [illegible] שהיה נזיר כי התולדה אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נזר הוא עצמו בנזיר
דברים שאמרו לו התולדה כפי היו אסורים לו יין ותגלחת לפי היה מכה בפלשתים ומפשיטם א"כ שנזיר
[illegible] ולולי מקבלים היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או במקלות ולא היה נוגע בהם כמו
[illegible] אותם בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה · או אפילו היה נוגע בם טרם מותם
היה מסלק ידו מהם כי לא יטמא האדם רק מהמת ואף שהוכה מכת מות ג"כ ויקח את חליצותם
טרם מותם או פי' אחר מותם בזה לפלשתי אחר מפשיטים או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת
לא במקום מצוה והמלחמה בפלשתים מצוה [illegible] להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומ"מ
היה הכל כמו שכתבנו כי [illegible] הוא והנה קבלו רז"ל כי נזיר מטמא למת מצוה ·· [illegible] בגדישים
וכלי [illegible] · ובהמותם [illegible] החליפות [illegible] · ג"כ [illegible] אף שלא [illegible] או החליפות [illegible] כי
היה להם אחר שבגרמה לקחת [illegible] למרעהו · אשר רעה לו · הרג לחבריה [illegible] שושביניה · אשר רעה
לו שלקח אותו שמשון לריע · נקיתי הפעם · הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין מעשה עמהם רעה ··
שועלים מלת שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפי היה דבק הלפיד בין שתי הזנבות
כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואולי
כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם · ורז"ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון
יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם והיא שבועת אבימלך לאברהם ··
ויבער מגדיש [illegible] ועד כרם זית ועד כרם [illegible] וכו'
ועד כרמים ועד זיתים [illegible] כרם [illegible] ויקרא כרם זית הזיתים הנטועים ביחד הרבה כמו
שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי ·· אם
[illegible] אם [illegible] עשיתם כזאת שורפתם אותה ואת בית אביה היה טוב
אבל עתה שלא [illegible] על [illegible] אני [illegible] לא אחדל [illegible] נקמתי בכם פעם
אחרת ואחר כך אחדל ·· שוק על ירך · ת"י פרשין עם רגלאין · שוק הוא הרגל · וירך [illegible] · ויש לפרש
שוק על ירך שהנופלים [illegible] · כלומר כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו
מפניו והכה אותם בנוסם ונופלים שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו ··
וינטשו בלחי · על שם סופו · כי על דבר לחי החמור נקרא המקום לחי · ופי' וינטשו לשון שטיחה כמו
והנה נטושים על פני הארץ כאשר עשו לי כן עשיתי להם · וכן כאשר [illegible] כן [illegible] בו ··
ויעלו [illegible] מן הסלע כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמר [illegible] וירדו [illegible]
[illegible] · [illegible] ת"י [illegible] בית [illegible] ·· וימסו [illegible] נפעל · והוא כמו וימס לבב העם ·
אסוריו · שם [illegible] אשר [illegible] · טריה · לחה · וכן מכה טריה · וכן יקראו
לה [illegible] · [illegible] רז"ל [illegible] ·
פי' לחה ·· חמור חמורותים · צבור צבורים · כמו חמר חמרים · והם שלשה משקלים בזה הענין
חמור משקל אחד במשקל [illegible] · וחומר מן חמרים משקל אחר במשקל קדש חדש · וחמורה מן
חמורותים · משקל אחר משקל [illegible] הגדולה · רמת לחי [illegible] · ולפי שהשליך הלחי שם
קראו רמת לחי · את המכתש אשר בלחי · [illegible] כי [illegible] כי [illegible] הלחי
והיה הסלע עשוי כמו המכתש לפי קראו המכתש · [illegible] והיא הגומא
[illegible] ·· עין הקורא [illegible]
[illegible] ·· וישפוט את ישראל בימי פלשתים [illegible] בימי פלשתים
היינו שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיען מהם · [illegible] שלא [illegible] אשה

זונה

זונה ... לעזתים לאמר ...
לאמר וכן היום הרגו לעצמו מי יחוש לנו ... ויחרשו כל הלילה ... כלומר היו עושים עצמן כחרשים ·
שלא ישמר מהם שמשון ·· ויסעם · ויסע עמהם ועמו · בריח כי לא נמצא עמהם מפתחו ... ויצא כי ·
בורח · וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו שלא השנים פעלים · ונאמר ואחריו פעלים עומדים ·
ואתחנו נתן לך בפתח שלא כמנהג והדברים תלה אשר עשיית לו לעצמו כחו לא היו ביום אחד אלא
היתה שואלת יום אחד ואחר ימים היתה עוד יחוק · ויזמנו ותציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו
בדברית כל הימים ·· יתרים לחים אשר משמשים לחים וחליתי כתרגו' אחלש יבמריחו אש · כלומר שיונק
בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש שלא תעשו בריח · ... על האש שהרגי הארח בית נורא ·
עבותים והרים עשויים מג חבלים שהם חזקים · ומחלפות · קווצות · עם המסכת הי' עם מכמין בתשתיתן · ר"ל
לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו מרוגים בראש איש ... בתוספת ואחר לתקוע היתד שלא יתגלגל עמו
שתעקלפין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז · והיא עשתה כן ותתקע ביתד הארג חסר הנסמך ר"ל היתד
יתד הארג או בא תקטיכות על הא היריעה · המלאכה התקש ותתרומן לו · והארג הוא שם הכלי שמקפל
האורג הבגד לפניו בארגו והי' מכסין בגראין והוא בלשון ... ותאלצהו רפה תלאה ויכו לאמגש
ופי' ותחלצהו · ותקצר נפשו למות אמרו רז"ל בלשון נקיה שהיתה שומטת מתחתיו בשעת תשמיש ·
כי הגיד לה את כל לבו · מתוכן ידעה אמרו רז"ל ורעה היתה אותה הרשעה באותו הצדיק שלא היה מוציא
שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהים אני ידעה שהגיד לה את כל לבו · ויש לפרש כי הכירת דבריו
כי אמת אמר לה כי אמר לה הסיבה שבעבורה היה לו הכח · ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בג' פעמים שלא
וחליתי כלומר יחלש כחי מחוזק היתרים · אך בפעם הזאת אמר וסר ממני כחי בכל הפעם כי הגיד לה את
כל לבו לה כתי' וקרי לי והכתו' דברי השלח שאמר למסרי פלשתים והקרי דבריה שבותה לשלוח ··
ותישנהו וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו
ונהו שאמרה בפעם השלישית · ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת · ותקרא לאיש ותגלח ופי' ·
והגלח צותה לו שיגלח והוא · ובא לשלישי · או לקחה היא המספרים מיד האיש וגלחה אותו ·· ותחל לענותו
אע"פ שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש בגלחה אותו ·· אצא כפעם בפעם ואנער · כמו
שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק בו חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק · ופי'
ואנער מן השינה והוא לא ידע · והלא הגיד לה כל לבו ובעבור היה שאמר יסור כחו ממנו כמו שאמר
וסר ממני כחי · ואם כן היאך אמר והוא לא ידע שלא שכח בשינתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם
כפעמים האחרות ולא נזכר שסר כחו ממנו · אבל לא ידע כי סר ממנו · כי חשב שאע"פ שסר ממנו
כחו שיעזרהו הי' בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים ·· בנחשתים כתרגו' בשלשלן דנחש ·· ויהי
טוחן · נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות רחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחונה
האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת להתפרנס אם לא בטחינת ברחיים · וכן הוא אומר בתורה
עד בכור השפחה אשר אחר הרחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור · ימות כי הכל אחד · והשבויים ...
טוחנים היו בבית הסהר · ודרך הדרש יחוק בזה שפירשו ויהי טוחן בבית האסורים כמו הטוחן לאחר אשתו · אבל
אחר היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו · וכי מה הנחל להיות בהם ולא סר ממנו כחו · וכן הי' על דרך פשוטו
והוא טוחן בבית הרחים ·· ויחל שער ראשו לצמוח כאשר גלח כמו שגלחו מחלפות ראשו כן החלו לצמוח
והטעם הספור הזה לפי מה שאומר ויאמר שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמר לנער —
שהניחהו את העמודים כי חשב כיון שצמח השער את היות סבת תשבת כחו שב בצמח ראשו ·· לדגון אלהיהם
ולשמחה · מקור בשקל לראות את תשב · ח"ל לבו לשון רבים ואע"פ שהוא בלא יו"ד כי טוב כתי' וקרי' כטוב
והענין אחד · האסירים כתי' ביו"ד וקרי האסורים בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול ·· והמושב כתי' שראשו

[illegible] ענין אחד כמו נע ונד · וענינו ענין הסרה מן הדבר כמו לא ימוש
מתוך העם [illegible] לא ימיש [illegible] מן שלא פעלים עומדים וזה פועל יוצא ולזו ענין
[illegible] מפני שהם דבקים עם העם וזה ענין [illegible] מפני שהוא דבק עם זה כמו כי במעמקות ולא
[illegible] כמו [illegible] וכמוהו [illegible] ויהי אותו ענין [illegible]
אמר שני · והמוש והמשש בענין אחד [illegible] יהיה כמשמשו ·· נקם אחת · פירוש נקם אחת
משתי עיני · כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם · ובדרש אמרו רבותינו ז"ל תן לי שכר עיני אחת
בעולם הזה ושכר עיני אחרת הנח שמורה לי מתוקנת לעתיד לבא · [illegible] על הנבואה
כי כל [illegible] כפר [illegible] אחר שהוא [illegible] שני [illegible] שנקראת [illegible] ואנשי [illegible] קורים
אותה [illegible] להיות [illegible] ·· וילפת כמו [illegible] ויחרד האיש וילפת
ולפתו ארחות דרכו · שהוא ענין מקפיד והנטייה · והוא שפט [illegible] וישפט את ישראל ·
לא [illegible] וישפט [illegible] שנעשית לו בענין [illegible] כי לא נעשית לו אחר כן
התשובה אבל [illegible] ולא היה לו [illegible] אתו והוא שופט את ישראל כמו
שאמר בכל שופט ושופט · [illegible] שני פעמים כי שפט את ישראל כ' שנה אמר אחת
[illegible] שהיו פלשתים [illegible] כ' שנה [illegible] שהיו [illegible] כ' שנה בחייו ··
ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו · כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה [illegible] וישימו
להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה [illegible] ויקם
וילך עד נכח יבוס היא ירושלם · ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקי
[illegible] כי בימי יהושע היה פסלו של מיכה כי [illegible] אהל מועד בשילה אחר [illegible] שנה ·
[illegible] ויעבדו [illegible] כל ימי יהושע
[illegible] מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה · ולא היה זה בימי יהושע כי אפי' על המזבח שבנו
בני גד ובני ראובן [illegible] כ"ש פסל מיכה ומה שאמר לא נסור אל עיר נכרי [illegible]
נכבשה ירושלם עדין · ואני אומר כי בימי יהושע נכבשה [illegible] מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל
ובכללם מלך ירושלם אחד · ואמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם · וישב היבוסי
את בני יהודה בירושלם · הנה כי לקחו בני ישראל ויהודה ירושלם כי בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא
נכבשה עד דוד · ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישראל [illegible] מפני שהיה היבוסי עדיין
שם והלוי [illegible] נכח יבוס היה [illegible] · [illegible] כי [illegible] היבוסי [illegible] ירושלם
שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם [illegible] היבוסי [illegible] נסורה אל עיר היבוסי
הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי · ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין [illegible]
שמשון [illegible] ·
ונסמך [illegible] פלגש בגבעה כי [illegible] פסל מיכה [illegible] ישראל במלחמת בנימן
[illegible] לא היו [illegible] ישראל כי [illegible] עם בנימן [illegible] ישראל ·· אשר
לקח לך הכסף אשר לך [illegible] ואת אליה [illegible] שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה
כי אני לקחתיו והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו [illegible] אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי
לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה השיבנו לך שתעשה ממנו הפסל ולא רצה מיכה [illegible]
בו לעשות הפסל והמסכה [illegible] הכסף [illegible] ממנו הפסל
והמסכה · לו בית אלהים · [illegible] בית אלהים [illegible] אפוד ותרפים [illegible] בית
[illegible] כל [illegible] חוץ [illegible] אחד שהוא קדש כל ימי היות בית
אלהים בשילה [illegible] אפוד ותרפים · [illegible] שהקריב קרבנותיו עליו אחד

המנהיג והמנהג להורות פסל ומסכה והמלכות ובעבור ·· איש הישר בעיניו יעשה · ר״ל לפי
שנעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ואין שופט בימים ההם ·· מבית לחם
יהודה · בית לחם אחר היה בזבולון לכך זכר בית לחם זה ליהודה בכל מקום · והנה שאמר ממשפחת
יהודה היא תוספת ביאור ועל בית לחם יאמר שהיה משבט יהודה · והלוי ההוא לוי היה ואיך יאמר
עליו ממשפחת יהודה · והאמת כי אמו ממשפחת יהודה ירצה אמה מיחס הכתוב אותו למשפחת
האם · וכמו שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בנו בן מכיר בעבור העירים
שהיו ליאיר בארץ הגלעד א״כ · ורז״ל דרשו כי בן גרשום בן משה רבי׳ היה ולפי שעשה מעשה
מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפי תלוי בו הנון כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם
בן מנשה תלה נון ולמעלה בין המם והשין לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלו עליו הנון
לומר כי עשה מעשה כאלו היה בן מנשה ולא בן משה ·· והוא גר שם · בבית לחם היה גר
ואעפ״י שהיה לוי והיו ללוים ערים לשבתם · זה מעיד המגורר שם בבית לחם על צרכי מחיתו · ומפני
לא מצא שם צורך מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו ·· עד בית מיכה לעשות
דרכו כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם ואילך ·· לימים
לשנה ·· וערך בגדים · ת״י וזוג לבושין ר״ל כי ערך האדם בבגדים לשנה שנים אחד לימות הקיץ
ואחד לימות החורף ·· וילך הלוי · הלך לצרכי מיכה ולרעה אצותו ונתרצה לישב עמו ·· וימלא
כבר פרשתיו ·· כי היה לי הלוי לכהן · כלומר מיתרון טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים
להיות כהן לי ·· בימים ההם · גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט
היה לישראל ובימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם
כל ימי השופט וגו׳ ואמר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו׳ נראה כי בימי השופט
לא היו עושין איש הישר בעיניו ובשלשת המעשים אלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש
בגבעה אמר אין מלך בישראל · ושהמעשים מן בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן
ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט והיו עושים איש הישר בעיניו · ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם
כדברי בעל סדר עולם שאחרי יפתח מצאנו שאמר ש׳ שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה
בשנת הארבעים לצאת בני ישר׳ מארץ מצרים · והיה מיפתח עד שנבנה הבית קל״ע שנה שאחרי אומרם
ויהי בארבע מאות שנה ופ׳ שנה לצאת בני ישר׳ מארץ מצרים וגו׳ הנה ש׳ שנה עד יפתח משנת הק״מ
וארבעים תן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים קמ״ם עם ארבעים
שהיו במדבר · ואנחנו מוצאים שלו קל״ע אשר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן
שפט ישראל אחרי יפתח ז׳ שנים ואילון י׳ שנים ועבדון ח׳ שנים ושמשון כ׳ שנה ועלי מ׳ שנה ושמואל
כ׳ שנה ודוד מ׳ שנה וד׳ שנים של שלמה שאמר בשנה הד׳ למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנת
הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על קל״ע נ׳ שנים · הנה אנחנו צריכים על כל פנים
לתקן החשבונות אפי׳ לדברי בעל סדר עולם · כי נ׳ שנים הם יתרים לחשבונו · והנה כ׳ שנה שאמר
לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב · ועוד כי אינו כ׳ שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה
הארון היה בשדה פלשתים ז׳ חדשים ועלה בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם כ׳ שנה
עד שהעלהו דוד משם אחר ז׳ שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהכ׳ שנה ז׳ שנים נשארו י״ג שנה
י״ג לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפי׳ במלך שאול היה שופט שמואל שנ׳
וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו · הנה משמת עלי עד שמלך דוד ז׳ שנים נשארו עדיין שתי
שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם הו׳ שנים שלו והוא אומר
גם בהתחלת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל

... ויהי אחרי שמואל של ישראל ולא ישראל לא ... פלשתים במלחמה · ולא ולא התלבשו
לפניהם המנעולי ונגד הימים ההם ורק הגמה לדרוש אחרי המלך ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יתר · והנה
כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב העיד בו השנים האלה הקדומים אין מלך
בישראל והנה עלי בן נ״ח שנים כשמת שופט ובן צ״ח היה כשמת ושפט את ישראל מ׳ שנה ולא יתכן לומר
שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שיהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן נ׳ שנה
ויותר והיה הנביא וישראל והזקנים והעדים הקבלה שקבלו יורה שנעלם שאחרי עלי קבל מפנחס //
ושמואל קבל מעלי · ובן נביא אחרי נביא · א״כ הספק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט בישראל · ובימים
ההם שלא היה להם מלך ושופטיהם עושים כרצונם ואיש הישר בעיניו · ועשה מיכה פסל ובני דן הקימו
להם אותו הפסל ובני בניהם הרבו דברי פלשת ·· כי לא נפלה לו · לא נפלה לו כל נחלתו בגורל כמו שאמר
בספר יהושע ויצא גורל בני דן ... כמו שאמר ... בנחלה בנחלת
לו בתוך שבטו ישראל לא נפלה לו הראויה לו והוצרכו לבקש נחלה ·· עד בית מיכה סמוך לביתו · שלא
באלהים · לפי מחשבתם · כי לא היה זה האפוד שלא לשם ע״ז עשוי בתורת אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת
העתידות ולא היה מלבו כי בזה אך הם היו חושבים כי דבר יי׳ היה השואל בתרפים ההם לפי אמרו לו שלא
באלהים · ובזה שלכבוד בתורתו ... א״כ באלהים ... ונעתק כי קדש הוא · ודברי רז״ל שאמרו כל שמות
האמור בעיכה חול חוץ מאחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה · א״כ באלהים זה חול הוא ונעתק ·
והנה הדבר אצלנו ספק ומספיקא אני אומר שאינו נעתק · ואני תמיה עליו בתנה אלהים כי כמו אין אמרו
עליו שהוא חול · ואם יעזר שאמר בעיכה יש מהם חול ויש מהם קדש המכונה כלם לעד חול הבתובים
בו ולא קדש חוץ מזה שבלם לעד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה · והנה לא הסכים עמו · ועכן עמיש ·
ואם זה באלהים הוא חול אמרו לו שואל בתרפים ההם כי הלוי אמר להם כי העגלים הם העתידות באמת ונפתו
לדבריו · וענין התרפים יש אומרים כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויש שאמרו בהם על דרך המזלות
והם תוארי שעות · ויש אומרים יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות והדבר הצורה ההיא
כי הנה כתוב כי התרפים דברו און · והנה אין זה הפסוק ראיה כי רז״ל בעלי התרפים · והחכם ר׳ אברהם ז״ל נכתב
כי הקרוב אלי כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים ועוד שהתרפים בן התרפים
שאמר מיכל בת שאול בתרפים על שחשבו שומרי תבית שאולי דוד ·· נכח יי׳ דרככם · על דרך הנה
יי׳ יצא לפניך · כלומר פיוס אלהים עמכם · ותרגומו אדקין יי׳ אורחכון ·· ויבאו לישה והוא לשם הנזכר בספר
יהושע ושם שמותיהן לו · את העם אשר בקרבה יושבת לבטח · דבר העם בלשון נקבה · וכן מהלך
ענפך · מרוע שובבה העם הזה ·· כמשפט צדונים · כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו
שוקטים כי לא היו רוצים להלחם עמם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתוב ויהי גבול הכנעני מצידון · ואמר
בזבולן וירכתו על צידון שהוא כמו עד צידון · אבל צידון לא היה מארץ כנען לפי היו שוקטים ולא
היה להם פחד מישראל · ותרגומו כהלכת צידונאי ישקטין ושרן לרוחצן ·· ואין מכלים דבר בארץ · כלומר
אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנוף · וכן ר״ת לית דמזיק ולפי הם שוקטים
ובוטחים ואינם יראים ואינם נשמרים ולפיכך נוחים לכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים
העיר ואין להם כלי זיין ·· יורש עצר · ר״ל יורשי עצירין · כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה
חוזק במלוכה · ולפי הפשט עצר הוא המלוכה מן זה יעצור בעמי · ופעם ואין מכלים דבר עוצר,
במקום שנים · ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה · ורחוקים המה מצדונים · כלומר
שלא יבלו לעזרם · ודבר אין להם עם אדם · שאין להם קרובי עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמו
שכתוב במוא המעבין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם · וכל אלה הדברים
ידעו המרגלים מאנשי העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או תרגום עכבון שרוצים לסחר.

בארץ

בארץ והיו שוקטים ענוי הארץ · ונעה מרים אותו כלומר מה שאומר בפניהם יקומו ונגלה עני [illegible] כמו
קום עבור בארץ · קום התהלך בארץ ·· ואתם מחשים · אתם שותקים שלא תקחו הדבר בזריזות · אל
תעצלו · אל תתעצלו · לא תתרשלון · כל דבר אשר בארץ הזאת · או בשום ארץ בעולם שם תמצאו כי אין
שם מחסור כל דבר · ואת צלו · מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת
האפוד מפני מה התכהן שאמר להם מה אתם עושים חזר ואמר ומה שאמר פסל האפוד וכבר אמר
לקחו את הפסל ואת האפוד כמעך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד ויש שהיה עם אפוד ·· את הטף כי
לו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר · ואת
הכבודה כמו בויו עם הרגש וכבר כתבנו הדומין לו בספר מגלה · ופי' הכבודה הכלים והמטלטלים ורכוש
קניא כתרגום רכוש שהוא ג"כ כולל קנין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין ·· נזעקו נאספו
וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ומתורת האסיפה בלשון זעקה · לפי שעל ידי זעקה יאסף העם
ויקבצו פניהם ברגש המלך והביתם יפגעו בכם עניינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת · וכן ויפגעו
בתון · וכן ויפגעו ושלכו בה · מרי נפש · אנשים כועסים שיש בהם חימה · ואספת נפשך · אתה והיה
גורם שימותו כלכם אם תשמיעום קולך והוסיף לדבר עוד בדבר הזה · והוא מענין הנני אוסיפך אל אבותיך
תוסף רוחם · יאסף אהרן והדומין להם ·· שרפו באש · יש להתמה למה שרפו אותה והם רוצים לישב
והנה יהושע כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה · והיתה זה לפי שהיתה
ראש הממלכות להבדיל משארים והנה לו למה שרפו העיר · ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום
נבהלו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי להם
להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן · או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפי שרפוה
ואנוש שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים · ואנוש היו חושבים לע"ז · כי כן כתו' לא תעשון אתי
אלהי כסף וגו' כלומר אתי אנוש שהיה כוונתם לעבודתי ובאמת והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו'
ויכו אותה לפי חרב · ענין מענין והיא מצלחת בניהון יש צעקה גדולה מאד · היינו הך דכתי' לך יי'
הצדקה ולנו בושת הפנים ·· אשר יולד בויו עם רגש · וכבר כתבנו הדומין לו בספר מגלה · וטעם
אשר יולד לישראל שלא תחשוב כי ראש המשפחה היא אשר בא ולא היה שמו דן וכשם אבי המשפחה
היא קראו שם המקום ההוא דן לפי אמת אביהם אשר יולד לישראל ·· בן מנשה הנון תלויה וכבר
אמרנו טעמו למעלה · עד יום גלות הארץ מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה
הארון ועליו אמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר · ויסגר לחרב עמו ·
ואמר ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו · וזה נאמר על פסל מיכה · ומפסוק אחר שנ' כאן
ג"כ מוכח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה · ונראה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים
בשילה זמן אחד הוא · ושמואל אנוש שהיה שופט לא מחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם
כלכך בשררה לכבוד עלי · ועלי ג"כ ההרפה בזה כמו שהרפה במוסר בניו · וכשמת עלי וגלה הארון
ומתו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים בטלו אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה
הפסל עד יום גלות הארץ אפי' גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון · ואיך היה דוד מלך ישראל
ולא בערו והם שלמה בנו ולא בערו אין הטעם סובלת להאמין זה ·· ותזנה הרג' ובאורה · והרג' בבר
ויש בזה כפי' רל"בג הה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה · או יהיה פי' זנות כמשמעו כי אשתו
היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנתה מתחתיו · ופי' עליו שלפניו · כלומר שלא חששה לו ולא נסתרה
ממנו לזנות · או פי' עליו ממנו בעוד שהיתה עמו כמו ויבאו האנשים על הנשים שהוא כמו עם ופי'
והלך מאתו שבעם בעולם שעה והלכה לה לבית אביה ·· ימים ארבעה חדשים חסר ו"ו כמו שמש
ירח · ופי' ימים שנה · או יהיה ארבעה חדשים פי' ימים · וכתו' ותהי ארבעה ירחין ·· להשיבו

[illegible] להשיבו לה והיה המטיב לבו · ותביאהו בית אביה · הנערה אותו פלגשו
להשיב והכניסה אותו לבית אביה ·· סעד לבך פת לחם · בפת לחם והוא שלא כמשפט אבל
סעד נא לבבך והוא קטון הוא חסור כי הוא מתוק בטעם · נטות היום · נטות השמש לצד המערב כי היום
נקרא גם כן היות השמש על הארץ ·· רפה היום לערוב · רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו
וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאמר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש
בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר"ל כצאת השמש עד גמר שהוא
בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה ·· הנה
חנות היום הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה והנה ובלילה חונה · או פי' חנות השמש כי בערב
יראה לאדם כי השמש חונה אע"פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם יראה כי הוא חונה
ומתעכב [illegible] ביתו כאן הבא [illegible] ·· חבושים את חבושים להודיע כי טעונים היו
בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושים הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם · עד יבוס · סמוך ליבוס
כמו שפי' עד בית מיכה סמוך לבית מיכה · רד מאד ירד לצד המערב · הנה אתו תנה על הערים
אע"פ שלא אמר שם עיר ר"ל לא בזו ולא באחרת אשר לא מבני ישראל הנה לכה ונקרבה כמו לכה
הכתוב [illegible] לך נראה פנים · ולנו חסר [illegible] הפעל והיא נלשנה בגבעה · ושפטו ולנו
בגבעה [illegible] וקרובו בני ימינו להודיע כי הגבעה היתה לבנימן · וי"ל כי אתה בני ימיני כי בחזקת
רבים היום והוכיחו עליהם מעשיהם ·· ואת בית ה' אני הולך הוא שילה ושילה היתה עירו
כי מהר אפרים היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים · או פי' ואת בית ה'
אני הולך · אע"פ שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן יראה כער
המתרגם ולבית מקדשא דיי' אנא אזיל · ואין זה כדי שיאספהו כי ביתו בלב טוב ולנער עם עבדך
לי ולאמתך · אמר על פלגשו ולנער ויש הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצה לאכול ולשתות
מהמה שיש עמנו · וי"ל ולנער הוא רעם עבדך · אמר עבדך על האיש ופלגשו באמרו הנער אשר
עמנו ונכון הוא · ויבול כתי' וקרי ויבל ואחד הוא · כי הלמ"ד פא הפעל בפתח והוא מבנין הפעיל והוא מפעלי
הכפל שרשו בלל · ר"ל נתן להם המספוא והמספוא נקרא בליל כמו שכתוב בליל חמיץ יאכלו · אם יגעה
שור על בלילו · ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחר מהם עם התבן נקרא
כן ·· מטיבים שרשו יטב מבנין הפעיל · מתדפקים · זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק
בדבר בבנין התפעל והוא מלשון קול דודי דופק · והוא הנקישה בדלת · ונדענו פי' בו למשכב זכור ·
לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת · ויראה כי למשכב
שלו אמרו · וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שאמר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי
הבא ללון בעיר · ולפי' המפרשים והיה פי' דמו להרוג שאמרתי היה להרג קודם שיזקק לנבלה ההיא
או כונת הדבר המשכב בלשון הריגה ·· ויחזק האיש בפלגשו · הוציאה על כרחה להציל עצמו וידעו
אותה ואע"פ שהתחילו לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונרצו בה לבבה
כמלאת הבקר · כתי' בבית וקרי בבק' ·· שימו לכם · שימו לב לכם על הרעה הזאת · ויש מפרש
במקום שיתן לבו כל ישראל או רובם שם שטנה שורה כמו שני גלוים נצב במצפה · או המקום
כמו שמפורש בספר יהושע כי במצפה היה המזבח [illegible] וביתו הפלה והיה בית נועד לישראל כשהיו
נועדים על דבר · כבר כתבנו בספר יהושע מה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה
גדולה לישראל בהקבץ המלכים להלחם עם יהושע ·· ויתיצבו פנות כל העם ראשי העם התיצבו
בתוך הקהל שהיה הקהל ארבע מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה
נהייתה הרעה והפסיק בנתים · וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו

בדבר

כדבר לבא לפניהם לבעור הרעה וגם [illegible] איך נהיתה [illegible]
בדברו איכה נהייתה הרעה הזאת ובני ישר' לשון קריאה הוא·· עליה בגורל עליה נעלה בגורל
וענין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה,
כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לט'
החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעים כמה יתעכבו שם· חברים· כלם היו חברים בזה
הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא כבוד הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה· בכל שבטי בנימן
משפחות בנימן· כי המשפחה נקראת שבט והשבט משפחה כמו שבטו ויקרב את משפחת יהודה
ועוד קרא באמרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפחה הגדולה נקראת שבט והשבט בנימן היו
בה עשרה משפחות גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים
וארד· והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד
עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היה בכללם·· ויתפקדו קל והפא קמוצה והמשפט בקו'
להדגש כמשפט התפעל להיות עינו דגושה לבד המעמים נמצאו קלים· וכן ואיש ישראל התפקדו
וכן ויתפקד העם כו' אלף איש· והמפלגין נמצאו שנפלו מבנימן כה' אלף ומאה ות"ר נסו אל סלע הרמון
נמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף והנ"ל מיושבי הגבעה ואת האלף החסרים לא מצאו··
מה היה להם· ויתכן לפרש כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר
שלא מתו במלחמות ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא הנגפים והמתים בהנגף בנימן לפני ישראל
ובמדרש אומ' כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם· אל השערה ולא יחטיא הדגש ומהיתן בבינה
שערה ולא משגן·· ונשחיתו בישראל· אמרו כי המעשה הזה היה לישראל בזמן פסל מיכה שהיה בימי
ההם כמו שפי'· והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה להם לקנא ולמשלוח עליו
במלחמה ולבער הפסל מישראל כמו שבערו את הרעה ולפי' נענשו במלחמה הזאת אע"פ שהם הקנ'
בכבודי לא מחו בכבוד בשר ודם מחו·· ויבאו בית אל הנראה בעיני כי משילה אתו
כי שם היה הארון ונקרא' בית אל ובית יי' כמו ואת בית יי' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לבית
אל שהיא לוז· ובשאלה הראשונה גם לשילה באו כמו שנ' ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים· ואחר שאלתם
קמו וחנו על הגבעה להלחם· והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו בית אל להודיע כי בפעם אחרונה
שבו בכל לבם לאל ויבכו ויעלו עולות ובלאת בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת· וי"א גם שהביאו
הארון לבית אל כי בית אל סמוך לשילה הוא כמו שאמ' מקום הענין בשילה אשר מצפונה לבית
אל והביאוהו שם ויעמד [illegible] בבכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אבל
שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם אלא כי הפסוק אומר ושם ארון ברית האלהים בימים
ההם נראה כי שם היה הארון בקביעות ולא שהביאו אותו שם· ובשילה היה הארון בימים ההם
והרבו בתפלה ופנחס גם שהיה בימים ההם התפלל גם עליהם ונענו בפעם הזאת·· עומד לפניו
בימים ההם· כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עומד
לפני הארון והאורים והתומים עמו לארץ האפוד· אם אחדל ידעתי כי בשאלות הראשונות לא שאל
הוא· ובשאלות הראשונות לא באמרו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היה סבה מעמה
העם כדי שיבכו ויתנפלו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו
אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עלו כי מחר אתננו בידך· ומשפט הי'
השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי נושא והנשאל
פניו כלפי השכינה השואל אומ' הארדוף אחרי הגדוד הזה אשיגנו והנשאל אומ' רדוף עלה והצלח
ואין שואלין בקול שנ' ושאל לו· ולא מהרהר בלבו שנ' על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה··

[illegible] ים והתומים שהיו האותיות בולטות והיו המשיבות הצורך עם סיוע רוח
הקדש שהיה בכהן ששואלין בו· וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שורה עליו שואלין
בו ושאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל
אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר· ושנים עשר שבטים היו כותבין בהן וא״ל אותיות אברהם
יצחק ויעקב נכתבו בם והנה כל האותיות בו׳ · ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד לפני שאלה אמרו
בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו על הזמן ההוא יותר משלש מאות שנה
לפי וחסו על אהרן וחיה זמן רב כי הוא יתברך הבטיחו בזה על אשר קנא בשטים ואמר הנני
נותן לו את בריתי שלום· ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר· ורבותינו ז״ל אמרו
כי פנחס זה אליהו ורבותינו אמרו כי אליהו מבני בנימן היה· ויש להסמיך בזה בדברי הימים··
הנתקו מן העיר שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל וההפעיל כמו התיקנו אותם מן העיר והוא ענין
ההעתקה והעקירה ומקומו בגוש תקון לתפארת הקריאה והדומין לו כתבנו בספר מכלל· קראו מקומו
קרוב על הפרש מקומותו על הכלל·· מגיח פי׳ יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא·
ממערה גבע· ויש מפרשים בגבעה ויש מפרשו מענין ערות הגלוי· והמערה באדם מענן·
שהוא ענין לחות ואורו המקום שהיה סמוך לגבעה היה מקום לאמים·· מקום לבנימן לרוץ שהיה
סמוך לגבעה לרוץ אחריהם והיו נקים לפניהם כבונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים על
האורב שיכנסו אל העיר כי בטחו אל האורב·· וימשך האורב· יונתן פירשו פעל עומד ואונקלוס
כתרגם כמות שנתמשך אל הגבעה ויש מפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירשו שתקעו בשופר והריעו
כמו במשוך היובל·· והמועד אמר זה נתנו הקנו סימנים כי כשיכנסו האורב בעיר שישלחו
אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם
כלפי בנימן להכותם· ופי׳ משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה· והנה שאמר
עמוד עשן אחד שאמר והמשאת החלה היא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין ויאש
כור ומענין שריפה· משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשאת משואין ומשואות ופי׳
משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא ג״כ עמוד העשן משאת
על שם שהוא נשא למעלה ולמה תפי׳ יהיה עמוד חסר וא״ו ופי׳ והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות
ועמוד העשן ג״כ החלה לעלות·· ויהפך איש ישראל הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי ש
ינתקו מן העיר כליל העיר· שריפת העיר כלה עלה עשן השריפה אל השמימה הפך פניו אל בנימן
להכותם· ויפנו פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר·· והמלחמה הדביקתהו· אנשי המלחמה
הדביקוהו· ואשר מהערים כתרגו ואינש כתוב מן קרייתון קטלין בגון מכא ומכא ראשי ר״ל
האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותם מהגבעה ומשאר הערים ופי׳ בתוכו בתוך בנימן והרגים
מבחוץ היו גם אל נהרגים מצבאים·· כתרו· סבבו אותו ככתר ועל הדרך היה עוברים אל
דור ולא נשיו לנפשם· הרדיפוהו גם לזה אמר רדוף אחריו· מנוחה הדריכוהו· חסר מם השמוש
ופי׳ ממנוחה הדריכוהו· וכתי׳ מדינת נחוהין מדינון או פי׳ במקום מנוחתם הדריכוהו· כמו
שאמר נוכח הגבעה ממזרח במקום שהיו חושבין לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי זה
מענין כדורך בגת·· ויעללהו אפי׳ המעוללות שנשארו מהם כרתו כמו המעולל הכרם כה״א
מ״א והמאה שספר יגיד המעט הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שאמר·
שש מאות איש ולא היתה כהם אשה כי מן המלחמה נסו ולא הששה מאות לא אשה במלחמה
לפי לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו ולא שם השש מאות שנסו אל סלע רמון ·· מעיר
מתים מהעיר מתאים· והנמצאים שם לאנשות כולל אנשים ונשים וכן ר״ל המתים בעיר והבהמה

בשדה הכל הרגו בו · כל המצא פי' כל הנמצא עופו או חיות כל הנמצא להם הרגו · הערים הנמצאות
פי' הנמצאות להם שלא נהרסו במלחמה בהם ושרפו להרוג המה · שהיו תורפים העיר והערים שלא
נכבשו בהם במלחמות שבו אותם ושלחו אותם באש ·· לא יתן בתו נתנו אותם כמו המנודים
שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחר שלא נתנו הרשעים והפושעים ·· להפקד
ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש · ויבנו שם מזבח · אם בית אל הוא שילה למה בנו
מזבח וכי לאמתית שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקראת בית אל גם שם היה המזבח שבנה
יעקב אבי' כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל · ויש לומר
שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או בית אל ובנות המזבח הוא כדרש חג' כמו
שנמצא במתן תורה שהיו בונים מזבח לדרוש את יי' ומפני המקולקל הרע הזה שקרב
להם בדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ונבו לפני יי' ואמרו למה היתה זאת להם להפקד
שבט אחד · נגדע נכרת ·· ויתפקד העם קל ורינו להתפעל · והוא ענין זכירה והשגחה ·
כמו פקדנו נא וראו מי הלך מעמנו ·· וידעת משכב זכר ומאיך נודעת יתכן כי העבירום
לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בנשי מדין שהעבירום לפני הציץ ·
הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו ז"ל · ויש דרך אחרת זכרו ז"ל בדבר הבתולה ורצונו לו' בי'
בזה להושיבם על פי חבית של יין הבעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף · ואם אמ' כי זה הנסיון
עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועמו מעך בזה הנה
אמרו בציץ לרצון להם לפני יי' · לרצון להם ולא לפורענות להם ·· אל המחנה שילה גם זה
הפסו' מוכיח כי בית אל הנזכר בענין הזה הוא שילה שהיו במקום שבנו מזבח וזבחו לפני יי'
ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדיין והמעם שלחו למחנים אנשי יבש גלעד ·· אשר בארץ כנען
לא הוצרכו נכנס לסיפור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען ולא הוצרכו להם כן כמו שאחיו כי
הם היו שם הנשים והנערות לא היו לא ארבע מאות והעם נחם נפעל עומד כי הוא קמוץ ·· ירושת
פליטה פסוק צריך שתהיה ירושת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל · וטעם ירושתם ירושתם היא
מיוחסת אבי' להיות מעבנו יב' שבטים עד עולם · אשר מצפונה לבית אל פי' ז"ל כי על שילה הוא
אומר שהיה בצפונה של בית אל · ובמזרחה של לבונה ובמזרחה של המסילה העולה מבית אל שכמה ·
ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע ומהיה בלא סימנין · והנראה בעיני כי חג היה בשילה
מימים ימימה ופי' משנה לשנה ואמרו התרגו' מזמן לזמן המועד למועד ואפשר כי הפסח
לפסח היה זה או אותן המסבות לחבות שהיה זמן שמחה או ביום מכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות
וחולות בכרמים כדברי ז"ל והמחולות היה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה והיו המקום אשר
מצפונה לבית אל ולמזרח המקום זכר לזה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה
הפסוק יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתו' והנה אם יצאו בנות שילה וגו' ואמרו להם שיארבו
בכרמים · חננו אותם כמו חנם כלומר מעשים הללו החנונו שתניחום להם · או פי' כמו אשר
חנן אלהים · כלמחלתמו אותם לנו במלחמה כי לא לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל
הרגנו ולפי' אנו צריכין שיהיו לנו נשים שלא ימחה השבט · ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו
איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שהם שלא תם לקחו אותם · ואז"ל כי אחרי כן
התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו התר בלשון החרם שהם נשבעו
אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן · ודרשו ממנו ולא מבנינו · אז' המחלוקות הבאים אחריהם
היו יכולין לישא נשים · ועוד דרשו כי היה עולה מן השבטים לא מיוחלים אותו ליעקב ומלכים ממ'
ממלבך יצאו ולא אמרו לא מעבדותן שלא נולד עדין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא

[illegible] בימים ההם אין מלך בישראל. הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא נוגש משיב אותם לטובה עד שבא שמואל הנביא ז"ל שמספר תולדתו ועניינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל. תם ונשלם שבח לאל עולם.

[illegible] ישראל

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים. כבר כתבנו בתחלת ספר יהושע כי הוי"ו הנמצא בלשון הקדש בתחלת הדברים מנהג לשון ושמעשה והקדוק יעלה ויהי כתבנו שם ג"כ. מן הרמתים כתבו רז"ל שתי רמות הן שצופות זו את זו. ואג"כ שתי רמות הן והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים והיה פי' מן הרמתים מאחת מאשתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד בשתים מאחת בו. והדומין להם וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשו. ויש לפרש צופים נביאים ומן שזכר שמה במקום שנים אתה מן צופים ממשפחת צופים. ובת"י מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך. וזהו פי' הנכון כי ממשפחה נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחוסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף. ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו שלאלקנה בן קרח. מהר אפרים לוי היה והיה גר בארץ אפרים. ואפשר כי לטעם זה נסמך פלגש בגבעה לספור הזה בדבר אלקנה והולדת שמואל. שגם הוא לוי היה והיה גר בירכתי הר אפרים ומסיבתו באה רעה לישראל ומסיבתו באה טובה גדולה לישראל ששמואל בנו החזיר ישראל למוטב. אפרתי נאמר על שני פנים. האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה. והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת. ודוד בן איש אפרתי. מחלון וכליון אפרתים. וזה הוא מיוחס על הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים. ולכן קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אע"פ מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים. ויש לפרש אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם על כן אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים. ואינו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערים בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים. ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות. אפרתי אמר ר' יהושע בן לוי פלטוני. ות"י אפרתי גברא פליג במושיא בטורין דבית אפרים. ועלה כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו למד שהיה מגדל בני עירו לעלות. ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה. מימים ימימה משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה. או פי' ממועד למועד וכת"י מזמן מועד למועד. להשתחוות ולזבוח להתפלל לפני יי ולזבוח שם זבח המועד. ובדרש ר' שמעון בשם ר' יצחק שקולה תפלה כנגד הקרבנות שנ' להשתחוות ולזבוח. ורבנן אמרי חביבה תפלה מכל הקרבנות דכתי' להשתחוות ואחר כך לזבוח. ושם שני בני עלי כהנים לפי מה שעתיד לספר עליהם מה שהיו עושים בקרבנות. ויהי היום יום מועד וכת"י יומא דמועדא. ובדרש ר' יהושע בן לוי אותו היום של עצרת. ונתן לפנינה מן השלמים שהיה זובח. ולחנה יתן כמו נתן. כמו אז יבנה יהושע אז ידבר משה והדומין להם. מנה אחת אפים מנה אחת נבחרת להטיב אפה ובעסה. וכן ארך אפים. ארך כעס. ות"י חולק חד בחיר. ר"ל מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות. ובדרש

[illegible]
נותן לה מנה אחת לבד לפי שיי' סגר רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה [illegible]
ועכב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה לתת לה מתנה בנים · ויי' סגר רחמה [illegible]
לה ולא·· וכעסתה פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות
זו לזו צרות וכן בנעשה פועלות [illegible] · גם כעס היתה אומרת לה [illegible] לפי שלא היו לה בנים
ודרש המפרשים וחוזרת ומכעסת [illegible] אומרת לה [illegible] לבריך רבה קורא או לבתינא [illegible]
המעשה · תרן דבעו פנים · ענין ושנ' וריש הרעימה דגושה שלא במשפט והא כן לחזק קריאת [illegible]
ומקנותו ומתעיר וזולתו מן מרגשים לתפארת הקריאה ויש הרעותה למקניותו כלומר שהיא לה קנאה תמיד
היתה אומרת בפניה דברים של גידולי בנים וכיוצא בהם כדי שתקנא להמקנאה ויכאב לבה בנגד רחמה על רחמה
כמו בנגד המלה יפולו וכפר בעדו ·· כן יעשה אלקנה היה עושה כן שנה בשנה בעלותה עם ביתו ופנינה ג"כ
היתה מכעסת חנה בכל פעם מדי עלותה בית יי' · כי בעבור המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה
מנות ולחנה לא נתן אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות ·· הלא אנכי כתרגומו הלא רעותי טבא
לך מלמה דבני אין ואמרתי אותך טוב לך מעשרה בנים הלא אנכי טוב לך יותר מהמה שאני טוב לעשרה
בנים שיש לפנינה · כלומר יותר אני אוהב אותך ממנה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו
לפנינה ולפירושיו יתים טעם עשרה דרך כלל חשבון · כמו ואפו עשר נשים מעשרה פלישים · ששבת
כתאנותם · ששבנו יפול סביב וקם ותרועין לשם ·· אחרי אכלה מקור בתוספת ה"א ואין תוא לנקבה כי
אינה מפיק וכן שתה מקור ופי' אחרי שאכלו ושתו · ואפשר כי אמנם ג"כ אכלה אע"פ שאמר והבכה
ולא תאכל · אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופכר זה ואכלה מעט · ובעל המדרש אמר שהיה
ולא שתתה לה דקדק ·· ועלי הכהן · יושב על הכסא על מזוזת היכל יי' לפי מתוך למזוזות כי המזוזות
הם בתי השערים לא המשקוף וכן ועליו מנסה מנשה מתוך לו · וזבחת עליו מתוך לו · וכהני בשער ספק
בהיכלו ביי' · ויש מרז"ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי' למלכי בית דוד ויושב לפני יי' פי' שישב עמו
לתפלה ורז"ל ישב שהוא חסר ואמרו יושב כתי' מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול ·· ותתפלל
על יי' כמו אל יי' · וכן וכן הסופר על · ועמפר · כמו אל · ועמפר · על שפן כמו אל שפן ··
ותדור נדר והאמר · מה המניה אוך חל נדרה על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל
הנדר עליו ואפי' היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו בנזיר · ואין האשה מדרת את בנה בנזיר
ואפי' באיש לא מצאנו בו טעם שלא אמרו הלכה היא בנזיר וגם מצאנו כי אלקנה עשה הנדר ג"כ אחרי ששמע
ולא הפירו והיאך הניח הפסוק לספר עיקר הנדר וכל נדר חנה שאינו נדר · זה רחוק · ויותר אני
תמיה איך לא דברו רז"ל בזה הדבר כי לא מצאתי במדרשים בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד ··
יי' צבאות דרשו בו רז"ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו יי' צבאות כי חנה שאמרה לרבונו של עולם
צבאות בשילה הוא סיפור דברים והמחבר הספר לפי' אמרו מיום נבראו כאן אמרה חנה לפני
הקב"ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים · התחתונים פרים ורבים
ומתים מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה מן העליונים אני אהיה חיים ולא מתות·· ועוד
אמרו רז"ל במדרש מנין מתפללת חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל מכלותיך שיש לפניך אין אתה פוקדני
באחת מהם ·· אם ראה תראה דרשו בו המפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצורך המקור עם הפעלים
כמו מות ומתו ומבוחשים · ואמרו כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף ותם ג"כ דרשו בו אם תראה מוטב ואם לאו
תראה · אני הקנאה לאלקנה בעלי ואני ולדה כמו אסטרה בעולתה ואם לא נודעתה האמה · ונזרעה זרע ·
ביאר ג"כ בפסוק כמו שם הולדת נה · ויתכן לפרשו כי כן דרך המקראות לצרות וכן מצינו בו אמנם
חנה ג' מצות כבוזרה האשה ולא עברתי על אחת מהן · וזכרתני ולא תשכח זה בלשון הכפל לחזק התפלה ·

[illegible] מעשה לך שנולד לא ישבה בראש המצוה · [illegible] שנו והמרתי בתמים ולא הנחת את
[illegible] ריעו אנשים פי׳ גבורים ודעת שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה
לא ומורה על הבנות וכן כל דבר ביונתן · ופירוש זרע אנשים חכמים כמו כתב אלה אנשים חכמים
[illegible] אנשים נבונים · כמו כאלה אנשי ואשבי שני אנשים · ועל אמרו זרע שמשקול כשני אנשים · והם נינא
משה ואהרן שנ׳ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו · ונתתיו ליי׳ שאמר נזיר קדש ליי׳ וזה שמוריה
כי כל המשמש ק׳ יי׳ ואם כן לדבריו מה נהנה · ולא כל הלוים לו׳ נדונים כולם לפרש כי שאר הלוים היו צריכין
לעבודת יי׳ · מעבן בה׳ שנה · והיה נתנה אותו ליי׳ כל ימיו · ופירוש אמרו לא לחנה לתת את מבקשת
זרע אנשים חכמים זרע אנשים נבונים אמו להם שיהא ראוי לתתו ליי׳ וזהו ונתתיו ליי׳ · ומורה הנזר
כמו ומורה לא יעלה על ראשו כשמשון · וזה של שמשון ומספר והרג זה והורותוכש לא תהיה עליו ··
ועניינו לפי נמצא כמו שאלך ובדברי ר׳ז״ל מחלוקת זה ר׳ נהוראי אומ׳ נזיר היה שמואל שנ׳ ומורה לא יעלה
על ראשו מה מורה האמור בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר ר׳ יוסי אין מורה אלא
של בשר ודם אמר לו ר׳ נהוראי והלא כבר נאמר ויאמר שמואל ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורה של בשר ודם
ומורה יוסף אמר ואין ומורה אינה לא תהיה עליהם כמאן כר׳ יוסי ובפירוש המפרש לתת נקרא
הנזר מורה מתרי׳ אני לא הבא שמעו וראות שמור ונשים מה הדין בורא לא תעבד את ען פרזלא אמרין
סוריק לא תחול לא תן פרזלא ·· והיה כי הרבתה פירוש ר׳ שמעון בשם ר׳ חלפתא ובשם ר׳ מאיר מכאן כל
המרבה בתפלה נענה · ותפלה מצוויה לו ר׳ מאיר הנען אמר ר׳ אבהו בריה דרב פפי ור׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי
בשם ר׳ מאיר בכל מקום [illegible] ודבר שפתים אך למחסור חנה ע״י שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של
שמואל שנ׳ וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא נ׳ שנה דכתי׳ ומבן נ׳ שנה והא׳ איכון נב׳ אמר׳ ר׳ יוסי
בר׳ אבון הרתי שנולדו ·· שומר את פיה · היה שומר ועיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכה
ולא נשמע קולה רק שפתיה נעות לפי׳ היה חושב אותה שהיא שכורה והי׳ שומר כמו ומתחין כשומר
הדברים לא השמר על השמרי · ופי׳ את פיה כמו תאמרה ובריה וכן הרג ועלו תוריד לה עד התפקוד ··
מדברת על לבה כדרכו׳ תפלה בלחש כלומ׳ שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה ר״ל שהיה נראה כוונה
בתפלה מתוך שנוע בשפתיה ·· וקולה לא ישמע · כלומ׳ שא מתי׳ הרגי׳ שצריך כ״כ את שכורה שאמר
תתבונעת בשפתי פיך ואין צריך נשמעין תחיר את יינך והפקוד תאמרו כי את נראת כשכורה ואין את
נושאת כשאר המתפללין שאומרות בקולם צריך שיוכל לשמוע ואנשים שלפעמים המתפלל אומר דבריו בתשמי
קצת אפילו בי כנען ומתפלל במקצת דבריו נב׳ ואת הרצה כלבך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נראה
כי שכורת את ויל עד אומתי את משתכרת הלא תפיגין את תסירך יינך · והענין שתסירי רושם
הלאת בהרעתה קול בתפילתך תמיד ·· לא אדוני אישה שכורה כמו שהחשוב ולא אשה קשת רוח
אנכי · ומי קשה עלי מרוב צרתי · ומתוכה קשורות בתמיכות ונצרך עליה · המגלה דוקן קרוע צגרים
והלועין לבש · ויין ושכר · כדרגי׳ חמר חדת ועתיק · וכן אמרו בפירוש יין זה חדש שכר זה ישן · ויתכן
לפרש שכר הנעשה מהפירות ·· ואשפוך את נפשי ברוב התפלה כמו שפכה נפשה כמו שפכו
לפניו לבבכם · לפני בת בליעל · לפני יי׳ כבת בליעל · כלומ׳ לא תחשוב שאעשה שכורה לפני יי׳
את כבת בליעל וזה לא התפלות את ומתוך כי בתוך שיחי · נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פניה
צרתה ומצרה לו לא תבלי׳ את כפניה כי היא השכורה לאיור והיא מכעיסה אותי ופי׳ על תתן את אמתך ·
בעת הדבר הרע ולא תבליתני בו לפני אמתך בת בליעל וכן מוא׳ יפי · כי מרוב שיחי וכעסי
כרבי׳ הרי תמי׳ אבניתי והרגאותי אריכות כבלו עד כנען · כלומ׳ מרוב שוא לי לשוח לפניה על הקנאה
שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני יי׳ את עד הנה ·· יתן את שלתך חסר הלמ״ד והוא
הנוספה על המשך כי משפטו שאלתך · ופי׳ דרך תפלה הו אמר לה כן דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי

שלום

לשלום כי אמר ... את שאלתך לפי שהיטיבה את לבה ואכלה כי קוותה לדברי הכהן ואמר לה ...
חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי תרגום יונתן יהיה פי׳ תמצא שפחתך חן בעיניך שיתפלל
עלי עוד ולפי׳ היטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפלת עלי תועיל לה · והרד"ק כתב כי דרך הבא מאת אחר לו
לשלום אומר לו הריני שלבשת מן כולי דבר שלמיך מן כריך · ואמר ישראל יתן את שלתך חסד כבני אמר לה
הכן היה שאת שתלה להעתיר עבור הוא ... את התורה ·· לדרכה הלכה לה לביתה ואכלה · נראה
שלא אכלה עם בעלה · או אפשר כי מכלום העת הפרד בעלה · ופניה לא היו לה עוד ואכלה ·
והרד"ק פי׳ לדרכה שפירשה מעת כמו כי דרך נשים לי · ופניה פני הרעים לא היו לה עוד · וכתי׳
אפון בישין ·· לתקופות הימים · ימי העבור כתרגו׳ לזמן תשלום יומיא · ופי׳ והנה חנה שהרתה כבר ·
כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה והרתה כמו שאמר ויזכרה יי׳ ולתקופות הימים זהו כהשלים ימי ההריון
ילדה בן · וכל ... כאלה תורות לשעבר כמו תן אתה קצפת והתנ... ויזקנו הימים והאורין להם · ואמרו רז"ל
כי ימי הריונה היו ז׳ חדשים ושני ימים תמעוט תקופות שנים תמעוט ימים שנים · והתקופה היא שלש
חדשים ומעוטו ועשה הי׳ ולבד לא ... ·· שמואל הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מיי׳
שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו ג׳ מעט כמו אמרה שאול מאל · כי מיי׳ שאלתיהו
חסר מלת אמרה כלומר לפיכך קראה שמו שמואל כי אמרה מיי׳ שאלתיהו וכתי׳ אחרי אמרה מן יי׳
שאלתיה ·· וכל ביתו כתרגו׳ וכל אינש ביתיה · את זבח הימים כתרגו׳ ית דבח מועדיא · ואת נדרו
לזבח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח מימים ימימה ועלה גם לזבח את נדרו כי נראה כי נדר קרבן
ליי׳ על ילדו וכתי׳ ולא שלחה את נדריה · עד יגמל נער הנשים ויניקתו והוא כ"ד חדש שהתינוק יונק
ואעפ"י שהיו חייבין לעלות כל הזכורים ויראה כל זכורך אמרו רז"ל כי יראה חנה מנער שהיה תינוק וחולה
וחששה שמא יחלה מפני הדרך ·· וישב שם עד עולם · כמו שנדרה עליו ונתתיו ליי׳ ופי׳ עד
עולם כל ימי חייו ורז"ל עד עולם עולם הלוי שהיו משרתין עד נ׳ שנה כמו שכתו׳ ומבן נ׳ שנה ישוב
... ושנותיו של שמואל לא היו אלא נ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו ליי׳ כל ימי חייו ואמ׳
וישב שם עד עולם והוא עולם של לוים שהם נ׳ שנה · ומשבא לבית יי׳ עד יום מותו נ׳ שנה ושתי שנים
שינק כמו שאמרה עד יגמל הנער והלך הנער לשם כ"ד חדשים הרי נ"ב שנה ·· אך יקם יי׳ את דברו זה
הפסוק מורכב כי מה שאמר עלי יתן יי׳ את שלתך כדרך נבואה אמר שיתן לה יי׳ את שאלתה והנה ...
שאלתה היתה שיתן לה זרע אנשים ושיהיה ליי׳ לפי׳ אמר יקם יי׳ את דברו פי׳ אשר דבר על ידי נביא
שיתן שאלתך והוא בן שיהיה נזיר ליי׳ · והרד"ק אך יקם יי׳ את דברו בכל יום ויום היתה מבקשת ומתפללת
בעולם ואומרת שיהיה צדיק אחד לשמוע ושמו שמואל וכל אומה שהיתה ... היתה ... שאלה
שמו שמואל כיון שהיו רואין את דבריו היו אומרים אין זה שמואל כיון שגדל זה ראו את דבריו אמרו
... שזה הוא והנו שאמר יקם יי׳ את דברו ·· בפרים שלשה · אחד לאכול ואחד לזבוח וכן
ואיפה אחת קמח לאכול ולהקריב מנחה ומנחה וכן נבל יין לשתות ולהסיך ... לפי׳ אמר וישחטו
את הפר ולא אמר הפרים כי הפר שהקריבו ליי׳ ·· והנער נער עודנו נער קטן ורך ואעפ"כ לא
התעכבה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלותו שהשלימה לו יניקתו והוא כ"ד חדשים שנגלה מיד ...
הוליכתהו עמה בית יי׳ שילה ... הוא יניק · ואמרו רז"ל שהיה יונק עדין שהרי אותו כאשר גמלתו ...
יניקתו לא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ... קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק
וחכים ... והנער ... והנער נער ... טוב לרע כמו הנער שמנער את
הפסולת מן הפשתן ·· ויביאו את הנער · אלקנה וחנה ... שחטו הפר לקרבן הביאו את הנער
בית יי׳ אל עלי להיות ... לעמוד לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה · והרד"ק אין צריך לבאר
... הוא רחוק · בי אדוני ... חי נפשך אדוני ...

... שהתפללתי אל ה' · עמכה בזה כלומר לפניך ובעבורך שהיית אתה שם ·
... ועתה הנער הזה התפללתי ויתן לי ה' את שאלתי כמו שבקשתי אותו · וגם השאלתיהו כמו אשר
לה' : בשמתן ספרים · והיו לאות על יהבה והמוזנין להם כי יתנה פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו
... הוכחות לפי אמות של תפלה · אל הנער הזה בעבור הנער הזה השאלתיהו החזרתי לו השאלה שהוא
נתן לי ... אשר היה כמו אשר יהיה והדבר כמו והוא שאול כמו נתון כלומר
הוא שיהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש ... רוח הקדש ואמרה כלומר
שתמות קיים שאול ... הוא שאול לה' · וישתחו אלקנה כנוטל רשות לצאת מבית ה' ·
... פירושו וישתחו שמואל · ... שלא היה אלא בן שתי שנים ... להשתחוות לה' · ותתפלל
חנה ותאמר התפללה לפני ה' ותודה לו ... שנתן לה ...
וה' וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא על ישראל ביומוהי יתפרקון מידא
דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדון להון נסין וגבורן בכן תקיף לבי בחולקא דיהב לי ה' ואף היתן בר יואל
בר בריה דשמואל עתיד דיקום וארבעה עשר בנוהי למהוי אמרין בשירה על ידי נבלין וכנרין עם
אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא דה' בכן רמות לבי במתנתא דמני לי ה' ואף על פורענות נסא
דעתיד למהוי בפלשתאי דעתידין דייתון ית ארונא דה' בעגלתא חדתא ועמיה קרבן אשמא בכן תימר
כנשתא דישראל אפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך · וכתי' אירחא על
מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסו' אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור ...
ובפסו' אל תרבו אמר על נבוכדנצר מלכא דבבל ... ובפסוק קשת גבורים חתים אמ'
על מלכות יון ... ובפסו' שבעים בלחם על בנוהי דהמן ...
ה' ממית ומחיה ... על גוג ומגוג ... ועל פורענות הרשעים ...
ובפסו' ה' יחתו מריביו ... בין גוג ומגוג ומלכות המשיח · ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על
שלוי נולד ... ועל עניי ארץ ושפלים כי מקבץ ... ומשפיל גאים כמו שהיה הדבר עליה
ועל פנינה צרתה · עלץ לבי בה' לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה עתה
היית לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה קרני בה' · הרקיע יקרא קרן לפי שהוא מקום גבוה שבבהמה
גם הקרנים הם תוקף החיה כמו שאמר בהם עמים ינגח · והוא כאדם ... ונגה ... רחב פי כמו
שאמר ... על אויבי ולא זה בה' שהיה בעזרו · רחב פי על אויבי ...
... ועל המכעיסים אותה בהיותה עקרה · בישועתך שהושעת
... ונתת לי בן · אין קדוש כה' שהתפללתי בבית מקדשו ושמע תפלתי · כי אין בלתך
וגם כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר אין קדוש כה' · ואין צור כאלהינו · אין
חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת · אל תרבו אל תרבו
שתדברו גבוהות כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה · יצא ולא יצא ולא שדבר עתק בתוקף
שנים · עתק דבר חזק · כי אל דעות ה' הכל ידוע לו ואין נסתר ממנו · ואל דעות לשון רבות
כלומר כל דעות בני אדם ... כאחד ... כמו שאמר היוצר יחד לבם
המבין אל כל מעשיהם · ולו נתכנו עלילות כתו' בלא וקרי בוי"ו · ופי' הכתו' כי לא נתכנו עלילות בני
אדם אם לא יחפוץ הוא ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבני אדם כי הוא עושה כאשר
ירצה ובני אדם אותו ולא · עשה ודבר ולא יקומה ופי' עלילות מעשים · קשת גבורים חתים ·
טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומ' חתה ופי' חתים הם וקשתם ומעוהו כי היתה
אין פני המלחמה קול נגיחים ... והמוזנין להם שכתבנו בספר ... · ונכשלים אזרו חיל והנה
הוא אזורים · שבעים בלחם נשכרו · אותם שהיו שבעים מתחלה שבו להיות נשכרים בפת לחם · ואומ'

שהיו

שעין · עצים ... [illegible] ... ועל ... [illegible]
שיגיע רצון הבורא על כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהי' לה
בנים כצרתי פנינה עתה אומללה נכרתה כלומ' שמתו בניה · והנה שאמ' שבעה אינו דווקא אבל
אבל הוא סך חשבון כי כן דרך הכתוב בשירה לומר רבים · ואמ' שבע אומללה ולא אמ' שבעה · שבע
כמשמעו(?) · שבע יפול צדיק וקם · לפי שהעולם במספר שבעה : ז' כוכבים משרתים · ז' ימי
השבוע · ועל דרך האמ' חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתו' כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד
ג' בנים ושתי בנות · ורבת בנים · זה אמרה על פנינה · ואמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה
מתים שנים · ובדרש עד עקרה ילדה ז' · שהוא בגימטריא שבעה · ויתכן לומ' כי אמירה זו חנה על
כנסת ישראל וכל השירה כולה ג"כ על כנסת ישראל ולכך התחילה בלשון והתפלל כי לשון התפלה יפול
ברוב על העניינים העתידים ומענה על העת שעבר ... ברוח נבואה ולכך הושיבה(?) ... בין הנביאים
כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל והמלכיות כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב
בלב הנבונים ורעיונו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל ענייני העולם ודרכי בני אדם תלויין
ביד ה' וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפי' אם יראה לבני אדם שיעשה
להם דבר שאינו על רצונם וחפצם · יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם
בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה חפצם וצרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו
שאמר בסוף כי לי"י מצוקי ארץ וישת עליהם תבל · ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות הרחוקה(?) ומן
הנמשלים לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתאבלת בהם ושמחה ומתאוררת(?) עליהם בכל עת שתתגבר
האשה הרבת בבנים להבר(?) לה ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל הנמשלת לאשה עקרה שילדה מעט
בנים כמו שנאמ' בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפי' שהיו לה מעט בנים לא התעקרה
עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בזמן שישובו אל יי' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם ובזמן(?)
ואם(?) אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה · והפסוק ... [illegible] ... והיה שילדה יכרת ויאבד
וזה תורה על ביאת המשיח ועניין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ובעיתנו עם
המועדים(?) עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו מתוכם שבהם נעלצים(?) את רגלי
חסידיו ישמור וכל העניין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך והבין מעצמך ·· יי'
ממית ומחייה את האדם אם בתחלה ממית ואחר כך מחיה בהפכו המדה(?) שמעמידו בחיים ·
ומאריך ימיו בשיבה וכן והחליצני והקימני והרומזין לו שפי' המעמידו בחיים באדם וכן פי' מוריד
שאול ויעל · כמו מעלית משאול נפשי חייתני מיורדי בור · וכן מיד שאול כי יקחני סלה · כי טעם
מיד שאול מהמעלה ממנו ולמטה ממנו אותו רמז לצרות ולרווחות · וכן אני אמית ואחיה ואמר
כי אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולענוש הרשעים בנפשותם · או אמרה חנה פסוק זה בדרך
נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא · אף מרוממם הרבוי לפי שמעליה יותר
כח וגבורה מהירידה ·· מאשפות לשון יחידות בשקל אחות ... [illegible] ... אחיות וקבוצו
חבקו אשפתות ... [illegible] · מצוקי ארץ · עמודי ארץ וכן ויציקום לפני יי' ומעמידים ·
ומצוקי ארצהם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל · וכן אמרו וצדיק יסוד עולם · או יהיה פירושו
על דרך ... [illegible] ... עולם ר"ל כי הוא יתב' הוא קיום העולם ומעמידו ומעמידי הארץ לו הם
ובכחו עומד הכל וסדר היישוב בארץ ... [illegible] ... עליה ... שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות
היישוב יקראו תבל · חסידיו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן מריביו עלו והעניין אחד כי יו"ד הרבוי
תפול לפעמים · ישמור שלא ינגפו · ירמוז ישתקו ... או פירושו יכרתו · וכן לא ידמו בעונה ·
ופי' בחשך כאדם ההולך בחשך שיפול · כי לא בכח ... [illegible] ... איש ...

… שונים במלך ועוד הברית שהוא על כל … לעולם … עושים ··
יחתו מריביו הצדיקים הם מריביו ה' · עליו בשמים ירעם אותו עליו על כל אחד ואחד ממריביו
בשמים במקום מן כמו שאמר ירעם מן שמים ה' · וכן היה בפלשתים לא יאסף · והנוער בבשר
בלחם והברותי להם · ויש לפרש כמשמעו כמו שעשה הרעם בשמים להשמיעם ולהבהילם · ויהושע
עליו כמו בגבורו והרעם הוא המשל על הגבורה … מן השמים כמו שאמר וישלח חציו ויפיצם
ברק ויהם ·· ידין אפסי ארץ על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט · אם יסתר איש במסתרים · ויתן
עוז למלכו · וירם קרן משיחו · כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה או
על דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל והתפלה הזאת היא בדבר
המלך לפי שאמרה תפלת הרשעים והם אויבי ישר' ואמרה כי האל יתן עוז למלך ישראל שיושעו
ישר' על ידו מיד אויביהם · ואם אמרה זה דרך נבואה אמרה זה שאול ידי שמואל בנה יהיה
מלך בישראל והוא ימשחנו ·· על ביתו כמו אל ביתו כמו והתפלל על ה' כמו אל ה' ·· את פני
עלי · כמו לפני עלי · כלומר שהיה עלי מלמדו עבודת ה' · ויונתן תרגם עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס
על פני אהרן אביהם בחייהון דאהרן אבוהון · בני בליעל בני רשע · ודרש … שם שמים מעליהם אמרו
אין מלכות בשמים · ומה שאמר לא ידעו את ה' · אף על פי לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושין
מעשים רשע בבהונים כמו שמספר והולך מה היו עושים · ויונתן תרגם רשיעין לא הוו ידעין למידחל
ה' ·· ומשפט הכהנים את העם שהיו להם זה החק והמשפט ·· כבשל הבשר בשר שלמים ומלבד
משפטם שהוא חזה ושוק היה נער כהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים כל אשר יעלה המזלג
בפעם אחת וזה היה חק עולה וגזל שהיו הכהנים על ישראל ·· והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו
שינים שמעלין בו בשר מן הקדירה · שלשה שינים שלשה שם תאר סמוך … המזלג המשולש בשינים
וכמוהו גדול הכנפים ר"ל שכנפיו גדולים כן שלש השינים ר"ל שיניו שלשה ויהיה שלש תואר על המשקל
גדול · ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלשה לפי ששיני אדם ובהמה הם זוגות אמר בשני הכלים
בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות ·· והכה במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה
מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מחלקה בחלק הכהונה הכתוב בתורה ·· בכיור כיור … קלחת
פרור · מיני קדרות הם ונקבע … או … או … והבגד המזלג …
ירושלמי … ומחבתיה · … גם בטרם היו לוקחין
את הבשר ואוכלים קודם הקטרת החלבים … כי לא נתן להם … שיזבחו …
שיזרקו הדם ויקטירו החלבים · ובדרש אמר להם הקב"ה לפני מה אתם אוכלים שורי מנחה ומניחי
את חקי ומלך לאבוהן דמפני מה אתם אוכלין את הבשר ומניחין את החלבים שנוחין בחוה מה
ישראל מותרין להם … הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואחר כך יקח לו הבשר מה הכהן
אומר להם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך · כך היה אומר ומכה
לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר · ופעמים היה לוקח
מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כן מן המבושל ·· כיום הקטר יקטירון · וכן השבעה לי כיום ·
כי אותו כיום · המצאון אותו · ואמר לו כתוב בוי"ו וקרי בלמ"ד ושניהם נכונים בענין ·· כי נאצו כמו כי
… כמו זה … משרת את פני ה'
… על פי ספר … שהוא לא …
… ולא היתה עבודתו היה מעסק
אפוד בד … חגור
… ועוד המשלכין …

כמשמעו

המשמשין לפני · ובתמת לי כי המעיל נעשה בתבונות שונות · יש מעיל לבנים · והן המעיל ...
ענינו המעיל · וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה לובש אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות
היה המלבוש עליון בתבנית המלבושים · וכן האפוד עשוי בתבנות שונות שלכהן גדול היה עשוי בגד
תכשיטו בגדים · ואפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את ה' והיו מלמדות בו תנן אמר בני אדם ואין
היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בנובים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש נושאי אפוד
בד · וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד · וכן דוד כשהיה מרקד לפני הארון חגור אפוד בד כמו
שכתוב ודוד חגור אפוד בד ·· ומעיל קטן תעשה לו אמו · המעיל שהיה עושה לו בכל מועד לבוא שם ובאמרו קטן
כלומר כמדתו והולך ומוסף כי לא היה מנהג לעשות מעיל אלא לגדולים · אבל הקטנים לא וזה הרבוב
אהבתה אותו וכי היה משרת את פני ה' עשתה לו מעיל שלא היה מניחתו אצלו כדי שלא יעתק אותו
ביגדי החול אלא מן המועד למועד לבוא חיים והוא היה כנער ולא היה נשאר מלבושו לפי היתה מעלה
אותו לו במועד ומחזירה אותו עד מועד אחר · תעשה לו כמו עשתה ורבים כמוהו או אמו תעשה כי לא עשתה
לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו המעיל ·· והעלתה נפתחו הה"א והעין
להקל על קריאתם וקריאת המלה המלרע כי הטעם בתיו ·· וברך כן היה עושה בכל זמן שהיה עולם
היה מברך אותם ואומר להם ישים ה' לכם זרע שיהיו עמכם כי שמואל כבר נתנוהו לה' ותחתיו יתן
לכם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולמ"ד כמו ממני
או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו לה' והיו צריכים לבנים אחרים שיגדלו
עמהם וישרתום לעת זקנתם ות"י זרע בנין כשרין ·· למקומו · ולא אמר למקומותם · נראה כי הרמתה
היתה מקומו ולא מקומה כי חנה היתה ממשפחה מעיר אחרת · כי פקד השם לחנה שאמר והלכו
למקומו כלומר הלכו בטוחים בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה' ·· עם ה' משמש
כבבואו המשמש ה' ·· זקן מאד אמרו להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה הרוב זקנותו
לפי היו עושין בניו מה שהיו עושין בדברי הכהונה וא"ע"פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים
הרבה שירתת הוא נפסל · ועל עלי נאמר זקן מאד לומר שהגיע לעת הרתת ·· ישכבון כמשמעו
ויש רז"ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהן אלא ע"י שהיו מעלות קיניהם
לשילה והיו הם משהין אותן ומלינין אותם חוץ לבתיהם לילה אחת והעלה עליהם הכתוב כאלו שכבו
הצובאות הנשים היולדות הבאות לשילה בקרבן שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן ונקראו בלשון
צבא וכן הלוים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת הקדש קראו באים
לצבא וחיל שנאספים מזה ומזה לבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפי אמר
הצובאות והדרגו בשנותם כאנין לצלאה · ומה שאמר בשנותם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות
הנשים בתוך המועד וקרא בית ה' אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא יריעות
כל המשלה ·· העם את הבאים לזבוח מן בני העיר שילה · המעבירים עם ה' · שאתם מעבירים עם
ה' מלבא באהל מועד ומפני הדבר שאתם עושים להם בקרבנותיהם · ות"י דהוו בעמא דה' כלומר
המעבירים עם ה' מקול עליכם ותגרשו אחריכם ·· ופללו אלהים ושפטו הדיין ות"י אם יחוב גבר
לגבר חבריה ויתבע קדם דיינא וישמע מליהון ויפלי בניהון · נראה כי פי' פללו ותרגום ובעברית ופלי ··
מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכול להשפט בעבורו עם ה' · ויש לפרשו לשון תפלה ובקשה על
העבירות שעשו ... יבעיה דישתבק ליה ·· כי חפץ ה' להמיתם על דרך האמת לבקשם
הזה · ואמת על אשר לא שמעו ... · וכן ויחזק ה' את לב פרעה · וכן כי הקשה ה' את רוחו ואמץ
את לבבו והטעם כי כשיגדל האדם לחטוא ... דרכי התשובה כדי שיקבל ענשו ·
והנשארים יראו וייראו אבל החוטא שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו

[illegible] להמיתם וחיו · ולפי דרכה הרשע לחטוא עם שבלבם [illegible] לבו והראות

לבני אדם גם התשובה שלהם ואחר ערך התשובה בכל לבבו ובכל מאודו באמת הקובל התשובה

ויהיה מוסיף עוד לפי התשובה אשר בוחן לבבות וכליות · והאות שאמר עלי כי לא היו לבבם שלם

ולפי ושמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה וישובו לא ישובו בכל לבם לפי חפץ שלם ושמעו

לקול אביהם ויעשו ויתנו בלבבם כי יאמרו בני אדם רשעים היו [illegible] והאויים היו לעונש [illegible]

ויצדיקו עליהם את הדין · ורז"ל הקשו על הפסוק ואמרו כי חפץ ה' להמיתם וכתוב כי לא אחפוץ

במות המת · ותירצו כאן קודם גזר דין · כאן לאחר גזר דין ·· הולך וגדל וטוב כמו שאמר גדל בן

היה גדל [illegible] · [illegible] וטוב [illegible] · גם עם ה' וגם עם אנשים כתרגו' דקבן [illegible]

קדם ה' ותריצין עובדוהי בגו בני אינשא ·· ויבא איש האלהים רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל

כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמונה נביאים שנתנבאו לבני ישראל ·· הנגלה [illegible] בשאלתו

עם נון נפעל כמו נשאל נשאל דוד והה"א לתמיה · והמפרשים פי' הה"א לאמת הדבר כפשוטו של

ענין · וכן הלא [illegible] גם ירשת [illegible] לתמיה והוא קשר עם סוף הענין וכן הוא הנגלה נגליתי

אל בית אביך ובחור אותו מכל [illegible] בזבחי [illegible] בזבחי · והנכון בעיני כי הה"א [illegible]

[illegible] הדברים [illegible] וכן [illegible] כמו [illegible] · וימצא

לו איבה · רעה זה [illegible] · רעה לך [illegible] · רעה לך [illegible] · וכן [illegible] כמו הנגלה נגליתי

וכן הרבה וגם [illegible] · [illegible] כי נבחר [illegible] · אל בית אביך אהרן [illegible] שהיו

נביאי ה' במצרים · לבית פרעה כתרגו' ומשועבדים לבית פרעה · לעלות על מזבחי [illegible]

[illegible] מפעיל [illegible] · למה תבעטו בזבחי · כי [illegible] בועט בו

ברגלו כך אתם [illegible] הקרבן והמנחה [illegible] הזבחים והמנחות [illegible] להבריאכם והנה

[illegible] הקדשים [illegible] כי בעבורכם [illegible] ישראל [illegible] ·· אשר

צויתי מעון [illegible] · וכן [illegible] בית ה' כמו בבית ה' · והכבד [illegible]

[illegible] · להבריאכם כי אי אפשר שלא היה עלי [illegible] שהיו בניו אוכלים [illegible]

להבריאכם [illegible] · וכן [illegible] איש [illegible] · [illegible]

[illegible] · אמור אמרתי · [illegible] אלעזר הכהן [illegible]

אותם את אלעזר בנו [illegible] ישראל [illegible] פנחס [illegible]

ושאר הכהנים שהיה להם [illegible] · [illegible] כהונה גדולה [illegible]

[illegible] אמרתי [illegible] ביתך ובית אביך לפני עד עולם [illegible]

[illegible] כי [illegible] בני פנחס [illegible] · [illegible] שני [illegible] את [illegible]

[illegible] · [illegible] ה' אשר [illegible] על בית עלי · [illegible] צדוק כהן גדול [illegible] פנחס · [illegible]

[illegible] לפני כי אחר [illegible] · [illegible] ולא על שאר הכהנים

[illegible] ביתך ובית אביך · [illegible] בית אביך שאר הכהנים כמו [illegible] לבית

אביך והוא אהרן הכהן · הוא ובניו [illegible] בכהונה [illegible] הכהונה וברית הכהונה [illegible]

הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היו [illegible] כהן גדול [illegible] לאחרים כמו [illegible]

וברית הכהונה החיים והשלום כמו [illegible] לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום [illegible] בריתי היתה

[illegible] החיים והשלום [illegible] ביתך [illegible] אנשים [illegible] הברית כמו [illegible]

[illegible] הברית וכבוד הכהונה · יקלו [illegible] קטן [illegible] הענין [illegible]

[illegible] שהוא ענין [illegible] נפעל [illegible] ולא [illegible] יקלו ולא [illegible] כמו [illegible]

[illegible] כי הם יקלו [illegible] · [illegible] ור' [illegible]

הקובץ

הקב"ה בשבועו של בית [illegible] ונהי משבועו · בשבועו של בית עלי [illegible]
כהני ובזוי יקלו עליהם אחרים :: הנה ימים באים · כי לא חלה הקללה על זרעו של עלי עד שנעשה
צדוק כהן גדול · וגדעתי פי' ונכרתי · זרועך חוזקך בלתי אורך החיים · מהיות זקן שימותו בחורים
ורז"ל פי' חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מזרעו עלי ממונים בסנהדרין · וצר מעון · מעון הוא
בית יי' ופי' צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית
המקדש צרים זה לזה לפי שכל אחד נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו · וצר מעון מעון פירושו
צר במעון · ובכל אשר ייטיב ובכל הטוב אשר ייטיב יי' את ישראל בשבעת בית המקדש זרעך יהיה
נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם נטפלים לאחרים וי"ת והוא המקבל בעקתא דתיתי על איש ביתך
וחובין דמכהנין בבית מקדשי ובכן איתי מבזא על ישראל :: לכלות את עיניך ר"ל עיני
בני בניך אשר יהיה בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך · נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא זהו
כליון עינים שיראו בבית המקדש כהן נגיד עליהם ויהיה גדול יהיה עליהם זה מאשר היה כלן ולא
שאר מהם יהיה לפני מות ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמ' דוד על ההרגים מן
שמכתו שהיו הכהנים בחילך והורידתם כי זה הוא הענין הגדול שיחיו ויראו ברעתם · וכן שיש מעשה
רבי עלה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי · ולאדיב את נפשך הפך מן לאבון נפש · וכן תרגו' ולאפחא
נפשך · וכן הדג ולאבון נפש · וכן הדג ומדיבות נפש ומפחן נפש · וכל תרבית ביתך כענין אשר נפרדו
ודבריו · מרבית ביתך ימותו אנשים בחורים · וכת"י עולמין · וכן בא בא אנשים זקנים כלאחר יתפרש
לפני תקופתו וזה לך האות כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי מה שאמרתי על
בניך יתקיים :: והקמותי לי כהן נאמן · אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה עלזרעו עלי הקללה
עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה בשמלך שלמה כמו שאמרנו · שנתלה אביתר והיה צדוק
כהן גדול שני ויגרש אביתר ואחר כן מת ויתן המלך לצדוק המשנה את אהרון המעלים הקדר · ואותו היום
נתמנה כהן גדול עד שנעשה שלמה והוא הנ' נמשח לכהן גדול וקודם היום ההוא לא היה מסולק זרע
עלי מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחי טוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן
גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק :: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה פי' שיעשה
כל אשר ברצוני וכת"י כמימרי וברעותי יעבד · בית נאמן · פי' קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק
היו כהנים גדולים וכן המלאכה מיוחסים בדברי הימים עד עזרא יהוא וזרעו · והתהלך לפני משיחי
הוא ודוד ובניו ולפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורות הדרך הטובה ולא היה המלך
בא לפני הכהן לא בשאלת שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט
האורים · אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו
וכן מצינו זכריה הנביא · וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם
ופי' והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו שעומדים עליו נצבים עליו · כמו לפניו · ויתן וישמש
קדם משיחי · ונראה כי טעמו כמו שפירשנו :: להשתחות לו כתרגו' לאשתאלא ליה כלומר
שיפול עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו · לאגורת כסף · בעבור אגורת כסף · והיא מטבע
והוא מן עשרים גרה · ותרגו' למעה דכסף · כתרגו' עשרים גרה עשרין מעין · ויש מפרשים אותו משרגום
שבר אגורה · וככר לחם כתרגו' פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם · ספחני נא · חברני נא · כמו ונספחו על
בית יעקב · ומספחת בקהלה ויש ענין החבור והדבוק · לאחת הכהונות · לאחת ממשמרות הכהנים
וכת"י מנייני כהן לחם ממשמרת הכהנים :: משרת את יי' כבר פירשנוהו · יקר · שלא היו נביאים בישראל
ואמנו מין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ לא נגדר ונפתח · ורמז והוא כמו בראשית הבנין ויתן בצוה
גלוי · ויהי ביום ההוא · הלילה בכלל היום · במקומו במקום שהכהנים ישנים לפנים מן הלויים ::

[illegible] שמואל פי׳ היום [illegible] · לא יוכל לראות · תוספת ביאור · ופי׳ לא יוכל לראות
[illegible] שהרי החל ולא את כהו וכן הוא אומר בעקבא לא יוכל לראות
[illegible] ארץ וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך המאמר
לא [illegible] לו טעם נכון · ואם הוא דרך משל ור״ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח
הקדש הולכת ופוסקת מהכהן שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפי׳ זאת הנבואה
הבאת אל שמואל ולא באת אליו · ובדרש אותו כהות ממש ואמרו כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מזה
מן מיצחק וכן עלי ולא נעת הדרש הזה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל
על עון בניו ·· ונר אלהים טרם יכבה · אם על נרות המנורה אמר אם היה זה קודם עלות השחר כי
הנרות היו דולקים מערב עד בקר אע״פ שפעמים היו כבים מקצתם בלילה ושמן יוצק בהן במדה
שהיו דולקות מערב עד בקר וברוב פעמי׳ היו דולקות עד בקר ונר מערבי בלבדו היו מוצאין
אותו דולק · ופי׳ זאת הנבואה בו לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר
שהרי אמר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר · ובדרש אמרו על נר הנבואה אמר · ואמרו וזרח השמש
ובא השמש עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק אחר · עד שלא
ישקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע עד שלא השקיע שמשו של עלי הזריח שמשו
של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה · ושמואל שוכב בהיכל יי׳ · בהיכל יי׳ דבק עם ונר אלהים
טרם יכבה · כי הנר היה בהיכל יי׳ · ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל יי׳
לא בעזרת הלוים לפי שאינו שוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל יי׳ · וכן פי׳ ז״ל כי לא יתכן לתקן
הפסוק כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכ״ש שכיבה וכ״ש בהיכל · וכה״ג
ובוצין [illegible] עד כלה [illegible] ושמואל שכיב בעזרת לוואי [illegible] היכלא דיי׳ [illegible]
מרומא דיי׳ · ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות [illegible] בעזרת הכהנים [illegible] וכן לוי ישן לו [illegible]
קפץ הדבר על עלי ודבר עם שמואל [illegible] · אשר שם ארון אלהים [illegible] והמסורה [illegible] ··
טרם ידע את יי׳ פי׳ טרם שידע [illegible] היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדין לא ידע את יי׳
ולא נגלה אליו דבר יי׳ בנבואה לפי׳ לא היה מבין כי יי׳ קורא על כן אמר לפי׳ קם שלש פעמים אל עלי
בטרם ידע וטרם נגלה הוא כפל דברי · ופי׳ טרם ידע כי עדין לא ידע [illegible] אע״פ שאמר
[illegible] כי לא [illegible] היה מבין ומבחין בקול הנבואה · ונראה אכן [illegible]
[illegible] עד [illegible] ·· ויבן עלי כי [illegible] הפעמים חשב עלי כי נדמה לו לשמואל
כי אדם קורא אותו [illegible] ולא היה קורא לו אדם [illegible] כי [illegible] פעמי׳
[illegible] שמע הקול [illegible] שמואל [illegible] היה שומע הקול
ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שיהיה קורא אותו לפי׳ הבין עלי כי קול מלאך יי׳ היה ·
[illegible] לפי׳ שאמר [illegible] שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי
קול הנבואה היה שהקב״ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו · וכן אז״ל
מדבר אליו קול לו [illegible] שומע ואין ישראל שומעין · ויבא יי׳ ויתיצב נראה כי בפעם הזאת
[illegible] בנבואה לפי׳ אמר ויתיצב כמו ויתיצב המלאך יי׳ [illegible] ·· דבר כי
שומע עבדך ולא אמר יי׳ כמו שאמר לו עלי כי היה ירא [illegible] בנבואה · ויש בו
[illegible] שמע קול [illegible] הוא [illegible] · [illegible] שרשו [illegible]
והוא ענין [illegible] כמו [illegible] ·· ביום ההוא שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שומעו
[illegible] · ביום ההוא אקים על עלי [illegible] על ביתו [illegible] כמו [illegible]
כי ביום ההוא תהיה [illegible] על ביתו על [illegible] בניו וכן [illegible] על ביתו עלי

על

עד עולם · ולזה אמר על ביתו וכן לא התחרים לא אבל · כי שפטתי · לא יכלה המשפט בזרעו עד זמן קצר
לא עד עולם · המשפטים שיהיו ויתקצרו ויעיקם ·· בעון אשר ידע · בעון קטון לעולם אשר כבר אמר
בעון הדבר אשר ידע ובעונו · ולכן זרעו עד עולם שכתב והמשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואמ"פ
שיהיו בבנים אבל אין הכל ויתכן שהוא קורא הדורות הבאים ויודיע בזה שענין להיות זקן לא יהיה בביתו עד
עולם שיהיה זכאי · כלכך שלא יכפר לו עון אבותיו אם כי מקללים להם בניו תקון סופרים כי לא רצו לומר
לא שכנה הכתוב וזה אחד מי"ח פסוקי שהם תקון סופרים · והקללה היא ענין בזיון כמו שאמר עליהם
ובוזי יקלו · ויונתן תרגם מהון בנוסי ולא כהה בם · לא עצרם ולא מנעם ואמ"פ שאמר לבניו כי לא טובה
השמועה זה היה לבטח כבודו שלאמיו והוא מיתו · ובתחלת עשותם הרעה היה לו למונעם ולהריב עמהם
בחזקה ולא עשה כן · בזבח ובמנחה לפי שהיו הם כהנים ומקריבין זבח ומנחה · ואז כן ביאר שלא תועיל
להם כהונתם לפני · ואולפני שמתעסקו בזבח ומנחה ואמ"פ שיתגדלו בזבח ומנחה · ודרש בזבח ומנחה
הוא שלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים · והמם אמרו אבל מתכפר הוא בתפלה ··

ויפתח את דלתות בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך לעלי בקומו לספר לו המראה כי ירא
מהגידה לו כה יעשה לך אלהים · כן הוא מנהג הלשון לאמר כדרך זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים · ובדרש
כה יעשה לך אלהים כמו שאין בני יורשין את הנקודותי כך אין בנך יורשין את הנקודותך · ולא כחד ממנו
ואמ"פ שאין לו קללתו · ומכאן לקללת חכם אפי' על תנאי היא באה · ויאמר · בדרש מרון הוא הוא הטוב
בעיניו יעשה ·· ולא הפיל מכל דבריו ארצה · כלומר שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים עליו אפי'
הדברים שהוא אומר שלא ברוח הנבואה ובזה הדבר ידעו כל ישר' כי נאמן שמואל לנביא לה' והרגו ולא
בטל מכל דבריו [illegible] · בשילה · להראות לו נבואות כמו שהיה בימים המנון הניח ·· כי נגלה
טעם מלת כי לפי שאמר ויסף את המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להראות
לו בשילה המראה השנית והיתה לצוות בני ישר' לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר ה' וכן אמר
ויהי דבר ה' אל שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל כלומר צוה אותם לצאת כדבר ה' ויצאו · וצוה אותם לצאת
להנגף לפני פלשתים לפי שהיו ענושים וחייבים במשפט האחר · וכן במלחמה הגדולה צוה למלחמה וינגפו ·

על אבן העזר · כמו הארון הברית · ומפרש אומה כי כשהיתה המלחמה זאת אבן נקראת ולא אבן עזר
ועדין לא נקראת אבן העזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא
אותה שמואל אבן העזר שנעשה מל נצחות המלחמה אבל הוא שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר
הם וכן ויקרא עד כן ·· ותטש המלחמה כענין ויטוש על המחנה ענין התפשטות הדבר · ויושיענו
הנו"ן וכאיל ויקר שהיה מפריק מגור בעלי הדבר · את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים · טעם הספור
הזה לומר כי הוא ארון המיוחד להגדות אותיו ולהכליש אויביו · ויושב הכרובים אמר להודיע כי הוא
קרוב לבני אדם לכל אשר יקראוהו באמת · ולולי העונות לבד זה היה נעשה והעונות גרמו ומפני זה
אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופנחס להודיע כי הם גרמו הרעה לזה וכי שבגוף
המלחמה היתה סבה מאתם שלא [illegible] ישראל את הארון והם גרמו התכשלם עם עונות יש'
הבאים למלחמה כי היו גם עובדי ע"ז · וארון זה הוא הארון שבו הלוחות ושברי הלוחות והוא
היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנ' ועליו וארון ברית ה' נוסע לפניהם · ומלאכו מחלוקת בדברי
רז"ל בזה והם אמרו כי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון אחד וספר תורה עמהם בארון מצד
לוחות ברית ה' · והם אמרו כי גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח · והם אמ'
כי לשברי לוחות לבד היה הארון והוא היה יוצא למלחמה · והפסוק מוכיח כי הלוחות השלמות
היה בזה הארון שהביאו במחנה שהרי אמר ויושב הכרובים עליו נראה כי הכרובים היו עליו · ועוד כי
זה הארון יוצא למלחמה ושהיה בבית שמש בשובו משדה פלשתים והוא שהיה בקרית יערים

... ... ומעתה ... המשלתו והכניסוהו לציון לבית קדשי הקדשים ·· מיד
האלהים האדירים האלה ת"י מיד מימרא דיי' דעבדהי דברין עלן אינון גבורתא דיי' דקטל ית מצראי
בכל מחא ולעמיה עבד פרישן במדברא ופי' במדבר תם והמדבר נאות · וזה פי' במכותו המכה
הכה מצרים · ומכה הוא במכותו לא אוי להם · ובדברי רז"ל מיהו דברים נאמרו הפרשה מי יצילנו
מיד האלהים האדירים האלה · על שאין דברי הפריקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים שבהם האלהים
המכים את המצרים בכל המכה במדבר · אמרו עשר המכות היו לו ואותן הביא על המצרים ושאר
המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד המכה אמר להם ה' אתם אומ' שאין לו מכה
עוד אני מביא עליכם מכה שלא נבראת מעולם והיא אחד מהם · יוצא בחוץ ונכנס ויצא
מן המקום ושורש את בני מעיו וחוזר להקים ובולע אותו והכה יי' את פלשתים באופלים · ויש מפרשין
מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה · כי מנהג בלשון הערלים לקרא לאלהים אחרים לשון רבים ואמרו
שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה · וכן יתכן להיות כפשוטו ·· וירוץ איש בנימן כדשו
בן שנה היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות
מן הארון שהרי כמה פגעים ומכה רבות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד
כמה עם שלחו ידו בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראל מתו כמה מהם כי ראו בארון ·· על יד
דרך מצפה כתי' יך כלומ' שהיה מכה לבו אותו ומפחד על ארון האלהים שיצא ונכבש לא המערכה
על דרך ויך לבו אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומ' היה יושב על הכסא במקום ש'
שהיה רואה דרך הבאים מהמלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהי'
ויונתן הוסיף בו שער שהרג על כיבש אורח הרגלא מסכי כמו שאמ' בפסוק האחר בעד יד השער ··
ועיניו קמה · כל אחת מעיניו קמה · כלומ' כהתה · ואמ' לשון קימה בעין · וכן כי קמו עיניו משיבו ·
כי לעת הזקנה היבש הלחות ויקומו ויחרי העין ותכבה העין במראה · ויש מפרשי' ענין בלון ענינים ·
וכתי' כלו עיניהון קמה מעינהון · וכן תרג' עיניו קמה · ארי קמו עינוהי · ויען המבשר מספר החלמות
על טוב ונכרע נקרא מבשר ·· נלקחה נזכר ארון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר כמו
וכן באותה הפרשה וארון האלהים נלקח · ובזה הפסוק בלשון נקבה · וכן אשר באת אליהם ארון יי' ·
בהזכירו · בהזכיר המבשר ארון האלהים ויפול עליו מכוח כאב לבו שאחזו נפל לאחורין · בעד יד השער
כתרג' על כיבש אורח הרגלא · מפרקתו עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה מפרקים פרקים ·
וכבד · כבד הקומה מעפי זקנתו · או פירושו שהיה כבד בבשר שהיה בעל בשר לפי' נפל מפני
כבדו ·· הרה ללת היתה הרה וקרבו ימיה ללדת · ומלת ללת חסרה כן דעת רוב המפרשים
וכתי' ומשנה לה למולד · וי"א וי"ו ומשקל פי' תנן · ללת כלומ' קרבו · ומים לחיל ולזעוק בחבליה ·
ומקרוק הפעלה ללת בבלם לרדת ללשבת במקרון יוכ' · ללת כמו ויד ירד ישב · ומעשה המלין חסרו ·
מאחרונה שהיא למד הפועל ושארת כמלה מן השורש עין הפועל לבד כמו לבת לא שאו בברי ומו בפתח
כי נהפכו עליה צירים כלומ' נהפכו ונתגלגלו צירים עליה וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה והאחז
צירים כרעה ויולדה ומתה · ותרג' ארי בעתתא חבלהא · ובדברי רז"ל תניא ר' אלעזר אומ' כשם שצירים
לבלה הבות כך צירים לאשה בבית הרחם שנ' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירים ·· וכעת מותה
בכבי מותה בשורך אי כבוד כמו אין כבוד בחסרון נון או כמו אי כבוד בצירי כלומ' מיה הכבוד
שאינכו עתה בישראל · והרצו פעם אחרת כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור
שמעת חמיה ואישה ועתה שבה ואמ' בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד ·· ויציגו
ויעמידו · נפל לפניו · כמו על פניו וכתי' על אפוהי על המפתן כמו על המפתן · וכן ויך את הפלשתי
על מצחו · וישלכהו אל האלהי' והראשים להם · והמפתן הוא אסקופה התחתונה רק דגון נשאר עליו

מחרו

[illegible] גון הטחורי ולמעשות היות צורת רגל ולפי שקרא כגון והטחורים והעכברים היה צורת [illegible]
ושתי כפות ידיו ואולם פירושו דקדגון נשאר צורת דג נשאר עליו ויהיה להוד גופיה כדגון נשאר
עליו · לא ידרכו · בארש"י ר' ירמיה בשם ספר שקופצים בו · מזה הבינו שהתחילו ישראל בגוי יותר מאשר
העולם ובאומות העולם כהני עולבן לא ידרכו כהני · אבל בישראל כהני ופקידי עולבל מולא על המפתן ··
בעפולים כתיב וקרי בטחורים והכתיב הוא שם כבוד למקומות כי עפולים לשון גבהות כמו עופל ובחן
והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי · ב"ח סוב כמו לגבהי והמעות רבים · ויסבו את ארון אלהי ישראל בגת
הקמץ והניגון ·· **וישתרו** להם כתיב בשין והוא כמו בסמך · ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר
המושבים · והיה קשה להם מרפא שאם היו במקום גלוי והרגו לקיומהו בטחורים · להמיתני ואת עמי · שרי
עיר עקרון אמרו כן · למה לא תסור ידו מכם אז תרפאו תדעו למה לא סרה ידו והמכתם מכם לפי שהייתם
חושבים אדוני חלבם כי שאלתכם אותו תרפאו והשם לכפרה על אשר עשיתם ·· **וחמשה עכברי**
זהב · זה מספר עם הדרש שכתבנו למעלה כי כשהיה להם חולי הטחורים והיה · וכאשר הטחורים יצאו
בפי הטבעת מתוך החולי היו באים העכברים ושורצים את מעי האדם · ולפי שהיה החולי אחד לחמשה
לכלם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו את כמות הטחורים חמשה וכמות העכברים חמשה
כמספר הסרנים ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מכם לגדולם ולקטנכם כמו שעשו ערים
כלם · ולמה תכבדו זה לבבו נמצא מבנין הדגוש בלשון כבדות ·· **התעלל** בהם עשה בהם מעשה
באחרונה כמו את אשר התעללתי במצרים · חדשה · שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון · עלות
תניקות בהרגו ונקראו עלות עלשם היונקים שנקרא עולים ועוללים · וכן לקחת פרות עלות להראות
התוספת שלא שבו בעבור בניהם אשר לא עלה עליהם עול · זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה
בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו גב · עגלה חדשה · העגלה כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל
מצחו · על מצחו והוא כמו בעגלה · וכן ואת הארון הקטן שהוא כמו והארון וכו' בעגלה · בארגז בצדו ·
בארגז בצידו והוא · כלי בצורת כמו כלאו · והוא מהמלי התיבה כמו לא יכלה המלך אשר כליתי היום הזה או הוא
מהמלי הלף ובא בדרך במלי התיבה וכן המלה הזכון חנוך כמו חלאו · ונשו את כלי המלך · כמו ונשאו · כי כבר
שהומשו בזה הענין בשתי לשונות בזה ובזה לפי שרבים להעיר זה בזה · ושלחו להשיב את בניהם א
מאחריהם ולבלת אותם בבית לפי שאלו כבר הארון היו שבו על בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם
וישרנה הפרות בדרך ובסוונה הנה תם ר"ל כוונו בדרך בית שמש והלכו בדרך ישרה · לא סרו ימין ושמאל ·
והוא בסיגון אחד שלנקבות לבד כמו ויחמנה בבואן לשתות · ודגש השין מחסרון היוד פה הפועל
ובתולדת ויחמנה בא נח מצירי הצוררת היוד פה הפועל · הלוך וגעו היו געות בעבור בניהם · בעמק
הטבקי הקריה געיה כמו אם יגעה שור · ובדרש שאמרו שירה הוציאו וישרנה מלשון שירה ·
וישמחו לראות עד שאמרו שמתוך פרצו לראות הארון ופתחו אותו וראו מה שבתוכו לפי נענשו כמו ש
שנאמר ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו · ואת הפרות העלו עולה אנשי בית שמש זקנו עצי
העגלה והעלו הפרות עולה כי גוונו והבמות מאחרבה שולה ונקבה כשרה בבמה יחיד · ויש
בדרש מרז"ל כי שרי פלשתים העלו אותם כי רל"י עזר אותה כי מין הקריבין המבמות גוים
והקשו לו זה הפסו והנך וכן מוסרני פלשתים אנו מגביהים · ובמקום אחד אמרו הוראת שעה
היתה · זהו לא עבר לעזר את ישראל הקריבום ·· **ועכברי** הזהב כמו שהיו טחורי הזהב במספר
הערים כן היו העכברים במספר כל ערי פלשתים שאם חמשה הנזכרים וכן היו בעבור חמשה
הסרנים כלות שהיו כפרה לגולם כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם · ומה שאמר מעיר
מבצר עד כפר הפרזי חסר ויו והמעיר מבצר כלומר מעיר שלא היתה מלכות הקוסמים והכהני
המשות לא חמשה טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם

אשדוד · עזה ואשקלון וגת ועקרון · אם עשו העכברים יותר מהטחורים והעכברים כפיו ולאים עכרין ועשו
[illegible] הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות
שהיו יושבי שם פלשתים עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ייי ·· כלומר כי סמוך לאותו המקום
היו פרזות פלשתים ונקרא שמה עד היום הזה · בשדה יהושע אותו שהניחו עליה הארון שהוא עד
היום הזה בשדה יהושע · ונקראת אבן הגדולה · אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו
העם וי״ת אבל הגדולה אבנא רבתא ·· כי ראו בארון ת׳ על דאחדיאו וחזו ית ארונא דייי כמו שאמר
וישתחוו למראות · ובדברי רז״ל המשים רחוו ויך באנשי בית שמש · ונחלקו בזה תנאים אמרו שהיו קוצרים
ומשתחוים כלומר שלא הניחו המלאכתם בשבילו · ויש אומרים שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון · אמרו
מאן אעדייך באמרוית ומאן פייס · דאפייסת · ובדברי תרגום חזה יהיה פי׳ ראו כמו וראית בך והרואין
לו שהתפרשו אותם לשון בזיון · והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו והלו מה שהבזבזו לפי אלו בארון ולא
את הארון ·· שבעים איש חמשים אלף איש · חסר וי״ו השמות והחמשים אלף איש · כמו שמש ירח ·
ראובן שמעון והרואין למה · וי״ת וקטיל בבני עמא ע׳ גברא ובקהלא חמשין אלפין גברא · ובדברי
רז״ל ע׳ איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש · וי״א חמשים שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין ··
אל בית אבינדב בגבעה · פי׳ אשר בגבעה וכמותו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה
בעיר אבינדב אחר [illegible] לבית אבינדב שהיה · ושב בגבעה הביאו הארון · קדשו כתרגומו למשמר
ארון ייי · לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון ·· וינהו וי״ת לשון נהי כלומר
בכו וחזרו בתשובה שלמה כי ראו כבוד הארון וקדושתו והיה להם לאות גדולה כי ייי הוא האלהים ונהרגו על אלהי
הנכר שהיו עובדין · וי״ת ואתנהו [illegible] ויאתו בתר ייי [illegible] · כלומר כולם נאספו אחריו ועבדוהו
לבדו כמו שאמר ויעבדו את ייי לבדו · אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ובגרו בלבבם [illegible] ·· קבצו את
כל ישראל המצפתה כבר פי׳ בספר יהושע למה היו מנהגי ישראל להקבץ המצפתה ושם מזבח ובית תפלה
כי שם היתה תשובה גדולה בהלחם יהושע עם המלכים · ובדרש אמרו קיימו וכי שילה היא המצפתה
או המצפתה היא שילה למצפה · אלא תחומו של בנימין בתחומו של יוסף ועליה בית המקדש שלשילה
נתון · והנה אני מעיר הדרש וכי מה להם אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שגלה הארון ומעת
שבא הארון לקרית יערים הביאו אהל מועד לנוב וכן אמר בסדר עולם בהתחלה שנה הביאו את אהל
מועד לנוב ·· וישאבו מים וישפכו לפני ייי ת׳ ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ייי · ורבן לפרש
שספכו מים לפני ייי קודם לכפרת עונות על דרך כמים [illegible] · וישפט שמואל · הענים כלאחד
לפי שגנו כי שם הודו עונותיהם · [illegible] הפעיל והוא פועל עומד וכן [illegible]
וכן רוב הפעלות בבנין הפעיל פועל עומד ·· טלה חלב שהיה יונק עדיין · ויעלה עולה · כן כתי׳
וקרי ויעלהו ודרשו רז״ל הכתו׳ ואמרו ויעלה כתי׳ שהיתה נקבה · והנכון כמו שעולת נקבה כשרה בבמת
יחיד וקבלו נ״כ כי זה הקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה והותר להם לנוב והותרו הבמות כל
זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו
אין הבמה נהרת אלא ע׳ נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה · וכן בגלגל
[illegible] בבמת יחיד ראשון שנ׳ אז [illegible] יבנה יהושע · ויענהו ייי · אפשר ע׳ אש שירדה מן
השמים על העולה או ע׳ הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר שמעו קול עם
אש ורעם כי ענהו ייי ·· לבית כר ת׳ לבית שרון · כמו כר נרחב · וכן המקום שם פלשתים שם ונקרא
המקום על שמו ·· כל ימי שמואל עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולשפוט
עריהם ולהוכיחם כמו שנאמר לפני זקנתו ולפי תנאי ישראל והיתה יד פלשתים עליהם והקים
להם המלך אשר שאלו להם מלך ואולם מעשה לא היו צריכים לפי היה רע בעיני ייי בשאלו

להם

להם המלך · אבל צריכים היו למלך כמו שאמרו הם לשמואל כשבא עליו שאול כנגד ואחר מאשר עליך איש
מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי ·· ותשכחו את ה' ·
כי שכחו יהודה לבד העבירות האלה המתחלפות כמו שאמרתי בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים
ולחמו בהם ועתה כמו שאמר שבזו אותם העמים לישראל · בין ישר' ובין האמורי לא ידעתי טעם ·
לספור הזה במקום כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישר' ובין האמורי אלא עם פלשתים ואולי
בזה ובהפלשתים נלחמים בישר' היו נלחמים בהם גם יתר האמורי שנשארו בארץ עם כנען כמו שאמר
בספר שופטים וילחצו האמורי את בני דן · ואמר וגבול האמורי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה ·
והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתים עשו גם כן שלום עם ישראל ·· כל ימי חייו · תוספת
היותו מתחיל להיות שופט ישראל עד שמת והם י"ג שנה · ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפטם
אלא י"ג שנה אלא בן לוי עד שהוא בחיי אביו מתוהו כמו באסרטויא שלמעלה ·· ותשובתו הרמתה
כי שם ביתו ומשאר המקומות הרחוקים גו' לבני אותם שאמר שהיה סובב היו באים שם ברמתה לפניו
להשפט ורז"ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו · כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו
ופי' שם בכל המקומות שהיה סובב ·· ויבן שם מזבח לה' · מיום שחרבה שילה שחרבו הבמות
עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זר מקריב
בבמת יחיד כמו שכתבנו · ואלהיו ושני הזכיר בספר דברי הימים ·· שופטים בבאר שבע · ספרו
זה להודיענו כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על העיירים שלא להטריח את כל ישראל לבא
אליו להשפט והם לא עשו כן שלא עשו זה אלא עמדו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היתה בקצה
ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שניהם היו קצות ארץ ישראל ועדין אלו
האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל הם שניהם היו שופטים בבאר שבע להטריח
ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן · ואמרו רז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל המקומות
ישראל וישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם ועליהן הכתוב כאלו לקחו שוחד ·
ומהם את חלקם שנטלו בפיהם · ומהם את המתנות נטלו בזרוע · ולפי פשט הפסוק נראה שחטאו ··
ויטו אחרי הבצע · נראה שנטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבם נוטה לממון והיו נבהלים
להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה לא שונאי בצע כמו שאמר בתורה והם האנשים המסתפקים
בחלקם המואסים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואיפשר לפרש
שונאי מתנה ושוחד כי כבר אמר יתרו שהיו אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד
אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל זהו ויטו אחר הבצע ואתפניאו בדבר ממון כשקר ·· אתה
זקנת ואין אתה יכול לשפוטנו כמו שעשית עד היום ובניך שאמרת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך
שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים · אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות
עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה רע בעיני ה' לפי ש'
שבקשוהו שלא כתורה ולא לשם מצוה כי לו אמרו תנה לנו מלך שישפטינו ביושר ובאמונה
לא היה הדבר רע בעיני שמואל שאחרי הכתוב המעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים · או לו אמרו
בואו לפניך ושפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומות היו אומרי'
מוצא לנו אם אתה נותן בעצמך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה
מורא עלינו לשמור דרך ה' · והשאלה היתה טובה · אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע
ומעשה בעוון בזה ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים אם היו שומרים
דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפי אמתתם
בשמועה · לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כונתם שמאסו אותך מלשפטם כי אם

רוצים מלך בבחר המשפט לפי שיהיה להם גם כל ... אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט
שלו מלך ואמרו תמצאו המלך עליהם ולכן בחרו מתנו ובדברי רז"ל נחלקו הם אם נראה שעשו
על שחקותו ככל הגוים. והם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעבירם ע"ג שנ' שימה לנו מלך והיינו גם אנחנו
ככל הגוים והנה אמ' זקנים שבהם כהוגן שאלו שנ' שימה עלינו מלך לשפטנו ככל הגוים ועמי הארץ
שבהם קלקלו שנ' והיינו גם אנחנו ככל הגוים: ויתפלל שמואל. התפלל שתבא אליו הנבואה
בענין זה מה יעשה: כי פי ערוך. כלומר אינם שאלה ... ויצא לפניהם במלחמותיהם
והצליחו על אשר השלמות להם ... על אשר לא הזכרו למלחמה כי הגיבורים על הארץ ...
... כי גם ערוך לשאול להם המלך ... כי אין להם המלחמה כי אם
... מלך בני עמון: משפט המלך. חק וכן משפט הכהנים מאת העם. וכמו ...
ונחלקו רז"ל במשפט המלוכה ר' יוסי אומ' כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו. ר' יהודה אומ' לא
נאמרה פרשה זו אלא לייראם ולבהלם. ורצו לפני המרכבה ... והיה המשפט ... על הארץ ...
... בזה ... שכתבנו ... מספר ... ורצו על ... אשר
או ... כי יקח ... לפני המרכבה וכמו ... רצים ורופים קדם
... ולעשות כלי מלחמתו ... קציה ... ולא ... שהמלך
קודם לכל אדם: לרקחות. לרקח מרקחת ... ולטבחות ... וכן ... יקרא
... ואולם ... כי ... יקחו מה שיבשלו.
ולאופות אופות לחם. ושדותיכם פירות שדות ... ושדותיכם ... הכרמים
והכרמים והזיתים הטובים יקחם כלם אם ירצה. ושאר השדות והכרמים ... יקח המעשר מן השדות
והכרמים ... אחר המעשר ... לא יוקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו
אותן עבדיו ... למלחמה ... אין להם ... שם יקחו אותם ונותן את
... אבל המעשר התבואה והפירות ... הוא המשפט ... שהיו ... המלך ...
לוקח. וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ... יבחר. והראיה כי לא אמ' שיוקח השדות והכרמים
והזיתים לעבדיו ... כלומר ... המלחמה כי כלם עבדיו ... לאנשי
החיל אשר עמו ... הכרמים ... כרם נבות במשפט
המלוכה ... נקי. ... הטובים כלומר
שיבחר הטובים לקחת פירותיהם ... לעבדיו ... שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ... הם
עיקר ... ישעור ... צאנכם ... הבקר שהיו לא זכרם
בפרשה. ואתם תהיו לו לעבדים. אחר ... צריך ואתם תהיו לו לעבדים ...
שיקח ... והשדות והכרמים כל ... אמ' רז"ל ... עליהם יבא
הכא לעבדים ... ויאמרו לא ... וכן ויאמרו לא
כי ... ושפטנו מלכנו ... ויקח ... ועיר ... כמו
שפטני יי ... ונלחם ... נלחם את
מלחמותינו. ... ואפשר ... לעברים
... ונגיח ... כנגד ... שמואל ...
קדם יי ... להתפלל ... המלוכה ... לפניו: ויהי
ויהי איש ... אחד ... בן אביאל
... קיש ... בן אביאל והיה אחי קיש ... בדברי הספר
הזה. ... שהוא ... דברי

הימים

פעמים ויהיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחד קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר ··
ותפלאתי בזו יקרם רבת כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נירות במבואות
האפלים · בחור וטוב · פי' טוב במראה ובתואר · וכמ' עולם ושפיר · וכן טוב ומראהו שפיר מוטה ·
בארץ שלישה הנ' בארץ ירושלים · וכן הרג ועבעל שלישה תארצה דרומה בארץ שעלים הנ' בארץ שעבר
בארץ צוף הנ' בארץ רמה נביא ·· ודאג לנו הנ' ויציק לבא כלומר יפחד · וכן בבר' ומיה תשה לנו ··
אמר לו יצוק ההוא גברא · ומה ייא יראה לו תשה · והאיש נכבד כלומר נכבד וגדול בדבר הנבואה כל אשר
ידבר בא יבא · וכמ' וגברא מהנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים · והוצרך להודיע אנוש שכל
נביא אמתכן הוא כיכל מה שידבר בנבואה יבא שלא לפי שהיה מבלם בזמן ההוא בדבר הנבואה יקר ·
עד שהנבואה שמואל והובחי שעים אומקוסמים שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים המענה
או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפי' אמר כל אשר ידבר בא יבא ·· את דרכנו אשר הלכנו עליה
כלומר הדבר אשר הלכנו בשבילו · ומה נביא לאיש · לא היו ידעים אם היה מקבל ממון · כמו הן
הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם · וה' מה נביא לגברא · כי הלחם אזלי וכי להם היו
נותנין לו שכר שלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפי' הלחם אזל מכלינו ואין לנו לצידה ובמה נקנה
צידה לדרכנו ובדרך הזה הנ' אף אנחנא זולין עבדרו מנגא · עבדרו פי' סרו · והבחות לא סרו
הרג לא עבדרו ·· ותשורה אין להביא · מנחת אין לנו להביא לו ומה אתנו והמעט כאשר
למעלה לנביא ··· ומה עימנו לתשבד · ויוסף הנער לענות את שאול · פי' לדבר כמו ו/
וענית ואמרת ויען איוב ויאמר · כי זה התחלת השבת הדבור שהשיב הנער על שאול בדבר
הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכמ' ומוסיף עולמא יתשאול ולא הרג לא תבא יתשאול · ויתכן לפרשו
כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחלה אמר שאול לנערו לכה
ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש אלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא
לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל · רבע שקל כסף הנ' גווא חד דכספא
כי הנקבל זוזים · כי לנביא היום · קבלו רז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף
ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אב' מה הוא לפנים או מה
היום · ויתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיתה לפנים כן היתה היום שכת' שמואל זה ומה שאמ'
לפנים אין רצונו לומ' שנפסק היום שלא רז"ל מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו
רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה · אי זה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה
ויצאו דברי הנביאים בישראל מן התוכחות מן העתידות היו קוראין גם לנביא רואה לפי שלשון
נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואעפ' שאינם שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו
קוראים רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא · נפי' רואה שרואה במראת הנבואה העתידות
או מה שמעצוה לפי שעה נהגיד · וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו · כי מלפנים היה
ואינו היום גם היתה זאת התעודה ועכשיו הוא הקנין שקונין בו כל דבר ·· ותאמרנה
יש בו כדי מהרו הרגה הענין קשור על פתחו כ"כ ויש אשר יהיה הענין והנה לפני כנגד שאולכי
הוא הנכבד וחבירו עבד היה · לשם נבחה כל ברחה זאת הענין ובמותה לו הנ' בית אחרות לפי שהיו
אבתי שלמים שהם נאכלין לבל אדם אחר הקטורת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו
גבה לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה לשעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרבה שילה
והיה המשכן בנוב ובכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה יושבים לאכול במסיבה וכן
הרגו וישבו לאכול לחם ואמרו כמו שאמרו רז"ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית מסחמא ··
כבואכם העיר כן · אמרו רז"ל מה היה כל האריכות הזה שהאריכו עם הנערות לדבר · ומהם אמרו

כדי להסתכל ביופיו של שאול. ומהם אמרו עד עיר היה לפי שלא הגיעה עדין השעה שאמר לו הקב"ה
לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש. כי הוא יברך הזבח ת"י ארי הוא פריס על מזונא והוא לשון
בוצע בדברי רז"ל בעל הבית בוצע. ונקרא המברך תחלה בסעודה בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך
עליו. ופי' יברך הזבח יברך על הזבח. ואע"פ שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר סעודה
היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים
היו מברכין עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. וברכת הלחם לא היתה פוטרת של
זבח. הקרואים הקרואים והמזומנים לאכול שם כתרגו' מזמניא. כהיום. תכף למהרת הדבר. וכן
השבעה לי כיום ותרומה לו. ולא ימצא אחר מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם. כעת מחר
כעת הזאת למחר. ובת"י כעידנא הדין מחר. כי ראיתי את עמי כתרגו' ארי גלי קדמי עולבנא דעמי
כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם וחטאו
ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וצעקו אל ה' ואמרו לשמואל להקים להם מלך
להושיעם. וה' ענהו אמר לו ברוח הנבואה. ובת"י ומן קדם ה' איתאמר ליה. זה יעצר בעמי ומלך
כמו יורש עצר יורש מלוכה. ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברצונו
ויתרכין ועמי תרוותא מן עמי. כלומר יסיר החרפות והמשיסה מן עמי. ואמר זה בעבור פלשתים שהיו
מושלים בהם. ואמר יעצור כלומר שיעצור פלשתים ויעכבם מלהלחם בישראל כמו שאמר והושיע
את עמי מיד פלשתים. את שמואל. כמו אל שמואל. אנכי הרואה. לא היה זה חוץ מדרך הענוה
כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר
שאל לאחרים או כיוצא בזה אמר לו הקב"ה אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעו
בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי. ואמר לו הקב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תביט אל מראהו
וכל אשר בלבבך אגיד לך דבר המחשבות והלבן. מראה שיש בלבו לשאול. שלשת הימים. לא אמר שלשת
ימים עלה בדבר האתונות לא על בקשתם ובת"י וכל עסק אתניא דאבדא לך ולת אתיתא למיבעהון
ומה אין תלתא יומין. ולמי כל חמדת ישראל בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה ויביאם לשכתה. אל הלשכה
וענינו חדר. ואותה הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים ובת"י ואעלינון לבית אכסדרתא.
בשלשים איש תכף היא כף השיעור כ"ל שלשים או פחות מעט או יותר מעט. את השוק והעליה
פי' ואשר עליה והאלירך ובת"י וירכיה. ובדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אמר שוק ואליה ר' אליעזר אמר
שוק וחזה. ר' שמואל בר נחמני אמר שוק ושופי ומאי והעליה ששופי עליו שוק. ויאמר הנה
הנשאר. פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי
להקרואים ושאת המנה אמרתי לטבח ולהצניעה לבדה לשים לבדה לפניך אכול כי למועד הזה
הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח הנה קראתי הכן המנות אמרתי לשמור לך זה
החלק המובחר כי ידעתי בואך. ויהי כעלות השחר. ויעבור לפנינו שלא ישמע את דברינו.
עמוד כיום. ולא אמר שיעמוד היום בעיר שאחרי באותו היום הלך לו שאחרי אמר לו ואשלחך ונגיד
אמר לו בלבבך היום מעמד. אלא פי' כיום למהרת הדבר. כמו השבעה לי כיום. ופי' עמוד עמוד
על שאדבר עמך. את פך השמן לא היה זה השמן שמן המשחה כי לא היו מושחין ממנו
אלא מלכי בית דוד. אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן
דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן. וישקהו בדרש כל נשיקות הם של תפלות חוץ
משלש. נשיקה של גדולה. נשיקה של פרקים. נשיקה של פרישות. נשיקה של גדולה ויצוק
על ראשו וישקהו. נשיקה של פרקים. וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. נשיקה של פרישות
ותשק ערפה לחמותה. ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות. וישק יעקב לרחל. מפני שהיתה

קרובתו

קרובתו · הלא כי משחך מלת הלא היא במקומות לחזק הדבר ולהראותו וכן הלא שלחתיך וכן הלא
אשמעתיך והדומים להם ·· בלכתך היום · אמרו רז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח והלא לא
נקברה אלא בבית לחם שנ' ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה
שנ' ואתה בית לחם אפרתה וגו' · אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה
הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח · והנה נראה אצלך פי' קודם שתמצא
האתונות · אילון תבור · תרגם מישר תבור · ועולים אל האלהים בית אל · הוא לוז שקראו יעקב בית אל
ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעה שהיו הבמות מותרות היו מקריבין שם ואותו הבית היה קדוש והיו
באים שם · ישר' באותו הזמן להתפלל שם בזכות יעקב · וכן אמר על זאת יעקב יהיה בית אלהים
ואע"פ שהדרש יש לו דרך אחרת בזה מה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום
קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה לנביאים כמו שאמר וזה
שבני הנביאים · פי' שנער ליודע עמענו מה שגוזרין בתחתונים מן השמים ואין מודיע ושם
ידבר עמהם · ות"י עולים לאלהים כפלחין לאלהא קדם יי' לבית אל ·· שתי לחם ת"י תרתין גריצין
דלחם · פי' חלות לחם ושלשה ככרות לחם תרגו' תלתא פיתין דלחם · והככרות הם גדולות מן החלות ואמר
כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא ג' חלות לחם וזכר ג' הככרות לפי שהם הגדולות ולא
זכר הקטנות כי לא יתכן כי לא היו נושאים אלא שלשת ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו
עמהם אלא ככר אחד והשאר שלשה אלא גם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו
שתים חלות לחם · ואחר שזכר ככרות וזכר חלות יכונו הוא שלא יקראו הככרות חלות · וכן כתו' בתורה
וככר לחם אחת וחלת לחם אחת ·· גבעת האלהים ת"י לגבעתא דבה ארונא דיי' · והיא גבעת קרית
יערים · כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם · אשר שם נציבי פלשתים
שהיו פלשתים מושלים בישר' והיו להם נציבים ממונים על ישראל שם וכן בגבע בנימין כמו שאמר בדוד
כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על הדבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם · ואמר
לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח יי' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון · והשני לפי שהיו שם נציבי
פלשתים רמז לו כי הוא יקום משם ויושיע ישראל מידם ·· חבל נביאים · ת"י סיעת ספריא ר"ל תלמידי
כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים ו
והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן ושלפני עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון ··
מהבמה · כי שם בקרית יערים היה במה ולפניהם נבל וכינור ותוף וחליל כי רוח הקדש אינה שורה
אלא מתוך שמחה · והמה מתנבאים ת"י משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל באמירות ברוח
הקדש ·· וצלחה עליך רוח יי' התגבר והנוח עליך רוח נבואה והתנבית גם עמהם כמעשיהם ·
ונהפכת לאיש אחר · ר"ל שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה והוא שאמר גם ויהפך לו אלהים לב
אחר · כי הנבואה כמו ציור כמו התמונה בהיכל המלך שנקראת הלב והוא למעלה מצלצה נקרא הנבואה
בהעלם הלב · והכתוב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו המשובה והשובבה ·· עשה
לך אשר תמצא ידך כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה
הדבר על מלחמת נחש העמוני · ויו"ת אתקן לך מאני מלכותא · שבעת ימים תוחל · פי' מיום הפרדו
ממך בגלגל וזה היה אחר חדוש המלוכה כי בחדוש המלוכה שניהם באו הגלגל יחד עם כל ישראל
ואחר שעבר שמואל דבריו הלך לו ונשאר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאהליו ומיום שנפרד
שמואל משאול בגלגל אמר לו שיוחיל לו ז' ימים עד שיבא אליו שם ושאול לא יצא מן הגלגל ולא שם
היה מחדוש המלוכה עד שנת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו בגלגל · ומה שאמר לו את הדבר
ובנה ולא התעתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז ז' ימים תוחל עד בואי אליך ומפני

כשיאמר לו דבר המלוכה ידעו לו בזה הדבר אם תתקיים לו המלוכה אם לאו כי גם העצה ראשונה
צוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לאו ולפי' אמר והודעתי לך את אשר תעשה כלומר
אני מודיע אותך מה יהיה מלכותך · ומה המלות בחירק הלמד ורגש התיו ·· ומי אביהם ת"י ומן רבהון
וכן הוא הפי' מי המלמד את הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקב"ה המלמד

את הנביאים מלמד גם זה · ויש מפרשים כמשמעו · לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו אלה
הנביאים מי אביהם וכי מאביהם היתה להם הנבואה שאנחנו רואים שלבן קיש שלבן היתה למשל
פי זאת האמירה היתה למשל מאותם היום והמשל כשיהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומ'
הגם שאול בנביאים · ומה הנבואה בא עליך בעלי המה · ויבא הבמה כי הנביאים מצאו חוץ
לבמה ובשכלה והתנבאות עמהם בא לבית הבמה ·· ויאמר דוד שאול אליו ואל נערו
אם בבית הבמה · או קברה הבמה והלך לו שאול עם נערו ומצאו דודו · ונשא אותם על דרכם ·
לא הגיד לו מתוך בכינוי שהיתה בו · ויצעק שמואל כמו ויאסף לפי שהיתה והקבץ על
ידי הצעקה בא בזה הלשון · ל"י המצפה כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה
מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפילה כה אמר מתחילה כשעלתם מלך אמר
לכם זה · ותאמרו לו ולא כמו לא כי מלך בי אותיות לאו מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שתרג' יונתן ואמרתון
קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אלהן מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא כי מלך כמו שאמ' כחוש ה'
המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו התיצבו לפני ה' לפי שאם היה אומר להם שמואל ימלוך עליכם
היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד ע"י אורים ותומים · ומהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים
ותומים · והיו שואלים בהם על הדרך שפי' בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון וילכד שאול ·
מעורץ קצר כי קודם לבן הקריב משפחת המטרי לגברים ואח"כ נלכד שאול ·· הבא עוד הלום איש כלומר
אם בא עדיין הנה שאול ·· אל הכלים כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שהנחו כלותם בבית אחד
והוא נחבא בין הכלים ההם שהיה בורח מן השררה ובא ל' במקום בית המשוש כמו ולהארון הקין
את העדות כמו והארון ובדרש שהכלים באורים ותומים את שאול שהוא איננו הגון למלכות על
אשאלו באורים ותומים ·· הראיתם בדגש הריש שלא כמנהג וכן לא הראיתם כי שלח בן ה'
הכורצח הזה · כי אין כמוהו · כי אדם בגבל קומה וצורה נאה יאות למלוכה · ויראו העם אותו ויאמר
יחי המלך ת"י יצלח מלכא ·· משפט המלוכה חק מן המלך על העם כמו שכתו' למעלה וינח
לפני ה' בארון המנחו וגם שאול הלך לביתו להודיע שהלך לביתו כבתחלה כיון שראה שלא היה
מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדין במשפט המלך אשר נגע אלהים בלבם ·
שנתן אלהים בלבם לרצות לו · וי"ת ואת לו עמיה קבת מן עמא גברין דחילי חטאה דאתיהיב דחלא
מן קדם ה' בלבהון · ויוכיח פי' ובני בליעל אמרו שמע אח"כ · ולא הביאו לו מנחה כמו שהוא מנהג
שמביאין מנחה למלך ביום שהוקם מלך · וי"ת ולא אתו למשאל בשלמיה ·· עין ימין עינן הסמיכו
ר"ל עין של הימין · ופי' הפסוק כמשמעו · ויש בו דרש אמר להם נחש הביאו ספר תורה שהוא עין
יתעיבם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ·· בא אחרי הבקר כמו שאמר
למעלה וגם שאול הלך לביתו כמו שפירש' והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם
האכרים · ותצלח רוח אלהים רוח גבורה וכת"י ושרת רוח גבורה מן ה' על שאול · בשמעו כתיב
בבי"ת וקרי כף והענין אחד ואחרי שמואל לפי שלא קבלו אותו כלם למלך אמר ואחרי שמואל מי
שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כי שהיו גדולים לצאת ·· בבזק שם מקום וכבר
פירשנו בו פי' אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח מכל אחד אבן ולא ידע
בזה מספרם ותרגו' כצרור אבן בתרגומו היך בזקא דכיפא בקלעא · ובמדרש ויפקדם בבזק

ויספרם

... כי יהיו העשירים בלא צדקה כי יהיו עניים בלא אחריות:: **מחר** ...
וקרי בחם השמש והענין אחד: באשמורת הבקר משלש האשמורות שמחלקין הלילה האשמורים כמו שנ' בברכ' ...
ושאול בא על המחנה במעון באשמורת השלישית שהיא אשמורת הבקר:: **ויפוצו** הוי״ו כוי״ו ביום השלישי
ויאמר אבר' א' נ' והכוונה לו: כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה: שנים יחד כתרגומו הרין
כעוקין כחדא: שאול ימלוך עלינו בתמיה וכ' תרגום יונתן כמבקשי מרימר לא כשר שאול למימלך עלנא::

ונחדש שם המלוכה: לפי שבפעם הראשונה המלכתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה. עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש. ואמ' שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואל המזבח שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפי היו מכבדים אותו המקום אעפ' שעתה לא היה שם כי נוב היה:: **זקנתי** ושבתי השיבה יותר מהזקנה ואמ' רז״ל קפיצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן נ״ב שנה כשמת ולפי שלא ימרדו עליו ולא יחננו העם שמת בקוצר ימים ר' קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו [illegible] מספר שנו. והוא בחר מיתתו כדי שלא יראה שאול בחייו ונ״ב שנה של שמואל אמרו כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אצלם זה כיון הפסוק לא ראיתי זה כי אפשר שעדין לא היה שופט עלי אבל היה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן הפלתה נתמנה שופט ואכ״ה יוצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ״ב שנה שאחרי עלי שפט את ישראל מ' שנה ומת ביום שגלה הארון והיה ז' חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים אחר כ' שנים שמלך בחברון [illegible] חסרו מכ' שנה ג' שנים של דוד נשארו י״ג לשמואל ומ' של עלי הרי נ״ג צא מהם שנה אחת לגדלו שנ' ויהי לתקופות הימים וגו' הרי נ״ב:: **הנני** הנם אותם לאשר הכשירו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני. לקחתי לגמלכתי. ואת מי עשקתי בממון זה מי רצותי בגופו וכן עשוק ורצוץ: ויא' [illegible] עשקית [illegible] ורז״ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפי' ברצונו לא לקח ממונו: [illegible] והיה רצותי מן רצון אעפ' שאינו משרשו::

כופר להטות הדין ואעלים עיני בו: אם יבוא לתת בפני מעלים עיני שלא אסתכל בו ואמ' להם ואשיב כן פירשו רז״ל ופי' לשון הדין [illegible] עיני [illegible] ומתיב לכון:: **ויאמר עד** כל ישראל כאחד אמרו עד לפי' [illegible] ויאמ' בלשון יחיד ורז״ל אמ' כי [illegible] ולצאת ואמרה עד: אמ' להם הקב״ה אתם המעידים עליו עלמות שגלוי ואני המעיד עליו עלמות [illegible]: וזה אחד מג' מקומות שהופיע רוח הקדש בב״ד שלמטה:: **אשר עשה** את משה ואת אהרן אשר הגדילם ורוממם. וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן. [illegible] ע' משה ואהרן. ועם שפסק הזה על אשר הקדים עד יי' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגואליכם ועליהם העלה את אבותיכם מארץ מצרים הוא עד בינו ובינכם:: **ואשפטה** אתכם כלומר אהיה נשפט עמכם לפני יי' בניכם ובין יי' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו [illegible] כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם צרה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזרות [illegible] ויושיבום במקום הזה והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה. אלא שהוציאו אותם ממצרים [illegible] יי' ולפי נכנסו לארץ והרי הם כאלו הושיבום במקום הזה:: וימכרו [illegible] ואמ' כמו וקרי ויאמרו. והכתי' על [illegible] כלל והקרי על [illegible] פרט::

ירובעל הוא גדעון ואת בדן הוא שמשון [illegible] ופי' בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה. ואעפ' שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו. ואת שמואל ואותי היה לו לומר אלא כי כן מנהג הלשון [illegible] עלה על יי' ובדרש [illegible] רבי יוסי בן זמרא [illegible] שמואל [illegible] ולא היה יודע מה היה המתנבא וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל [illegible] לפי שלא היה יודע מה היה המתנבא. אשר בחרתם

... יגאל · כן הוא · שאתם עוזבי דרך · נתן יי׳ עליכם מלך · פי׳ להושיעכם מיד אויביכם ·
ובאבותיכם · כמו ובמלככם · כי האמון לעיר כמו האב לבן · וכן אמר וישימני לאב לפרעה · וא׳ כמו
היות באבותיהכון · ורז״ל פי׳ חטאו השיבו כאותו דבר בעון חיים מתים מחטאין כלומר אם תחטאו פי׳
תהיה יד יי׳ בכם וגם באבותיכם המתים שתהא שיוציאום מקברותם לבזיון · את הדבר הגדול
הזה · מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה · פי׳ אמ״ל כי בארץ ישראל
לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות
חקות קציר ישמור לנו · וכן אמר בבני רצפה בת איה מתחלת הקציר עד נתך מים עליהם · ואמ״ל
מיום בניסן עד מרחשון שהוא עת המטר ולפי שהיה המטר בקציר חדוש גדול אצלם פחדו מאד
ואמר התפלל בעד עבדיך ואל נמות · ובדברי רז״ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנ׳ הלא קציר חטים
היום וגו׳ · ועשה כלבה שחטא למורידכם כי רעת בעיני יי׳ היה מה ששאלו מלך ואע״פ שהם מאמינים
לשתעבד בהם בני בליעל שהיה להם תקפה בדברי שמואל · כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו
מה יושיענו זה · ואע״פ שאמר להם כי על פי יי׳ נתנו להם והודיעו בדבר באורים ותומים או בגורל
עליו קלפי לפי׳ עשה להם שמואל אות שיראו את כלם ולא יוכלו להכחישו לפי׳ אמר ויראו כל
העם מאד את יי׳ ואת שמואל · אתם עשיתם את כל הרעה הזאת לשאול לכם מלך אבל
אל תיראו אם לא תסורו מאחרי יי׳ · ויתכן פי׳ את כל הרעה הזאת על המטר שאמר כן אתון גרמתון
ית כל בישתא הדא · וכעניין בתחלה [illegible] אתון עבדתון · ולא תסורו כי אחרי התהו פי׳ ולא תסורו
מאחרי יי׳ כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים לא יועילו ולא יצילו אתכם
כי תוהו המה · או פי׳ ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו · כי לא יטוש כי
אע״פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול פלו׳ כי כבר נשמע בגוים כי
רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויכלכם בחטאתיכם וישחיתכם הרי כאלו
נתמעט שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם · וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר
מבלתי יכולת יי׳ · וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול · כי הואיל יי׳ כי מאמר שאתם עבדים לי׳
ואתם עומדים על חטאתיכם · חלילה חוטא אם לא אתפלל בעדכם · ראו את יי׳ [illegible] אשר הגדיל
עמכם לעשות נוראות · או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והבין עליכם שאתם חטאתם
כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין דואג ומשגיח במעשיכם
ואם הרע תרעו תספו גם אתם גם מלככם האחד לרצות על חטאיו · וכן גם בלבבכם גם בקרבכם ·
ואת מלככם שאם לא יוכיח אותם הוא יהיה נענש עליהם · בן שנה שאול במלכו · פי׳ אז כשאמר
הדברים האלה שאמר שאול בחידוש המלוכה · שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן
חוץ הכל לא מלך לא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם · ויונתן תרגם כבר שנה דלית ביה חובין
בן שאול כד מלך · וכן פירשו רז״ל ועוד פרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה
נמחלו להם עונותיהם · חתן חכם ונשיא · נשיא מנין דכתי׳ בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה
אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך · ויבחר לו
שאול במלכו בגלגל והיו עם כל ישראל בחידוש המלוכה בחר לו מהם שלשה אלפים שיהיו עמו
אלפים ועם יונתן אלף ויתר העם שלח · ובעזרה [illegible] ראש ספר על נפש יהונתן [illegible] ויונתן בר
[illegible] יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ותכן נפש יהונתן על שם יהונתן · את
נציב פלשתים · כבר פירשתיו ויונתן הרגו כמו לדוד בפלשתים · אשר בגבע גבע איננו גבעת
בנימין כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע · ושאול תקע בשופר בכל הארץ כמו ויבן שלמה
את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל · ישמעו העברים · כי [illegible] וישמעו ויאמרו פלשתים ועוד שיבאו
למלחמה כי ידעו כי כאשר · שמעו פלשתים · שהרג נציבם ויאספו להלחם עם ישראל · הכה שאול

בן

כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו נציב פלשתים כמו שהודיע המאמר
הנזכר במעבראש · אחרי שאול הגלגל · כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה · כי נבאש העם
בעבור שבא להם הצר פתאום ·· ונחוחים במצודות כמו שת' ובמצלתם · ובצריחים במקומות
הגבוהים כמו ויצאו אל צריח · ועברים עברו · מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו
שם והנשאר חרדו אחרי שאול · וחרדו עניינו תהלו ונעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו · ואת ארץ גד
וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן ·· ויוחל הפעיל וייחל בקל וקרי וייחל והכתי'
כמו וייחל עוד ז' ימים והקרי ויוחל מבנין הפעיל והענין אחד · למועד אשר שמואל חסר ו"ל
למועד אשר אמר שמואל · וכתי' למועד אשר לא שמואל · ויפץ העם מעליו פועל עומד וכן
ויפץ העם בכל ארץ מצרים ·· הגישו לי העולה כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לעולת יום
להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו ז' ימים תוחל עד בואי אליך · ובאשר ראה שאול כי לא בא
ביום הז' בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל · אמר שאול שיגישו
אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי
הוא באמרו עד בא בו ביום כמו שנ' ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והואיל לא חטא בזה כי היתה
הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד ·· לברכו להת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ·
ופי' לשאול בשלומו מה עשית · ידע בדרך נבואה כי העלה העולה · לא חליתי ע"י העולה היתה
תפלתם ברוב · ואתאפק התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו
לעבור על רצונו ·· נסכלת כי כבר ראית רעה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ואמר כי לא
האמנת בדברי כפרתני ובנבואתי ולא שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי
לך ולישראל כשתעו ולא שמרו את פי יי' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו
הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולה וכאשר לא עשית כן ופחדת בדברי הנה מרית
את פי יי' ונסתפקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא הושע אתה וישראל אם תוחיל ·· בקש יי'
לו איש כלבבו על ישראל כמו על ישראל · וכן וימליכוהו על הגלגל ברוח נבואה אמר זה אבל
לא ידע שמואל עדיין מי הוא ויקם שמואל ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימין ופקד העם המעטים
עמו ולא היו אלא כשש מאות איש כי נפץ העם מעליו ·· ויצא המשחית בני חיל הגבורים
אוחזי חרבות ורמחים בידם כי הם המשחיתים · אל ארץ שועל הו' לארעא דרומא כמו שתרגם
בארץ שועלים גם כן לארעא דרומא · על גיא הצבועים כתרגו' לחילת אפעיא · וכן בדברי רז"ל מאיר
אותו את הצבוע ואמרו בגמרא אפה פי' אפה אפעה כיכן מנהגם להסתיר אוזניו הגרון ונקרא
האפעה צבוע לפי שנעשה בגוונים ומיני הצבעים ·· וחרש לא ימצא · יש לתמוה איך לא
היו חרשי ברזל בישראל רבים · ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי
שמשון מושלים ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואע"פ שבימי שמואל נכנעו פ'
פלשתים ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מישראל לישראל אעפ"כ מעת אשר זקן שמואל חזרו
ממשלתם היו והיו להם נציבים בארץ ישראל אף בימי שאול כמו שכתוב ובעת ממשלה היתה ידם
תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל
חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית
וירדו בנו והיה מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתים לתקן כלי אומנות וכלי חרישה
ואפשר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחים וחניתות מעטים אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל
מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד
העם אשר עם יונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יונתן ובלתי כלי זין לא יכבן להם אבל היו
בידם קשתות ומקלות וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם

...נ בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובחצים בקשת, ונאמר במלחמה הזאת ויכו
פלשתים · ויכוה · ונאמר בדוד וקלעו בידו · ומשפ״כ חסרון גדול היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם
חרבות וחניתות · והיה הספור הזה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן
להודיע כי לא בחרב ובחנית יושיע יי · ולפי׳ שבאו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית, ולא היו אלא
אלף ושש מאות ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה התשועה
גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה כי מתוכן מה׳ וקרי
מתורו והכתו׳ על דרך כלל והקרי על דרך פרט ·· וירדו כל ישראל הפלשתים פי׳ ארץ פלשתים · וכמ׳
לארץ פלשתים׳ ללטוש לחדד מחרשתו והוא כלי ברזל שחורשין בו ויתי׳ פרשיה · וכן תרגם במלמד
הבקר · נפרשת דתורא · ואיתהוא הכלי שחופרין בו · ויתי׳ סכת פדניה ר״ל יתד השורים והוא יתד ברזל מולי
היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד · ולפי׳ תרג׳ פדניא תורי הנזכר בתלמוד פי׳
צמד בקר · וכן תרג׳ צמד בקר פדן תורי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו האחד · קרדומו הוא
הכלי שחוטבין בו העצים · ויתי׳ כולבית ובערבי׳ דבה ובלע״ז שם שפתם מעצה נקלה הוא ארוך אחד
לאחריה אוירה לי כולבהר ועיקר ליה מגרופי הוא ומחי ליה ופצנ מוחיה ויתי׳ כולבי צבתי כי כן נקרא
בלשון ערבי כולבי · ויש שקורין התרג׳ כולבי בבא״ף גם האחרונה וכן נמצא בתוספתא התקמאות מה
מחרשתו כלי אומנות, מן חרש עצים וחרש אבן · ויתי׳ עושפיה וכן תרג׳ למחרשות לעושפיא ·
ובתשובה תמצא כלים קרדום שנטל עושפו מהא מפני בית בקועו · נטלה בית בקועו מהא מפני עושפו
מפני תקופו טהור · נראה מדעת התרג׳ כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשין בו שעושים
הגדולים בארץ והוא המחרישה ותרג׳ עושפיה לפי שהוא דומה לצד אחד של הקרדום כי לקרדום שני
פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעין בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנה בית בקועו והצד האחר
שלו בוקעין בו גב״ב לפעמי׳ והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפי׳ אמרו במשנה
תקופה ביו״ט אין מתקנין לא בקרדום ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדום לא שנו אלא בעוקבה שלו
והוא הצד הרחב שבוקעין בו ברוב לפי׳ אין מתקנין בו ביו״ט שדומה כמלאכת חול אבל בגברות שלו מותר
והוא הצד האחר שלו לפי׳ שאין דרך לבקוע בו ברוב ופי׳ תקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת
בו יד הקרדום · ופי׳ כמו נקב המחט שנקרא קופא ·· והפצירה פים שמגלות · ופי׳ פצירה רבה מלשון
ויפצר בו שהוא רבוי דברים והמטנים · ופי׳ פים פיות ר״ל רבת פיות כלומר שיש למחולים הרבה והוא
הנקרא בלשון התרג׳ שופינא ובלע״ז לימא ומחדדין בה כלכלי ברזל · ואמר כי נפצר הפים היו מחדדין
כליהם מי שלא היה לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי ·· ולשלש קלשון הוא כלי ברזל ויש
לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן · ושם הכלי קלשון · ובגמרו קלשון כלו אמר קלשון שלש השינים
וקורים לו בלע״ז פורקא ויתי׳ תצלת קצריא כליה תלת שינין · וקצרא הוא תרג׳ כובס ולפי אותו הכלי
הוא שיש לו שינים ומוחחין בו הכובסין הבגדים אחר כבוסן ·· ולקרדמים נכתבה בו הא
תיבעה עם לחד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם המעטים נמצאים כמותו כמו להגדול הבא
אין למנוס הזה והדומין להם · ולהציב הדרבן כלו קוצך לבן נפתלי ולבן אשר הביא בפתח והדלית ..
לשניהם המעמדה בגעיא · ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי המגד נקרא מלמד והמחט התחוב
בקנכו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שאלצו את הדרבן · ופי׳ להציב
לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד ויתי׳ ולמפצת זקתא ·· והיה ביום מלחמה מופרת כמו
המשמרת כי יום זה המשקל תרוך והמשכרת ופי׳ והיה כן היה בכל יום שהיו עוככין מלחמה לא עם
אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם לא ביד שאול ויהונתן · ועל דרך הזה הי׳ והוא ביאור לקרבא
לא תשתכח חרבא ובזרע מהו והמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה לא שהמלך המציאה להם ··
ויצא המצב פלשתים · פי׳ שרי החיל · וכמ׳ אמ׳ רשיא וכן תרג׳ נציב נציבים · ופי׳ שרים · ובצי׳ ויצא

למעבר

שני' בין המעבר ובין המשך ר' יוחנן וריש לקיש רצה לומר שהיו על שני מעברי ... אחד מצפון
ואחד בלילה · ויצא את המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב במלחמה פלשתים ובא לו למעבר
אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה מאשר היו שם שאול ויהונתן ·· כשש מאות איש · והלא אמר אך
ויפקד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש · אם כן למה חזר ואמר עוד שם להודיענו כי לא
נוספו בהם עוד ואעפ"י שהיה להם להלחם עם אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם הא-ל ·· אחיו איכבוד
לפי שאמר אי-כבוד ולא נזכר אחי טוב לפי אמרו אחי אי-כבוד או בעבור שנקרא שמו כן על גלות
הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ובשלו ישראל בעון הכהנים ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה
אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה' היה הדבר בהפך והיתה התשועה גדולה בישראל · כהן ה' בשילה
על עלי אמר שהיה כהן ה' בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כולל החשן
והאורים והתומים כי בהם שאלו ה' הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפי' היה ספור את זה
להודיענו כי עדין לא התחלה קללה על עלי אחרי היות בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם
צדוק כהן גדול כמו שפירשתי ·· והעם לא ידע פי' העם אשר עם יהונתן כי היה הנראה כי שני ראשים
היו ישראל במלחמה הזאת שאול האחד עם העם אשר עמו והאחר יונתן עם העם אשר עמו עמו ·
ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא כונה לפי אמרו והעם לא ידע כי לא ידע היות הולכים
עמו ·· ושם האחד בוצץ ושם השני סנה כונות שהם לא נודע אצלינו ענין המשמעות לא שות בוצץ
מעשרו ובינותא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשדרעתי כנהרא והרג בחלקלקות באפלה במשרעת בקבלה · והרג
סנה מכרובית פי' מקום ברוך · המצוק המצפון מעמר מעבר צפון כנגד הפלשתים אשר במכמש ·
והאחר מעבר דרום כנגד ישראל שהיה בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה · ויה המצוק המסוף ·
והרג במוכפה טבותא ·· דמו עד הגיענו ההמתינו · וזה שאמר יונתן לאות ולסימן אמר כמו שאמרו וזה
לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פירוש הבשולם כי אנחנו נעלה ואם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם
היה אסור לא היה הוא עושהו בהליכה ההיא אבל הוא כיוונו בו הגיון לצדדים ושמע אלם ויחזק לבו
כי היה סימן ואות על המעשה ולא ימנע אותו ועם שמובא בדברי רז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר
עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אות שיהיה מונח נחש אסור כמו שפירשו והרציה
כי המה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמו שאמרו רז"ל
לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פיתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו צבי ‹
הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו נחש משמאלו אל תתחיל בי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא
אל הצדדים וכיוצא בהם שנהגו בהם בעלי המעונה וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם
המועילים והמזיקים אלו שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר אחר לאות
וסימן למעשה ההוא כדי לחזק את לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אלו היו עושים רע
בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה הי' עושה אותם כמותן ומסייע את מעשיהם ועוזרם · ומה רב בעל
התלמוד הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם
כמו שאמר רב בדיק במעברא ואמרו רב הוה אזיל לבי רב נחמן חתניה וחזי אי מעברא אתיא לאפי
ודאי מוכח ליה · וכן אמרו שמואל הוה בדיק בספרא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק
אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך · אבל המאמר ההוא
שאמר רב כך פירושו כל נחש וסימן שהוא אינו שמשים אותו סימן לעצמו מתחלה כמו שעשה
אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מעצמו לפי המקרה לו
למה לא יוכל מהתהום מעודה מפני שהניחו הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסימן כי התשועה
הקיץ לא היה לברכה מפני שהניחוה והנה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה
והאמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו אם

רב טעות חוש בזה הדבר ולפי אמרז"ל בית תינוק ואשה אעפ שאין נחש יש סימן כלומר אעפ שאינו
נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע
יש לדאוג מעתה ולבקש רחמים מלפני ה' · ופי' בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב אורע
סימן לחנוך הבית · וכן אם ילד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא שהוחזק תלתא זמני
אז ראוי לסמוך עליו אעפ שבא מאליו ולא עשאו סימן בתחלה אבל הנחש שעשאו סימן מתחלה
לא שנו בו שלשה פעמים לא בפעם אחת שנה לא יש סימן וסמכו ג פעמים על מה שאמר יעקב אבינו
יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו ואלה המקרים באו לו מעט מעט נעשה לפי חוש הדבר ·
וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני · כלומר אם כמוני יחשב סימן
רע אם יגנב ממנו הגביע אשר הוא שותה · ולפי מה הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש
וכן ניחשתי ויברכני יי בגללך · וכן והאנשים ינחשו כלומר הוא לשון סימן ואות על הדבר לא נחש ולא
קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנ' ואזנך תשמע דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי
תאמינו וכי תשמאילו · ואמרו קול גברא במתא וקול איתתא בברא · ומה נחזור אחרי ספורי ה[illegible]
וסמכו המפסוקים והנה פסוק מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי המצוה · ואמר לגדעון ושמעת
מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך ·· אנשי המצבה כמו מצב פלשתים שפירשנו ויש אומרים מגורתם
כלומר הנצבים מציב המחנה שומרים המחנה · על ידיו ועל רגליו אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו
לבד וסמך גם בידיו · ודרשו כי דרכו שלא היה דרך הסלע אשר עולה בגן שהיו משוכריהם והיה חלקלק לפי
היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק ויש על ידיו ועל רגליו על דרך
משל כלומר בכל כחו עלה עליהם · ויפלו לפני יונתן היו נופלים נגפים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו
ופי' ונפלו בו טעינין חרבא קדם יונתן ·· כבחצי מענה · צמד שדה · הוא שיעור מהלך צמד בקר
בחרישו ובחבי המקום · והיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש · ופי' כבית פלגות מהלך פדן בתורין
בחקלא · וכך כבחצי כמו השיעור וכן כך כעשרים איש · צמד שדה רז"ל צמד בקר בשלה · המצב
והמשחית פירשנום לפני זה וגם המה כיום אוחזי החרב והבנות · ותרגז הארץ על דרך משל כלומר
רגש המחנה פלשתים · ותהי לחרדת אלהים כתרגו' והות לזיעתא קדם יי · כלומר כי מאלהים באה להם
החרדה כי הם לא היו רואים מתחילה אחרים כי אין נלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו ·· הצופים
לשאול · אשר לשאול · והמון נמוג · המחנה פלשתים וילך והלום מן והלאה סיפרנו פי' הלוך והכבר
פקדו נא כמו פקדתי והם · והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר הגישה ארון האלהים כל האפוד
והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם כי ארון האלהים ובני ישראל עם בני ישראל וכן ויוסף
היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים · ויהי עד דבר שאול אל הכהן והמון אשר במחנה פלשתים הולך והלוך
אמר לכהן אסוף ידיך כי אין פנאי עתה לא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי
כל המון פלשתים מתמוגגים · ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר · והוא חסר
ומסרונו יובן מן הענין · ופי' והמהומה כי במשרית פלשתים אל הוא [illegible] · ויתכן לפרש בלי
חסרון ויהיה פי' והמון מענין המהומה ומשרשו ויהיה בשקל שאון והדומה שאמר אשר במחנה פלשתים
ואם היה פירושו כמו שאר המון [illegible] בזכרו והמון · כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה
והנה ההמון נמוג וילך · ולא זכר המחנה · ופי' אסוף ידיך כמו ויאסוף רגליו כלומר מאסוף ידיך אליו ·
ויתכנה מפתוח האורים והתומים ומשאול בהם · ויש אסוף ידיך קרב אפוד ואם פירשו את עניינו
והוא דבר את הגישה ארון האלהים ותוא טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ושעת מה טעם
אסוף ידיך היה לו לומר פתח ידיך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם לא מיד ויזעק שאול וכל
העם אשר איתו [illegible] קרב אותו אל הארון והגישהו · ויזעק ויאסף כי אסיפת העם הוא על
ידי הזעקה ·· חרב איש ברעהו · מפני המהומה [illegible] אשר היתה במחנה היו נבהלים והמהומה[illegible]

והיו

והיו הפלשתים מכים איש את רעהו והיו חושבים להכות בישראל· והעבריים פי' אותן העב...
היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמהם ועל כרחם להלחם בישראל והיו
במחנה סביב כלומר שלא היו עם המערכה לא היו שותים עמהם במחנה אלא סביב מחוץ כדי לנוס
ויותם ולהיותם נשמרים מלהלחם בישר' אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נצח היו גם המה
עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם המלחמה לא הגיע לא השגיחו על בניהם
שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי המהומה היתה רבה בפלשתים על שהיו מכים איש את
רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן·· וידבקו גם
המה· כמו וירביקו· וכן וירבקו את לשונם כמו וידריכו· ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבקו אותו ובני
הלשון תרג' ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמתם והכו בהם גם הם והמלחמה
עברה את בית און· כתרגו' ועברו קרבא תמן עד בית און· ופי' עברה כי מעבר בית און והלאה עברה
ברדפם אחרי פלשתים· נגש נרחק· וכן תרגו' מרחק· כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול
את העם שלא יאכלו עד הערב כמו שאמ'· ספיקו המלחמה·· ויו' ויואל פירושו כמו ויואל משה קפצת
ונקנט שפירושו וכבר חנטאו לפי' קבצת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפי' נגש אשר יאכל
לחם עד הערב· שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל המאכלי' ומפי הדבש לא היו טועמין מפני השבועה
ראה כי על כל מאכל השביעם·· וכל הארץ· עם הארץ· כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל בני ה
המלחמה והמאספים שלהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער והיה בנעצי היער עם דבורים
והדבש נוטף מהם על פני השדה· והר' שלבג ג"ל כה כי יער קנה הסוכר היה והוא הדבש שהיה
נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי יער בחורשא·· הלך דבש כלומר הליכת הדבש שהיה הולך
ונגר על פני השדה והר' ברין דבשא ופי' ארובות ושורה· ובצר"י בין שורותיה יצהירו שהיו עושין בריות
קטנות· ואין משיג ידו· אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו· ביערת הדבש היא חלות הדבש כמו שיוציאו
תאנה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי והר' בקנה דדובשא לפי שהחלב עשויה קנים קנים··
ותראנה כתי' וקרי ותאורנה כלומר כי היו חשוכות וכבות מן הרעב ומן העיפות והכתי' מן
ראות מענין אחר· וייעף העם· ולא עברו על השבועה אע"פ שהיו עיפים ורעבים· כי עתה לא רבתה מכה
בפלשתים ברך הנייחה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר·· ויעט העם
כמו פרח לפי שפירשו עטה ופירושו ויפרוש ויטות כמו ותעט אל השלל שפירושו והפר און והעיט ובכלי
ואיפוי ואתפניהן· והכתו' הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו והעש הארץ ויאכל העם פי' בערב אכלו
ופי' על הדם לפי שהיו מכינים הבשר מחפזון כי היו רעבים היו שוחטין בארץ ולא היה הדם נגר ומתקלחה
יפה והיה נבלע בבשר לפי צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתקלחה
היטב ואין זה פי' לא תאכלו על הדם· יש פי' כמו שהוא אחד הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם ואחר
שזבחו להם ואת הדבר הלזה מעוננו לא תנחשו ולא תעוננו· ור"ל פי' כי היו מקריבין שלמים ואוכלו'
לפני זריקת הדם ומה שאמ' איש שורו בידו הלילה· וישחטו שם העם נתלקו עליו ר"ל ישא אותו כי שחיטת
לילה כשרה בבהמת יחיד וישא אותו פעולה ומה שאמ' שישחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו
מקדישי' היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקום בלא
זריקת דם· על המזבח· זה פי' ר"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם מבלאין
תשמשות פשטי הפסוקי' ולא כמו שפי' כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה
מפני שהיו שוחטים ארצה·· חוטאים ליי' במעלים הללו המקריבים כמו קודשים לה' והוא יודע
גלו לי היום· פי' הגער האכל כלות המערה שלא ישחטו ... וישחטו וכן יום ... בלילה ...
כמו שתי· פיצו בעם· לעבריו את שיפוצו במחנה ויאמרו העם הרוצים לשחוט שיגישו לשאול
מי שרוצה לשחוט שורו או שיו·· ושחטתם פי' בזה המקום· על האבן· ור"ל פי' בזה הקטן

ס ...סכין ושחטו. ומכאן לבדיקת הסכין. ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין בדיק ליה מצא
אמר להם. בדקין אין שצבעה התושה. אמר להם בזה היו שוחטין ואוכלים בסלע הזה היו שוחטין ואוכלין
לאכול שהיו מהם עליהם וכן להרים לא אכל. על ההרים. **אותו החל לבנות מזבח ליי'** פי' אותו
המזבח היה תחלת המזבחות שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי. ודרש
אותו החל והלא כמה מזבחות בנו הראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח. יצחק בנה מזבח. יעקב
בנה מזבח. משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח. אמר יודן החל
במלכים. ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנות בלבותו ובעצמו נתן האבן הראשונה ואחריך
בנו העבדים המזבח על כלותו. **ונבזה** בהם לשון ביזה ומשפטו להדגש ולא נאמר בזרי כמו בחורר
ואחר הוא. על העבים כהדגו נושא בעותוד ויש פנות העם כהרגו ראשי העם. ונקראו ראשי העם פנות
העם לעיר כמו פנה לקיר. לעבר אחד. לצד אחד בגורל שהיו כל ישראל בחלק אחד יונתן ושאול
בחלק אחד. **הבה תמים.** גורל תמים ואמת ויש אומרים בקושיא כלומר הבא הגורל באמת ואפילו
פי' הפל הגורל וכתי' ויתנו עדיין. כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף לי וכן תרגם בלשון כלומר כך וכך יהיה
לי אם לא תמות. כי עם אלהים עשה כלומר עזרה נעשה עם אלהים וכן נגעו כי הגדול בשמו ובאמי
ומסר נפשו עליהם ויי' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים ויי' ארוך ויי' גלי ויצאו עבד
יומא דין. ונושא ויפדו העם את יונתן לפי הדם בעמבם פלו אותן שחטאו עליו כיתות שוגג אסר
ועם נודם אשר עשה הישועה לא היה מת מפני שהיה שוגג אבל רז"ל דבר ותרו היה אם לא היינו מוצאי
עליו טנופה לפדותו מן המות. כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' האחרים לשאול אחרי שעבר בזה יונתן
והכהו תמיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו אע"פ כן לא נענה שאול באורים ותמים. ופי' הגאון רב
סעדיה ז"ל בבגזור הראל. לנם כי שוגג היה כי היו אומרי מעשה פנים ויש בדבר כי בן המלך עבר על החרם
ולא נענש ומות היה אחר היה נענש ולהם לא היו יודעים כי לא שם יונתן בשעת השבועה והאשר לא נענה
שאול באורים ותמים הוצרכו להפיל גורלות על מי היה החטא ונפל על יונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי
לא היה שם בשעת השבועה נענשו ולהעם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות. ובדרש ויפדו העם
את יונתן. ר' אליעזר אומר נתנו משקלו ופדאוהו ר' יוחנן וריש לקיש. ר' יוחנן אמר וכי למס אכל והלא דבש
אכל. וריש לקיש אמר אמרו וכי לא תשועה נעשה לאבן אמר אבהו תעשו ר' יוחנן תשועה אין בו
תעשו אבל לא תעשו שתיה ולא תעשו הפסק תענית ואינו נענשו ברכה הרי ויפדו העם את יונתן.
ויעל שאול מאחרי פלשתים כיון שלא ענהו יי' באורים ותמים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת
הזאת כי חשב אולי שמעלו יונתן בשבועה עון ויש ביניהו על השבועה. או אחר שהלך הלילה בזה
העניין שהתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם. לכד המלוכה. התחזק במלוכה והיתה בידו בלא שום
פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו. ירשיע. יחריב ויצליח וכן הוא ישקוט ומי
ירשיע ותרגם יחייב. ויעש חיל אסף. וכתי' ובנה מעריין. ויך את עמלק. זה שצוה לו הולך
והכית את עמלק. וישוי הוא אבינדב הנזכר במלחמה שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי
הימים. ולא זכר איש בושת כי לא השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שזכרם בעניין המלחמה
לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין המלכה זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת
ונר אבי אבנר בן אביאל. בזה פירשתיו בתחלה. **למשוך למלך** בקחת חנוך החית. ועתה שמע
כלומר כיון שנמשחת למלך על ישראל צריך שתשמע מה שתצוה למלך לעשות והיא מלחמת עמלק.
ואמרו רז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות
בית הבחירה. **פקדתי את אשר** עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק
את אשר עשה לישראל. שם לו. שם לו מארבים וחילו בדרך
ויתבי כמין ליה באורחא. והחרמתם. כמו והרג כל הנשמה אחרים. לשון כליה והשחתה. וכתי'

ומאגג לשון חרם וקללה כלומר בתחלה תחרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה. ולא
תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמר ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול שלא יהיה לו פתחון פה
ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק
והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק.. וישמע כמו ויאסף וכן: וכנא. כלומר אסף שיהיו נכונים
אל מלכת למלחמה. ואמר אסף על דרך המשאיל. וכן במשמע באחד באחר המשמעין על האשקלוים פי המפרשים
בטלאים שם מקום. ואמר שאף זה הוא טלם שלא כמשמע הנה כמוהו בקריר. בעכות בטעים. ויונתן
פירשו כמו ויקבץ טלאים. שתרגמו טלאי פסחא. ואם כדברי יונתן שאת פסחים היו אז בזמן
פסח היה ובנוב שהיה אהל מועד שם פקדם. שהביאו פסחים. ועל ידי הפסחים ידע המנין כי פסח לא
היה קרב בבמת יחיד. ובדברי רז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אחד
מחיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואח"כ צוה למנות הטלאים ומנהו על זה הפסוק ואמרו אסור
למנות את ישראל אמר ר' יצחק אסור למנות ישראל אפי' לדבר מצוה שנ' ויפקדם בטלאים. ואמרו אמר ר' אלעזר
כל המונה את ישראל עובר בלאו שנ' אשר לא ימד ולא יספר. ואמר כל זמן שמנאו ישראל לצורך לא חסרו
אלא לצורך חסרו בימי דוד. נראה כי אפי' מנה אותם בדבר אחר כיון שמנה אותם שלא לצורך הם
חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף. וכן כשמנה
אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחר כמו שאול שמנה אותם בטלאים. וכן במלחמה הראשונה
אספם בבזק שפי' באבנים כמו שפי'.. וירב בנחל. שרשו ארב. משפטו ויארב ומנין הפעיל או
מן הבגוש ומשפטו ויארב והוא הנכון מפני קמצות היו"ד: ויש לפרשו ענין ריב ומצה כלומר. כאלו עמלק
עליהם ונלחם עמהם בנחל. ויו"ת ועקים משירייתיה ואגח קרבא בנחלא. ובדברי רז"ל לשון ריב והוא ריב וכן שאול
בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה ערופה בנחל. אמר ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה הביאו עגלה כל הנפשות
הללו לכמה. יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך.. ויאמר שאול אל הקיני. ואמר
שראשו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה בדברי יהודה הלכו להם כלם או מקצתם
לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שמוצאים מרעה לבהמתם.. פן אוסיפך
עמו. שרשו אסף והמנין הפעיל על דרך אפעלה נגיד עניינו לשון כליון. ואתה עשית חסד בעבור שאתן יתרו
למשה ונחשב לזרעו אחריו כאלו הם עשו החסד והוא שאמר עם כל ישראל כמו שאמר וגם כל העם הזה על מקומו
יבא בשלום. ונדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הא למדת שכל המקבל
להם. שלא למתוק שכל העושה טובה עם גדולי ישראל מעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל ישראל.. מחוילה
בואכה שור. אולי שמנו שם עם זה. שמעמל או לקחו הארץ מהם וכן בואכה פירשתי שהיא לנוכח ויורה ממקום
והמשנים פי' כמו הכפל והמשנים שהשנים שמנים. והרגם תברים פטימיא ור"ל המשנים שהם שמנים מעלים
על המרעה והמפוטמים שהם המפוטמים על ידי שמאכילם כי כן דרך המפטמים שמפטמים הבהמות מכין
המאכל ומעמים כפי הבהמות. ויש לפרש המשנים הכבשים בני שנה והכרים גדולים מעמהם. ויש המשנים
אותם שנים לבטן.. וכל המלאכה פי' המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני. כל דבר שיתעסק בו האדם
נקרא מלאכה ומעשה בין מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה. נמבזה ונמס בתוספת נון
אותיות השרשין. וכן המלאכה. ואת נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק. והנקבה על המלאכה והזכר
על הענין. וכן ימצא המלאכה. והענין בזה המקום המקנה. נמבזה והענין נפעל.. מציב לו יד. תקן
לו שם מקום לתהלה ולהלל הבאה. וכת"י מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא. ובדרש בונה
לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנ' באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס. ויסב ויעבר אחר שהכב
לו יד עבר משם ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד
תחלה כשבאו לארץ. ואמר שמקומה היה בנוב היו מזבחים ממקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים
שם בשעת היתר הבמות. וכן חזרו שם המלוכה וזבחו שם זבחים שלמים. לפיכך זבחו לא חמלו עליהם

...ים כרצון הבורא לא שהיה נלחם במלחמה · ואמ' שהלך לבדו שמואל לבקר מעלתו כי כל...
...ם ראוי לבא עליו שאינו שולח וכן היו הנביאים אומרים יי' אלהי וכן אמ' בחנה הנשואת מבלתו יי' יגש
ויאמרו לו כדבר · כמו ויאמרו לו שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר אל שאול הלא אם קטן אתה
לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם · כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה
בעיניך כלומר אעפ' שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפי
שמשחך יי' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הנחתם לעבור על דברי יי'
לא עשו הם אלא אתה שהיה צריך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר והחמלה תתלה ותשוב עליו
ויש מפרש כן הלא אם שהיית קטן בעיני הנה היית ... שבט שבטי ישראל כבנימן שהוא היה הקטן שבשבטים
... קודם בני ישראל בכל כן בחרך יי' ומשחך למלך על ישראל וכן אמ' בדרש כי כשעברו ישראל
את הים והיו מתקוטטים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחיל לעבור ורצו שבט יהודה ורגמו אותו באבני
כמו שירדו לים וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבטו ואחריו כל ישראל ודרשו על הפסוק הזה שם
בנימן צעיר רודם אל תקרי רודם אלא רד ים · וכתי' בתריה שרי יהודה רגמתם וגו' · עד כלותם אותם עד כלות
ישראל אותם ותהיה מם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם הבאה אחריו למספר ביאור ··
ותעט כדבר פי תחלה תחאה שהוא כמו ותסר או ותבט · אשר שמעתי בקול יי' זה אשר אמ' שאול היה הפסק לדברי
שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדין מה אשר שאו יי' ... שאלו כתחלה והוא שאמר לו שמואל בסוף
הענין כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך · אבל בשמעו שאול שמואל ותעט לא שמעה הפסיק שאול את דבריו ואמ'
אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול יי' · ויש לפרשו כמשמעו כמו שהתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא
טעם למה שקדם וחוזר למה שאמ' שאול תחלה הקימותי את דבר יי' · ואמ' שהוא אמת מה שאמ' כי הקימותי את דבר
יי' אשר שמעתי בקול יי' ואלך בדרך אשר שלחני ·· ואביא את אגג אם לא המיתיו עם האחרים לא
שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו · ומה' ראשית החרם פי' המיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו · ויש לשון
תחלה קודם שיחרמון · כלומר טרם שיחרמנו ויקחו שלא יהנה אדם משלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח ליי'
לא לדבר אחר ·· כי חטאת קסם מרי · תחלת הענין כמו לא שמח ויותר גמר וכתי' מרי כמו גוזרין כעין
בקסמין כן חוזר לאדבר המסרב על מראת יי' וכמו ענומא כמו נבר נעוו כן חוזר לגבר ויבצר
ותוסיף עליו נביאה תלך הדבר וכו' כלומר כמו שחטאת קסם היא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהש'
ונותן בטחונו בקסם · כן הוא חטאה גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי השם ואינו עושה מה שצוה כי אותו
שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפי לא יירא ממנו
לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"ז וכקוסם כי הבלה היא ע"ז וכיון שהוא ע"ז ותרפים ג"כ שהוא חטאה גדולה
כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפרשנו ·· וימאסך היות כדין וכמו
אברהם אתנינו וכן הוא הפי' יען מאסת את דבר יי' מאסך מהיות לאמות מלך · ואם צריך שאמרת לו בעצה
והג' מרי עבירות על מצותו כיין ונבזה על פתגמו · ולכן בשאול ראותתם ·· ויחזק בכנף מעילו שאול החזיק
בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו · ובמדרש חולקין בו יש אומ' כי שמואל קרע כנף מעיל שאול ורמז לו כי מלכותו
כן מעילו הוא ימלוך תחתיו · וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקי' להיות קורעין בשעה
שאין נביאתן מתקיימת ·· קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום ואעפ' שאמ' לו זה בגלגל שמעלה
המלוכה ממלכתך לא תקום ועתה אמ' לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים
טובים וכיון שאמר בחטא אמ' לו היום נקרעה המלוכה ממך · ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון
אמ' לו ממלכתך לא תקום כלומר לא תתקיים לו לבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימיו במלכות
ועתה אמ' לו כי גם הוא לא יאריך במלכותו וזהו שאמ' קרע יי' מעליך · וכן אמ' לו שמואל בהעלתו
באוב · ויקרע יי' את הממלכה מידך וגו' ·· ולא עשות חרון אפו בעמלק כי בדבר עמלק נגזר
עליו ·· וגם נצח ישראל לא ישקר · אעפ' שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא
ישקר

ואינו ... התשובה אבל שעלהו כי לא ינחם · כלומר ולא ינחם על התשובה אשר עלינו כי ...
הוא להנחם · כי האדם ינחם על טובה שיצוה לאדם מפני שנתן עליו ... לבבו ...
ויהיה שלם לבו עמו כמו שהיה בתחלה אבל הקב"ה אינו כן שאינו חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא
ישקר להם הבטחתו הטובה אע"פ שחטאו ויקרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם עונשם
אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות יי' היה מאריך במלוכה הוא
ובניו אחריו אם ישמרו את מצות יי' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לא תסור ממנו המלוכה לעולם
אע"פ שתפסק מבניו זמן מה שנים · הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם עונשם
כמו שכתו' אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו · ויית הפסוק כן ואם ...
[illegible] ... לעולם ... [illegible]
[illegible] ... ולא ... [illegible] ... גזרין
ולא מתקיימין ·· ואת אגג מעדנות · כתרגו' מפנקא · כלומר הלך אליו ממלך העמלקים בתענוג כלומר אע"פ
שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה · או פי' הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בטח מותו מחייו · ויית מעדנות קשורים
... [illegible] ... כלומר מקושרים ובשלשלאות ... שהיה ... הלך אליו · אכן סר מר המות ...
מרירת המות · ... הביאו אותו אליו ·· וישסף שמואל · כמו ויבקע · כתרגו' ופשח כמו ויפשחני
... [illegible] ... כלומר ... גבעת שאול ... שהיה ... אשר ...
... [illegible] ... לפי ... אליו ... גבעה ... אותה שאול · ויי' נחם · מפעל שעשה ·
כי הוא ... ·· מלא קרנך שמן · מלא קרנך לפי שהיה הקרן ההוא ... למשוח בו מלכי בית דוד ...
היה ... אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה · וכן ...
... הקרן השמן מן האהל · ... כי שם באהל מועד היה מונח את הקרן עם כלי שמן המשחה · ולפי ...
... קרנך ... היה מועיל למשוח המלכים על פי יי' ואע"פ שצדוק הכהן משח שלמה ...
עמו נתן הנביא כמו שכתו' ומשחו אותו צדוק הכהן ונתן הנביא · ומשיחת המלכים ...
... המלך ואח"כ היה מושח ... כמו ... עיניו ואח"כ ... בקרן היה יוצק על ראשו כי ...
הקרן היה ... המשיחה ... ·· כי ראיתי בבניו לי מלך ... לי שיהיה לעבודתו ושומע אלי לכל
אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי ·· עגלת בקר תקח בידך · כי אע"פ שהיה מצוה הקב"ה ...
[illegible] ... שהבטיחו ה' ... ...
[illegible] ... ושם ... ... [illegible]
... [illegible] ... ויירא ... ... למלך על פי יי' ... שמואל וגם
... [illegible] ... וכן ... [illegible]
... [illegible] ...
... [illegible] ... וכן ...
... [illegible] ... אע"פ ... עושה נסים ונפלאות עם יראיו
... על ... העולם וכן ... ליעקב ... מפני עשו ולדוד מפני שאול ולשמואל מפני
שאול ... [illegible] ...
... [illegible] ... כי ...
... [illegible] ... עגלת בקר תקח
בידך והראה לו ... [illegible] ...
... [illegible] ... שאול ...
... [illegible] ... עגלת בקר ...
... [illegible] ...

[illegible] כי [illegible] לו [illegible] [illegible] · אתה [illegible] עבור לפני העם [illegible]

את אשר אמר אליך · ולמה לא פירש לו מתחלה שימשח דוד כדי שידעו כלם כי מה' הוא ויראו כלם כי לא [illegible] בכל בני ישי עד שבא דוד · כי בזה כל העומדים שם ידעו כי על פי הנבואה ·· ויחרדו ויצאו · ויתקבצו לבא לקראתו · וכן ויחרדו בהיות [illegible] · ויחרדו זקני העיר · ופי' לשון קבוץ והתכנסו · ויש מפרשו לשון חרדה כי נבהלו על בואו ופחדו אולי היה בעיר רע שחטא חטא גדול ויצטרך שמואל הנביא לבא העיר והוא שאמרו שלום בואך · והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום · לא תפחדו כי לזבוח לה' באתי · ויאמר שלום בואך · הגדול שבזקנים אמר ולפיכך אמר [illegible] · התקדשו הזמנו [illegible] וכן ויקדש בבוקר הזבח · ויאמר אך נגד ה' משיחו · פי' אמר בלבו או בפיו · חשב כי זהו המלך שצוהו למשוח לפי שהיה בכור בני ישי ועוד כי מראהו יפה צורה וקומה כשאול [illegible] בוחר באנשים יפה קומה וצורה למלכות כדי שיהיו נוראים על העם · וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם · וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בגבה קומה וצורה יפה בוחר בו הא-ל למלוכה כדי שיוראו ממנו העם ולכבד שיהיה לבו נכון [illegible] · ופי' נגד ה' משיחו כמו נוכח ה' [illegible] · כלומר ה' יהיה עמו · [illegible] ה' משיחיו [illegible] ה' [illegible] ה' ·· אל תבט אל מראהו · בוחן לבות וכליות [illegible] אדם [illegible] כי איננו ישר לפני [illegible] שמואל אל תבט אל מראהו כי [illegible] שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפני לבבו · [illegible] · ויש כי כאשר אמר אך נגד ה' משיחו על שאול [illegible] שלא [illegible] המלוכה [illegible] · כמראהו שלא היה יפה כמוהו בקש מה' שלא יחליף שאול באחר · ופי' ענה לו אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול [illegible] שהיה יפה מראה וגבה קומה ·· גם זה לא בחר ה' לפי שלא אמר לו ה' [illegible] לא בחר בו כי [illegible] אשר אמר אליך לא בחר ה' באלה · [illegible] הביתה [illegible] ולא אוכל [illegible] באלה ·· עוד שאר הקטן [illegible] כמו שאמר · וגם [illegible] · שלחה וקחנו · [illegible] · כלומר קחנו [illegible] · כי לא נסוב · פי' לא נסב כי כבר [illegible] שלמים [illegible] ·· עם יפה עינים · כמו ויפה עינים · כמו [illegible] · [illegible] · וכן לא תשורנו עין ראי · והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה ·· קום משחהו קום ענין זירוז · וכן קום עבור את הירדן הזה · קומו עברו לכם · קום התהלך בארץ · [illegible] אמר לו התקדש משחהו [illegible] · קום משחהו כי זה הוא · זהו שיהיה המלך [illegible] משחת אתה אותו · [illegible] זהו אשר אמרתי לך והמשחת לי את אשר אמר אליך · [illegible] זהו [illegible] משיחה ואין אחר [illegible] משיחה [illegible] כי אין [illegible] המשיחה [illegible] בקרב אחיו [illegible] שנבחר מכלם ··

ותצלח רוח ה' אל דוד · כתרגו' ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוד · וכן רוח ה' סרה מעם שאול · תרגו' רוח גבורה מן קדם ה' [illegible] · ואחר רוח הגבורה [illegible] דוד [illegible] · וכן רוח הקדש [illegible] והמזמורים ברוח הקדש שנאמרו [illegible] כי [illegible] רוח ה' רוח הקודש ורוח גבורה ·· ובעתתו [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · ויבקשו איש יודע מנגן בכנור · [illegible] · [illegible] בכנור · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · איש תואר · פי' תואר יפה · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible] ·· חמור לחם ונאד יין · [illegible] · [illegible] · [illegible] ·· נשא

כלומר כשלא כלי ניגונו ורוח אלהים על שאול. פי' רוח רעה כמו שאמר למעלה ורוח אלהים רעה
מאת מן קדם יי'. ורוח לשאול. מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה. וטוב לו פעל עבר·· באפס דמים
שם מקום והוא שם המקום. ובדברי הימים בפס דמים נקרא במלחמת דוד. ובדרש ר' יוחנן אמר בר
[illegible] ור' שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל [illegible] ההר הזה. ובדברי הימים [illegible]
[illegible] במלחמות חנו בעמק האלה ושרי המלחמה עלו על ההר לקראת פלשתים·· ויצא איש הבנים
לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבנים וישבו כרש ועוד נפרש. ויונתן תרגם גברא מבינייא·
וכובע נחושת מלבוש הראש וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעות קובעין. והוא אחד מכלי המלחמה ובלע"ז קילמו·
[illegible] לו בדברי [illegible] מקולם נקרא כן לפי [illegible] בלין הפסח [illegible] בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו [illegible]
כובע על ראשו·· ושריון קשקשים תרגום ושריון גלבין [illegible] ויש נוסחאות [illegible] והוא קלפין שהם קשקשים
[illegible] רגל [illegible] שריון קליפה. ופי' כי כל [illegible] שלשריון [illegible] קשקשת למים נקבים
כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת·· שקלים נחשת שקלי נחשת. כמו [illegible] ומצחת נחשת [illegible]
על רגליו [illegible] על נחשת תלויה על רגליו [illegible] והוא שם [illegible] כמו [illegible]
[illegible] ומצחת נחשת [illegible] וכידון נחשת [illegible] ומצחפה [illegible]
[illegible] בכידון [illegible] כי זה אשר היה בין כתפי גלית [illegible]
[illegible] עם הכובע [illegible] בין כתפיו [illegible] ולפי הפסוק [illegible]
[illegible] ובכידון נראה כי כידון [illegible] כמו [illegible] בכידון והוא [illegible]
והיה נותן אותו בין שתי כתפיו לפי [illegible] כל כלי המלחמה [illegible] וכל אחד [illegible]
לא נזכר [illegible] לו בין כתפיו [illegible] אחר [illegible] לבעל מלחמתו·· וחץ חניתו כתיב חץ. לפי [illegible]
החנית [illegible] וקרי עץ [illegible] והוא [illegible] שקלים ברזל
כמו שקלי ברזל. וכן [illegible] שקלים נחשת [illegible] שקלים ברזל לפי [illegible]
שקלים [illegible] בשקלים [illegible] לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל [illegible]
[illegible] ברזל לפי [illegible] שקלי ברזל·· הלא אנכי הפלשתי. [illegible] פלשתי אחד [illegible] הפלשתים [illegible]
[illegible] כדי להלחם [illegible] לשאול [illegible] כיון איש לכם [illegible] איש אחד
[illegible] ותרגום של [illegible] הפסוק כן [illegible] קרבא [illegible]
קרבא [illegible] פלשתאי [illegible] גלית פלשתאה [illegible]
[illegible] לבית דגון [illegible] פלשתאי [illegible]
עם פלשתאי [illegible] בעפרא [illegible] פלשתאי [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] קרבא·· ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה
לספר ענינו [illegible] בא להלחם עם פלשתי כי לא היה תמיד עם שאול [illegible]
וכל [illegible] המלחמה כי [illegible] ישי [illegible] במלחמה [illegible] להם [illegible]
[illegible] במלחמה [illegible] לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה [illegible]
[illegible] במלחמת [illegible] לפקדם [illegible] ולפי [illegible]
[illegible]·· זקן בא באנשים. [illegible] זקן בא
[illegible] לפי [illegible] לקחת אשה [illegible]
[illegible] באנשים [illegible] ישי [illegible]
[illegible] ולבו [illegible] שהיו הגדולים ללכת אחרי שאול [illegible]
[illegible] בן [illegible] בספר דברי הימים [illegible]
ושב [illegible] ובדרש כי [illegible]

... מ' יום התיצב לפני המחנה ישראל. ודרש מ' יום כנגד מ' יום שנתנה בהם תורה בלוחות אבנים.
... כי לומר על גלית שלא [illegible] מ' כי בסוף מ' יום שירד משה מן ההר קבלו התורה. ובדרש אחר
... [illegible] חרפה עם [illegible] מ' יום ואמרו כי חרפה [illegible] גלית [illegible]
חרפה. **איפת הקליא הזה** [illegible] על דרך [illegible] בשקל [illegible] והשקל בו [illegible]
[illegible] עשרה לחם [illegible] ועשר [illegible]
[illegible] לחם [illegible] המחנה לאחיך [illegible] **חריצי החלב** [illegible]
[illegible] [illegible]
כי כן [illegible] החיל [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **המעגלה** לפי שהמחנה היה [illegible] [illegible] וכן
[illegible] [illegible]
[illegible] שרי החיל [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **ותערך ישראל** [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] חרפה [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **הראיתם** [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **יעשרנו** [illegible] המלך [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **ויחר אף אליאב** [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **ואת הדוב** [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] **והחזקתי בזקנו** [illegible]
[illegible] [illegible]

הרומין

וכן לו שנפרד מהכלל·· גם את הארי גם הדוב· כלומר לרבות עם חבירו וכן גם באבנים גם בקרבים
ובדרש שלו מצא ארי ודוב והיו תאומים שלו שתי חיות רעות בלבד הכה ובשתיהם גם את הארי גם את
הדוב הרי כאן ג' [illegible] המלמד שהיו שם חמש חיות רעות כי בכל ארי ושני גוריו והדוב וגורו
ונתן קובע נחשת על ראשו בקוף ובמעיל· ויש ספרים שכתוב בכף והיא שגגת הסופרים והמס־
סורה עליו שקוף בקוף וכן הוא המסורה שלו לנתיבותיה בקוף ואת כובע והעין וקובע והוא מלרע
והדומה מלאים· ושאר הקריא כובע בכף כלם בר מן תרין בקוף·· ויואל ללכת ת' ולא אבה [illegible]
ומי לא אלוך· ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא ניסה ללכת בכלי המלחמה כולה וכן
מה לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי· ויל' אלי לית הכא [illegible] ניסא· כלומר לא יכירו הנס שיעשה לו הק' אם
אלך בכלי המלחמה· ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו· ללכת באלה· בקמץ הבית והם שמים
בתוספת בקמץ הבית זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר [illegible] באלה·· חמשה חלקי אבנים· אבנים חלוקים
כל הראויים לקלע· וכן תר' שעיעי אבנים· ובדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של
אהרן ושלשה לשלשת האבות· מה הקב"ה וכי לא לפני חרף וגדף ועלי לפרע ממנו· מה אהרן וכי לא גואל
הדם אני עלי להפרע ממנו· מה אבות וכי לא עליכו לפרע ממנו שחירף וגידף המערכות אלהים חיים
ובקש לעקור בניכו ולעקור תורתם· שהיה מחייהם ופי' מאהרן שהיה גואל הדם לפי שלחפני ופנחס שהיו
כהנים שהרגם גלית כמו שכתו' בדרגו של תוספתא תבה למעלה· ובדרש עוד חמשה חלקי אבנים מלמד
שהקב"ה רמז על גלית על חמשה· אבאה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלשה
איתני עולם אבי אברהם יצחק ויעקב·· ובילקוט כלי שהמשים בו הקלע האבנים שלוקט מה בכך
הקלע לפי נקרא לקוט ויל' ובתר מילה· והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הרועים כלים מזונות הדרך
וקורין לו בערבי [illegible]· ועתה שאמר בכלי הרועים ובילקוט והאחד מהם כי לא להתכוון חמשה בני קלע
אפשר שלקט יותר אבנים ששם בכלי האחד· והחמשה שבחר שם בכלי האחר·· ואדמוני עם יפה
מראה כבר פי' שהוא כמו ויפה והוא בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו
כי לא יתכן שיהיה איש מלחמה כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד יופיו מפני היגיעה והטורח
והיות בחוץ בעתות המלחמות לקרח ולכפור ולחורב ולשרב·· לכה אלי לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת
מפני כובד כלי ברזל והנחשת אשר עליו והוא שאמר הולך וקרב אל דוד· כלומר מעט מעט מפני המשא
אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו· ובדרש ובא אליך אומרו לא לכה
אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו·· ולבהמת השדה כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות
בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמר אחריו איל וצבי ויחמור· וכן ולבהמת
הארץ ואין מחריד· שהוא אמר על החיות אוכלות בשר· וכן כל בהמות הארץ עליו תחרג· ובדרש כיון שראה
דוד שגבריו מקללין שאמר ולבהמת הארץ אמר וכי את בהמה אוכל בשר אמר הרין כידיהם· את היום
הזה יסגרך יי' בידי ולו' עוד לעוף השמים ולבהמת הארץ [illegible] כתי' כאן שלא ולחית הארץ אמר יש שאים
בשר אל [illegible] ויהיו·· והיה כי קם הפלשתי· ענין זריזות· כמו קום עבור· יקום המלך· הנה
הוא אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בעזרה המתו בו ונזרז ללכת אליו· וילך ויקרב
כמו שפי' שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד·· אל מצחו· כמו על
מצחו· כמו ויעליהו אל הגלגל אל ההרים לא אכל· ויש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע
נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו ממש שהרי על כל ראשו היה לו
כבר מגין· ואומרים כי כאשר [illegible] בעורף [illegible] כלפי מעלה [illegible] עין השמים
ונשמט מה שהיה על מצחו· לאחור וזה קלע דוד והכהו על מצחו [illegible]· ואמרו אשר
היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת יי' והכהו אותו שהכה את הפלשתי על מצחו מין
[illegible] היה כי לא יבצר [illegible]· ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו ושקעה

פי׳ ויטבע . שכיון שהשליך דוד והאבן בחוזק אל מצחו ונטבעה במצחו . זה אחד מן הנסים
שעשה הקב״ה שהרך הקשה או אפשר שהיה מקום מגולה במצחו והוא המקום שהאבן נכנסה
בצוותא . ויפול על פניו כמשפט הרומח שלא יוכל לעמוד בעמדו נופל על פניו ארצה ובדרש למה
נפל על פניו כדי שיכותן אותו הפה שחרף וגדף כעפר שנ׳ טמנם בעפר יחדו וגו׳ ד״א שאותו דגון שהיו
חקוק לו על לבו לקיים מה שנא׳ ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם . בקלע ובאבן כשהיה רחוק ממנו בקלע
כשקרב אליו באבן יד בלא קלע . ויעבר אל הפלשתי . על הפלשתי . וכן וימליכהו אל הגלעד אל האשורי לא
אבל . וימותתהו ובדבר המיתה . קודם שנעמד עליו המיתהו באבנים כמו שאמ׳ וחרב אין ביד דוד .
וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו ויביאהו ירושלם אחר שהביאהו לפני שאול כמו שכת׳ וראש
הפלשתי בידו . ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף ואותם שלא היו במלחמה עד ש
שהביאו עד ירושלם . ואא״ז ז״ל כי כבר עיר היבוסים כנגד ירושלם כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שאמרו
שם באהלו . כלי הפלשתי שם באהלו . כלומר בביתו של דוד לעיניו בית לחם . כי ירצה אהל במקום בית
כמו איש לאהליו ישראל . לאהליך ישראל . ורבותינו ז״ל למשכן היו גונזין אותו . והחרב הזה לאות לדוד
אחר כך לא בא שם שלא בשליחות אביו אחר באהלו של ביתו ועל אשר הכלים אתו לא על החרב כי אחר
שם באהל מועד כבוד כמו שכתו׳ לעולם לזכרון במלחמה . והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל
הבא אל אהל מועד לבוא לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית׳ ומאשר לבו אליו
ומגדיל בטחונו בו . בן מי זה הנער פי׳ אא״ז ז״ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא
פחד אמר לאבנר בן מי זה הנער כלומר הנער אם ישי אביו היה גבור חיל שנבטח על גבורתו כן כי אם
הוא גבור בן גבור וזקן אותו ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמ׳ והאיש בימי שאול זקן
בא באנשים והדרש כי גם על אביו היה ידע כי גבור היה כי כמו שאמ׳ זה ישי אבי דוד שיוצא במלחמה
ובגדת במלחמה שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה עכשיו המלבוש בו כדתו ולבש
שאול את דוד מדיו ומדרו מדיו כמדתו . וכתי׳ בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפי שאל עליו
אם מפרץ הוא אם מזרח אם מפרץ הוא יהיה מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו . אם מזרח הוא
יהיה ראש בית דין מזרח אבל לא יהיה מלך . אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות
אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא קא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי
ולא מואבית אמר שאלה כשמועה כהן גדול על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה
של אשה לקדם ואם באו היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים . הא כתי׳ כל כבודה
בת מלך פנימה . וכתי׳ ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל . בן עבדך ישי בית הלחמי
פי׳ בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהיה איש
מלחמה . ונפש יהונתן התקשרה תקשר בנפש דוד פירש שנה תמה . יונתן דר חנן כי ונעשה לו שלם הערלים
ונגלינו ועל הבא על סוף ספרא יהונתן ויאהבהו יהונתן את המעיל . פי׳ מן המעיל כמו יצאו את העיר
פי׳ מן בני המסכת ויצא . ואמר בלשון המעיל כי בכבוד גדול ובאהבה רבה הפשט בגדיו ותנם לו וגם בעיני
עבדי שאול . הדבר הזה ר״ל שלא קנאו בו עבדי שאול זולת שנתן לו ומעלה עליהם . ויהי בבואם
בבית וכן בשוב ופי׳ בבא ישראל ממלחמה בשוב דוד מהכות את הפלשתי . לשיר כמו כוון וקרי
ביו״ד והם שני ענינים ומענין אחד והמחולות פי׳ והמחולות בידם . ויש לשרש בחינגא . ובשלישים כלי
ניגון שיש לו שלשה יתרים ויש מבלבלין . ותענינה כמו והען להם מרים . הכה שאול באלפיו
האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה אלפים בפלשתים ודוד הכה בהם רבבות או פירושו
עם אלפיו ועם רבבותיו . כלומר כשאלה שאול בפלשתים הכה הוא לבדו כגון עמו אלפים . ודוד לבדו
הכה בפלשתים מכה גדולה כאלו עמו רבבות . ועוד לו אך המלוכה . ועוד מה נשאר שיתנו
לו אלא המלוכה . כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריהם אלא שלא קראוהו מלך . ועל זה

תגרך

[illegible] מה תרגם ומרגנן לא אשתאר לה להן מלכותא·· ויהי שאול עוין את דוד כמו עוין ומקרי [illegible]
אחרי· ופירושו מעשנו כענין רעה ותרגם כמן· והצלח· ותעבור כמו ונבלחו את הירדן ותרגם ושרת·· ויתנבא
כתרגם ואשתטי כלומר היה מדבר דברי שטות· ביום ובקיר שיעבירנו החנית ויתקע בקיר· ותרגם ואסחרינו
בכותלא· [illegible] כדברי רז"ל [illegible] בדבר· [illegible]· שפירושו עם [illegible]·· וירא שאול כי [illegible]
אותן לבדו וי"ל תשורש נפלה מהתרבה· תעשנו שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה לא שהיה יוצא ובא לפני
העם·· לכל דרכיו כמו בכל דרכיו ובמעשיו [illegible] לפניהם [illegible]·· משכיל כתרגם מצליח· ומי חיי מה
חיי חשובים [illegible] חיין חשובים ויקרים אצל [illegible] חיין [illegible]· ובאמרו מי [illegible] החיות ומדבר
שאמר [illegible] מי כי לא יאמר מי ולא על מי מדבר· משפחת אבי בישראל פי' ומי משפחת אבי בישראל ומי שאמר
עומד במקום שנים [illegible] גדולה אבא בישראל [illegible] אין דבר גדולה כי לא שמשפחת אבי [illegible] אשר בישראל
בעת תת כתרגם בעידן [illegible] ית מירב לדוד· כלומר כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתננה לו [illegible]
הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו קדושין בה·· בשתים תתחתן בי כתרגם בחדא מן תרתין· וכן ויקבר בערי
גלעד· ופירושו [illegible] שאמרתי לך בשתי בנותי ולא נתתין [illegible] לך הראשונה [illegible] תהיה לך האחרת
[illegible]· ואמונה התחתן בי היום ונראה כי דוד [illegible] לפי [illegible] בראשונה לפי הוצרך שאול
לצוות את עבדיו שידברו לדוד בלאט כלומר בסתר כתרגם ברז [illegible] כי דברי שאול [illegible] ולא דברי
התול ושקר· ויש מרז"ל שאמ' כי [illegible] לדוד [illegible] ואחר [illegible] מיכל· ועדריאל בעבירה
נשא את מירב· ויש אמרו כי קדושי [illegible] לו לדוד במירב ובמיכל [illegible] עדריאל·· הנקלה בעיניכם
[illegible] על התחתן [illegible]· וכן הלא זאת [illegible] לך וגו' [illegible] ונקלה [illegible] יש שאין לי אוכל
לתת מהר [illegible] לבת מלך· לפי [illegible] שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות
פלשתים ונקלה שאינו כדאי לקחת בת המלך·· וישר הדבר בעיני דוד [illegible] לבד וי"ל תשורש נפלה מהתרבה·
ולא מלאו הימים [illegible] שנתן לו שיביא לו מאה ערלות [illegible] עד שקם והלך והביא לו מאתים··
וימלאום למלך· [illegible] וימלאו עבדיו [illegible] לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד
עבדי שאול או ביד אנשי דוד [illegible] אחר· ופי' וימלאום [illegible]
[illegible] הביאו לפניו·· ומיכל בת שאול אהבתהו [illegible] משני דברים· האחד [illegible]
[illegible] ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל [illegible]
[illegible]· ויהי מדי צאתם בכל זמן צאתם·
[illegible]· [illegible] דוד [illegible] וייקר שמו [illegible]
[illegible] וייקר שמו [illegible] כיון [illegible] פלשתים [illegible] דוד [illegible] ויצאו שרי פלשתים
[illegible]
[illegible]·· [illegible]
[illegible] אשר המלך [illegible]
[illegible] שאול [illegible] יהונתן [illegible] דוד [illegible]
[illegible]
[illegible]·· וישם את נפשו בכפו [illegible]
[illegible] בקיר [illegible] בקיר·
[illegible]
[illegible] בבקר כי לא [illegible] הלילה [illegible]
[illegible]·· בעד החלון· כי [illegible] לא יוכל לצאת מפני השומרים
[illegible] החלון [illegible]
[illegible] גדול [illegible] קטן [illegible] גדול

ל... והקבן ור' אבין אמר שער אחד לבד היה לו ונעשו להם על המשכב מה שעשתה מיכל שלא
יורד בנגד החלון ·· את התרפים תרגם צלמניא וקצת מפרשים בכוונת גוף האדם לפי שהיה אותם במטה
ויאמרו דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שדומה כשער ראש האדם · ופי' כביר עזים
כלי עשוי ממעשה הנגדים · ויש נוסחא בכיר · ובן אמר בעורים ומנה נודיין החת דוד על המטה ר"ל נוד
משיער העזים והיה השיער למעלה לפי שהיה אותו במקום ראשו · ועניין התרפים ותכליתם ע"ז כמו
התרפים אשר ללבן שגנבתם רחל ולבן עובד ע"ז היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי · וחלילה חלילה
שהיה בבית דוד ע"ז ויש אומר שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות וידעו בהם העתידות בשעת
המזלות · ומה וכן הדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה במקום דוד אותו
הכלי אינו בכוונת האדם ·· והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיה עשויה לקבל
כח עליונה · והמעיד שהתרפים כן התרפים שמתה מיכל במטה על שחשבו שומרי הבית שהם דוד ·· אל
המטה כמו על המטה · וכן לא תהרוס לא אכל ·· וישבו בניות · בנוית הווי קודם היוד וקרי היוד קודם
הווי והכתוב והקרי שוים בענין התיה היוד קודם הווי או הווי קודם היוד אחד הוא ופיר' מלשון נוה והיה המקום
ההוא המקום ניות בעיר הנקראת רמה · לפי שהיו בניות ברמה · ונוות ברמה כלומר אשר ברמה · או היה זה המקום
חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ומעיירתה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו והיה זה המקום מקום
לבני הנביאים שהיו יושבין שם ולומדים לפני שמואל ותר' בית אולפנא · וה... ניות ...
... שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנוי שלשולם ... בבית המקדש ... ויום · וירח
הגדול אבעלמני שאול גם אחד ואחר תמלמני שאול ·· להקת כמו הפוך קהלת ותרגם סיעת ספריא
... כי הם נקראו סופרים נבאים · תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות ברוח
הקדש ואפשר שהיו המתנבאים בגבולת ... קרובות בגבעה ·· עומד נצב עליהם · עומד שהיה
עומד על רגליו · נצב מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים והממונה עליהם להורותם מה יעשו · וכן נצב
על עבדי שאול · גדול וממונה עליהם ותר' קאים ואליף עליהון ·· בשכו שם מקום ... שלא כמותו
וכמוהו במקרא · בסכות · וילך שם · והרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות ·· ויפשט גם
הוא בגדיו · מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא כזה · ... כי בבוא הנבואה על האדם
... הרגשותיו ויפול האדם כמו שאמר בבלעם נופל וגלוי עינים · ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני
ופני ארצה · ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשיות · ויאמר בבח
השכל לבדו ·· ויפול ערום ... ונפל ... לא תמצאני לו חבר · ויש ...
העם שאול בנבאים כמו שאמר למעלה על כן יאמרו הגם ... שאול ושם פרשנוהו ·· ויברח
דוד בניות שהיה ... שאול ברח לו ·· ויאמר לו חלילה ... שאול ... יהונתן על
... ולא יגלה את אזני והלא ... כל היה רודפו ומבקש על נפשו לא היה חושב יהונתן
שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ... ומה שהיה מועיל לו ... אחרי
השבועה ומה שאלה ... למשתרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד ניות ברמה להמיתו היה חושב יונתן
כי מפני רוח רעה שהיתה ... אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה
לו רוח רעה ... כמו שאמר והיה בהיות רוח אלהים רוח רעה על שאול · וכן לא ... שהיה רוצה
להמיתו אחר השבועה לא בהיות עליו רוח רעה לפי היה ... ויהונתן כי היה יכול להשמר
ממנו בהיות עליו רוח הרעה ... לו לנגן לפניו ... היה יכול להשמר ממנו ושלא
... ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא על רוח רעה ... שלא היה ... מפני השבועה
... יהונתן ... שלא ... יהונתן כמו שאמר לדוד ... לדוד ... שאול ...
כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפי ... ואולם חי ... וחי נפשך כי כפשע
ביני ובין המות · ... כי ... ויהונתן לפני אביו אחר המעשה ניות והיה בשלחן אביו ביום ההוא כמו

אבי · שוב תשב עם המלך לאכול כלומר המנהג לשבת עמו בשלחנו יום ביום · ואם פקד יפקדני
ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר
לו המעברים אם חרה יחרה לבבו עלי ופי' כפשע כדבר המועט כמו פסיעה והוא צעדי הרגלים · ורד"ק אמר בפשעי
ביני ובין המות יזדמן בפסיעה אחר שנפטרתי מלפניו נצלתי כאלו שנה ונפטר דוד מלפני שאול ··
הנה חדש מחר · יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגי לאכול בשולחנו יפקדני כ"ש שהוא יום ר"ח ובאים כל
האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב עד הערב השלישית פי' עד עת ערב של יום שלישי ואמר השלישית
לשון נקבה על הערב וכתי' עד עידן רמשא כיומא תליתאה ·· זבח הימים היה המנהג לעשות זבחי שלמי
בני המשפחה יום בשנה וכן נאמר באלקנה לזבוח את זבח הימים · ועשית חסד על עבדך כמו עם עבדך · וכתי' וכן
ויבואו האנשים על הנשים נחת אדם על אפרים ·· חלילה לך פי' חלילה לך מלחשוב בזה שאהיה הורגך ולא
אודיעך אגלה לך · מי יגיד לי · פי' אם טוב יענך · או מה יענך קשה · והענין הפסוק להודיע חסרון ראשיתו ומעוהו
נעיר חסר הבינות וגו' ופי' מה כמו אם או פירושו מקשת שיענך מה תהיה אם למיתתי או לגרשני · ויתא' ויאמר
ופי' קשה ... אלה · וכן ועשית ... ויש שתי ושרש שאומר · כמו עתה השלישית ... כמות הזאת
אחקרנו ושלשית על העת כלומר העת כזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב ובריחוק ויש בעירנו הדין
... ולא אז אשלח אליך · בהעלימה · כי ייטיב שאבי אם ייטיב ויאשר בעיניו להביא את הרעה
אליך ·· וגליתי את אזנך · ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי · בדבר המלוכה יהיה עמך שתמלוך על אויביך
כמו שהיה עמו ·· ולא אם עודני חי לא אשאל ממך אם שאני חי כשתמלוך כי אינני ירא שלא תעשה חסד
עם עמדי ולא אמות כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי והנה שאמר חסד ה' כי בברית ה' כי הבאת את עבדך כשברתי
ברית כמו שאמר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לדוד כי בברית ה' הבאת את עבדך · וזהו ברית ה' שאמרו
בבריתם ברית ה' עד עולם ובינך · אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם · ולא
בהכרית כלומר ופי' בהכריתי ה' את אויבי דוד ... על ... שאר אויביהם לא תכרית ביתי
ממשפחתי אבי ... אויבי דוד ·· ויכרות יהונתן עם בית דוד · אחר שבקש יהונתן מאת דוד
שיהיה ברית עם בניו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד וכן ועם בניו ובניו ובית אביו ... כל
הימים שיהיה המלכות אצלו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בלבבו · ובקש ה' ... יהונתן מאת ובקש ה' ...
אויבי דוד אם ישקר בברית והוא אויבי דוד בנוי ותוא כי היה ... שאם יפר הברית ה' יבקש מידו ...
לשבועתו בזה האהבה שהיה אוהב אותו ·· ויאמר לו יהונתן מחר חדש
ונפקדת וכפרת כי יפקד מקומך כשיחסר
ונפקדת כי יפקד · ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש · ותי' והתבנוי אתי ... הרוח ... ··
ושלשת ... תהיה ... ג' ימים כמו שאמרתי ונסתרתי בשדה עד הערב השלישית והרד ...
... המקום ההוא ... מקום שנסתרת ביום המעשה ... יום ... המעשה ...
שאול ליהונתן שלא ... שהיה שם נסתר דוד ... ולא ... כלומר ביום
החדש ... תפקד ... ביום השלישי ... כי ...
יום ... בשולחנו ג' ימים ...
... כי בן מות הוא ... אם ...
... לא יהיה לו ... ביום המעשה ... כלומר ביום
חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה ... ביום ... כי נראה ... שלא לעשות מלאכה
בראש חדש כמו שהוא ... הנשים ... קרבן ר"ח ...
... ·· האבן האזל ה' אבן ...
... ·· שלשת החצים בצד ... בפסוק ... כי יהונתן
... לדוד כי שלשה החצים ... ג' ימים ... בשדה לפי' ... החצים ... ··

[illegible] מורה [illegible] ופי לצד האבן [illegible] החצים [illegible]
[illegible] החצים [illegible] יהונתן [illegible]
[illegible] לא יוכל לדבר [illegible] פנים [illegible] במקום [illegible] קחנו קח [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] עד עולם [illegible]
וישב המלך על מושבו [illegible]
[illegible]
[illegible] ויקם יהונתן פי' [illegible]
כי לא [illegible]
[illegible] מקום דוד [illegible] כי [illegible] מקרה הוא [illegible] מקרה קרה לו [illegible]
[illegible] טהור הוא [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ממחרת החדש השני [illegible]
[illegible] נשאל נשאל [illegible]
[illegible]
[illegible] זבח משפחה [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] אמלטה נא [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] לבן ישי [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] החדש השני [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
להעבירו [illegible] החצי [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] וילקט נער יהונתן את החצי [illegible] החצים [illegible]
[illegible] החצים [illegible]

אלשה.

...ים צדה אורית · והתבליו קשתו וחציו ·· קם מאצל הנגב · כי שמע שאמר לנער ...
הנער ויודע כי אין שם אדם אחר ולפי מה שאמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום אחר ·
מאצל הנגב כתרגו' קם מספר אבן אתא לקבל דרומא כלומר כי דוד היה נחבא אצל האבן לצד דרו'
של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ומשם למערב האבן לצד צפונה כדי שלא יראוהו בבואו
אתכוין דוד בלכתו החצים ·· עד דוד הגדיל לבכות יותר מיהונתן ·· אשר נשבענו שנינו אנחנו
והכפל לחזק הענין וכן ופגעתי אני וראיתי אני והדומין למה שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל
הרגוש ·· נבה · נוב ורא' שנספה לפי המנהג הנכבל · ויחרד תרגומו שהיה דאוג וחרד ויצא לקראתו
והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו · יחרדו כצפור ממצרים · ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה
ופחד לפי שהיה בא לבדו חרד ופחד לקראתו מה היה ענין באו לבדו · וכמו ואתכונית ·· ידעתי כמו הודעתי
והוא מן הבנין להודיע · ופי' הודעתי אותם שילכו לפני ואמצא אותם במקום פלוני · ופי' פלוני אלמוני
מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר · אלמוני מן אלם · מקום שלא ידובר בו והרגו ויתעלמו
שלחתי קנותי לאחר כמו ומתעיר ·· לחם קדש פי' אגל' לחמי תודה שיוכלו לאכלו בטהרה · אם נשמרו
הנערים כדרך כבוד · אם נשמרו רז"ל וכמו וירדו כל שבדרך ... · כי אם אשה עצורה לנו · ופי' היתה
אשה נעצרה עמנו כתמול שלשום בצאתי שהרגו נעצרו · ויהיו כלי הנערים כלומר בגדיהם קדש והוא דרך
חול כלומר אנחנו יוצאים בדרך חול שלא היינו קצורים שהיינו צריכים ללחם קדש מפני מחנו עמנו
כדרך בני אדם שיוצאים לצאת לדרך ·· ואף כי היום יקדש בכלי · פי' כשהיום שיהיה עמנו לחם קדש
שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי ·· ויתן לו הכהן קדש · לחם קדש · כלומר לחמי תודה · כי לא
היה שם לחם אחר לא לחם הפנים המוסרים לפני יי · ולזרו אסור לזרים לפי נתן לו לחמי תודה כי לחם
זה שם לחם חולין רק פי' רז"ל ולפי כי לחם הפנים נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים
כי אחר הקטרת בזיכים כמו שאמר המוסרים מלפני יי ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת
בזיכים ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים
לא אפי' היה שהיום עודנו על השלחן שהוא קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אעפ"כ
נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנים ואמרו שאחזו לדוד
חולי הבולמוס והתחתרכנו ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות
וש"ד ·· לשום לחם חום · חום ... בפלם מצוה לחום כדרך ... · ופי' כי בעת שהיו לוקחין אותו
מעל השולחן היו משימין עליו האחר חם כמו שאמרו נטפחו שלשה בצד נטפחו שלשה שן לחם
פנים לפני המניר · שלא יהא שלחן בלא לחם · ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו · כמו ביום הכות
כל בכור · ויום דבקתי בלילה נראך לפי מה שלשום כלומר היו המוסרים הראשונים לשום במקומם
את החדשים · והנה שאמר לשום לחם חם · יש לשאול איך היה חם ביום סדורו · והלא לחם הפנים
לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשבת כמו שאמר
ביום השבת יערכנו · ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין
אותו היה נחלק המשמר היוצא והמשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך
בשבת · ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שאמרה עליו אחימלך ואת
לו מצות אהה לצרך היה לו להמתין יותר היאך היה בא בשבת · ועוד יש לשאול אם עם
אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שיש לדוד מאחד מבני העיר על
שהוצרך אחימלך להביא לו לחם קדש ואם תאמר לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובאחר
בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לו וכי היו ה...
רוקרים לאחימלך בעבור מי יבקש אותו · והשובה עליו השלום כי נוב עיר הכהנים היתה
כלה כהנים לפי שנקראת עיר הכהנים ולפי' צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה בו קטן

ל׳ [illegible] אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו נע
ובלי הדרשה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והעשרון מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור
עם שאין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפי׳ נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרי
מלפני יי׳ שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא על אחימלך ואם תאמר
כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי׳ והלא כבר נאכל בשבת
שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד מתענו שלא היה נאכל כלו כי יב חלות היו שהיו נחלקות
למשמר כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט על שאמרו כי הכהנים הצנועים
היו מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקים ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו
אוכלים היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר שהצנועים
היו מניחים היו האחרים אוכלים אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים · וכן פי׳ חולקים חוטפ
ואפשר שהיה חלק הצנועים מועט · וכן אמרו המעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין
אותו בן חמצן · נראה כי רובן לא היו עושים כן · ותכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול
היה חולק עם המשמרות בחלות שתי והיתה לאהרן ולבניו · מחצה לאהרן ומחצה לבניו · ומה
שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רז״ל אם היו חלות אלו נאפות בשבת או בחול
כר׳ יהודה כי ר׳ יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולרבנן פשוטו כי חם היה הלחם בעת סדורו
ולדברי חז״ל שאמרו כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת והערב שבת היה נאפה אפשר שהיה חם
בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ולמחר בבקר אחר הקרבת המוספין היו מסדרין
אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם
עדיין אולי היו סותמין פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ורז״ל שאמרו כי במעשה נס היה
היה הלחם חם [illegible] שיהיה בשלחן שאמרו אמר ר׳ יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים
סלוקו כסדורו שנ׳ לשום לחם חם ביום הלקחו · ואמרו רז״ל גדולה לגימה [illegible] של
מלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג
שאול ושלשת בניו ·· נעצר לפני יי׳ נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חבריו
והוא נשאר שם אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפי׳ אתו נעצר · ורז״ל פי׳ עוצר עצמו לפני אהל
מועד לעסוק בתורה · ופי׳ אביר הרועים שהיה אב ב״ד והוא דרך דרש ·· דואג האדומי · גר מארץ
אדום לפי׳ קראו אדומי · וכן אוריה החתי · [illegible] אתי הגתי מיוחסים על שם מקומם
אביר הרועים אביר הוא אחד במסורת ובפסוק לפי שהוא נגזר על המשקל כביר אביר ועקב הוא
קל המשקל שהוא לפי׳ נשתנה בתנועות · ופי׳ גדול רועי המקנה אשר לשאול והממונה עליהם ואין
בחירק כמו ואין בצרו · והוא דרך שאלה כלומר אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו
חירק נקדו ני׳ ונר׳ בין ובן ריש ורש חין וחן [illegible] את הבא · תחת ידך ברשותך · וכמוהו רבים ·
כלי הרגו [illegible] נחוץ ענינו לפי תקומה מהיר ואין לו חבר וכתי׳ בגדול ·· לוטה בשמלה ·
מן וילט פניו · פני הלוט הלוט · ופי׳ כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא · אחרי האפוד
שהיתה תלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי׳ האפוד שלא היה אפוד החשן
שלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים נעבדי יי׳ כמו שאמר שמונים וחמשה איש נושאי
אפוד בד וכתי׳ ודוד חגור אפוד בד · ואולי החרב היתה תלויה אחרי של הבגדים וזהו הנכון ויש מפר׳
כשאול לו באפוד כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את הדבר אחר כן אמר לו שיקח את החרב ·
כיון אמר לו דואג וישאל לו ביי׳ · וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך
אבל אמר היום החלותי לשאול לו באלהים · ונכון הוא הענין פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק
לפי תקומה שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה הקח לך · אם אותה תקח לך קח עם

אותה

זה ידבר לקחת קח כי אין אחרת זולתה בזה המקום · אין כמוה · ואם אחימלך היה יודע שאין בתוך לו
מה לו אם אותה קח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנה כמו שאמ׳ לא היה ברצון אחימלך להוציא
משם אם היתה שם אחרת · אבל כיון שלא היתה שם אחרת לא היה יכול למנעה ממנו כי הוא לקחה
מפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד וביכולתו לקחתה ולהחזירה כאשר ירצה ·· מפני שאול ולא
הלך לברוח · לא ר״ל כי ביום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא יתעכב שאול אחריו ומפני שאול
ויבא אל אכיש · ובספר תלים קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים · או אבימלך שם כנוי לכל
מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנו קראו אבימלך בימי אברהם ובימי יצחק ·· וירא
דוד מאד לבו [illegible] מן התהפכ׳ וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורים וכמה מהם ··
וישנו את טעמו · שינה את דבריו ונהג כשגעונים כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד [illegible]
עשתו אותה בעיניהם ולא יחשבו עליו ויגרשוהו מגבול המלך וילך לו ופי׳ טעמו הוא מנהגו המלך וכרוך
מעמד וכן ושני את טעמיה · וישנו כנוי קודם זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד · ויכו האחד את האחד ·
ופי׳ בעיניהם כמו לפניהם ·· ויתהלל בידם עשה מעשה סכלות והוללות ופי׳ בידם לפניהם · כלומר כמו
שהיה בין ידיהם שהיו תופשים אותו [illegible] ההוללות שהיה עושה ·· ויתו על דלתות
השער · שהיה כותב בדלתות השער או משרט [illegible] נקראת תיו וכן [illegible] ומשרט על דלתי
השער ויורד רירו אל זקנו הוא רוק היוצא מהפה ·· חסר משוגעים אני [illegible] וכי הייתי חסר משוגעים
וצריך להם · כי זה הבאתם לי · ודרשו כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות [illegible] ומשגעות מבפנים
ודוד משגע [illegible] מבחוץ · אמר להם אכיש [illegible] כי נחסר משוגעים אני ·· כל איש מצוק
מענין צוקה והוא [illegible] · וכל איש אשר לו נושא · [illegible] במקום הב׳ · ופי׳ כל איש אשר היה בורח מפני
הנושים אותו והיו מתקבצים אל דוד · וכל איש מר נפש · שהיה רע [illegible] ויין למרי נפש · [illegible]
או איש מצוק · ר״ל צרות אחרות [illegible] · יצא
נא אבי ואמי אתכם · [illegible] ומפני
שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתייראים שלא יהרגם לפי הלבו אל דוד ·· וינחם מענין נחית
[illegible] לפניו · [illegible] וינחם [illegible]
[illegible] שאול [illegible] שם [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] ·· ויער חרת · [illegible]
[illegible] ·· כי
נודע דוד · כי [illegible] שאול [illegible]
[illegible] שאול [illegible] דוד [illegible]
כי [illegible]
[illegible]
[illegible] ·· האשל [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] עליו ·· בני [illegible]
[illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] שאול [illegible]

ואמרו שהיה לבם רע ומשתוממים עליהם וכתי' והוא הנה על עבדי שאול. והוא כתו' הנצב על עבדי שאול ··
בן אחיטוב. לא אמר שמו דרך בזיון. ושאול לא באתים להגיד לו דרכו. והוא בורח מפני. והמדרש עשאוהו מלך
ואין נושאין גבורים ותרגום שם למלך. ולא בא ... שצריך צדה בו ·· וסר אל משמעתך ונכבד בביתך
בפורע יאמר שאתה לבל משמעתך וכן וכבד שמו משמעתם. היום החלותי לשאול לו באלהים ... בהתיחדתיום
התחלתי לשאול באורים ותומים שהייתי רגיל כי הוא בורח כי כמה פעמים שאלתי לו שהיה הולך במצותך ויש
מפרשו בלא תמיהה כלומר לא היום החלותי לפי שאלתי לו באלהים והוי היום הראשון ולא הייתי רגיל
כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה
בעיניך ובורח הוא ממך כי לא הייתי יודע כלום אבל הייתי חושב אותו מעולה מכל ביתך ·· בכל
בית אבי ולא כל בית אבי יש וגם המלך דבר אשם ואולם לפי שאלה שאול לקרוא גם כל בית אביו ··
ולא אבו. פירשו כי אמר ונעשה הוא ולא אבו לפגוע בכהני יי' כי הראו אבין וזקן ותימנותון את
שכתו' בלאוים אשר יעדה אתפיך ורגל יכול אפי' לדבר עבירה הל' רק חזק ואמץ. ולרבות המדרש הזה
והיה פירו ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אמר ונעשה לא היו רצים אלא שרים ·· לדויג כתי' וקרי
לדואג. כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאול ושאל. ויסבכו דויג. ולא קרי דואג. ויש ספרים שגם הוא קרי דואג
וקרי הוא לפי שבדוב היו קוראים אותו דואג. והמדרש כי לבך כתי' דויג אמר לו שאול נתפשת ברגל
הלשונת עליהם ונתה הרוג אותם. ונראה כי בשנה המעשה קראו הכתו' דויג לגריעות שמו ·· נושא
אפוד בד. כתרגו' כשרין למלבש. אפוד בד. נראה לפירושו כי היה הרג יותר משמונים והמשה אבל
משמונים וחמשה הם ראוין ללבוש אפוד בד. כי נראה כי הגדולים הנכבדים בשנתים יב' היו לובשים
את המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון. ונוב את שהוזכרה נוב הביאו המשכן לגבעון. מאיש
ועד אשה. פירשו בו בדבר עמלק כתי' והחזיק שאול והעם על מיטב הצאן וגו'. יצאתה בת קול ואמרה
לו אל תהי צדיק הרבה. ובנוב עיר הכהנים כתי' מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב. יצאתה בת
קול ואמרה לו אל תרשע הרבה. ויש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתו' עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון
נוב עיר הכהנים ואפי' כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא את הכהנים.
ונראה כי חייבין היו הכהנים ולא נגלה בכתו' עונם. גילתי עון בית עלי ולעונש נענש שאול על דמם.
שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואתו רגל גדולה לנגלה שמרחקת הקרובים ומקרבת הרחוקים ומעלמת
עין מן הרשעים ומשרה שכינתו על נביאי הבעל ושגגה עולה זדון. מרחקת את הקרובים מעזון
ומואב. ומקרבת את הרחוקים מיתרו דכתי' וקאן לו וגו'. ומעלמת עין מן הרשעים ממיכה. ומשרה שכינתו
על נביאי הבעל מעדוא הנביא דכתי' ויהי הם יושבים על השולחן וגו' ושגגתה עולה זדון שעולה
הלחמו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג
שאול ושלשת בניו ·· כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. לכן שבה אתי כי משמרת אתה
עמדי ושמור אותך כמו שאשמור את עצמי. ויש מפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך ··
שוסים בוזזים כמו זה חלק שוסנו. ויש לדוד ז"ל בסוף הענין המפרש ענה שאל והוא שאמר
ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו. שהולך ירושים. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו מפחדים מפני
שאול ונשים נפשותנו. ואף במכה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עמו
פעמים הלכו עמו. וינהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד אותם מכה
גדולה ירא מחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג את מקניהם ·· אפוד ירד בידו
פירשו אותו כמו מורד. וכתו' אחרית ואני מפרשו בורח כמשפטו ואמר ירד כלומר ירד האפוד
מה לבקש ומה תניח כאדם בורח והיה סיבה מאת יי' והיה האפוד בדרך המקרה בין כליו לפי

אחר

...ויד ולא את תורוי·· נכר פי' סגר ומסר· ומה שאמר שאול בעיר דלתים ובריח לא יעלה עליו כי מתחלה היה סביב העיר ואצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח הוא והוא לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד· ויש מפרשים כמו [illegible] לפי שהמים נאספים עליו כי הוא [illegible] וכן [illegible] ומתרגמין על האשקלונים פי' [illegible]· [illegible] חושב כמו [illegible]··
היסגירוני פי' מוסרין [illegible] ז"ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד· ואין משיבין אלא הראשון שהרי דוד אמר היסגירוני וירד· ואמר יי' ירד הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו יי' על [illegible] הראשון· והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר בתשובה כי לא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירוני בעלי קעילה אבל אם היה צריך תשובה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות [illegible] שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה ואשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל·· בעלי קעילה אדוני העיר והגדולים· ויש [illegible] קעילה [illegible] ויתהלכו באשר יתהלכו ילכו בדרך המקרה כי זה המקום שיזדמן להם לשבת שם· ויש אומר כאשר להלכו· במצודות במקומות הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו·· וישב בהר במדבר זיף· וירא דוד כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדבר זיף כי שמע כי הזיפים אמרו לו כי הוא מסתתר שם והיה [illegible] וכיון כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יהונתן ודוד יושב עדיין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא קרוב למדבר זיף כמו שאמרנו שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף·· בחרשה פי' ביער תרג' ביער [illegible]· והה"א נוספת כי [illegible]· או בחורשה שם המקום· [illegible] ידו שלא ירא [illegible] שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך ומה שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכן [illegible] והקים [illegible] אהיה לך למשנה· אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך· [illegible] השמועה שנמשח דוד למלך· לפני יי' באורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן· או פי' שה' יהיה עד בין שניהם לבריתם וכן [illegible]·· ויעלו זיפים וכבר עלו הזיפים ואמ' לשאול ומה שאמ' ויורד דוד כמו שאמרנו למעלה· הכינו עוד· חפשו והאמת שתדעו מקומו בכוון· כי אמר לי [illegible] שהיה [illegible] היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה [illegible] ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא· ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מרמה [illegible] במקום זה כדי שנבקש אותו שם ואחר יהיה במקום אחר לפיכך [illegible] כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם· ויש כי אמר לי [illegible] כי ערום יערים· ערום הוא· [illegible] ונפיק הוא·· אל נכון· דבר נכון וברור [illegible] לפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מתחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול· ומה שאמ' [illegible] כל אלפי יהודה [illegible] לחפשו [illegible] בכל אחד [illegible]·· וילכו זיפה לפני שאול [illegible] שאול [illegible] לפני [illegible] שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד [illegible] ושבו אל שאול· והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמ' וילך שאול ואנשיו [illegible] כי הזיפים שבו [illegible]·· וירד הסלע [illegible] שהמקום היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמ' וירד [illegible] הסלע· [illegible] אותם מעון עבור כמו שפירשתיו במקומו· ומה שאמר דוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתתר בו מפני שאול מצד ההר מזה וזהו הסלע נחפז ללכת היה דוד [illegible] ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו [illegible] שאמ' לשאול מצד ההר מזה כיון [illegible] לברוח סבבו הסלע ולא היה להם [illegible] הולך אל שאול [illegible] שאמר דוד [illegible] כל האדם כוזב· וכיון [illegible] דוד [illegible] שאול ואנשיו [illegible]

לי כי משחך יי' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמרו לו והענין שאמר אני שב [illegible] אמרתי בחפזי
כל האדם כוזב ואפי' שמואל הכהן הנביא אותה הבטחה שאמר לי · אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שאמת
שמואל שנ' וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב ·
מיד והמלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' · אמר ר' יודן המלאך שלוחה היה אמר בר' פנחס ובי
השליח [illegible] שהיה אומר מהרה ולכה שלא המלאך מן השמים היה שנ' · שלח השמים [illegible]
עטרים כמו סובבים כמו עטרה שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו · מורים
אחרי כן דוד בחורש הנים שלא כהוגן · סלע המחלקות לפי שנחלקו בו לב המלך · ורז"ל [illegible] פלגותיה
אתר באיפליגו ביה לבה דמלכא דשאול למיזל לכא ולכא · כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד
איתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים · וכן הוא אומר בדרש ותהו סלע המחלקות אמר שמואל
בר נחמני שאם נחלקו גדולים של שאול על דוד [illegible] על שאן [illegible] נפנה [illegible]
[illegible] מלחמתם · ושאל [illegible] לכו כל [illegible] · ורז"ל [illegible] המחלקות [illegible]
אחיה דוד [illegible] בלאות [illegible] היה [illegible] איש שהיו
[illegible] · והיו [illegible] ומשתטחין [illegible] ואמרו ברוך שעשה לנו
נס במקום הזה ·· **על** פני צורי היעלים כי צורים וסלעים [illegible] היעלים
והוא [illegible] · ואמרו כי הוא [illegible] הזה · ויו' [illegible] שקופי כרפין · ולא [illegible]
היה [illegible] היעלים כרפין ·· **להסך** את רגליו · [illegible] · ויו' [illegible] צריכה רז"ל
[illegible] · וכן במשנה [illegible] בהמקום כל המסיך רגליו [illegible]
[illegible] ורגליו והוא [illegible] והוא ענין [illegible] הענין [illegible]
[illegible] · והוא לשון סיכוך וכן פי' רז"ל אמר [illegible] שעשה [illegible] כלומר הענין
[illegible] שהיתה בו [illegible] שלא יראה בשרו [illegible] ורגליו [illegible]
כבוד והוא [illegible] וכן [illegible] ·· **וכרתי** המערה [illegible]
אשר אמר יי' אמר לו [illegible] שמואל [illegible] הנביא [illegible] אויביך בידיו ושולח [illegible]
[illegible] שאול לא [illegible] לו כי לא [illegible] אבל אנשי דוד אמרו לו [illegible]
אויבך בידך הנה שאול [illegible] אויבך [illegible] הגיע [illegible] בידך ולמעם
[illegible] אויביך וקרי אויבך ·· **כאשר** יטב בעיניך [illegible] לבד ויול הארץ
[illegible] לבם [illegible] המערה את [illegible]
[illegible] · [illegible] כנף המעיל שאול היה לו [illegible] ·· **ויך** לב דוד אותו
[illegible] · ויו' [illegible] כנף מעיל המלך [illegible] שהוא היה [illegible] יש לו
[illegible] כי להרגו [illegible] כי [illegible]
[illegible] כי [illegible] להרגו [illegible] ·· **וישסע** [illegible] אותם [illegible] בדברים
[illegible] כאשר [illegible] · [illegible] בדברים [illegible]
ופיוס · [illegible] כי [illegible] בדברים [illegible] · ויו' וישסע
והענין אחד · **ואמר** להרגך · [illegible] להרגך · [illegible] המערה [illegible] וקרי והמערה
[illegible] לכן אשר [illegible] המערה [illegible]
[illegible] שמעם דוד בדברים [illegible] שהיו רוצים להרגו
[illegible] · ורז"ל [illegible] להרגך [illegible] ויש
[illegible] להרגך [illegible] להרגו · אם במערה [illegible]
ורז"ל [illegible] להרגך [illegible] נפשי עליך · והחם עליך [illegible]
[illegible] עליך כי [illegible] להרגך כי [illegible] להרגך [illegible]

להורגו

שהורגו ואבי כתרגו׳ רבוני ראה גם ראה ראה בעניין הכנף וראה בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא הרג׳
הרגתיך · צדה אורב כתרגו׳ כמין וכן ואשר לא צדה·· **משל** הקדמוני משל האדם הקדמוני כי הוא
מתוך דל המשל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ויש כמוה באחרון הרבה
הקדמון · מרשעים יצא רשע · רעתם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי
ממקום אחר יבא לך הרע · או פי׳ מרשעים יצא המעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים כלם כן
יעשו המעשה רשע · מלבם יבחן במעשיהם וכן אני אגיד לך כי לא תרים עלי אם אפול בידך מנעף
כן ידי לא תהיה בך ·· ורז״ל פי׳ המשל הקדמוני המשל קדמונו של עולם הוא הקב״ה והוא מה שאמרה
תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות שלא נתגלגלין זכות ע״י זכאי וחובה ע״י חייב · כך
ובקמוני י״י ממך · עליו רשע כמוך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך ·· **אחרי** כלב מת · כלומר
כי כלב אני חשוב בעיניך ולא חי אפי׳ מת ותרגו׳ חלש חד · וכן פרעוש אחד תרגו׳ הדיוט חד · כלומ׳
כדרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא מאוד מעין המשל
המשלתו ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי תמצאנו בבגדך ובבשרך ורדפו כי הוא מדלג ממקום
למקום כלומר מה תועלת הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש ·· **ואת**
הגדת כן כתי׳ וקרי ואתה ואחד הוא · ישלמו בדרך טובה כי המעשה זה באחרית ישלם לו טובה כן ישלמך
כלומר שכר יהיה לך ממהקב״ה בתשורך זה · ידעתי כי מלוך תמלוך · כי אני רואה אתה ניצל מידי בכל
עת ולא תמצאך ידי ואפשר גם כן שאמר ששמע שמשחו שמואל למלך כי שמואל אמר לו בדבר עמלק קרע
י״י את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך · לפי׳ אמר וקמה בידך כלומר מה שלא
קמה בידי · ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע · כי שמואל אמר לו שם מי
שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפי׳
אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך · ואם תשאל אם שמו ענבית אבי · זהו אם תכרית זרעי אחרי שאמר
ובלהשמיד ... כי הגוים הם שמות האבות ודבר יכבדו וכן והכריתי לבבל שם ושאר וגו׳ וכן לא יכרת
שמו מלפני ·· **וימת** שמואל · ספר מיתת שמואל · כי מספר מיתת שמואל בזה הפרק שנפרד לו
שאול מדוד ובמקוימת נבואת שמואל בחייו · כי אף שאול הודה שהמלוכה לדוד ומת שמואל שנה
חדשים לפני שאול והארבעה חדשים ותקבלת הדרש אמרו שם שיצב דוד בשנה פלשתים כמו שכתו׳
המעשה אבינו ושבת דוד בגבעת החכילה ... הרו שני חדשים ותקבלת הדרש משלשי והנה שם חדשים ·
כיון אמרו רז״ל כי ד׳ חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהד׳ חדשים שהיה דוד בשדה
פלשתים אינן בכלל נ״ב שנה של שמואל כי לולא אותם הנותנים נ״ב כמו שפי׳ בפסוק הנה זקנתי ושבתי
והנה בכבר אותם ד׳ חדשים עם של ג׳ חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והו׳ התחלת
מלכות דוד ·· **בביתו** ברמה · בביתו שהיה ברמה כמו שכתו׳ ותשובתו הרמתה כי שם ביתו · ועוד
נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה בעזרת האל ·· **ואיש**
במעון · שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משפט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב ·· ומעשהו
בכרמל מקום שהוא גבול במעון ובאילנות יקרא כרמל כמו שנ׳ והיה המדבר לכרמל · ופי׳ מעשהו
מקנתו כי המקנה נקראת מעשה ומלאכה כמו שנ׳ לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה
שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתו׳ מעון וכרמל וזיף ויוטה · ונראה כי אלה המקומות
סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשמת שמואל אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו
שכתו׳ וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו והלך אחריו וממדבר פארן למדבר זיף כי אלה
המקומות קרובים כמו שכתו׳ כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת כמו שכתו׳ ולו צאן · צאן
פעל כולל לכבשים ולעזים ומה הוא גדול · והנה הוא על הכבשים לבד שאחרי אמר אחריו ואלף עזים
וכן בכל המקום שזוכר אותו לבדו גוזז כמו וגם צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד ·· **ושם** האיש

כל · ועל שאמר הנה שם האיש ועניינו שאמר והאיש קשה ורע מעללים · ושם האשה ועניינה שאמר והאשה טובת
שכל על המעשים המעולים כי הוא עשה המעשה רע כאיש נבל · והיא עשתה בשכל ובחכמה טובת שכל
כאשר חכמת העצה · ויש שכל ענין עיון והבנה כמו ואת טובת תואר · וכתי' ומז"ל כי נבלות לא היה שמו
שקראו לו אבותיו לא הרוב [illegible] ידיעותיו היו קוראים אותו בני אדם נבל · והוא כלבי · יהו' לייחס לפי שהיה מ
המשפחת כלב קראו כן · וכתי' והוא הכלבי ית כלב · והכתיב הוא כליו כלבו · ואפשר לפרש הכן כשמו כפי
מעלליו ר"ל כי היה עורמת המעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם המעשיהם נאים ולבם רע והוא
היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם שעושה מעשיו היה אותו
עליו והוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי המנהג שמעתי כן היה · ובזה הדרך והמתכתי על ענין רעת
כי כמו שהוא בנפשו כן הוא · ויש לפרש כלבי מענין כלב המענין ידיעות המעשיו יחסו לכלבו · כה לחי
כאת הטוב יהיה לך כל ימי חייך · וכתי' כדין לחייך · ויש ואומרים כה לעשיר כמו הוה לעני ורע
להולך נגד החיים · ויהיה פי' ואומרים את השלום לעשיר · ויהיה וו' ואתה שלום לא הפירוש כוון ויש
אומרים את עניינו · · לא הכלמנום הוא בסגול והוא כמו בחירק ופי' לא עשינו להם דבר רע שיהיה
להם כלימה בו אם היו צריכים מהמנו דבר לא השיבונום ריקם ויש לא אנינקינום · ולא נפקד מהמנו
ולא חסר · כמו ולא נפקד ממנו איש פי' ולא נפקד להם מכל אשר להם והלכו כל ימי היו לספור ·
כל ימי היותם בכרמל פי' עמנו · כי על יום טוב באנו חסר לך מהמכתב · ונשאתה נתנצח · ופי'
כי המנהג לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום ואמ' כי על
יום טוב באנו כלומ' באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורינו כי יום
טוב אתה עושה לגוזזים אשר לך ותקנת לבוא מאכל ומשתה · · וינוחו ת"י ופסקו כלומר פסקו
מלדבר עוד עד שאמענו תשובת נבל · ויתכן לפרשו וינוחו תיגיעתם מן הדרך ואמר זה בעבור
[illegible] כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד · · המתפרצים לברוח ולהרחק איש
מעל פני אדוני · את הרודפי · כלומ' כל מעשה שלי · ת"י גוזזוהי · כל [illegible] וכן את לחמי ואת
מימי · ויש לפרשו כמשמעו לחמי על הלחם המוחל כי דבר אחד כן ואת טבחתי שהוא שאר המאכלים ·
וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר · ואת טבחתי תבשילי והמאכל · וכתי' ית שירותי · וכמותו
[illegible] ולטבחות ואופות למטבחות המרקחות התבשיל וכן ואת בגדה שתביאה לו אביגיל · חמש צאן עשויות
כלומ' מתוקנות ומבושלות · · ויחגר גם דוד חרבו · אעפ' שהיה די באנשים אשר עמו אעפ כן הרוב
כבודו חגר גם הוא את חרבו ור"ל להורות [illegible] שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות מתחילין אותו
עם חבוריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזה
נבל וקראו עבד והוא נמצא עומד במרדות [illegible] שאם היה הוא ולא כנגד בראשונה האחרים לא היו רוצים
להלוק עליו והיו מודים בדבריו לפי' לא אמר הוא אבל נגד באחרונה אתו ויחגור גם דוד את חרבו · ·
לברך את אדונינו להתפלל לשלום כמו כי המוצא איש לא תברכנו · ויברך יעקב את פרעה · ויעט בהם
גער בהם והוא מענין עיט ותשאחו כי היא קרובה כלומ' הגרוס בבצייו הרעים · וכן במדרש מאומ
ויעט בהם אפקריכון במלין · ויש וקצ' בהון · והוא בן בליעל מדבר אליו · אדונינו בן בליעל מדבר אליו ·
אם מיינו המדברים אליו היה גוער בנו לכן אם רעה מהעמו · ויתכן לפרשו על דוד כלומ' דוד בן בליעל
מדבר לאדונינו על המדבר הזה שלא יבא ויכלה הכל עם חילו · · וחמש צאן עשויות כן כתי' בשני ווין
וקרי עשויות ביוד ואחת הוא כי אותיות אותיות מתחלפות ופי' מתוקנות ומבושלות כמו ויעמד לעשות
אתו · ויש עשויות המחבראת ולא ידעתי מה הוא ובמחברת מחרת [illegible] ופי' אותו רבינו שלמה
ז"ל בשם ר' קלונימוס המורה המולאות בשר דק ובצים פריזיאך בלעז · והביא לו חבר מה שאמרו
ר"ל בפסחים ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו גדי מקולס · צמוקים ענבים יבשים
ופי' המאה אשכולות וכתי' ומאה אתכלין דענבין יבשין ודבלים · אתבלתא כבר תאנים

יבשות

יבשות כרוסות יהי׳ על שמנעשים ממנו כבר לחם ופי׳ הצמוקים ומאתים דבלים תאנים הגלוסקאות
לישראל וכתי׳ והעלוהו הענבה כדבלה והדבלה הוא לישראל ·· בסתר ההר · וירדת בצד זה מן ההר אותה
רעים כבר לבאים ולבורדים מצד האחר · והוא זה בעבור כי לא ראתה היא דוד והוא על שפעת ההר
מהרה העלתה ירד בראותה אתה דוד · ויל׳ בסתר ההר בסתרותיו · לשקר · לחנם · וישב לי רעה תחת טובה
אותו בדבריו · לא ידבר דוד · כי ווהו׳ לדוד · המשתין בקיר כמו שפי׳ רז״ל ואפי׳ הכלב שדרכו להשתין בקיר ·
ויל׳ כנ׳ העושה כל מעשיות בקירות לבו · כלומר בן דעת ·· לאפי דוד כמו לפני דוד · בי אני בלומר אדוני
העון בעצמי · ואני היא שחטאתי לפניך כלומר חשוב כי אני חטאתי שהעבדי אדוני ואל נא לפשע אמתך ·
אשר תשנך · כבר נשבע יי׳ והושיע ידך לך · ועתה מנעך מבוא בדמים · והושיע ידך לעצמך שלא שפכת ידך
דם נקי כי לא יקרא זה הורג במלכות כאשר חשבת כי עדין לא יצא שמעך בעולם · ועדין שאול קיים · ויהיו כנבל
שאין בו כח להרגו לך · אשר הביאה שפחתך פי׳ הביאה נער שפחתך ואני שפחתך בלי זכר הנער לפי שהיא
עיקר המבאה והנה לנערים · ברך בצוי · בית נאמן כתרגו׳ מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת
משבעה נביאות על דעת רז״ל · וכל לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו
ויקים אותם · שאול וקראו אותם ולא מלך דרך גדיון כלומר כי אין לו תקומה לפניך ·· כי מלחמות יי׳ תרגו׳ אורייתא דיי׳ ·
לא נמצא בך · שהיו בתוקים עצר · כמו לא נמצא · ומלך ומושיע · ובית זה · וכן תרגו׳ לא אשתכח ·
אלא וכל להרגיעך תו שרודפך והיות הרודפים אותך ויפרוח נפשם כמו את הקלע ·· והיתה נפש אדני
אבן הקלע שהוא נשוו כמו כן · ולפעמים ונתן פי׳ נפש אדוני צרורה בצרור החיים לעולם הבא · והקלע לנפש מהשב
כן והיא נפשם כדבורי גזירה בנפש חיי עולם קדם יי׳ אלהך ויהי נפש בעלי דבבך · יפרחינה כמא דמפרחין אבנא
בקלעא · וכן בדברי רז״ל · ואומר אות נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנ׳ בצרור החיים
את יי׳ אלהיך · ונשמתן של רשעים ממורסות ומשוטטות בעולם ובא קופו ואין להם מנוחה אנ׳
יקלענה בתוך כף הקלע ·· ולא תהיה זאת לך לפוקה · זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל לפוקה · כמו
ופיק ברכים · ענין מכשול · ותרגו׳ לתקלא · ולמכשול לב כי ענין המכשול בלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק
כי כן דרך הכתו׳ · ויש בו דרש כי דוד הבנה הביגיל לעבירה ואמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה על שפיכות
הדברים · ולמכשול על אשת איש · ולהושיע אדוני לו לעבדו שלא ישפוך דם נקי ·· וזכרת את אמתך כי
ישועה אדוני והמלך המצודני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתני מהרגו חנם ולאביגיל כתו׳
כמו לאביגיל · כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות · ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת
את אמתך פקרת עצמה לו פנימה והכתו׳ בקריאתה כי למעלה קראה אביגיל ועתה אביגל ·· אשר שלחך
שמן בלבך לצאת לקראתי · וטעמך נעבתך ונבדך הטוב · ומני׳ וברוך טעמיך · כליתני · המנעתני אותי כמו
לא יכלו מתוך · המהרגע אותך כמו לך והבאתי · כן נותי׳ וקרי׳ והבאת ובתולה בסתו׳ אש קורעו נקבה עבר
ומנהו כי לשון הנהגו וישא · ולשון עבר באתי · ורז״ל הכפלתאת בתולה תורה על גדולות גואתה · וכן
בקרי תשני השומעים ·· בצאת היין בניה ופי׳ בצאת שכרה שמרותו · ותרגו׳ כד פג חמרא מנבל · וכן
ונבא הסידי אמתיין הלא תפיגון ית חמריך · והמת לבו בשמחתך · והיה כמת כי כשבור על מחנה שהביאה
מעשהו לשון ·· כעשרת הימים הכב בא האריתות רז״ל לעשרת הימים · ויהי כמו שלש ימים רז״ל
תחנים · עשרת הימים חלה התחלי חקשה ובסוף העשרה ימים נגפו יי׳ ומת · ואלו יסורים היו לו שעונו
עונו עם הביאתו · ויש דרש שתלו לו עשרת ימים לתשובה וכן אמרו לעשרה לא נתנו אלא בעשרת בעשרת
ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים · שהם ימי תשובה · וזה רחוק כי הכתו׳ מעיד עליו כי עשרת הימים
הללו היה מת לבו והיה לאבן ואיך יעשה תשובה והוא כמת · ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה
נעריו של דוד שנלח עליו ואני אומר כי להודיע היו אלו העשרת ימים לא לתשובתו · ועוד בדרש ויהי כעשרת
הימים ויגוף יי׳ את נבל והלא אין משפה לא לא ימים · התנא המת ליום אחד רז״ל ורבות שלשמך

ובניו היותר שלמים · ובשלשה היותה של חופה לא שהלו לו ו' ימי אבלו שלשתן [illegible] כמו שלפי
הערב אבלו של מתו בתוך אבלו של צדיק ·· **חרפתי** שחרף אותי [illegible] ותי ב' ישי היום
רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו · גם שהיה הלקחת לרבות האחרות · ואת זה למיכל בת שאול
היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש · ולפי אתו ושאול נתן את מיכל בתו וגו' ויש לשאול
הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקח פלטי בן ליש והיא אשת דוד · ואם תאמר כי בעבירה
ובגיסור עשו הדבר איך לקחה אחר כך דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו
ויש מי שאמר שלא היו קדושי פלטי במיכל בעבירה היו והם אמרו כי קדושי מיכל שנתקדשו לו לדוד במיכל בתו
שאמר ונשבעו המלך עושר גדול ואת ביתו היה תלוי אבל שאול והמקדש בשעבוד אינה מקודשת ואלה
שאין בעלות פלשתים לקדושין וכו' חשב שאול כי נתן דוד על העושר שהיה תלוי ודוד היה נותן על
הערלים ערלות שאין לעושר נתנם לקדושין · והם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה ובלחייו נעיצה
ונעוץ חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ואם שאין המלך ובפה אחרת על המצוה מיכל היו
שהיה כלבך כובש את יצרו ובעל · הדברים רחוקים מדרך הפשט · והנכון בעיני כי גם נתן דוד למיכל
כי רגילו משגת שאול אל דוד אחר שהוחזק עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה
בורח מפני שהיה חושב שנו לפעמים הבריחו לבת גם לבדו · שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה
לאשה לפלטי בן ליש · ואם אם כן אסורה היתה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר
או שנתארסה · ואמרו כי לא גרשה דוד · מן הגט ולא מי הבריחו ולא מגרש היה שאול אונס שברח דוד ולא
עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקד יפקדני אביך ולהעביר שהיא מורה כי אחר שברח היה חושב ששבו
שהיה עמו תבריחו לבת וגם המעשה בישראל שלא כדין פסול · ואם כי לא היו יודעין מה דינו של
שאול כי הגט פסול אפשר שהיה נעלם כי בלבו היה אחרי אשר היה רצון המלך והמצוה יגיד שלכי
דוד קודם שנתן הגט אבל בפני שני עדים ואותו ראו שאין גם בשעת הגט והחזירו אחר וזה הגט
והגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורים כי הגט גט ואפשר כי הגט היה
מתחלתו פסול על שלא ממכר דוד ואחר כן בעלו קודם שיגיע גט לידה ואם לא ידעו והנה מיכל נבעלה
בטעות ולא נאסרה על דוד כי לא נבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה
שוין בנשים וכן אמרו והיא לא נתפשה פרט לאנוסה · ונעלם כו הגבל פרט לשוגג · שהותרה לבעלה ··
בחורי ישראל · מן הקלים · לפי שהתבחה הבנועת הבחור לשון אבל ובחורי ישראל הבריא · שהביאה בפנים
יקרא המעגל לפי שהוא עם הנם סביב · המעגל הקונע והוא קרוב לענין המשך והבור · בתוך ובארץ ·
לא אשנה לו · לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת · כי בהכאה אחת אמיתנו · ויל שאנו שלא ימות בלי ידי
כי יי' יגפנו ושבועו בשבועת אמירתי שלא ישלח על צדיקו ויכנו · ופירש כי אם יי' יגפנו · יהיה זה שני פעמים ·
יי' אמר חי יי' שלא ההרגנו ואם ההרגנו חי יי' שאהיה אויבך · כי אם יי' יגפנו בחולי טרם יומו במו ויגיע
לא כן מה אמר כל אדם כי מות באחת משלש אשר זכר · או מות בחולי או בקירוב תוחלת יומו · ואם
עליו כי לא יאריך ימיו ימות טרם יומו אז יומו בחולי שיגפנו יי' טרם יומו שהביא לו בעת שנולד וזה יקרא לדעתו
כי יומו יבא בלתי אז ימיו שקצב בעת יומו קרוב מות · וזה אמר דוד הלכו כי אמר בלבו כיון שהוא בן
האדם · מיתות המלך ובזה לא יוכן שיאריך הזמן · או אפשר כי מפני שתלה אות שימות בקרוב
אם כן יהיה לפרשתו יי' כי על כל הדברים אשר חי יי' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי
כיון שנו לו הופי הנבואה יכול להשבע בה · או במלחמה ירד ונספה · ונספה טרם יומו הקבוע לו כי בעלי
בני הפנים יומו אם טרם יומו או בחולי או בחרב וכו' המיתה בעבור שן גדול הענין מי שימות בחולי

שם ידוע · ואם יש צד המים [illegible] ומוסיפין לו על זמן הקצוב לו [illegible] ואף [illegible] תמצאנו לו [illegible] בין ר״ה לר״ה

מספר ימיך אמלא לו שני דורות זכה משלימין אותו לו לא זכה פוחתין לו מהם כדברי ר׳ עקיבא · ופי׳ שני דורות

כמו שכתוב ימי שנותינו בהם ע׳ שנה וגו׳ וזהו שאמר אמלא אשלים אותן לך שלא יפחתו וחז״ל אותו זכה

מוסיפים לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם · ופי׳ המספר ימיך אמלא מעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו

לו לר׳ עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך ט״ו שנה אמר להם משלו הוסיפו לו ·· צפחת פי׳ צלוחית ·

ויקח דוד אחר שאמר לאבישי קח נא [illegible] ולא רצה שיקח אבישי [illegible] לא יוכל לכבוש את יצרו

ויכנו לפי הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת מראשותי שאול · [illegible] נקודה בצרי ·

אבל [illegible] במלא [illegible] · ואין רואה · לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה

בקחתו הצפחת והחנית ואין יודע אין מרגיש בבואם · ואין מקיץ · שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם וקחתם

ולקולי דבריהם שהיו מדברים ביניהם · כי תרדמת יי׳ · [illegible] הוא לאחר [illegible] · או פירושו תרדמה

גדולה כי הדבר שרוצה להגדילו סומך אותו לש׳ י׳ כמו [illegible] שלהבתיה כהררי אל · עיר גדולה לאלהים · והוי

לחרדת אלהים · או פי׳ להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם את

הצפחת והחנית ·· הלא תענה אבנר · אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר

בשם · ואמר הלא תענה אבנר · [illegible] מה יש לך לענות אבנר [illegible] על השמירה [illegible]

[illegible] היינו [illegible] אותו [illegible] החנית וצפחת

[illegible] לענות [illegible] אבנר [illegible] לענות [illegible] בשם [illegible] צדק

[illegible] קראת אל המלך · כמו על המלך · [illegible] במקום שהמלך ישן לא [illegible]

[illegible] · כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר · וכן [illegible] אל עצמו כמו על

עצמו · [illegible] · כמו על ההרים [illegible] ·· הלא איש אתה

איש גדול · [illegible] איש [illegible] אנשים · אנשים גדולים · [illegible]

[illegible] · [illegible] על [illegible] וכן [illegible] · [illegible] ההרים [illegible]

כמו על ההרים · [illegible] · [illegible] לי [illegible] · [illegible] כי [illegible]

[illegible] לפניו [illegible]

[illegible] לכפר עוני · [illegible] ·· מקשת [illegible] בנחלת יי׳ · [illegible]

[illegible] ההיים [illegible] · [illegible] בין הגוים [illegible]

לא [illegible] יהודה [illegible] · והוא [illegible] יהודה

ישראל · [illegible] לו [illegible] אל אכיש מלך גת [illegible] לפני

מלך [illegible] שם [illegible] היה [illegible] יהודה · [illegible]

[illegible] ·· אל יפול דמי ארצה [illegible] כמו [illegible] יי׳ [illegible]

בכל יום ויום [illegible] כאשר ירדוף [illegible] · והקורא הוא

[illegible] ירדוף [illegible]

[illegible] · [illegible] אחד · [illegible] צדקה ואמונה

[illegible] ·· אל אכיש בן מעוך מלך גת · [illegible] היה [illegible] עמו על

[illegible] · [illegible] כי [illegible] דוד [illegible] שם [illegible]

[illegible] אנשיו [illegible] · [illegible] כי הוא דוד ואכיש [illegible]

[illegible] ישב עמו · [illegible] ישב [illegible] · פי׳ פן [illegible] דוד היה כדי שלא ירגישו

די בפושטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר להם לבדם · למלכי יהודה אעפ"י שאנו רואין כי בעת
חלקת הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שכבשוה אז ואחר
לקחוה פלשתים ממנו ומיום שישב בה דוד נשארה לו ע"כ היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפי'
אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה · ימים וארבעה חדשים · לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול
לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אי אפשר שבשמנה חדשים היו · ועוד
כי דוד לא ירד בשדה פלשתי' אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קרובה למיתת שאול אלא ארבעה
חדשים לפי' אנו מפרשין ימים כמשמעו ר"ל ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש חמישי · ובת'
יומין וארבעה ירחי · ובקצת נוסחאות יש עדן בעדן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים : כי הנה
יושבות הארץ אשר מעולם · פי' כי אותן המשפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבטוח על
באכה שורה ועד ארץ מצרים ולפי' שהיו נשארים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה
הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה איש ואשה ·· אל פשטתם
היום · כמו אן · פי' כי חזרות פשטתם ורבים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשבה ונשבה · ובת'
לאן איתנגדתון יומא דין · והח' ר' יונה פי' בחילוף ענין לאן ויהיה מי מקושר עמו · כלומר על מי פשטתם ·
והר' ג'נאח פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם תשובו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני
על נגב יהודה · פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמי' על נגב הקיני והירחמאלי
הוא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותה בשלוח דוד להם מהשלל
ואמר בערי הירחמאלי ואמר בערי הקיני · נראה כי סמוכות היו ערים אלו המשפחות אלו לאלו · והקיני
הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתו' בספר שופטים ופי' נגב דרום כתרגו'
הבאיש בעמו כיון שהוא פושט עליהם תמיד נראה כי נתעב בעמו שלא ישלים עמהם
עוד ועבד בהם כמו שהוא אדם עבד הנבזה ·· ושמואל מת · אעפ"י שספר מיתתו למעלה חזר
ג"כ הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעלת אוב בעבורו ואם היה הוא חי לא היה דורש כי אם
מאתו כי כבר הוא ב[illegible]ות והידעוני' ואעפ"כ נמצא לו דורשת האוב לשון גדול כמו שאמר עליו
הבדי מיתים · ויתות [illegible] מעלו · וגם לשאול באוב לדרוש · ורז"ל דרשו בזכן כתי' וימת שמואל
וכתי' בתריה ואיש במעון וגו' אמר שמואל בר נחמני הכל סופדין ומספדין במיתת שמואל ואת הרשע
עושה לו מרוחים · ר"ל שמחות ·· ויקברוהו ברמה ובעירו · לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים
לפי' אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו · או פי' ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר
וכן כתו' למעלה בביתו ברמה · ויק' וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו
ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בזכר שהיה
מחזר בכל המקומות לשפטם ·· וישאל שאול ביי' ולא ענהו · ובדברי הימים אמר ולא דרש ביי' ·
לא כיון שדרש באוב אחר כן כאלו לא דרש ביי' · שהרי השוה דרישתו באוב כדרישתו ביי' · ומה
שאמר וישאל שאול ביי' מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכלם
וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך · ופי' בחלומות באנשים שעושים שאלות
חלום · ומה שאמר באורים והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ששלח שם
אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת · ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שנ' להקת נביאים
נבאים וגו' · בקשו לי אשת בעלת אוב · אשת בתוספת וכמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמר אשת
ולא איש לפי שהמעשה הזה נמצא בנשים · יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמר
הכתו' מכשפה לא תחיה · הנה אשת בעלת אוב בעין דור · אמרו בדרש זו אשת צפניה אמו של
אבנר ·· ויתחפש · השתנה שהלביש בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא
הכירו האשה · ושני אנשים עמו · אמרו בדרש זה אבנר ועמשא · ויבואו אל האשה לילה · גם זה כדי

שלא

שלא יכוידהו לפי זה שלבה · ובדרש · ושהיה שלא תמוז צרתם היה יודע להם לבד · קסמי · המשפט על
המנהג קסמי בשקל מלכי עליכו · ונהפך הקמץ חטף לבין הפועל ופא הפועל בקמץ רחב להפריש
הפעלה · והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם הנעשים בלט · לפי אלו קסמי ופי אחרכן באוב וכן
וקסמים בידם · כלומר כן בשכר הקוסם · כמו קסם חלק · והוראין להם · ופעמים הוא פרט לקבל המעשי
ההם כמו ולא קסם בישראל · וקוסם קסמים מעונן ומנחש · כי כל אחת בפני עצמה היא מתנקשת
בנפשי בעצמי להמיתני · ומשתדל להיות מוקש בנפשי להמיתני · אם יקרך עון דגשה קוף להפריש
הקריאה ·· ותרא האשה את שמואל · היאך הכירה · אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מעולם כי כל המעלים באוב
עולים רגליהם למעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה מלמעלה ראשו ורגליו למטה ידעה
שלא היה זה אלא לכבוד המלכות לפי אמונה ואמרה שאול · ולפי זעקה כי ידאה שבא לבקורה ולהרוגמה
לפי אתה הוא שאול אל תיראי · כלומר מורה שאתה יראה אל תיראי כי לא אמרתי כי כבר נשבעתי לך אבל
מה ראית שהכרת שאני שאול · ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ · ראיתי אדם גדול עולה
מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפי ידעתי כי שאול המלך הוא ולמבזוקך עלה
כן · אלהים גדול · כמו אלהים לא תקלל · ורבי עולם כרבו אלהים לגדול · ובדרש נפשו של משה
העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפי אלו עולים · והקדים את אם ועמוד ... ושמואל לפני
אין נפשו של ... הזה · ויש מלאכה ... מן ... · כי שמואל הוא לפי שמנהגו היה
שהיה עוטה מעיל ·· הרגזתני ממנוחתי להעלות אותי ממנוחתי · ובדרש לשון פחד ודעה
בוא פחדי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין · גם ביד הנביאים גם בחלומות ולא אמר
באורים כמו שאמר למעלה ... כי באורים ... · אמרו בדרש כי ... לפני שאול באורים לפי שהרג
נוב עיר הכהנים ·· ואקראה לך בהא נוספת כמנהג כמו אשמעה אשמורה אבל להיות לשמר
הפועל בסגול איננו כמנהג ... כמותו ... · ויהי ... · שומך · והשמלתי עריך · ויש
הפסוק כן · ומיראיך ... רחיק ... והוא ... · ויעש יי לו ·
לרעהו לדוד · ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר [illegible] ושלא לנכח בענין אחד
על כן הדבר הזה · כבר פירשנו למעלה בפסוק קרע יי את ממלכות [illegible] מעליך היום · אתה ובניך
עמי שתהיו מתים כמו שאני מת · ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שתהיה למלחמה על מנת למות
ולא תברח יכופר לך עון נב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים · וכן דרשו בשכר שנתביישת
במעשה נב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו המעשה ומהו זה עוד לפיכך ... ובשר בן
בפרי לך וגו' · שכל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו · ולפי הפשט ... שאמר שמואל אתה ובניך עמי
לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה ... היה לו לדור במלחמה אם למות אם לחיים ··
וימהר שאול · מהר להשתחוות כנגד שמואל · כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו
כמו שפירשנו לפיכך · וירא מאד ... ויש בדרש נבהלות ... · גם כח לא היה
בו לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה מלא קומתו מהפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכניס בלבו
מדבריו של שמואל · ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה
שיקימוהו מן הארץ לרוב דאגתו ·· ואשים נפשי בכפי כי הייתי יראה המלך שלא יהרגני
כמו שהכרית האובות והידעונים מן הארץ · ובתי ותפרוץ נפשי ... לא יתקטלא · ויש כי ...
המעשה ... הוא בסכנה · ויפרצו בו עבדיו · כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד · על המטה כמו
על המטה כמו שהמסים לא אכלו · ... על המטים ורבים כמותו · עגל מרבק · עגל ... והמקום
שמפטמין אותו שם יקרא מרבק ·· ובתי ... · ודומה לו בדברי רז"ל הרביצה לרבקה ... ·
והפתו · מצות ... ואף זה להודיע כי מהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד
שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד · ואני רואה לפרש הנה המעשה האוב

לפי מה שמצאתי כתוב אמרו רז"ל בעלת אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו · ידעוני זה המניח
עצם חיה ששמה ידוע בפיו והעצם מדבר בדברים העתידים · ופי' מבין הפרקים שמשמיע קול מתוך
מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו ע"י מעשים שעושה שמקיש בזרועותיו · ויש מקטיר קטורת
לשד · והשד הוא העונה והמדבר · ואמרו עוד בעלת אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ·
ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר
כדרך שמצינו שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתו' והיה כאוב מארץ קולך · הנשאל בגלגלת
גם הוא יקרא אוב · ופי' שיש עמו גלגלת של אדם שמת או של זכורית זכר ועושה מעשים עד שיראה
שיוצא קול נמוך מאד ויראה לו כאלו הקול שואל ומשיב · כך פי' רז"ל והר"ם ז"ל פי' במעשה אוב בהקטרה
זרועותיו שאוחז שרביט של הדס · בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם אחרי
אשר הקטיר קטורת ידועה אצלם עד שישמע השואל כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה ששואל שואל
בדברים מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאלו אינו נכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי' מעשה גלגלת
שלוקח גלגלת המת ומקטיר לה קטורת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל
עד מאד ומשיבו · ועוד אמרו רז"ל שלשה דברים נאמרו במעלה בזכורו המעלה רואהו ואינו שומעו
ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו ומי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל האשה ·
שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו · ואבנר ועמשא שלא נצרכו
לו לא שמעוהו ולא ראוהו · ורבינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשתנו · כי מעשה האוב
הבל ומעשה ודברי כזב והבל אבל · יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה
שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל בתחבולות כי מכירה היתה כי שאול הוא אך להראות לו
כי תכלית החכמה הכירה ומצאה לדבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול · ודרך בעלת אוב להביא
בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך ובאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה
כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני יי' שמה
כפי המנהגי הדברים ה[illegible] כפרש' ומה שכ' ויאמר שמואל אל שאול · על מחשבת שאול כי היה חושב כי
שמואל היה המדבר עמו [illegible] ולא עשית חרון אפו בעמלק ידועה היה לדבר זה כי מאוהה שענה אתו
לו שמואל וימאסך מהיות מלך · ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ·
ומה שאמר אתה ובניך עמי [illegible] אמרה זה · וגם פי' רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר ע"פ
שמשמעות דברי החז"ל בתלמוד כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקבלו הדברים במקום
שיש מכחישים להם מן השכל · אבל רבי סעדיה ורבי האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק
הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא ית' החיה את שמואל
כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה נבהלה כמו
שנ' ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי החולים אם כי ידעה היא לעשות
כמעשה לא כדבריהם · ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר
לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמרו לו ע"י חלומות או על ידי האורים או ע"י הנביאים של
ע"י אשה בעלת אוב · ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היה עמו כמה חכמי
גדולים אם ענין אוב היה נעשה ע"י אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין
את האמת מקבלו · והנכון הוא מה שפי' · · וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים אינו אומר
כי הסרנים היו מאות ואלפים · אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים · או זה שנים ·
ועלה לא היו עמו שלא [illegible] כמו שפי' שלא [illegible] היה עמו זה ימים ואני מזכירו [illegible] כמו
היה עמו זה שנים · מיום נפלו מיום שנפל אלי · כלומר שכן עמו כמו על פני מלאכיו נפל ·
הפלשתים הם · ובניהו על עבדים · הלא זה דוד כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד

ברבבותיו

בעבותיו יש לנו להשמר מעונו שלא יתראה בנו נגם אדוניו · חי יי׳ כי הכל מעידים ביתום הם
הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע באס שמאמין בו דוד ·· ועבדי אדוניך שאול כלומר
האנשים אשר באו אתך שנתחברו בשאול אדוניהם הנ׳ · ואור לכם בבקר כשיאור לכם היום לכו ·
ועמלקי פשטו · בבואם ביום השלישי שנסעו משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו על נגב
צקלג כי חפשו הדבר על שהלכו כי מצקלג היו יוצאים להם השוללים ואף שדוד לא היה ממית
איש ואשה שיגיד הם חפשו הדבר עם השבוים על שהלכו · [illegible]
היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם ·· אל נגב כרתי על דרום [illegible]
על נגב הכרתי ועל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב · וכן [illegible]
ואמר כי לא היה · והראשון נכון · ויכו את צקלג · איכו אותו שהרגו אנשי צקלג שהרי אותו לא המיתו
איש ואשה על פי · ויכו הרעו העיר וישרפוה באש [illegible] על [illegible] בלשון
כמו שאמר על הצאן [illegible] · [illegible] העיר · וישבו את הנשים · [illegible]
גם כי עם כל הלבו ולא נשארו בה כי אם הנשים והטפים [illegible] לפי [illegible] כי לא היו בעיר רק שולחים ··
ותצר לדוד מאד · [illegible] והוא מענין צרה וצוקה [illegible] כי מרה נפש כל
העם פעל עבר כי הוא [illegible] בשני פשוטים ויתחזק דוד ביי׳ אלהיו [illegible] על הרעה
[illegible] אחריהם · [illegible] הגישה האפוד · [illegible] אנשים ·
[illegible] בני עמו · וישאל דוד שתי שאלות באחת ואף על פי שלא היו [illegible] כן האורים והתומים כמו שפי׳ למעלה ·
נשאה כן לרוחק השעה ונענה על שתיהן הבשור שם מקום · והנותרים עמדו · [illegible] ר״ל
כי כלם באו עד נחל הבשור ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם
לא שם עמדו [illegible] העוברים שם [illegible] את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלים לא
[illegible] ·· אשר פגרו שבעו מפני חולשתם מכח
הרדיפה · [illegible] לו בדברי רז״ל [illegible] · [illegible] פי׳ יום שהיו
[illegible] · [illegible] · אנחנו פשטנו נגב הכרתי כרתי שם משפחה
מפלשתים כמו שנ׳ עליהם גוי הכרתים והכרתי את כרתים · כי נאמר בפלשתים ובארץ יהודה פשטנו
כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה ועל נגב כלב · הוא כלב בן חצרון משבט
יהודה ואף על פי שאמר [illegible] ליהודה נחלת כלב [illegible] עצמה · [illegible]
[illegible] ארץ מישור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור ··
נטושים [illegible] על [illegible] · ענין התפשטות [illegible] · [illegible]
[illegible] · מהנשף ועד הערב למחרתם · מערב יום [illegible] עד ערב יום שני [illegible]
[illegible] בערב עד הבקר שהוא המחרת · ועם למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו [illegible]
על [illegible] שנים [illegible] למחרתם · [illegible] מהנשף ועד הערב [illegible]
[illegible]
ועל ענין [illegible] ולא פי׳ שם [illegible] העם על העמלקים
למחרתם [illegible] ·· נהגו לפני המקנה
[illegible] לפני המקנה [illegible] מהעמלקים · ובדברי רז״ל
[illegible] לפני המקנה [illegible] דוד ·
[illegible] לפני המקנה [illegible]
[illegible] בעלי השלות
[illegible] כי מלך הוא
[illegible] לפני [illegible] ·· וישיבם בנחל הבשור · כיון [illegible] אמרו להם ארבע

מאתים האנשים אשר פגרו עם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקי אמר שיצאו
ועבדו לדוד ולאנשיו אל המקום אשר הניחו שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו
מרחוק שהם באים · ויגש דוד את העם · כמו והראה את הכהן · ואמ׳ הגמ׳ תמיד · ופי׳ וקרב אליהם ושאל
להם לשלום · ויען כל איש רע ובליעל · ובמקום אחרת וקרב דוד להתגעגע · יחדו יחלקו · כחלק זה כן חלק
זה · כי יחדו יחלקו לרעהו כמו לרעיו ומשוכו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו · ובעל
רעיו · אשר התהלך שם שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים
עמו טובות · עשה ג״כ הוא טובה מהשלל · ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי
אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו׳ · וידבקו כמו וידביקו · וכן וירדפו את פלשתים ענינו
ענין השגה · ושלשה בני שאול שאמר הם שלשה · ולא היו עמו במלחמה לפי תמו עמו ולא איש בשת שאר
בבית כי לא היה יוצא למלחמה · המורים אנשים מורים בקשת ת״י קשתיא גברין ... בקשתא ·
ויחל ענין חיל ופחד כי לא הכוהו המורים עדין אבל פחד מהם · והתעללו בי · יתקרוני בהרגם אותי יקרוהו
הרבה כדרך נקמה ובזיון · וכן אשר התעללתי במצרים · וכל לשון התפעל בזה הוא עצם המעשה תהא בלי
כי מתשאול קרוב למיתה · כמו כלא הנפשה כי מותה · כי לא מת עדין · עד שהמיתו העמלקי כמו
שאמר הוא בבשורתו לדוד · אפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא ולא מצאו מת אחר שנפל על חרבו
ולהתכבד הן בבשורתו לדוד לפי מחשבתו אמ... · ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע״פ שכתו׳ אך את דמכם
לנפשותיכם אדרוש מיד ... מידכם אדרוש יקוש עם ההרג עצמו · וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד
איש אחיו · ואע״פ כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ·
ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידם טוב היה שיהרג הוא
עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו ז״ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול תלמוד לומר אך
גם כל אנשיו המתוכים לא במלחמה בהר הגלבוע והשאר נסו · אשר בעבר העמק · ואשר בעבר
הירדן תרגו׳ ודי בעברא ... ופירושו הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים וכן בעבר
הירדן המקומות הסמוכות לירדן וסמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם · את
כליו מה מצאו בו בגדיו וכלי זיינו כי הנזר והאצעדה העמלקי לקחם · בית עשתרות אלהיהם והם פסילי
בעשתרות שהם אלהיהם והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם · והם צלמים העשויים בצורת עשתרות הצאן
עשתרות צאנך · ובדברי הימים כתו׳ בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם · ואת גויתו תקעו
בחומת בית שאן · תקעוה במסמרים · ובדברי הימים כתי׳ ואת גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר
הנה הוא נזכר שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שאן וגלגלתו תקעו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו
שא׳ ויכרתו את ראשו · ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו · ובאמרו ואת גויתו קבר שהרי גוית בניו תקעו
גם כן בחומת בית שאן · וישמעו אליו כמו עליו · וכלי ושמעו עליה · וישרפו אותם שם ת״י וקלו עלוהי
כמא דקלן על מלכיא הרנן · אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רז״ל שורפין על המלכים ומה הם
שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן · או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים · ויתכן לפרש
הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם המלכים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר
וקברו העצמות · תחת האשל ובדברי הימים תחת האלה · אשל הוא כלל לכל עץ · וכן ויטע
אשל כתרגו׳ ונציב נציבא · ובדברי הימים פי׳ שאז העץ היה אלה · ויצומו ז׳ ימים שנתן להם
זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו ע״י שאול לפי׳ נתעסקו בו אנשי יבש · כי זכרו אותה ה׳
התשועה שהושיעם על ידו · ויהי בבואו אל דוד בבית נקרא נקראתי · במקרה באתי שם לא
המעתי שאמצא אותו שם · ונקרא מקור הנפעל שלם בנון כמו נשל נשל דוד נשען על
חניתו · התמוטה שנפל על חרבו ובעלי הפרשים מחנות הפרשים כתרגו׳ ומשרית פרשיא

וכן

וכן הרג בעל גב מישר גל׳ · ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי הפרשים והממונים עליהם · ויאמר אלי עמלקי
אנכי · כן כתי׳ וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר״ל כי אמר אני לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקים
לא אמר עמלקי אנכי ·· כי אחזני השבץ · שם חולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב · וזהו אמרו אחזני רוצה
ובעלי הפרשים הדביקוהו · כי כל עוד נפשי בי בעוד שנפשי בי ולא יהרגוני הערלים · ולפי׳ האחר אמר כי
כלבך אדכוהי מחמת המכה שעדין נפשי בי לבך אני רוצה שתקרב את מיתתי · ומלאכתו הוית פתחי
והענין לעבר · ופי׳ הקדמוני לפי שכבר שלא המיתוהו שאחרי הוא נפל על חרבו ומת לבך נפתח ויו
ומותתהו · אחרי נפלו אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו ·
כמו שאמר מותתני או פי׳ כי לא היה יכול לחיות שאחרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו
ורצה שאהרגהו אני ולא הם ·· ויחזק דוד בבגדיו · מכאן למדו רז״ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ואב
ב״ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב״ד · וכן על דוד צבור כמו שנ׳ ועל עם יי׳ ועל בית ישראל · ולמדו לפי
שפירשו אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע · ומה שאמרו שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון
וקרי בבגדיו כיבור קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם יי׳ ורוח שאמר על
עם יי׳ ועל בית ישראל והכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם יי׳ ·
או אמר כן לפי שאין רוב ישראל שם · ובדרש מפני מה לא פי׳ הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על
שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו׳: אי מזה אתה · לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא
אלא שאל לו מאי זה המקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואין נקרא אלא מלחמה והוא ענה בן גר אנכי
בארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פי׳ כל גר סתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר״ל
באמרו כן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל ·· דמך על ראשך · כלומר אתה גרמת על עצמך
מיתתך · ויונתן תרגם קטילך הבי ברישך ר״ל במה שאמרת שאול שהרגת ישוב על ראשך · ואפשר כי לבך כאן כמיך דם
שאול ודמך שניהם על ראשך ·· ללמד בני יהודה קשת · יש מפרשים ואלך צריך ללמד לבני יהודה קשת
כיון שמתו בו שאול ויהונתן · ויש לפרש כי זה איננו מן הקינה והתחלת הקינה הצבי ישראל · כי איך היה זוכר
בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול · אבל פי׳ ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל
לקונן עליהן אמר לאנשיו שיתחילו מן התשובה ולא ירך לאבדם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני
יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתובה בספר הישר והוא ספר התורה · וכתו׳ על ספרו דאורייתא שכתו׳ בה ידך
בעורף אויביך · וכתו׳ כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבי׳ ג׳ ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה · וביום יכנעו פלשתי׳
כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו · ובאמר קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך המקרא לזכור במקום
דבר גבורה כמו קשת גבורים חתים · חרבה קשתותם · ונחתה קשת נחושה זרועותי · והדומים להם · ואמר ללמד
כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמה כי הם עיקר מלחמות ישראל וקרנם החזק · ורז״ל פי׳ ידך ב
בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת · הנה כתוב
על ספר הישר בספר הגלויות שהוא ספר אברהם · יצחק ויעקב שנקראו ישרים · והחל לקונן ואמר ··
הצבי ישראל · והנה היא הקריאה כמו לקהל חקה אחת לכם · הדור אתם ראו דבר יי׳ · והדומים להם ·
וענין צבי מחפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הכנוי ר״ל הצבי לצבי ישראל וכן האדון אדון
הצריך הגעם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים בלא
איך נפלו גבורים ויונתן תרגם אתעתדתון ישראל על בית הקפיכון אתקטלתון קטילין · פי׳ הצבי מענין נצב נצבים ··
אל תגידו את על דרך הקינה כי הענינים היו כי הם היו הורגים ישראל במלחמה · וכן אמר מיכה הנביא
על דרך קינה בגת אל תגידו ·· הרי בגלבוע · כמו הרים · ובתוספתא יבואו בעמק הצבא השוכני בגלגלים ·
ושדי תרומות · ולא שדי תרומות · ולא שאמר עומר בעמקים שנים ופי׳ שדה של תרומות הוא שדה הראוי
ליטול ממנו תרומות כלומר ואפי׳ אם תצמח שם תבואה לא יהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה
תרומות ויונ׳ לא תהי בהון עללא בתרומה כיכנבון מיניה חלתא ר״ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר ·

נגעל נמאס והשלך. בלי משוח בשמן. כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאלו לא היה המגן משוח בשמן
[illegible] המושחין המגן כדי להחליקו שלא יעברו כלי זיין. וכן משחו מגן [illegible] המפרשים אף על פי כן נגעל [illegible]
לא היה שאול משוח בשמן למלך. לא נשוג אחור בלשון ועניינו כמו בפרק [illegible] יסוגו אחור..
לא נפרדו ת"י לא איתפרשו [illegible]. כלומר אע"פ שהיו [illegible] אותם במלחמה לא נפרדו [illegible]
[illegible] ולא נשברו ולא נסו מן המלחמה. ויתכן פי' לא נפרדו זה מזה כי באחד מתו כמו שהיו בחייהם
נאהבים זה לזה.. עם עדנים. ת"י [illegible] תפנוקין. ויש לפרש כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה
עדן ותענוג כמו המאכל הטוב. [illegible] יהודה [illegible] בנות ישראל על צבאות ישראל ועל
שאול בכינה [illegible] שהיו בעליהן [illegible] למלחמה היה זהב [illegible] ומלבישן שני עם עדנים [illegible]
[illegible] בנות ישראל על [illegible] של ישראל על שאול
[illegible] שאול [illegible] עם [illegible] היה [illegible] עליהן.. על
במותיך חלל. על במותיך נפלת חלל. ת"י על [illegible]. נפלאתה אהבתך לי. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].. ויאבדו כלי מלחמה. כלומר נפלו גבורים כאלו [illegible] כלי מלחמתם [illegible] שאול ויהונתן שהיו
כלי מלחמתן של ישראל [illegible].. וימשחו שם את דוד. [illegible] עד שאול [illegible]
[illegible] למלך [illegible]. ויגידו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד. [illegible] אנשי יבש גלעד. אשר קברו את
שאול [illegible] אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול [illegible].. ויעבירהו
מחנים. [illegible] מעבר הירדן [illegible] מחנים כי [illegible]
[illegible] גד [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] שאול [illegible]
[illegible] שאול [illegible] איש בשת [illegible].. אל הגלעד [illegible]
[illegible] מעבר לירדן [illegible] ישראל [illegible]
[illegible]
[illegible] מחנים [illegible]
[illegible] איש בשת.. [illegible]
[illegible] יהודה [illegible]
שבע שנים וששה חדשים. [illegible] בני יהודה [illegible] ישראל אשר [illegible]..
[illegible] שנים [illegible] איש בשת [illegible]
[illegible] ויצא אבנר [illegible] מחנים [illegible] הירדן [illegible]
[illegible] איש בשת [illegible] לגבעון [illegible] בנימן [illegible]
[illegible] אבנר [illegible] להלחם [illegible]
[illegible].. וישחקו לפנינו.. וישחקו [illegible]
[illegible] המלחמה [illegible]
[illegible] איש בשת [illegible] שנים עשר [illegible] שנים עשר [illegible]
[illegible] בנימן [illegible].. ויפלו יחדו כל [illegible]
חלקת הצורים ת"י [illegible] צור [illegible]
[illegible]
[illegible].. ועשהאל קל ברגליו [illegible]
[illegible] הצבים [illegible]

הרבים.

הרבים נעלמה מהשביתה · ואחוז לך אחד מן הנערים לחברך שישוב עמך · וגם אתה ירא ממנו
קח לך את חליצתו · פי' כלי מלחמתו · וגם אתה לא תהרגנו · למה אכבה ארצה כתרגו' אקטלינך
וארמינך לארעא · ואיך אשא פני ואיך אראה פנים אל אחיך להביאו הלא אבוש ממנו אם
אמיתך ·· באחרי החנית · יש חניתות שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי
לתקעו בארץ כמו שאמר בשאול וחניתו מעוכה בארץ · ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים
אל הרודף להכותו בחדבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל
הכהו באחרי החנית אל החומש · פי' רז"ל בדופן החמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ותי' בסטר
ירכיה · תחתיו במקומו · כמו ולא קמו איש מתחתיו ופי' שלא הלך ולא זז ממקומו אחר
שהוכה אלא מיד מת ·· ויעמדו כאשר שמעו עבדי יואב הריגת עשהאל · רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים
אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים · אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר ··
והשמש באה כשהגיעו לגבעת אמה באה השמש · גבעת אמה נקראת הגבעה כן על ענין ידוע
אצלם אולי היו אמות המים בצד הגבעה · גיח גם מקום ·· ויתקבצו כשראו שהיו רודפים אחריהם
התקבצו אותם שהיו הולכים ראשונים · ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופי' אגודה
קבוצה מקובצים יחד כאלו נקשרים ונאגדים זה בזה · הלנצח תאכל חרב תי' הלאפרש · וכן הרג אם יש
שמור לנצח · לאפרש · ופי' לנצח ידועה היא כמו לעולם ופי' התאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח
הלא ידעת כי תמשך לנצח למלחמה · תהיה מרה באחרונה · כי לולי דברת אתה אם לא שדברת
אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמה זאת היום · ואתה התחלת מלחמה
זאת לא אני · ויאמר מאז מן הבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה ·
וכשראה יואב כי לא יוכל נגדם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה
ויעמדו כל העם אשר עם יואב · ולא ירדפו כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ·
כל הבתרון שם המחוז והגבול המעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם ·· ויקבוץ את כל העם
לפקוד אותם מי חסר מהם · ויפקדו · חסרו · כמו ולא נפקד ממנו איש · תשעה עשר איש ועשהאל לפי
שהיה גבור מהתשעה עשר · לא כללו עמהם וכתבו בפרט ·· ויאורו להם בחברון כשהגיע אור
היום בבקר היו בחברון · כלאב · ובספר דברי הימים שני דניאל · שני שמות היו לו וכמוהו
רבים בבנין · ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרי' כי מעוברת היתה מנבל
וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפי' יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להכיר
החושד לפי' קראו כלאב כלו אב · כלומר בכל צורותיו דומה לאב · ודניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד
דנני אל מנבל · אבשלום בן מעכה · דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תאר שלקחה דוד במלחמה לפי'
היה אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל
הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יצא ממנה בן סורר ומורה · ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא
שבויה היתה מעוכרחת לשוב לבית ישראל ולכך לא נכון לו לדוד והנכון יצא ברעות השרש · ועגלה
אשת דוד · דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה עליו קראה עגלה כמו לולי חרשתם
בעגלתי לא מצאתם חידתי · ומה שאמר אשת דוד מקיים הדרש אעפ"י שהם לא הביאו כי למה אמר
על זאת אשת דוד ולא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו הראשונה · ומה שאמר ומיכל בת
שאול לא היה לה ולד עד יום מותה · מההיא מעשה ואילך לא היה לה ולד ומעשה שבזתה דוד שהיה
מפזז לפני יי' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן
לפי שלא היה לו ממנה בן · וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון · לפי זכר הנשים ומיכל אעפ"י שהביאה
לו אבנר ועמדה בחברון לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן · אבל זאת באחרון אשת דוד וכן אמר
בדברי הימים לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכר אותה אלא באשת

דוד · ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאמר
ואת נשי אדוניך בחיקך · וא״ת שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו
של מלך אחר ומפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא
אשת דוד לפי שהיה מלך וא״ת שזו הסברא אינה אלא לצורך ועוד כי הוא אומר מלך
נושא אלמנתו של מלך ואין חכמי הדורות לו · וא״ת כן פשט הפסוק נכון לר׳ יהודה · וא״ת
שהיתה אשת חמיו המורדת ואף לדברי הירושלמי שאמרו שאשת חמיו אסורה לא אסורה אלא מפני
המלכות הענין אבל המורדת אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה ··
ויאמר אל אבנר · ויאמר איש בשת וא״ת שלא זכרו המעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא
איש בשת כי בו תלוית בית שאול: אל פלגש אבי · מה זו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו
להפשו [illegible] לכבוד אביו · ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין
אלמנתו של מלך וא״ת שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת למלך היא כאשתו
אלמנתו ועוד כיון שנתעסק הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך והוא שאמר ותפקוד
עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט ·· הראש כלב אנכי המלוכה שלי והייתי ראש כלבים
כלומר אפי׳ לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי׳ לשבט יהודה
שאהיה שונא אם היה לי כמו הענין עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי רצון לעשות חסד
עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו
במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה · ויש מלא [illegible]
גבר הדיוט לשארית בית יהודה · ולא המצאתיך בה על דרך בעלי הגא וא״ת שהוא מבעל הגלך
ופי׳ כמו ואת המעלה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה · כאשר נשבע יי׳ לדוד · דברו הוא שבועתו
וכן אתה נשבעתי לדוד עבדו ·· לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם ה׳ בגלגל ובדבר עמלק בקש
לו יי׳ איש כלבבו · ונתנה לרעך · ואמרו הוא שבועה לגו לגו שבועה ·· תחתיו למי ארץ
ויש מפרשים למי אמר המקום הארץ שלא לך כמו שאמר הנה ברכה בריתך עמי ואני אקבץ לך כל ישראל
תן אבנר לדוד הקריב שמו לשם דוד וזהו לדוד תחתיו לפי נעשה אבנר ·· כי אם לפני הביאך
כי אם לפני כל דבר והיה הביאך את מיכל · וישלח דוד מלאכים א״ת שישלח לאבנר שלח
גם לאיש בשת לבזותו שלא רצה לקחתה בלא רצונו · אשר ארשתי לי זה תקנתו פי׳ שתקנו
המעלה בענין זה כלו אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בדם הנה ועתה לא
בעבור שאהבה לי שאול שהוא מעלות אבל לפי היא אשתי באמת · ולפי הפשט זהו ארשתי לי
רל בקבלה שעתי עבדתי בעבודה לפי יש עליך להחזירה לי ובאמרו מאה והוא נתן מאתים
פי׳ היתה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטיאל בן ליש שכתב המעלה ·· מעם איש · מעם אישה וכו׳ ומלות בעלה · ואמר
פלטי שפלטו הי מהעבירה שלא בא עליה כמו שפי׳ המעלה ודרש לפי קראו שמו
עד בחורים על מעבר שהלכה אחריו ושהיה בוכה אחיו על בחורים שנעשה בחורים
בארץ בנימין כמו שנעשה בן גרא בן ימיני מבחורים וכן עלמת ועלמות ובחורים עליון אחד
וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון · ובדברי הימים עלמות · ואפשר שנקרא כן על
שם אדם הנקרא עלמת בן יהודה המשבט בנימין ולו היתה העיר הזאת · ודבר כתבנו
המעלה כי מיכל ופלטי שונאים היו ·· ביד דוד עבדי הושיע כלומר אמרתי להושיע את
ישראל בידו וכן · והתם הוכיח המלוכה · כלו זהו אוכיל וכו׳ אושיע אפרוק · וידבר גם

אבנר באזני בנימן · כמו וידבר אבנר גם באזני בני בנימן ולפי שאמ' ודבר אבנר היה עם זקני ישר'
אמ' כי גם באזני שבט בנימן דבר ואע"פ שבט בנימן היו קרובים לבית שאול · היו יותר חפצים
במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים
ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה · ועוד כי אבנר הוא היה אז לבדם מחזיק ומפני
שרצה להשלים עמו · ולכך אמ' הכה זה המספר רואה הענין ומלאכת המלחמה ·· מהגדוד ולא ספר ממי
זה הגדוד · ונראין הביאו השלל · ודעת הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישר'
להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצא עליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב ·· את
מוצאך ואת מובאך · כתיב כן וקרי מובאך · והכתוב כמשפטו כדרך נחי העין והקרי הוא לזווג המלות
והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מנ מפני הזיווג כמו הודו והוא · וכן
המלות יבסיתמו · ובמובאך הקרי נהפך עין הפועל לפה הפועל והוא ג"כ מנהג הלשון לכתוב כן
כמו את ישוב ישובני · וכן ריבה יי' את יריבי לחום את לוחמי · ישוב יתפלא בי · והדומין
להם כמו שכתבנו בספר מכלול ·· מבור הסירה · נראה כי סירים וקוצים היה מקום
הבור ההוא לפי' נקרא כן · ורז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק בדברי דוד
על שאול לא כחה אותם בדברי הבל בכנפות המעיל שלקח מראשותיו אמר לו אחד מן הנערים
שכחה בבור ומשם לקח דוד שם ושקר הוא שאמ' שלקח מראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר
בסירים נאחז כנף המעיל ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע ומצא דוד · אל תוך השער · שער העיר
חברון · ורז"ל דרשו בו כמו המשנה על הזקנים כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין למשפט
עמו בדם עשהאל שאהבן אמר לו והטהו בלא הדברים הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה
שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב לדבר עמו בשלי · בשלום · מן ושלו אוהלים
אופי בפתאום וכן תרגם בתכף פתאום עמבך שלו · ויש בודרש כי בא עין בערתה ונשלו בגמרא
היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בסוכיה חלץ ואז הכהו והו בשלי לשון של נעליך
וזהו שאמ' ובנעלו אשר ברגליו · החומש כמו על החומש · ורבים כמוהו ובדבר פי למעלה · ויותר
בדם עשהאל · אמ' רז"ל שהשיבו בדם עשהאל וכבר דנין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל · אמ' לו עשהאל
רודף היה · אמ' לו היה לך להציל באחד מאבריו אמ' לו לא יכולתי לכוין לו · אמ' לו באופן החמשית
כוונת לו באחד מאבריו לא יכולת לכוין לו ·· יחולו כמו אמרי · יפלו וינוחו על ראש יואב · וכן
על ראש רשעים יחול · ואל כל בית אביו · אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמרה על המוסיפין
אותו והמורדין אחריו כמו שאמ' בתורה באיש ההוא ובמשפחתו · ותרג' אנקלוס ובסעדוהי ··
מחזיק בפלך · המחזיק במשענת · המחמת חולי הרגלים · ורז"ל כל הקללות האלו נתקיימו
בזרעו של דוד לפי שלא כיון קללו אחר שהיה בידו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו
זב מרחבעם · מצורע עוזיהו · מחזיק בפלך אסא · נופל בחרב יאשיהו · חסר לחם יהויכין ·
ועוד אמ' רז"ל למה קללו בכל הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמ' תמות יואב · לפי שאמרו
מחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבנים הגונים כלומר שמזכה הקב"ה לבניו בלא החמשה
דברים בזכות אבותם ואלו הן החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים · בנוי שנ'
והלך על בניהם · בכח שנ' גבור בארץ יהיה זרעו · בעושר שנ' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש
לחם · בחכמה שנ' ולמדתם אותם את בניכם · בימים שנ' למען ירבו ימיכם וימי בניכם · וכנגדן
בהפך על למה דוד חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראיה מדוד שקלל את יואב בשביל
שנתגדל לו עונו והוא מצה כנגד המנו · זב כנגד הכח זה גבור וזה חש · מצורע כנגד הנוי שנ'
ושפח יי' את קדקד בנות ציון כי תחת יופי · זה הדור וזה כיעור · מחזיק בפלך כנגד חכם
כי פי' המחזיק בפלך טפש · ונופל בחרב כנגד השנים זה מאריך ימים וזה מקצר ימים · וחסר

להם כנגד המעשה · ודוד נתכוון לו כי גרע · יואב יתר העונשים וקלל הדוד הרשע הבא מזרעו שלא
המעשה · ויואב ואבישי · אבישי היה עם יואב כשהרגו ונקבה עמו וכאלו הרגו גם כן הרגו ·
לאבנר כמו את אבנר · וכן לכל כלו המעשה נחשב · במלחמה כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה
ותם הרגו אבנר בשלום והוא שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום ·· ויאמר דוד · אעפ שיואב
הרגו אותו לו שיקרעו עליו ויתאבלו כי שלא בדין הרגו · הלך אחרי המטה · כשהיו מוליכין
אותו לקבורה ואעפ שאמרו כי המלך איננו יוצא אחר המטה ואפי׳ מת לו מת איננו יוצא מפתח
פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמ׳
בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר
על קבר כמו על הקבר · ופעוהו על המרים לא אבל · וכן ויקונן המלך על אבנר כמו על אבנר ·
הכמות נבל בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר · שהיה גבור וגדול
איך לא השיב ידו על מכהו ואיך לא אסורות הילך לא הכיתו גם אתה והלך דג׳ לא לנחשתים הוגשו
ר״ל כיון שאתה נבל המשלה כתוך על המעין וכן תוספת לשון בהרבה מקומות ·· להברות את
דוד לחם ר״ל אחרו כתי׳ להברות בכף וקורין להברות בבית כמחלה להבריתו ולשון להברות
וכן כתי׳ ותנחם בן קרוק כי הבתו להבריתו וכן כתי׳ ויהולח ויוג וכן כתו׳ ג״ל ואנחנו לא תצאנוהו
בשוס ספר המונין אשר ראינו · וכן כתי׳ עני כי לא ראה אותו כתוך להברות לא בספרים ולא
במסורת · ופי׳ להברות להאכיל אפי׳ אכילה המועטת ולא ראה כי הבריה היא האכילה המועטת
וכן ואברה תורה ·· רך ומשוח מלך · רך במלוכה כאלו היום נמשחתי למלך כי היום הראשון היה
המלוכה מלכותו על ישראל עד׳ אבנר · והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני כלבבם לי
מלכותי · ואמר צרויה אמם ולא זכר אביהם כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוש עלי ולא עשו
ובאמר מקומות שאזכיר אותם ואמר ויאב בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדי׳ בזכר אותם לכבוד
דוד · ויתר רך ומשוח מלך היותו המרבה למלכא · כלומר עד היום לא הייתי מושב עצמי למלך
לא הייתי וכאלו היום נמשחתי למלך · ור״ל כי רך לשון מלוכה כאלו לא היה ולא צריך אלא
ואמר מנה היותה כתו׳ ויבא לבשת כמלכותו קרא כתו׳ רך ומשוח מלך ·· היין בן שאול כמו
לבן שאול · או עם בן שאול הרג או שרי שאמר נוהג במקום שנים כאלו אמר שרי בן שאול · והנחם
פי׳ היו כמו שבמו · וכן נתייתי ונחליתי · ור״ל תחיותו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי לא שהרגו
בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפי לא נשמרו מהם בני הבית בבואם תוך הבית ובחדר משכבו
וחשבו שהיו לאבנר עמו נכנסו · והוא שאמר ויברחו הבארתים לא ספר על מה ברחו אולי היה
להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי הגלתו עמו גרים בואם ובאו
על ביתו ולא נשמרו מהם · ויהיה פי׳ לוקחי חטים לגה הפי׳ שבאו עם לוקחי חטים לבר עם
בן שאול ולפי׳ שפי׳ מהם בעוונו · ויהיה פי׳ הענין כן כשלא השרים הרגו בן שאול ולא אחד על
איש בשת לא עלבן אחד שהיה לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפי ברחו והיה
והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת להתקרבו בעיני דוד ולשוב לנחלתם בארות ושבאו
לבית איש בשת התחברו ועמו עשהן בלוקחי חטים וכתי׳ באו עד חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו
והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו כי לבדו עמו לקחת חטין ממנו · כי גם בארות תחשב
על בנימן כמו על בנימן · וכן והתפלל על ירב כמו על ירב על שפן הסופר · כמו על · והוא שאמר כי גם
בארות וחנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן · אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבי׳
בני אדם כי איננה לבנימן והודיע כי גם היא תחשב לבנימן ולבאר להודיע כי המשכב בנימן
היה שהיה המשכב שאול ובאו לו מעברים ביתו ומלכותו · והוא שספר גם הנה ענין מפיבושת

בן יהונתן להודיע כי בהיות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן
נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש ·· כחם היום בקש את משכב הצהרי'
ר"ל שינת הצהרים · בלתה כי מנהג המלכים לישן בצהרים · ויבאו הבית · נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם
חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי עם הרגותו כי חשבו להוציא חן בעיני דוד בזה הדבר ··
ואהרגהו והוא לא הרגו אלא כיון שציוה לאחד מהנערים להרגו כאלו הרגו הוא · והנה שאמר ואחזה בו
אפשר שצוה לאחוז בו והנער הרגו · אשר לתתי לו בשורה · אשר חשב שאתן לו שכר בשורה והב'
ראוי הוראה להיותן לו מתנה בבשורתו ·· ויתלו על הברכה כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביושר
לבבו נקם נקמת בית שאול ואע"פ שהיו אויביו ·· ויבואו כל שבטי ישראל מכל שבטי ישראל באו אליו
ואף השבטים בבנימין כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול · וזה היה חמש שנים אחר שמלך איש בשת
וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וו' חדשים כי
איש בשת לא מלך אלא שתי שנים · הננו עצמך ובשרך אנחנו · אע"פ שאתה ממשפחת יהודה והננו
קרובים לך אנחנו גם עצמך כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו ·· אתה היית המוציא הא' במקום
בסוף המלות היתה והיא נקראת עם מלת המוציא · וכן ירעשה שחר ממקומו · והמצי יקרי לך בכתוב
וכן תרועה אבי לך · ויבואו כל זקני ישראל · וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פי' ויבואו וכבר
באו התחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם שקמו [illegible] איש בשת שתי שנים ובעבור
שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו
אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו
גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אמר וימשחו את דוד למלך על ישראל כדבר
יי' ביד שמואל לפי שלא נתקיימו דברי שמואל עד הימים ההם כי שמואל משחו למלך על כל ישראל ועתה
שהיה אז למלך על כל ישר' ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי · ועד כיון עד שהיה מלך על כל ישראל
ועוד שמשחו אותו ישראל הלך עם לפני יי' בתרפי' כי כל המקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם
שם שכינה שורה · או פי' לפני יי' שאמרו יי' יהיה עד ביננו בברית שאנו כורתים ·· בחברון מלך
על יהודה שבע שנים וו' חדשים ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה ובדה"י אין ו' חדשים
[illegible] לפי שהיו חסורים היו המלך [illegible] בעד ירושלם ומונין
[illegible] ומונים ו' חדשים [illegible] שם
[illegible]
מתחבר [illegible] ·· וילך המלך ואנשיו ובדברי הימים · וילך דוד וכל ישראל כי
כל ישראל היו עמו אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך על ירושלם ללכוד המצודה ציון לפי
שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש המלכות ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה המלך על כל ישר'
ועד היום לא נתקיימה המלכות בישראל כי שאול לא קנה המלכות ·· כי אם הסירך העורים
והפסחים [illegible] לא יבא דוד הנה · וילכדו [illegible]
אמרו אנשי יבוס לאברהם כהנות נתנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס · ואנו מוכרין
לך את מערת המכפלה ונעשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר
וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה
שנ' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם · וכשמלך דוד רצה להכנס שם
ולא הניחוהו שנ' ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים
האלו שכתוב עליהם ברית השבועה שנ' כי אם הסירך העורים והפסחים ונקראו הצלמים
עורים לפי שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם ולא יהלכו · שנואי נפש דוד לפי
[illegible] שנ' על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית · אמר דוד לאנשיו

כלומר שיעלה בראשונה ויכה את היבוסים יהיה לראש · ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואחר
קנה דוד את [illegible] היבוסי לישראל בכסף זהב כמו לאחוזת עולם · כמש״ה [illegible] זהב שנ׳ ויתן דוד לארונה
במקום וגו׳ · ועוד אמרו כי אלו עורים [illegible] היו בראש המגדל המקיף צבור והיה אחד עור על שם
יצחק · והאחר היה פסח על שם יעקב · והפסחים והעורים שהשביעו אברהם לאבימלך שנ׳ אם
תשקר לי ולניני ולנכדי לפי׳ לא כבשו ישראל כשכבשו את ירושלם כי עדיין היה נכד אבימלך
חי [illegible] דוד [illegible] השבועה [illegible] כי אם הסיר כמו הסיר
אם הסיר [illegible] אפי׳ העורים והפסחים אם [illegible] שלא תבא הנה כי [illegible]
[illegible] ולא נירא [illegible] להלחמה ·· ויאמר דוד · [illegible]
ויגע בצנור [illegible] במקום [illegible] · [illegible] ואת הפסחים ואת העורים [illegible]
[illegible] הפסחים והעורים · [illegible] במקום [illegible] · [illegible] נפש דוד [illegible]
[illegible] שלא [illegible] ואת כל [illegible]
[illegible] כל [illegible] יבוסי [illegible] בראשונה והיה לראש [illegible]
[illegible] כל [illegible] יבוסי ויגע בצנור [illegible] יבוסי [illegible] בצנור [illegible]
לראשים אם לא היו [illegible] בצנור [illegible] המקום [illegible]
[illegible] יואב [illegible] בראש החומה [illegible] והיה גבור חיל ונלחם [illegible]
[illegible] ·
[illegible] החומה [illegible] יואב [illegible] בראש [illegible]
[illegible] החומה [illegible] דוד [illegible] יואב [illegible] דוד [illegible] בראש
[illegible] החומה [illegible] דוד [illegible] · [illegible]
[illegible] לא [illegible] ·· על כן יאמרו · כי [illegible]
[illegible] דוד · [illegible] העורים והפסחים [illegible]
[illegible] המקום [illegible] · [illegible] מקום [illegible] החומה
[illegible] כי יואב [illegible] ·· הלוך וגדול · [illegible]
הספור [illegible] כל [illegible] · [illegible]
[illegible] ·· וחרשי אבן קיר לבנות קיר [illegible]
[illegible] · [illegible] הקב״ה [illegible]
[illegible] לו [illegible] ישראל [illegible]
פלגשים בלא כתובה [illegible] נשים בכתובה וקדושין ·· ויקח דוד פלגשים ונשים · אמרז״ל
[illegible] פלגש [illegible] אשה יש לה כתובה [illegible]
[illegible] יש לה כתובה [illegible] כתובה פלגש יש לה כתובה [illegible] פלגש אין לה כתובה [illegible]
[illegible] · [illegible] נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים · [illegible] לא ירבה לו נשים [illegible]
[illegible] ועוד [illegible] המקרא [illegible] כהנה וכהנה [illegible] נשים [illegible]
[illegible] · [illegible] נשים [illegible] כי [illegible]
[illegible] ירושלם · [illegible] ויקח דוד עוד פלגשים ונשים
[illegible] ירושלם [illegible] עשר פלגשים [illegible] עשר פלגשים [illegible] הבית · [illegible]
הילודים [illegible] הנשים [illegible] ירושלם [illegible]
פלגשים [illegible] נשים [illegible]
[illegible] פלגשים [illegible]
[illegible] נזכר [illegible] שלא נזכר [illegible] שנים [illegible]

בלא זכר לפי לא זכר אותם הנה · לפי שאמר שם כל בני דוד לפי זכרם כלם · לבקש את דוד ··
להלחם עמו ולא עמד דוד במצודה לרוב רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שנ' ויעלו כל
פלשתים ·· וירד אל המצודה המגדל חזק ואמר וירד כי המקום המגדל היה שפל מירושלם ובשמוע
דוד מירושלם אל המצודה היה יורד ודוד שאמר המעלה על פלשתים והם היו בעמק רפאים ·
נראה כי פלשתים היו באותו המקום הנקרא בעל פרצים עד שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים
ונטשו עד עמק רפאים · ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מהמקום המצודה שירד שם דוד
במלחמה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים · וכן אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים
יקום יי' · ועל המלחמה הזאת אמר · ושם במצודה שאל ביי' ועלה בבעל פרצים להלחם בל'
בפלשתים ושם הכה אותם ·· פרץ יי' את אויבי לפני כפרץ מים בלות מי'יי' היתה זאת
כי אני במעטי עם מתי עם רב כזה לא שהיה פרץ אותם לפני · ות' המדי יי' יה שנאי כמו
המתפרץ המים כחזק בוגדלי המים · ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין
הגדר · בעל פרצים ת' מישר פרצים וכן הרג בעל גד מישר גד ·· וישאם דוד ואנשיו
ובת' ואוקידינון דוד וגברוהי · וכן אמר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש · ובתוהו
לשון שריפה ותצא האש מלפניו · בתרגום ושאני עושני · ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה
והקשו הפסוקים ואמרו כת' וישאם דוד ועבדיו שנוטלן לעבדיו וכת' וישרפו · והרצו
כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי · ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם
פלשתים ופלשתי היה ובשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין
לשרוף העצבים כי עבו"ם אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל העבו"ם הניח מלשרוף ועלתה
שלא נשרף אתו וישאם דוד כי כיון שבטלה גוי מותרת בהנאה ·· לעלות בבעל פרצים כמו במלחמה
וישאם דוד גב' בעמק רפאים לא תעלה פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא תגיע עדין עת הישועה
שלא כיון וכיון הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים · וכשמעך הקול אז תבא עליהם ··
ממול בכאים ת' מקבל אילניא · ופירשו בכן שמם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים ·
ובתוהו עוברי בעמק הבכא · בשמעך כתוב בבית וקרי בכף והענין אחד · את קול הצעדה
בראשי הבכאים · כשתשמע קול מהלך לב העם אשר אתך שיראה להם קול הולכים בראשי
האילנות בכלו המלאכים · יבאו למכות בפלשתים · כמו שאמר בדבר בוקר הלא יי' יצא לפניך וכן
אמר הנה כי אז יצא יי' לפניך ·· אז תחרץ · תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב
לשונו · ענין הנועה · ופי' בצעדה ענין הליכה כמו מצעדי גבר · ויל' כשתשמע יתקל צווחתא בראשי
אילניא · בכן תתקף · ואחר בכן נפיק מלאכא דיי' לאצלחא קרמך · והרב לא תעלה הסב אל אחריהם · את
לו הקלע אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים
מה תחרץ בבר חרוץ הוא כמו עם חרוצים יעזו · ולמה נתן להם סימן בראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר
ברכות מפני שכלו הגלא חכים · הבכא הזה לנתלך שבלגזן שיושב שוין בבחה כלו ברל לפניו שנ'
עמו מכפי צמיה ·· מגבע עד בואך גזר · ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא ·· ויוסף
ויוסף עוד דוד כמו ויאסוף שרשו אסף · וכן ויחר מן המועד שרשו אחר וכן ויוסף
רוחם יגועון · כמו תאסוף · ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו
יסף כלומר הוסיף לקבץ עוד · ובת' ואוסף עוד · ופי' עוד פי' היו עמו רבים מישראל כשעלו עמו וכן
במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים · והיה זה כשהעלו הארון וכן תוכיח בדברי הימים ·
מבעלי יהודה היא בעלה הנזכר בספר יהושע בגבול יהודה ונקראת גב' שם קרית יערים בבעל
עזכר בעלתה בדברי הימים · ואחד הוא ונקראת גב' קרית יערים כמו שאמר בספר יהושע בעלה
היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי משם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה

בתם והיה לו לזכות על בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים ויעל דוד
וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי משם במקום לשם זה לא יתכן כי זה הפך גם כי
השם תורה הרחוק והמקום תורה הקרוב אלא אין פי' ויקם וילך דוד על התחלת ההליכה לבעלי אלא על
הליכתו משם. שבאו להעלות משם הוא המקרא קצר וכן פי' הפסוק וילך דוד וכל העם אשר
אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים.. אשר נקרא שם ואחר כך
פי' שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו. נקרא הארון שם ותמה שנזכר שם הארון בזה המקום ב'
במקום ההוא מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שהמקדש שהיו של מקצה עליו בהיותו בשדה
פלשתים. אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל מדברים לא אבד. ונעם
עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ונעשו זה לקדושת הארון.. נהגים העגלה חדשה פ' היו
נוהגים את הבקר שהיו מושכים העגלה. עם ארון האלהים. כמו עם עגלה חדשה כאלו אמר
נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים. והאחרון פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר בנושא ואחיו
נוהגים פי' האחרים היו נוהגים אותה כשנשאוהו מגבעה מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא
עם הארון. ויהי כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפני
לפי' אחיו בן עוזא כי עוזא היה עם הארון וכן אמר ויהי שם עם ארון האלהים. ויתן וישאוהו על
הארון שהשיבו פלשתים אשר אמרו כי נשאוהו עם הארון והוא שאמר פעם שנית וישאוהו כי הארון
אתו על הארון והאחרון אתו על הארון.. בכל עצי ברושים. אתו עצי ברושים לפי שכלי השיר
ונעשה מהם אותם מגרשים וכל המחלה בכל עצי ברושים ופרש אחר כך והבנורות והנבלים וגו'
והבנורות והתופים ורבות כמוהו או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד המוזכרים. וגו'
והמנענעים הוא כלי ניגון ינוע האדם גופו בנגעו בו. או הוא אשר בו יתרות ינועו בעת הניגון
ויתר ובצלצלים אם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רז"ל דבריו של עיון פי' לוחות שלמקוננות
כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו. ובצלצלים כמו בצלצלי שמע. והם שני כלי נחשת שמקישין
אותן זה בזה והשמעים קול.. גרן נכון. ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר
כי שמו גרן נכון וקראוהו גרן כידון על שמות שם עוזא. מן ויאמר עיניו כידון. ורז"ל אמרו נתחלף כידון
ולמסוף נכון. בלומר שהיה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ יי' בעוזא נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו
דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאמר בדברי הימים ושם כתוב
ויהי בנשוא הלוים את ארון האלהים כנגד מה שפרץ עתה כשלא נשאו עבד שם את הנושאו לפי שנשא כבוד
שנשאוהו הלוים בכתפים ובמוטות. וישלח עוזא. פי' וישלח ידו. כי שמטו הבקר שמטו פועל
עומד כלו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא
בעגלה שמשכוהו הבקר לא בכתפי הלוים היה ראוי להיות נשא. ולבעבור זה שמטו פועל
יוצא שהרגו אחרי מרגלותיו המרוצם פי' שמטוהו והוריעו. ותרג ונרחה ידו והמתרגם ידוי ואעפ
שבא הארון מעשה פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתים לא היו יודעין תורה
מעשה הארון וכונו כמשאו בתורתו אשר יכלו שמרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא
עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעין מעשה הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת
לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה. לפי הדומה להם הקבלה קדושת
הארון בשני פנים בשמטו הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר המקרא
מפורש חטא כי לא יהיה חטא בזה אם נשאוהו בעגלה אנוס שכתוב בכתף. שאו יבי אתו
באותו הזמן במדבר צוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון
בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן
חטא שאין חטא אם נשאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא מארץ פלשתים ובזה שגה..

על

על השל על השגגה · תרגו' שגגה שלו וכת' על דאשתלי · ועונש שגגה כשאחז בו כי לא נתן כי
אם לבני לוי שהם המקודשים מכלל בני ישראל והוא שאחז להצילה כי עוזא ואחיו קרובו לשמור
הארון כי בשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שיהיה שולח
ידו בארון ולהוציאו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן הודיעם דוד כי חטא זה
כמו שכתו' בדברי הימים כי למבראשונה ולא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ·
ורז"ל דרשו כי חטא עוזא שאחז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר · ואמר
הוא לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לשמור בעצמו שלא נושא ואמרו ועל דבר
זה נענש עוזא שאת הקדש נושאיו נושא עצמו לא כל שכן · ונושאיו נושא פי' בספר יהושע ··
עיר דוד · כמו לעיר · וכן והתפלל על יי' · ועיר דוד היא ציון · בית עובד אדום הגתי · לוי
היה כמו שכתו' בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל ועזיהו בנבלים על השמינית · ונקרא גתי לפי
שנתגורר בגת · ואת כל ביתו בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבנים ובעושר והוספת
טובה בכל דבר מכמות שהיה הארון בביתו ורז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו וח' כלותיה שילדו
ששה ששה בכרס אחד · ומצאו זה על מה שכתו' בדברי הימים פעלתי השמיני כי ברכו אלהים ·
ותני ס"ב לעובד והיא וח' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ס"ב עם שמונה הבנים ·
נושאי ארון יי' · הם הלוים כמו שכתו' בדברי הימים וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר
צוה משה בכתפם במוטות עליהם ·· ששה צעדים · ויזבח שור ומריא · ובדברי הימים
כתו' ויהי בעזור האלהים הלוים נושאי ארון ברית יי' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים · כשהלכו נושאי
הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם בנשיאת הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא ונענש
ששה צעדים נראה כי בשיעור הזה הלך עוזא כשאחזו בארון והכתו האלהים וכיון שראו שלא נענשו נושאי
הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים · ורז"ל דרשו
עמם בעבור מה כן שהארון בו נושא את עצמו · כלומר כיון שנשאוהו בכתפים במוטו ולא הרגישו
בו כבד אין תועלת בכתפים ידעו כי אלהים עוזרים בנשיאה בכתפים הארון · והנה שאמר הנה שור ומריא
ושם אמר שבעה פרים ושבעה אילים · והנה אותו ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא · ושם
אמר ויזבחו כלומר הלוים זבחו שבעה פרים ושבעה אילים כנגד שבעה צעדים בכבד המשאוי
הורידו הארון וזבחו ויתן צעדים מגין · ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא ועל כל שש
פסיעות שבעה פרים וז' אילים · ותמים אמו על כל שש פסיעות שור ומריא ועל כל ששה סדרים
פסיעות שבעה פרים וז' אילים · ופי' ומריא בקרגו ופטים · מכרכר בכל עז מרקד בכל
כחו וכוונתו ויתן משבח ·· אפוד בד חגור באפוד בד עלמה כי זה המלבוש לבד היו לובשים
אותו וכן שמואל פק' נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפי היה מותר כל אדם ללבשו
ולא שאותו כהן · ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל והוא האפוד וכת' אותו שלמון
אחר תרג' אפוד בד כרדוט דבוץ וקרא כיכן המלבוש בגוף המלכים מעילים כרדוטין · אבל
אפוד ומעיל מכתובי' בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שנזכר בתורה ··
מפזז ומכרכר · מפזז נ"כ כמו מרקד · לא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין
אחד וכפל לרוב הריקוד · וית' מרקד ומשבח · ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק · ותבז
לו בלבה · כשראתה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להרבות במחול
לו ולרקד לפני הארון ולא כמלך לביתו ואמרה בפיה מה נכבד היום וגו' ·· אשר נטה לו
דוד · ויעשה נטוי לו המקודש אמנם שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקודשה
כמו שנ' בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה במורה בהם לא צריך עליו אבל עתה ל
שעלה דוד בירושלם ויודע כי שם משכן עמו על כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש

ושם יבנה בית המקדש ומ"מ שלא ידעו באי זה מקום מן העיר עד שבא גד אל דוד ועשה על פי גד הנביא
בגורן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו
הזמן לא ידע לפי' לא רצה דוד להכניסו בבית המקום אלא תחת יריעה כמו שהיה המקום וגם עוד
שהיה אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכנים
הוא הארון הזה שבו שברי לוחות וג"כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו לוחות האחרונות והוא הנכון
כמו שפי' בתחלה במלחמת פלשתים שלקחו הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר
אבל זה הוא שהיו בו הלוחות השלמות או השלמות והשבורות לדברי מי שאמ' לחות ושברי לוחות
מונחים בארון· ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד
היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפי אחר שהביא הארון
לירושלם שלח לנתן הנביא אם יבנה בית לי"י ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה והלכו אתו לו נתן
זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית·· חלת לחם ובדברי הימים ככר
לחם· והככר גדול מהחלה כי ככרות היו לא שהיו עשוים כתבנית החלות· ואשפר אחד תרגם כמו
אתונא לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ··· ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה
יין· וכן פי' רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' חולה מורכבת משמונות שלשה ואמרו אחד
מששה בפר· ולמדנו כי ו' חלקים היו עושין בפר ולכל אחד היה נותן מששית· יונ' פלגא כלומ'
חלק אחד והוא משתה תמנא·· לברך את ביתו· לבית שלום לפי שבא מן הדרך· וכן כי תמצא איש לא קס
תברכנו· ומה נכבד היום נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לשון אחרון לו מה נכבד כלומ' כי לא נכבד היום
הזה שאמרה נגלית בו כמשחק כאחד הרקים והריקים לעיני אמהות עבדיו· אין צריך לומר לפני נשיו שצריך
שלא אפילו לעיני אמהות עבדיו שנגלית היום·· כהגלות נגלות שניהם מקור הבנין נפעל ואחד שלם
כמו השלמים נשאול נשאל דוד· והאחר חסר נון נפעל כמשפט ובפל פעמים המקור לרוב ההגלותו בשחוק
ובריש· ואמרה לו של בית אבא היתה המלכות נאה המלך מלכה להם אם עשה לאחד מהם פקתי או
פקת רגל מגולה כולהון הוו מצוועין מתוך המלכות אמר לה דוד לפני י"י אשר בחר בי מאביך· אבל
של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק
בכבוד קוני· ועם האמהות אשר אמרת עמם ושלום אין את וקיניו לא מן האמהות ··· כתוב
ונתגלגל· ודומה כי יחן היה רוקד ומשחק כדברי הדרש·· לפני י"י מה שרקדתי ושחקתי לפני י"י·
עשיתי לפני שבחרני ובחר בי מאביך וראוי לי שאקל עצמי לכבודו· ושחקתי לפני י"י ונקלותי לפני
שהוא עתיד כלומ' עוד יותר מזה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וזהו שאמר ונקלותי עוד מזאת·
יותר מזאת השמחה והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל· והייתי שפל בעיני לפניו
לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד· ועם האמהות· בעיניהן אני נכבד מזה שעשיתי כי אם אקל עצמי
לכבוד אותה ונכבד בעיניו אבל לא כמו בעיניך·· לא היה לה ילד· מתרגמי' לה ולד
ופי' ולד בי"ת ולמתרגמי' כמו ולד ביו"ד וקרי ולד בוי"ו ופי' רז"ל ממנה מהוא ואילך לא היה לה מיכל
מה שאמרו אבל לפני כן היה לה כמו שאמרו ותרגם לענלה אשת דוד·· ואמרו ענלה זו
מיכל· עד יום מותה בחולם ובעת מותה בשורק· פי' עד כמו עד אשר אמר עשיתי ··· אשר
ומיכל בת שאול·· כי ישב המלך בביתו· שלא היה צריך לצאת למלחמה· כמו שאמר וי"י
הניח לו· אז חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היתה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוח
מן המלחמות שנ' והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' ולהכנו
כלומ' שישראל אינו י"י על בנין הבית ובאי זה מקום יבנה ומ"מ שהיו לו מלחמות אח"כ כמו

שאמ׳ · ויהי אחרי כן ויך דוד את הפלשתים · עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו השם ועבר
כל אויביו ויראו אויביו הרעהו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה
לישראל כבר · ועם אדם ועם מואב ועם בני עמון נלחם כמו שנזכר ·· בבית ארזים בבית מקורה
בעצי ארזים · ובד״ה בבית הבנוי בקורות ארזים · וארון בתוך היריעה לא היה רצונו שהארון
יהיה לבדו ולא גם על המזבח ועל הארון האחר ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי
הכל · יושב בתוך היריעה ואמר הארון לפי שהוא נגלה היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ובעבור הכל
כלי המשכן ואמר לעצמו בנותי בית ארזים וארון יי׳ נכרתו יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו
בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה · והמפרש אמרו נתן כי ראה כי יי׳ עמו והיה חולק
הגון ובשר חשב כי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על דבר אחד
לא ראה הגיד לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שאמרו גדול מנתן שנ׳ עליו כל אשר ידבר
בא יבא · ואמ׳ לא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא
המלך כמ״ש עתן הנביא ·· ויהי בלילה ההוא אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנ׳ באחרון
במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו · ואמ׳ ליעקב במראות הלילה · ופירש [illegible] בלילה ההוא אמר
[illegible] את הקב״ה [illegible] הוא [illegible] שנ׳ אשר נשבע לי״י נדר לאביר יעקב אם אבא
באהל ביתי וגו׳ [illegible] אני [illegible] שבנה בית יי׳ · [illegible] אמור לו לא אתה תבנה
הבית את אחד משבטי ישראל שופטי ישראל והמלכים · כמו לא יסור שבט מיהודה כמו [illegible]
צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומות בדברי הימים את אחד
שופטי ישר׳ · מן הנוה · גדרות צאן נקרא נוה · כמו שנ׳ נות כרות רועים וגדרות צאן ובד״ה מן הרועה
כמו שנ׳ במשכנה הבונה צאן לדוד ·· כשם הגדולים המלכים הגדולים כמו שנ׳ ויצא שם דוד
בכל הארצות ורז״ל פירשו את האומות [illegible] כמו [illegible] ·· ושמתי מקום והרי
כבר נתן להם המקום והארץ ישראל היו לא פי׳ [illegible] ואשר אמר [illegible] שיהיה המקום נכון
ועוד השמים יהיו [illegible] והארץ תתן יבולה והיתה ארץ ברכה וכן ונטעתיו [illegible] ואקיימינון בלתי
[illegible] שכבשתי אותם בארץ יהיו נטועים בה שלא יגלו ממנה כמו שאמר [illegible] ונטעתים על אדמתם
כמו [illegible] קיים בארץ במקומו וכן פי׳ תחתיו ושבו איש תחתיו בלתי במקומו כמו שבו איש [illegible]
תחתיו ולא ירגז עוד שלא יגלה ממקומו כמו שתרג׳ [illegible] ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה
כמו ולא נחתי ויבא רוגז · [illegible] לענותו ובדברי הימים · לבלותו והענין אחד
ובדברי רז״ל [illegible] לענותו [illegible] לבלותו [illegible] כי אם פי׳ ושמתי מקום לעמי
על בית המקדש · וכן אמר [illegible] משיבנה בית המקדש · [illegible] יסודות
לעולם שנ׳ ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו׳ · ואמר בתחלה כשיבנה בית המקדש [illegible] שלא
יענה אותם אויב · ולבסוף כשחטאו [illegible] בית המקדש [illegible] שלא יכלה אותם [illegible] אבל
יענה אותם אויב [illegible] ·· כאשר בראשונה [illegible] שופטים ולא
מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו [illegible] אותם בני עולה [illegible]
עליהם לא יוסיפו בני עולה · והניחותי לך מכל אויביך ·· כי בית יעשה לך יי׳ בית המלכות ·
ובד״ה [illegible] בית המלכות יקים יי׳ לך · כי המלכות אינו לשון [illegible] כאשר [illegible]
והשכבת את [illegible] אקים את זרעך אחריך · ויתכן לפרשו לשון [illegible]
[illegible] והם [illegible] שנה כמו [illegible]
[illegible] שנה [illegible] כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים
שנה מלך · וכן פי׳ את המספר [illegible] · כמו [illegible] ·· אשר יצאו
ובד״ה כי ימלאו ימיך [illegible] אני [illegible] לך ולא [illegible]

ממעיך · ועכשיו שאבשלום ואדוניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון והמאמר נולדו עדין אחר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו כפי ע״י נתן הנביא ואע״פ שלא אמר בנבואה נתן לא בא זה הספור ולא בדברי הימים הנה כתוב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמר ויהי דבר ה׳ עלי לאמר וגו׳ · כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו ·· בשבט אנשים ובנגעי בני אדם · כמו שאומרין בני אדם בניהם בשבט ויכו אותם בשבט המוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ולהמיתו אל תשא נפשך · לפי׳ אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן · ואוכיחנו במצוותי כמו שמייסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי ממנו כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם · ועל כל זה בעבור אמרו לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורז״ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנ׳ ויקם ה׳ שטן לשלמה וגו׳ ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שגררוהו ממלכותו כמו שאמרו בה אשמדאי וגורשו ממלכותו ופי׳ בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק״ל שנה שפירש מאשתו ·· ונאמן ביתך נפעל עבר כמו ויתקיים מין והקמותיו יתד במקום נאמן · ופי׳ וקיים ביתך · לפניך · כמו שהוא לפניך היום כמלך נכון כן יהיה עד עולם · וישב לפני ה׳ · לפני הארון והכהן משום רז״ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד · והמה אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שאחרי למעלה אין ישיבה שנ׳ שרפים עומדים ממעל לו · וכתי׳ וכל צבא השמים עומדים עליו · וכתי׳ בין העומדים האלה · למעלה אין ישיבה ודוד יושב · ומהו וישב לפני ה׳ המה אמרו שסמך נפשו · והמה אמרו שישב עצמו בתפלה · מי אנכי שהייתי ראוי למלוכה · ומי ביתי בית אבי או אמר ביתי על בניו · כלומר מי בני שיהיו ראוי למלוכה · עד הלום עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי · ובפירוש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא כי שבאתי בקהל אלא שמשחתני מלך · ואין הלום אלא מלכות שנ׳ המעט עוד הלום איש · ויאמר ה׳ הנה הוא נחבא אל הכלים · ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק ומרחיקתי רחוק ומקרבתני · והקטן עוד זאת · המלכות שנתת לי ולא די בזה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם אלו למרחוק · וזאת למרחוק נעלמה מאתי · וזאת תורת האדם · הכונת האדם · כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני שאמר מי אנכי ומי ביתי · וכן בדברי הימים וראיתני כתור האדם המעלה · ויו״ד ולא תמיה לבני אדם · ובפירוש כתור האדם המעלה שבשמים ואי זהו זה מעלה מה שנ׳ ותשא כלה לעליונים מעלה מעולה שבשמים ודוד מעולה שבעולמים מזה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנ׳ בעלותו את ארם נהרים וגו׳ ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה׳ ספרים שבתילים · ואתה ידעת את עבדך · אתה ידעת לבב עבדך · ולא ארע לדבר מה שבלבבי ואתה ידעת יו״ד ואת ידעת בשוות עבדך · פי׳ ידעת כמו מה אדם ותדעהו · בעבור דברך וכלבך בעבור דברך שאמרת לשאול להמליכני וכלבך ורצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית כי ויתכן לפרש גם בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק · את כל הגדולה · נכתב ויו עם הדגש · וחבריו כתובו בספר מכלל ובחלק הדקדוק להודיע את עבדך · כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי · על כן גדלת ה׳ אלהים על כן שאני מעשיך בעבדך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מה שבצותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך ככל אשר שמענו באזנינו ובכל אשר ידענו מלבנו הבינו שאין כמוך ואין אלהי זולתך · וי״ת ככל די שמענא קדמין קימנא · כלומר מה ששמענו אוזנינו הקדמונים אשר לפנינו

על

עליך שלא אצטרך ויגדל וגו׳ · ומי כעמך כישראל · כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך · ישראל בגוים ·
אשר הלכו אלהים הלכו לשון רבים · דרך כבוד כמו · ישמח ישראל בעושיו · ובדברי הימים אשר הלך
האלהים · ורז״ל כאלו שלשון חול קדש ונ׳ · ובדרש אשר הלך האלהים · זה הקב״ה אשר הלכו האלהים זה
משה ואהרן · ולשום לו שם · פי׳ לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו
פרעה שאמר מי ייי אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ייי ולפי׳ אחרונה ולהכבד בפרעה וחילו
ולשום לו שם · ובדברי הימים לשום לך שם · לשום לעשות להם כנגד ישראל ידבר · הגדולה גם
על ירון עם הדגש לארצך כנגד ישראל או כנגד משה · ופי׳ עשות להם גדולה ונוראות עד שבאו
לארצך ובת״י עד דגלו לארץ בית שכינתך ויהיה להון · מפני עמך כשבאו לארצך גרשת מלפני
הארץ האלה מפני עמך ונוראות שעשית להם · וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך · גוים ואלהיו
פי׳ הגוים ואלהיו · והם המצרים המאמינים באלהים שנים ושלשה או פי׳ והכית גוים ואלהיו כמו
שאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי׳ גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים ו
זקניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בניהם בעמותיך · ואלהיו כמו אלהי׳
לא תקלל · שפי׳ שופטים · ויונת׳ לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת המקבל ז״ל שפירשו
ואלהיו על השם ית׳ שעליך בכל צרתם לו צר · ואמר גוים ואלהיו בכינוי יחיד ... מפני עמתם מפני
זה לא תרגמו · בית יבנה לך כתרגומו ומלכותא אקים לך · על כן מצא עבדך את לבו · מצא מכוון
להתפלל אליך ... את לבו או פי׳ מה שאמר · ובדה״י ... מצא עבדך
רצון ... כמו ולא מצא ... ויונ׳ לשון התחלה ... כמו שהרגלת
הנה הואלתי הראשון שאמרתי · להיות לעולם לפניך · שיהיו עומדים לפניך · בית עבדך לעולם · על עצמו
אמר כמו האחרים ... ומברכתך יתברכון בני עבדך צדיקיא לעלמא ·· את מתג האמה ית׳ ית׳
תיקון ... אמת האמה ... בעיר ... אותו לבא ... לעיר ... לפי נקראת
העיר ... האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים · גת ובנותיה היו נקראים
בכלל מתג האמה · ויש בו מדרש בבראשית רבה ... כשכרת אבימלך ליצחק ואבימלך
אביו ... ייי עמך ... אמרו ... שהבטיח הקב״ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל·
כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך ... את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה ...
יצחק כרת עמהם אחת מהמתג ... שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה
ובשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול לעבור את הברית והשבועה שנשבע יצחק עד שלקח
מהם אותה הברית שנ׳ ויקח דוד את מתג האמה · מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים ··
וימדדם בחבל השכב אותם ארצה דרך נקמה ובזיון · ת״י חבל ... כלומר גורל וחלק ·
ואמר בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנתנם אותם בארץ מואב כשהיה
בורח מפני שאול כמו שאמר וינחם את פני מלך מואב וגו׳ · ... דוד ... והלך לעיר
... הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח ... נחש העמוני ...
שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד ·· ותהי מואב · עבדים למואב נושאי מנחה ת״י נטלי
פרס · כלומר שהיו נושאי לו מס ... בכל שנה · בלכתו להשיב ידו בנהר פרת · כשהלך הדד
עזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה ... גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם ובת״י ...
תחומיה · ובספר דברי הימים להציב ידו ... שני לשונות הענין אחד · והדדעזר
... לישראל ולקח ... על כן ... דוד ... ארץ ...
וגו׳ · ונראה כי ... גבולו עד המקום שהבטיח לארץ ישראל ... לנהר פרת והחזיק דוד עליו ...
... וילכד דוד ממנו ... ולא ... כי לא ... אשר ... עליהם
... עליהם ... ולקח ... וכת״י ... ויעקר ... ·

כאומרו חמרים בכלים עד שפרו עצרם · אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי ובדברי הימים
אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה הוסיף [illegible] אשר בתחלה הדד עזר [illegible]
והפרשים וכן לא זכר הנה [illegible] הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם ·· ויעקר
דוד לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שאמרו ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית [illegible]
[illegible] השחתה אם לא היה תועלת או דבר שאסור [illegible] או להיות זכר כמו [illegible] שנ' בו [illegible]
על שום תועלת ועל התועלת · ועקרם כדי שלא יקחו אותם אנשי החיל והעיקור הוא [illegible] הרגלים
כדי שלא ילחמו בהם עוד לישראל כמו [illegible] את סוסיהם תעקר · והעיקור שהוא [illegible]
[illegible] שלא תוכל לבוא במלחמות ויותר ממנו מאה רכב · הם ארבע מאות סוס · והותיר לצרכו
כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס לא סוסים בכללם כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים
כי משם היו מביאים הסוסים לפי' לא יהיו לו סוסים בכללם [illegible] · ארם דמשק · לפי שהיה ארם
צובה ארם נהרים · ארם מעכה · ארם בית רחוב · [illegible] כמו [illegible] פרק [illegible] לפי שלטי הזהב ·
המגינים אשר היו על עבדי הדד עזר · פי' אשר לקחם במלחמה ופי' על עבדי כמו על עבדיו וכן הוא
בדברי הימים והוליך אתו ירושלם כלומר שלא נתנם לפדיון · כמו שנתן הפרשים של עבדי
הדד עזר לפדיון כמו שאמר למעלה [illegible] אתו ויביאם ירושלם [illegible] שנתנם באוצר בית יי' להקדש ·
ומבטח ומברתי · ובדברי הימים ומטבחת ומכון · שני שמות היו להם · [illegible] אחד [illegible]
האותיות · ולברכו שיברכהו על נצחונותיו · א"פ ולתת לפניו מנחה כמו [illegible]
וגו' כי המנחה נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך הקדיש המלך לבדק בית המקדש ··
ויעש דוד שם · כי נצח מלחמה גדולה ויצא שמו בגוים [illegible] שקבר את החללים כמו [illegible]
בחללים [illegible] יואב [illegible] לקבר את החללים [illegible] שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם ·
וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ·· את ארם בגיא מלח שמונה
עשר אלף [illegible] עשרים ושנים אלף שאמר למעלה היו במקום אחר · וזה היה בגיא מלח · ובדברי
הימים ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף · ובספר תהלים וישב יואב ויך את אדום
בגיא מלח י"ב אלף · הנה בספר הזה אומר ארם ובשני הספרים אומר אדום · ובספר תהלים אומר
י"ב · ובשני הספרים י"ח · נראה כי מלחמת אדום היתה בשעת מלחמת ארם כי כן כתוב בתהלים
בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה · והארם והאדום היו שם י"ח אלף ואמר בזה הספר
ארם · ור"ל ואשר עמהם והם אדום · ואמר בשני הספרים אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם
ובאמרו בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה י"ח אלף ובתהלים אומר יואב ואמר
י"ב אלף אבישי עשה התחלת המלחמה והכה בהם ששת אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב
מלחמה והכה בהם י"ב אלף וזהו שאמר בתהלים וישב יואב כלומר שב אחר כן יואב אחרי
אבישי ואמר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה התחלת המלחמה וזכר
כל הי"ח אלף על שמו · ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר · ובדרש אומר כי
כשהלך יואב להלחם עם ארם [illegible] אדום אמרו לו לא כך [illegible] ·
[illegible] יואב ולא כך [illegible] אותם [illegible] בגבול [illegible] ·
אמר יואב [illegible] אדום [illegible] אין [illegible] ולא [illegible] ·
לא [illegible] על [illegible] את [illegible]
[illegible] וישב יואב ויך את אדום [illegible]
אלף ואח"כ י"ב אלף [illegible] אבישי בן צרויה הכה י"ח
[illegible] פעמים · [illegible] אדום שם נציבים · לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק · ואמר בכל
אדום [illegible] כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק · ואלו שם

באשר

באשר אדום לא צבא אדום שם נציבים·· וימלוך דוד על כל ישראל · כשנצח בכל המלחמות ואפקו ביו
שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו · המשפט וצדקה כתרגו' דין דקשוט וזכו · כלומר היה
שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה במה שהיו צריכין·
להן · המזכיר כתרגו' ממנא על דוכרניא כלומר הממונה על ספר הזכרונות · כהנים · שרים כמו שהוא · כי
הוא המשנה צדוק להיות כהן גדול המשני לאביתר והמשנהו אחימלך בן אביתר המשני ליותר אע"פ שהיה
אביתר עדין חי כי האינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי
האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתו' בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואביתר כי שני השמות
קרובים · ושריה סופר · ובדברי הימים שושא ושני שמות היו לו ובניה בן יהוידע והכרתי והפלתי הי' ובניהו
בן יהוידע על קשתיה ועל קלעיה ובניהו היה הממונה על הקשתים ועל הקלעים וי"ו והכרתי כמו על
או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועזריה · וכן אמרו בדברי הימים על הכרתי ויהו' כרתי ופלתי
שתי המשפחות היו מישראל שהיו סרים אל משמעות המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ור"ל
שהיו אנשים נכבדים·· ובני דוד כהנים היו כתרגו' ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו והממונים
על כלם ובדברי הימים אמר הראשונים ליד המלך ובדברי רז"ל הלמודי חכמים היו ולהם קראם כהנים
מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף הם נוטלים חלק בראש·· הכי יש עוד כמנהג האדם וכן אני אומר
הנו לו ועתה אחר זה המענין הזה בעבור שנצח המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידים והממונים שם לב
לבו לשבועת יהונתן שאם היה בזרעו ... והגון היה המאמר אותו כמו שאמר לו יהונתן ולא ניתה
לך לחשוב לפי שלא היה נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן·· ולבית שאול עבד
כנעני היה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתו' והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם
עבדים לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל
אשר להם היו לאדוניהם · וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים
ואם כן מה נתן לו דוד כאשר אמר המלך כל אשר למפיבשת והוא כל מה שקנה עבד קנה רבו אע"פ המצות
המלך היה והמלך יכול לקחת ממנו ולתתה לאחר·· האפס עוד איש האין עוד ומעהתי לשון תרגום · ונכה
רגלים · חסד אלהים בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם · נכה רגלים · כתרג' לקי תרין רגלוהי שהוכה בנפלו
ונפסח בשתי רגליו · ונכה תואר פעול · שדה שאול שדה שם כלל לנחלתו וכתי' אחסנתא דשאול ואבוהי
את החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן · ובני
רצפה בת איה היו מ"מ יורשים של שאול ואע"פ שהם בני פלגש א"כ היאך היה כח ביד דוד להנחיל
למפיבשת ואף המלך יש לו רשות להעביר נחלת מזה ולתת לזה כמו שכתו' במשפט המלוכה
ומה חסד עשה אם נטל המשאר יורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד·
ועוד שאמר והשיבותי לך המלה כי קודם זה נטלה המפיבשת נחלתו והשאר היורשים · ועוד כי
מה שאמר במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפי' מה שפי' בו רז"ל כי
אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה ונראה מדברי אחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו
לו ולא רצה ואלו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה
לאחיה נחשבו לגדולה כי משפט המלוכה הוא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמי'
וזיתיכם ולא אמר בניכם המלוכה שנטל פירותיהם אמר · ועוד שאמר ונתן לעבדיו לא אמר שיקח
לעבדיו · ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו המורדים במלכות
כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה המלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' והמורד במלכות
הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתו' ואתנה לך את בית אדוניך · וכיון שהכל שלו ונתן הדין זכה בו
ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו כאוכלי שולחנו כבני המלכים והבאת
המזון ממון הנשארת הביתה · וי"א אותו ענין הבאת כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה

עד שתאסוף התבואה · והיה לבן אדוניך הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן
אדוניך מיכא ואכלו ומפיבשת · אבל על שולחני אע״פ שמפיבשת אוכל על שולחני כאחד מבני המלך
ולא יצטרך לכל הדבר הזה אע״פ כן עשה כמו שצויתיך לעבוד כל האדמה למפיבשת ולבנו ויש
ומפיבשת אוכל על שולחני דברי דוד כי אחר שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך אמר לו המלך למיכא
בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ·· וכל מושב בית ציבא
בניו ועבדיו וכל בני ביתו ·· כאשר עשה אביו עמדי חסד · אמרו כי כשהיה בורח דוד הניח את
אביו ואמו ואחיו ואת וינחם את פני מלך מואב והרגם מלך מואב אחר שאחיו עמו חוץ מאחד מהם
שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון ובשביל זה לא הדריש שלומם וטובתם אותו
מואב בגוי שבא אליהם בעלת רחמים כמו זה לדרי ביון ולאיזה שני מעשה חסד עם חנון וגו׳
ואיש טוב והמלך מעכה מי גם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שעשה הקבה
לא תדרוש שלומם וטובתם אבל לו הקבה לדוד אתה עשה עם מי שתועבה אני כתבתי לא תדרוש שלומם
וטובתם ואתה עושה עמהם חסד על דרך צדיק הרבה תכאן שלא יהיה אדם מוותר על המדה לאביו
כמו על אביו וכן על התורה לא אבל התמצא · החשב כי לכוזה ולבחון שלחם לא שלחם לא לרגל
הארץ ולהפכה כתרגו׳ ולחשקיה בוקה הלב יפה הופך המנין מוצא על צד ·· מדויהם כתרגו׳ לבושיהון
עגבותיהם כמו חשופי שת · ופי׳ עד איתיגות גבירתהון ואחר הוא כיוון מקום המכנסים · עד שתותיהם
מקנם · ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי׳ בתוקפרים לא היו לגדל לא
בלות אלא צוה שאם לגדלות השערים · שבות פועל עומד מן הבגוד וכן ויערך שבות ·· נבאשו
נתעבו כמו שאיתעבים הדבר הנבאש · ואת כל הצבא הגבורים כמו ועם המלחמה · אם פי׳ הצבא
והגבורים · והוא פירושו וארם רחוב וארם צובא שזכר שומר במקום שנים · ומעכה ארם מעכה
או מלך מעכה · לבד להודיע כי מלך בני עמון ובלא היו מוצבים · ויצאו לערוך מלחמה ולא
בני ארם הנשכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם והאשר לא יואב והבצא על פתח השער
והיו לבני עמון מוצבים וארם שהיו בשדה מאחור כי ביואב אין פני המלחמה את היתה על
המלחמה אע״פ שאמר פני ובמוהו קשת גבורים חתים קול נגשים נחבאו · ופי׳ פני הגבורים
שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וזהו אשר הקיפו עלותו עבדו קרבה בחורי בשוב הציר
והוא מן הקלין ובחורי ישראל הבריא וכן בחורים שהם צפחה הציר מן הבגדים ביד
מבחודש בשוב תצית ותועבר בקיפה לית כותיה ולבדרי הימים כותיה והיה לי לישועה
בחקרון תוך שהוא במקום לבש הפועל מהתחזק ·· חזק עמנו שלא יהיו לחרב ולשבי
ונבוא עדי אלהינו שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יחזקו עלינו ויכבשונו ואם ישובון לא
יהיו עדי אלהינו לא עדי אלהים אחרים · ויי׳ יעשה הטוב בעיניו אנחנו נתחזק בכל כחנו למלחמה
ויי׳ יעשה הטוב בעיניו כי ליי׳ התשועה ·· ושובך ובדברי הימים כתוב ושופך והבית והפא קרובים
במוצא והם מעוצא אחד וכן בזר פיזר תלבנה היא חולם הנזכר והא כתב תצריחתה והמלך נוסף
למשך שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים · ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים רכב
רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב · אל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים
מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים וגם מנה
הרגלים ולא מנה הפרשים שר צבאו שר צבא הדר עזר הנזכר למעלה ·· לעת צאת המלכים
המלך נוספת למשך · ופי׳ למועד השנה שהוא תשובת השנה בתקופה ההיא והחזרון שנה זו

תשובת

מזמן שיצאו בו המלכים הנזכרים למלחמה ויהיה לעת צאת המ' שצריך המלכים לצאת עם חילותיהם

והוא עת שמתקבצות התבואות והקוצרים מוכנים לאסוף והראשון נכון בעיני ·· **מעל הגג** הוא ראה אותה

מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה ויורד לגנה כדרך לגנת ביתה בגג [illegible] [illegible] [illegible] בת שבע

בת אליעם · אוריה החתי אפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת · וכן אתי

הגתי ·· **מתקדשת** מטומאתה להודיע כי לא שכב נדה [illegible] כי כבר התקדשה מטומאתה

כמו שאמר רוחצת והודיע כי הריונה היה [illegible] להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה ולא

משום אשת איש ורז"ל אמרו כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו אם ימות במלחמה

לפי שבזמן [illegible] אוריה [illegible] שלח לי את אוריה · [illegible] שוכב עם

אשתו ואמרו כי [illegible] היתה [illegible] המלחמה הגבורים העושים המלחמה וכתי עבדי

[illegible] [illegible] [illegible] ויצא [illegible] [illegible] פניו עליהם [illegible] [illegible] יואב [illegible]

וחי נפשך · חייך [illegible] וחי נפשך [illegible] ·· **נשמר** יואב [illegible] [illegible] העיר להלחם

וכתי כל דבר · וירא המורים [illegible] [illegible] [illegible] כמו [illegible] [illegible] כי המורים [illegible]

[illegible] [illegible] הראשון [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] למלך שיחזק יואב [illegible] · שני אנשים

[illegible] [illegible] כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשה

אחת [illegible] שאמר אשר קנה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ועם בניו יחדו ·

אמרו כי בנים היו לו [illegible] אחרת שהיתה לו [illegible] [illegible] ואורח הוא [illegible] [illegible] ואורח [illegible] · ורז"ל

[illegible] כי יצר הרע בתחלה הוא [illegible] [illegible] שעובר על איש ולן עמו [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ולפי קראו איש · ויעשה לאיש הבא עליו · ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר

כי בן מות הוא [illegible] [illegible] כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזלה וגנבה אבל לפי שעשה דבר [illegible]

אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת [illegible] [illegible] [illegible] ישלם ארבעתים כפלים על [illegible]

כי גנב [illegible] [illegible] ארבעה [illegible] [illegible] [illegible] שהוא עשיר וגנב הכבשה [illegible] ראוי [illegible]

[illegible] כפלים [illegible] אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל [illegible] ראוי [illegible] שישלם ארבעה

[illegible] ארבעתים [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] ארבעתים [illegible] · ודברי רז"ל כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ואבשלום · [illegible] [illegible] כמו שכתבנו כי דוד [illegible] [illegible] שאול אחרי מות [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] שאול כמו [illegible] ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול היו [illegible]

[illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] פלגש שאול לקח דוד לאשה [illegible] [illegible] שכתבנו ·· **ואם**

[illegible] · ואם [illegible] [illegible] שלא [illegible] [illegible] [illegible] לך כבוד וגדולה [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יואב [illegible] [illegible]

[illegible] · ואותו הרגת בחרב בני עמון [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בחרב בני עמון ·

[illegible] [illegible] [illegible] · ודברי רז"ל [illegible] התורה [illegible] אין שליח לדבר עבירה כי [illegible]

המקום [illegible] פטור והשליח חייב [illegible] [illegible] [illegible] קראו הורג [illegible] ואותו הרגת · [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ואין עובר על מצותו [illegible] הוא הרגו וכן שאול [illegible] להרוג נוב עיר הכהנים [illegible] [illegible]

[illegible] שאין [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כמו שכתבנו [illegible] [illegible] אשר

[illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] לפי [illegible] על המלך ·· **לעיניך** כי [illegible] [illegible] לא [illegible] [illegible] [illegible]

והרי הוא [illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ואם לא [illegible] [illegible] [illegible]

חוטא אבשלום · והנה עונש דוד בדבר חטא אבשלום · יש לפרש כי היה לו לגזור בפירוש על אבשלום
ולא הזהירו בשם ואע״פ שידע הנביא כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שאל
גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה יכול למונעו נשי דוד והמכשול על ידו סבה אע״פ שאבשלום
סופו לחטוא מצד תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו · ועוד כי לא היה חטא גדול כי פילגשי
אביו היו והפלגשות היו מותרות לבן שלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורות לכל אדם וכ״ש כי לבנו הכוונה
הדבר ודברי הנביא אל בת כן כי אלה הדברים אשר ספר נתן לדוד על שני חלקים אחד מהם מעשה
הבורא והוא הגזרה אבשלום והשלטתו עליו אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה ·
והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שלקח ושכב את נשיך · ורצה בהקדמתו להודיע לדוד
בחירת אבשלום להראות את לבו בזה ·· ויאמר ה׳ העביר · גם לרבות על וידוי בלבו כמו ש
שאמר המהולל כן הוא גם הוא גם כן קבל תשובתך והודויך לא תמות · ואע״פ שאתה חייב מיתה
גם קבל הודויתך ותשובתך ולא תמות אתה בלבד לא תמות מות ראשונים שאחר נפלך בגהינם כמשפט
החוטאים אבל העונש בעולם הזה בענין הזה כי עונש הנבילה ושכב את נשיך ובעלמא התורה
אשר דבר אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא הורגו בתחלה · ועונש ההריגה לא תסור
חרב מביתך עד עולם · ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות ·· נאמן העקור בזרוק ·
פתקא פורע ממנו ה׳ · בלומר שאתה פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה ··
וילך נתן אל ביתו להודיע שנפרד ממנו הכף שאמר לו הנבואה ולא הלך לו בבוד להלוך
ויאבנש · חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך · ולכן ואבתין · ויבקש דוד את האלהים שהתפלל
בעד הנער אע״פ שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו מפני שאמר הוא מי יודע וחנני ה׳
וחי הילד · אע״פ שאמר עונש עונו הרי עונשו עונש גדול שאמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור
חרב מביתך והתפלל לא שיעביר ממנו עונש הילד ובא ולן · ובא מצות ה׳ שהיה שם בלחם
המועבות כי הבריא אכילה המועבת כמו ואכלה תורה ·· ויקם דוד מהארץ הרחיצה והסיכה
וחלוק הבגדים אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד · יש לפרש כי קודם קבורה עשה
כן שלא נתחייב עדיין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה׳ להשתחוות ולהודות על הרעה
רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את ה׳ ולקבל בשמחה כמו
שהוא מברך על הטובה שנ׳ חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה · אם משפט אשירה ·
ובתי כום ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא · ולא נוכל לפרש
כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה לא עד הלילה אחר שאין חייב באבלות מן התורה
דוד באבילות מן התורה כי צריך ל׳ יום למיתתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמונה ויהי שמו
ויהי ביום השביעי וימת הילד פי׳ שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שבם דוד ג׳ ימים
ושכב ארצה לא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבילות אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו
לפי׳ לא היה חייב באבילות ובשמעו שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה׳ כדי להודות ולהשתחוות ·
בני אדם לא שאל שנתנו לו לחם ועשה המעשה הנ״ל על שלא נכנעו ולא בכה כאשר
ר״ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה לא בא אליה לא
שלא בשבתותיו והוא אחר האבלות כתוך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שאבל אסור בתשמיש

המענה ושעור הפסוק הזה כך · אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביום הז' המחזק פירושינו כמו
שכתבנו · ובו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שאלו הצטער לא תהבה על הילד ומה שנצרך לומר ויבא
אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה שלקיימה ורצון הא' היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו
והוא שאמרו ויש אומרו · לא כמו הראשון שמתו לפי שנולד בעון והמיתהו · ויש לתמוה על דברי רז"ל שאמרו
כי דוד נהג אבלות על הילד אך לפי שפירשנו ויהי ביום הז' גם לדעתו כי דוד ידע בילד שמלא לו חדשיו
שאחרי אותו וישכב עמה והשב לביתה נראה כי לא שכב עמה עד אותה הפעם ובאותה ביאה נתעברה:
כמו שכתוב ותהר האשה ורעמו יום תמנת לו חדשיו · בעבור הילד החי · הנ' כמו בעוד הילד חי רבים קיים ·
ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי צמתי ·· וחנני כתו' ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי
ובכיי לא היה אלא דרך תפלה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו
וכי מתפלל על מת שיחיה וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכים על המתים
כי קטן הוא לא בן דעת ביבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה
בכייתו לתמוס אלא דרך צער ואבל ·· את בת שבע אשתו · עתה אמר אשתו כי כבר מת אוריה אבל
בתחלה אמר אשת אוריה לפי שאשת אוריה הייתה עד שמת · ומצאתי ספר אחר כתו' אשו
וקרי אשתו ובקשתי בספרים המדויקים ולא מצאתי כן ונסמכתי על המסורה שמצאתי שאמרו במסורה
ג' מלין קורין הני' ולא כתי' ומלבד זה אנו מוצאים אותם · ואם בדברי הספר הזה הם י"ג ויהיו עמם
הכתו' אשתו כי כמו אם היתה לו כמו שאמר הכתו' היחתה איש אש בחיקו וגו' · כן הבא אל אשת רעהו לא
ינקה כל הנוגע בה · ויבא אליה וישכב עמה · תכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה · ובדרש ויבא
אליה בא אליה בנעמה כי היתה נוגנה ומתאבלת לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי בן
על קיימה המלך יבזו אחיו אותו מפני שאמרתי אליך בעון המתחלה אמר לה דוד הא' מחל לי העון
והבן הראשון שיהיה לו המלך ימלוך אחרי כי כן שלח לי הא' ע"י הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה
לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלוך אחרי ·· ויקרא את שמו
שלמה כן כתי' וקרי ויקרא הכתו' אומ' כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר
עליו דוד ויהי עלי דבר יי' וגו' · כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפי' אמ'
ויש אומרים כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב · וקרי ויקרא בת שבע קראה שמו שלמה
כמו שאמר לה דוד בשם הנביא · ושמם וישלח ביד נתן הנביא למלכה המלכו למה קראה שמו שלמה
כי כן שלח אל ביד הנביא וכמו ויו' וישלח ג"ו תן אותה קפלה ונחמה לרוח קצפת בעבור כי קטנו ·
והוא שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה ושכתבו לפי שאמרו לו הנביא כי יי'
אהבו ·· עיר המלוכה · עיר שהמלך יושב בה · והיא נקראת עיר המים שבאותה העיר היו
המים ולא בשאר העיר שהיה · ושבבה העם ועיר המים זאת היתה בכל העיר האחרת לא בתוכה ובכל
זאת המלחמה עיר המים והאחרת נוחה לכבש שלא שלח לה ללכוד לכבוד דוד ·· עטרת מלכם
מלך בני עמון · ותהי על ראש דוד · העטיה הייתה למעלה ממראשותיו בשעת שהיה יושב על הכסא ·
כי אין היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רז"ל כי אבן יקרה היה בה אבן שוה ככר זהב היתה
והיה מעשיה אותה בצואר · ועוד אמר אבן יקרה שוה ככר זהב · ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו
העטרה כי לא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה אבן המושם שהייתה על ראשו · ורז"ל פי' עטרת
מלכם כמו מלכום שקוץ בני עמון ונעטרת אותו שקוץ היתה וזהו שאמר ותהי על ראש דוד ואיך
אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה · והנותן הוא והוא הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי
מן העמים שקיימו ואתי הנה עובר אחרים הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי
ישראלית היה לא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאמר כשבא אל דוד כשהיה בורח
מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש הנכון לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור

לדוד ומה שאמר ולהלחם אשר אתו בולגי ישראל היו כלם לא שהיו המגוררים בגת קודם שלקחה
דוד מיד פלשתים או אחר שלקחה · ואם תפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהיה
גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אנועך · כי אתה עתה שאמר לו שוב ושב עם המלך כי גוי אתה ·
וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה · פי' מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה גויה
כי כבר נתגיירה כמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי · ועוד אפי' לדבריהם כי העטרה היתה לע"ז וכי
חמד היה דוד המלבושה · אמר לאחר הדבר עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שהמלכה ואם לא
ולפי יכריתנו כי נכרי המבטל ע"ז אפי' על כרחו · אבל לדעת המפרשים לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם
דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה · וי"מ עטרת מלכם כפשוטו כלומר מלכיהון ·· וישם
במגרה ה' ונקר יתהון במגירין · המגרן אם יתגדל המשור על מניפו וכו' מדברי חז"ל ·
ונתם במגרה · ופי' ושם שם המשפטים במגרה · ובחריצי הברזל · עוד שישפטו אותם בהם והמגרה
הוא המשור · וחריצי הברזל כמו מורג חרוץ · ובמגזרות הברזל הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים ·
והעביר אותם במלבן · ר"ל שרפם במקום שאופין שם הלבנים וכן במלבן בבך ר"ל במקום המלך
ומלבן אחר כי התם וכן יבואו זה במקום זה כמו מוהו במותם · מוך ונוך · וי"ת והעביר אותם
במלכן ובגזר יתהון בשוקיא ר"ל שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים ·· לכל ערי בני עמון · לכל
אנשי ערי בני עמון כלומר לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשים את המשפט ·· אחות
יפה ושמה תמר · תמר בת מעכה יפת תואר היתה כמו שאמר ר"ל והראיה כי לא ימנעני ממך והיתה
אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה
כי התורה התירה זה בנגד יצר הרע כמו שאמרו והאית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו
קודם שנתגיירה לא ביאה ראשונה בלבד ואחר כך אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה
מדוד בביאה ראשונה בעודה גויה לפי היתה מותרת תמר לאמנון אע"פ שהיתה בת דוד כיון שבגיותה
נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום · ומה שאמר אמנון
תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי ·· להתחלות עד שהיה נראה חולה מרוב
חשקו בה · כי בתולה היא · לפי חשק בה חשק יותר חזק · ויש כי הוא טעם למעלה ויפלא בעיני אמנון
אע"פ שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה · כי לא היתה יוצאה
מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה · ויונדב היה חכם
ובעל תחבולות ויעץ לאמנון התחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ··
דל חלוש וכחוש ונעפנים · ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבורה
ובבקר היו לו פנים רעים · והתחל הראית עצמך חולה · והבריתי · ואוכלני · הבריה · המאכל · ולבב
לעיני שתי לביבות · הרגו והחלוש לעיני הרין חליבתא והחלוש ודוע בדברי ר"ל שחולטין הבצק במים
רותחין מאד ·· ותקח הבצק ותלוש · אמר הבצק עלשם סופו · כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק ·
וכן ונותני קמח · וכן אפיתי על גחליו לחם · ותקח המשרת ותצק לפניו · המשרת היא מחבת וכן דרך
ר"ל שעשתה לו מיני טגן והיא שמטגנין הבצק במחבת עם השמן ·· ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה · ובדברי
השנאה היתה גדה מאהבתו · כי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא
אותו עד מות עד שחשב להרגו · וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש
התוא נעשה בביתו רעה הבאה עליו חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך · וכן
בדבר אבשלום רעה וחרב הכל מרה כנגד מדה · ובדרש ומה היתה השנאה מאהבה ניתנה קושרת
לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה ·· אל אודות · על יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה

תהלת

בשאת חרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשו עמה כי אותה בסתר וזאת בגלוי · ויש לי עוד הוראות
ברזונין · והמעיל הזה עשוי כתבונת המעילים · כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הפנוי
כתונת · והיה זה המלבוש ידוע ביניהם ויונ׳ שתרג׳ כרדוט׳ כד תרג׳ מעיל בל כרדוטא ·· הלוך
וזעקה עבר במקום ביכוי כלומר הולכת וזועקת שכך הו׳ והלכת הילך וצוחת ואמרו רז״ל בקבלה
ביום כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בזה הוסיפו
על אחת כמה וכמה בבנות ... כך בפרוצות על אחת כמה וכמה · עמדו בית דינו של דוד וגזרו
ואסרו להתייחד עם הפנויה ·· האמינון דרך בזיון ושוממה הוי״ו ללא תוספת דבר כוי״ו וישא אברהם
את עיניו · ואמ״ז ל פי׳ זה והרוצין להם עם חסרון ענין הרוצה ופי׳ ושוממה עצבה ושוממה ··
וגוזזים מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזי צאנם וכן בנבל · עם אפרים סמוך
לארץ אפרים · וכן וישב יצחק עם באר לחי רואי · ולא נכבד עליך שלא נהיה כלנו עמך כבדות לב
ההוצאה · ולא רצה בקשה כמו ולא יוכל לבזביך ·· ויפרץ כמו הפרץ ויפצר · הלא הדבר הזאת פעמי
לענין גירוש וחזוק וכן הלא שלחתיך · הלא כי הוטיף ·· שומה פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה
בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו הכים עבותו זה תמיד אחותו · ויש אומ׳ בלשון אבשלום
סוכמתונא · וכן תרג׳ אשר שם לו בדרך כיכמון ליה · מדרך אחריו · זה העם היו בני המלך ושאר העם .
שנסו ובאו לירושלם · והצופה ראה אותם באים מדרך שאחרי ההר ועבר ההר ואתם נכנסו ... מרחוק
כמו והראוהו את הילד · ואולתו · ויאמר יונדב הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך
באו ·· אל תלמוד שהיה אבי אחיו · ויתאבל דוד היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שאמר אחר
כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור ·· ותכל דוד פי׳ כתרגו׳ ותחמידת נפשיה דדוד למיפק
על אבשלום ר״ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום ועוד הואיל לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחסם
ר״מ ב״ר ז״ל פי׳ ותכל מלחת דוד והוא פועל יוצא כלומר מלאתו עם אבשלום בקשת דוד מתלא עד שאמרה
דוד על אבשלום והמלוה שיצא אחריו אחר המכריו בעבורו ומה שאמר לצאת אל אבשלום ·· וידע
· יואב הכיר המלך דבריו וירא מאמור לו בפי׳ ושלח לו הדבר על ידי אשה ובמשל דברים וישלח יואב
תקועה אמר ר״ל חז״ל · שהיא תקועה מתנ׳ יונתן תרגם שרגילין בשמן חכמה מצויה בהן והיתה העיר
הזאת בתחומי אשר וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר״ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישראל היתה תקוע
לפי קורא אותה אלפא לשמן כמו שאמר משה לאשר והיתה העיר בחלקו של אשר דכתי׳ ביה וטובל
בשמן רגלו · שמושך שמן כמעין ·· את הדברים בפיה אמרו ואם הוא סדר את המשל בפיה
ומה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה מה שיאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע
תשובת המלך שישים בפיה כל הדברים לא כלל הדברים סדר לה ויש לפרש ג״כ כי הוא ספר לה
המעשה והיא תקנה המשל ·· ותאמר האשה התקועית אל המלך הנ׳ ואמרה אומר · לפי שאחר כן
אמר והשיעה הושיעה המלך ולא אמר והבאה אל המלך לפני הרג׳ והשאר הראשון אמת וא״ל לפי כן כי
והאמר הראשון לישבי השער אמרה אל המלך אני רוצה לדבר עם מעט לה לא ישמעו לך המלך
פי׳ מעט דברים עליו ומה שאמר כי יראוני העם · כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמעו דברי
ובשכבכם אמר הושיעה המלך בדרך הבוטחים ·· אבל אשה אלמנה אני כתרגו׳ בקושטא
ובעלי מית · אחר שאמרה אלמנה אני ידענוהו שמתה אישה למה אמרה וימת אישי לא כן
אמרה אני אשה אלמנה אין יתומים אבל עתה אחשוב שמתה אישי היום עם יהרגו בני הנשאר
לי ·· ויכו האחד את האחד · הכנוי גורם התמעה · וכן וישבו את טעמו · והמיתו הויתו להם ·
והגיעו להם · גם את היורש · כמו שמת היורש האחר זה רבוי גם · לבלתי שום לאישי שם ושארית
בני המשפחה מתכוונים שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסי
בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אע״פ שהרג את אחיו כי לא היו שם עדים כמו שאמר

הכתו' ואין תועיל בזכירתם ואין דין בני תקוע להם אלא לשמרים ולא לבד ואם תאמרו הם גואלי הדם ומה לבבם
ולא ילכו אחר הדין כי מבואר ית' חשש על ההרוג בשוגג שאין דינו תעקור לבני אדם אנופף אתו פן
ויליף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אין לבבם חם עליה אבל בואם להרוג את היורש
פרי שאריתו הם הנחלה ואני משאר בלא בן וכבו את גחלתי הנשארה לי אחרי מות אישי ובני האחד·
אצוה עליך · אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך · עלי אדוני המלך העון בהפוך רצה
לומר שלא שפכתה לכבוד המלך · כלומר עליך יהיה העון אם נבטח אני ובני עליך ולא ישמור אותם
ויהרגוהו בני המשפחה ·· המדבר אליך מבני המשפחה הביאו אותו אלי ואני אצוה לו ולא
יוסיף עוד לנגעת בך ואתו והבאתו והוה לו עוד מורך הקרוב והבאתיו בחוזק היה כי לנקבה
הוא המדבר אבל אותו והבאתו כנגד אחד מגבורי המלחמים אם · כי ● האשה לא היתה יכולה
להביאו אם לא עם אחד מגבורי המלך ·· יזכר נא המלך רצה לומר שיזכיר שבועה מפיו
אלא יותר בנה ולמה תמריבם גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם · ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר
ויהרגהו אבל אם ישבע המלך שלא ימות ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו · ויאמר דבר
כנען במלכא מה דכתי' בספר אורייתא ... לגסטה אורחא קדם גואל הדם לחבלא ·· כי
משערת בנך ארצה כתרגו' משערת רישך ·· תדבר נא אחרי אשר נתן לה מה ששאלה תמהנו
רצתה לשאול לו קצת הדברים בהרמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה ולמה חשבת כי לא תאמינו
שאתה נשבעת שלא יהרגו בני אבל יאמרו אם לדבר המלך הדבר הזה כאשם ובשוגג דבר אותו שאחרי
הוא אינו משיב את אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבעת הוא שזה שהרג אחיו לא
יומת ולא יורח ·· כי מות נמות כלנו סופינו למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי
השפכם במקום ההוא שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד להגוף מהדרך הטבע לא בתחיית
גם בתחיית המתים ולא ישא אלהים נפש שלא יביאנו מן הגוף כלומר לא ישא פני כל נפש כי כלנו ·
מתים ואין עלה אדם להרבות שפיכות דם שלא להמשכו כמו שיוכל ואם יהרוג אדם תקרובו לא כזה
המקום להרגו אם לא הרגו ברצון בעזים והגדולה וזהו שאמר וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו
נדח אלהים חשב מחשבות ואם מתפטרים לבלתי ידח הנודע ויש לפרש וחשב מחשבות על
המלך כלומר אחר כן הוא שכלנו סופינו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח
ואם כבר אחד לא יומתו שנים · ויש אלהים ביינה והוא הפסוק כן אחרי מותה באמת כתוב ...
למיתה בלא אפשר ויתכוון כן לא אפשר לאיינה דקושטא לקבלא מתון בשקר והמחשבו מחשב
בגולה לא להרג מיני בגולה ·· כי יראוני העם בדברי בו פי' אחר בתחלת הפרשה כי על נערי
המלך השומרים אותך · ופי' הנבון בעיני כי עלכלבני עירה אותה · כי הפחידוני העם שלא הועיל
צעקתי לפני המלך בדבר הזה · למנוחה שיניחני מהאגני · לשמוע הטוב והרע · כלומר שהשפט
ההולכת לפי מה שאמרנו · הוא יואב עמנו ודברו · אם אין להימין ולהשמאיל אף חסר יוד והוא כמו אש
וישבע ויחדיו כמו היש · וכן האיש בבית שלא שאות חסר הגלתאיתי ופי' הפסוק לגמרי ונתן אם יש לברות
יתין ולשמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאמרת אותו כי עבדך יואב צוני · ואם נפרש איש
בהשמטנו יהיה פירושו כן אם איש אחד צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים אלה לא באשר דבר
אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה מצוני · ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן המצלות
אשר צויתיך כאשר צויתיך · ויהיה מכל אשר דבר נקדי עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמהו
רבים במקרא להיות מה לא חסירה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו
בספר מכלל ·· לדעת את כל אשר בארץ בין בדבריך בין בדברים אחרים · הנה נא עשיתי
שאמעתני לדברי האשה המושרת לי בתחבולתיך · ובמחה הרויקת העלמתי כמו עשותי וקרי עשיתי
ופי' לא ואת הבקשה אתה עשות אתה הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום

לך השיבו בעצמך אל פניו · כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים · [illegible]
קרי והענין אחד הוא ·· וכאבשלום לא היה איש יפה [illegible] לסיפור [illegible] שמרד
באביו ספר מי גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו
וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומורד אולי [illegible] בלב המלך להמליך שלמה
אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל ·· ובגלחו אז"ל כי אבשלום נזיר עולם היה
כן היתה קבלה בידם · כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי
שערו להתגאות בו ולהתנאות · ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לקבלו היה מגלחו
אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו [illegible] כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי
חייו כשהכביד שערו מקל בתער [illegible] ויקרא המלך ימים לימים
ומשנה לשנה · כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו ·· באבן המלך [illegible]
[illegible] כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא המשקל [illegible] המקום [illegible]
וכן [illegible] · [illegible] על דרך [illegible]
[illegible] ויקרי הוא על דרך [illegible] והוא [illegible] לרבים [illegible] אחד [illegible]
[illegible] ·· ואם יש בי עון · כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותו [illegible]
אותה [illegible] ·· והשכים כן היה מנהגו בכל בקר ובקר על יד דרך השער על מקום
[illegible] דרך השער · [illegible] · [illegible] ורבים על מקום
[illegible] בקרב [illegible] · והרים [illegible]
לו כמו בו וכן לפניכם לחרב בחרב ·· ויהי מקץ ארבעים שנה · אז"ל ארבעים שנה [illegible]
ששאלו להם מלך כי שאל שמואל · ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו
הרי שלשה ושבעה ושלשים שמלך דוד הרי מ' כי בל"ח שלדוד מרד אבשלום · [illegible]
אבשלום [illegible] כי מקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד המלכות [illegible]
[illegible] ·· ואשלם את נדרי · אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור · כי [illegible]
הבמות היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אעפ"י שאהל מועד היה בגבעון [illegible]
[illegible] שהלך לחברון להקריב לפי שהיה [illegible] המקום [illegible]
ובדברי רז"ל [illegible] להקריב [illegible]
[illegible] ·· אם ישוב ישיבני · ישיב כתיב
וקרי ישוב [illegible] והוא המקור [illegible] ירושלם [illegible]
[illegible] · קרואים והולכים לתומם [illegible] בחברון [illegible] להקריב
קרבן [illegible] לתומם · [illegible]
[illegible] כי המלך [illegible] · [illegible] אנשים [illegible]
[illegible] לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים
[illegible] רז"ל קרואים והולכים לתומם
קרואים [illegible] והולכים לתומם [illegible] ·· מעירו מגילה [illegible] בחברון
[illegible] לאחיתופל [illegible] אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה
[illegible] ·· קומו ונברחה כי אם לא נהיה בעיר [illegible] ואם [illegible] העיר
[illegible] בעיר לא תהיה לנו פליטה [illegible] והכה את העיר · [illegible]
[illegible] העיר [illegible] · [illegible] אותנו
בעיר [illegible] · ועוד [illegible] את [illegible]
[illegible] ·· ברגליו [illegible] וכן וכל העם

אשר ברגליו · וכו' מהעיר · בית המרחק כפירושו באמרו רחוק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם ·
ובאמרו העבור שנראהו הכ"ל ישובו לו ירושלם · ועלתו שפירשו חותמו · על ידו כתוב לפניו כמו שאמ'
על פני המלך · וכל הכרתי וכל הפלתי הו' וכל קלניים · ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל וה"ל
פי' אלו אורים ותומים · ומלת כלקשה לפירושם · וכל הגתים · אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי ·
גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד ואמו שאמר אשר באו
ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך יי' אותך לרגלי בעבורי ובכר פי' עוד לתועלה בעבין הגתים
בבכר עבודת העלבם · וה' ברגלותי עתניה · ר"ל עם אתי הגתי ואעפ"י שלא נזכר יודע כי אתי הגתי
היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו שוב ושב עם המלך
פי' עם אבשלום המלך שמלך ושם לו המלוכה כי נכרי אתה לפי שמתגורר בגת יתנים מצים
ואולי גולה אתה ועתה גלת המקרוב כי נכרי אתה עדין וגולה אתה איך אניעך עמנו · ופי' גולה
ממקום למקום כמו זה וכן ויגלם אל מנחת · ומלת למקומך כמו עם ישוב שנזכר כמו אתה
שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלם כי שם בא לשבת כשבא מגת · ובענין הזה
הו' שלא שלא הדביקו עם שוב שלא הוסיף בו ואתה ואף גלי אתה מיגל לך למקומך · · אניעך
כתו' בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד שלא שזה מן הקל וזה מן הכבד · ואני הולך על אשר אני הולך
על כמו על והתפלל על יי' אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה ואנה
פי' שלא אדע אנה ואנה אני הולך לטהר רגלים ולא ידעו לאן אנה אני הולך · את אחיך עמך חם
הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת חסד ואמת אני המחזיר לך חסד ואמת על מה שעשית
ואני מכיר כי לבך טוב עמדי · ויען אתי את המלך ויאמר חי יי' וחי אדוני המלך כי אם
במקום · אם כתי' ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה כתי' ולא קורין
או קורין ולא כתיבין וכן קרי וכתי' נראה כי בגלות הראשונה אבדו הספרים ונטלטלו ,
והחכמים · ויענו המקרא מהם ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת
בספרים המעצבים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור
כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים · ·
וכל הארץ בוכים · פי' וכל אנשי הארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה · על פני דרך את המדבר
כתוב אל המדבר וכן והראה את הכהן · כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה עם כלומר
שלא עברו דרך הנחל · או פי' וכל העם הם עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר ו
וכלם מגמות פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמה בערבות המדבר · והמדבר
יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר · לפי שהם ידעו כבשים כדברם · כעדר
בתוך הדברו · והוא מתרגו' וינהג ויבא המקום שמרעה נוהג שם המקנה · · ויצקו כמו
ויעמידו · וכן ויציקום לפני יי' · ויעל אביתר · לפי פשטו הכתו' ידאה כי פי' ויעל אביתר
נהלך לצד אחר עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אמר רז"ל
קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולה והכניסו צדוק הכהן שנ' ויאמר
המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר · ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים
ולא נענה ושאל צדוק ונענה · כמו שפי' בספר יהושע כי השואל באורים ותומים
רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוון והשיב המלך עם מה שהיה נראה לו באורים ותומים
כמו שפי' בספר שופטים · וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע
זמן הקללה שקלל הקב"ה ידע כלו ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק
מזרע פינחס ובמיתתו בו ברכה שברכו הקב"ה כמו שכתו' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית

כהונת

כהונת עולם · אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין עד שהמליכו לכהן גדול עד יום המלך שלמה כי
שמשחוהו כמו שכתו' וימשחו ליי' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקבלה היתה תלויה עד המלך שלמה כמו
שכת' ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכהו' אורים ותומים עד המשכן · והמעון הוא בית המקדש
ובית המקדש לא נבנה עד המלך שלמה · והראני אותו ואת נוהו · הבית שיהיה שם הארון · ופי' אותו
שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונש עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו
מאשמה ואינו רואהו · ויו"ת ויחזינני קדמוהי בבית מקדשיה · הנני כלומר אקבל גזרותיו באהבה ··
הרואה אתה · אם רואה אתה בעיניך כלומר בשכלך ויו"ת חזויא את שוב תוב לקרתא כלומר
ובינה אתה שראה שמרחת עליו רוח הקדש וכנגד אותו היום באורים ותומים ואמר גם הוא שתשוב
העיר ותודיעני מאשר כל דבר ·· בעברות המדבר כן כתי' וקרי בערבות · ופירוש הכתו' בעבר
מלקדרון · ופי' הקרי כתרגו' במישרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב · במעלה
הזיתים כתרגו' במסקנא דטור זיתיא · ועלה שם להשתחוות לי"י משם כי מהר הזיתים יראה את מקום
בית המקדש ואע"פ שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא
לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה ואע"פ שגבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יהיה
בית אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד ויש כי מהר הזיתים היה רואה האהל שהיה
בו הארון ·· ודוד הגיד לאמר חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד ה/
השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמר ליוסף עד הראש
ראש ההרים וכן תרגו' עד ריש טורא אתר דסגיד שם · שהיה רצונו שישתחוה שם כמו
שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נראה משם מקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב
עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו ·· חושי הארכי על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר
בנחלת בני יוסף על גבול הארכי עטרות קרוע כתנתו כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם
יחסרו את השמוש כי בלא חסרון היה משפט פא הפועל בשוא כדרך הסמוכים והיית עלי
למשא כמו אחר לבדו והוא עין הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לבד ולא
תוסיף משא בהם · ותן העיר תוספל בעצתך ·· עבדך אני המלך אהיה מהיום ואילך אהיה
עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי"ו ואני נוספת כוי"ו ויאמר אברהם את
עיניו · ואולמה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון המשנה בפה ·· רעה דוד תרגום ·
שושבינית דדוד כלומר אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובגלל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספר
ערי דוד וחושי הארכי ריע המלך יבא ירושלם · כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס
ירושלם ·· מאתים לחם כת' הפסוק תרגו' מאה גרוצין דלחם ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה
תאנין דבלתא ונבל חמרא ופי' ומאה תאנין דבלתא מאה לנגדו' של תאנים יבשים ונקרא דבלת
שמדבקין הרבה מן התאנים יחד ועושין אותם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים ·· לבית
המלך לרכוב לבני המלך כי לא הניח אחד מהם עד עשר פלגשים לשמור הבית ולא
לקחו בצאתם מרכבה לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמר להם קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת ··
וללחם והקיץ כן כתי' בלמ"ד ואינה נקראת וכבר הזכרנו דעתנו במלות האלה ובמסורת והלמ"ד
הכתובה אין להם טעם בשמוש היא כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכו לאבשלום לאמות חמש והמוני
להם ואמר והקיץ ובדלו המעוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם · בחורים עיר מבני
בנימן ונקראת בדברי הימים עלמת וכתי' עלמת ועלמות ובחורים אחד הוא ויסקל באבנים
השלי' באבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבנים ואינו הפך הקל כמו שכתו' ר' יונה כי פי' סקלו
מאבן סקלו המסילה מאבנים שהשליכו שם מפני הטיט והמריצו הוא מכשול הדרכים וזהו שאמר
הרימו מכשול מדרך עמי ושם האבן במקום צ"ת כמו מקומו בלא או תהיה ההם במשמעה

ויהיה פי׳ מקלו המעלה ומגבי גדולות·· מימינו ומשמאלו · כל העם והגבורים שהיו מימין דוד
ומשמאלו היה מסקל באבנים · איש הדמים הנ׳ גבר דקטיל קטול · ור״ל שהשיבו בדמי איש בשת
ובדמי אבנר וזהו שאמר לו השיב עליך ה׳ כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלו׳ הרוגי ביתו
ומלכת תחתיו · ואת כל דמי בית שאול כל חוטי בית שאול ·· כי יקלל כן כתי׳ וקרי כה ושניהם
קרובים בענין ופי׳ ה׳ כתי׳ בוי״ו וקרי בלא וי״ו ה׳ אמר לו כשואל לו קלל את דוד כי הוא רצה בקללות
זה · ואפי׳ הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוני אולי יראה בעיני כמו בעניי שאני
בו · וכן בדברי ז״ל מענין על ברכה וברכה כמו מענין ואת ברעת עיני והכתוב הוא בעניי כלומר
בענייני ·· תחת קללתו כתי׳ ביו״ד וקרי בוי״ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול ·
וכן בבית הכפלתי שמעתי את תפלתך · באבנים לעומתו כי לא היו משליכים אותו האבנים והעפר
כי מרחוק היה מכהו ולא לעומתו היה מסקל ועפר בעפר הכפל לחזק הענין כי ירי היה לו מאמר
ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו ומקרקר קיר והשרש שרשיה ·· וינפש שם בבחורים כמו
שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים · לא אהיה כתי׳ בלא וקרי בוי״ו ופי׳ הפסוק דרך תמיהה
וקרי כמשמעו והשניה והטענה השנית למה באתי אליך למה אני אעבד כלומר תמשני פנים היה
תמיד שלי לבא אליך · ויטו לאבשלום האהל · הטו לו אהלים על הגג שיבוא שם הפלגשים וישכב אבשלום
עמהן תוך האהלים וזהו לעיני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהם בסתר תוך האהלים · ותרגו׳ ונגדו
לאבשלום קנופין על איגרא ·· כאשר ישאל איש בדבר האלהים איש קרי ולא כתי׳ והכתו׳ ר״ל על
דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ
היה לדוד כמו שאמר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ
בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ הגון ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד להבת על
חבירו כמו גם באבנים גם בקרבים קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד ·
ובדרש איש קרי ולא כתי׳ לאהיה איש לא תמלך · גם לאבשלום ואעפ״י שזה היתה עצתו תחילה ל
לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואעפ״י שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר
אתו ויענו כי לא יעשה עוד אביו שלום עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נבונה ואלו נעשתה
היה מתגבר דברו לא שהקב״ה צוה להפר העצה ·· שנים עשר אלף · אלף מכל שבט ושבט ·
במות הכל · כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם · ות״י כד יתיבון
כלהון ·· האיש אשר אתה מבקש אחד אשר תהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו
שאמר והכיתי את המלך לבדו · ות״י בתר דיתקטל גברא דאת בעי · ואמרו כי השנאה הגדולה הזאת
שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו שאמ׳ אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך
דוד מפני המעשה שעשה בבת שבע · ואמרו כי בת שבע היתה בתו של אחיתופל · כתי׳ הלא
זאת בת שבע בת אליעם · וכתי׳ אליעם בן אחיתופל הגילוני · בפעם הזאת אעפ״י שכל עצותיו שנותן
בפנים הזה חטא בעצתו · כדוב שכול שהוא מר נפש כשהורגו לו גוריו והוא נלחם עם אדם אשר
ויעלם בחזקה ובמרירות לב ·· ולא ילין את העם · כי הוא איש יודע מלחמה וירא שמא יפגע
עליו פתאום ולא ילין את העם כמו עם העם לא יחבא באחת הפחתים ולא ידעו העם מקומו אם
כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה · באחת הפחתים
זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר ואל הפחת הגדול ומפחת
הוא חפירה · ותרגו׳ בחד מן קומציא · כמו חופר גומץ · או באחת המקומות שיוכל להחבא שם ·
ושמע השומע כי המלחמה הנעשית בלילה לא יבחין אדם בין המערכה זו למערכה אחרת
אשר בנגדה והראשונים מעט שנים עשר אלף שיפלו מן חיל דוד וחיל דוד נשארים ועומדי׳
על עמדם ויחתו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מעט

אנים עשר אלף מהבחורים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ,
ונלחמים בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום וקם הם המנוצחים
כי לא יבחנו בלילה ·· והוא גם בן חיל פי' והוא אחיתפל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא י"ב
אלף איש שהוא בן חיל ולבו כלב האריה אשר כמו כי אלא ימס כי כפי לגבורתו הוא מדבר · כלומ'
אפי' אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס מקול השמועה שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים
וימס לבבו לא יעצתי שתהיה המלחמה ביום וביעצתי כל ישראל שיאספו עליך ועד באר שבע
ובגלוי תהיה המלחמה ופניך הולכים בקרב אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך
הוא עם י"ב אלף איש והמלך יהיה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו · כי טוב
שתלך אתה במלחמה · כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה · ופי' ופניך הולכים ב'
בקרב · שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך · וכן אם אין פניך הולכים · ואמרו כנוי
הליכה בפנים כי בהם השמירה והשגחה כאשר ילך האדם ויה' ואת תהי אזיל בריש כלנא ·
באחת מן המקומות כמו באחת צריו וקרי באחד גבולי · כאשר יפול הטל · שמכסה כל פני האדמה
כן נחנה עליו · ולא נותר בו כמו ולא יותר בו עבד במקום עתיד ורבים במותו ·· והשיאו אליך
גזרתו · אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפי' ויהיו חבלים אל העיר לתשבה ולסחבה עד הנחל
· וכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפי' אבן אחת ורצה שאמר אותן ונגד עיר שהיא לשון
נקבה אותו אמר על המגדל שהיה בתוך העיר כלומר אפי' יהיה המגדל עוז בתוך העיר שיאסוף
אות הכל יסחבו העיר והמגדל · ויה' והשיאו ויתכנשו כל ישראל על קריה ההיא ויקפונה משריין
ונגרר יתה וית מגדלה וניריכה לנחלא עד דלא ישתאר תמן אבנא · ותרגם חבלים משריין כמו
חבל נביאים או כמו על חבלי הצאים אשר במחנה · שלחו לפניכם יהונתן ואחימעץ שהיו
חוץ לעיר ·· והגידו על ידיהם הגידו לדוד · העבר את הירדן פן יבולע המלך · פן ישחת · כמו
אם יבלעו ממקומו · כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי יש
מעצתו אולי יתהפך דעתם צריך לעבור אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שתעבור
עם לא עבור הלילה הירדן · ויה' פן יבולע דילמא יתהני למלכא ולא ידעתי דעתו ·· בעין רוגל
ת"י בעין קצרא · וקצרא הוא הכובס ובענין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי
שמכבסין הבגדים ברגליו ·· והלכה השפחה של בית צדוק הכהן לעין רוגל למקום שהיה שם
יהונתן ואחימעץ והגידה להם אותם ילכו ויגידו לדוד הדברים שאמר חושי · על פני הבאר כמו
על פי הבאר · וכת"י על פומא דבירא · והוא מין שלשה דסבירין פי וקורין פני והענין אחד
כי פי הבאר הוא פניו ·· הריפות החטים המכותשים יקראו ריפות וכן במכתש הריפות בעלי · והוא
מן עתידי שהם ירופפו ויה' הריפות דקילן · מיכל חטים אין לו חבר · ולפי ענינו פלג
מים · ויה' עבר ורדפם · על ביתו על עירו · יש ספרים על עירו · ובספר מוגה על עירו · ויצו על ביתו
כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מאשר ביתו ונחלתו · ויחנק בחמלתו
עצמו הוא ולא המיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו
ביד דוד · ועמשא בן איש ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש · כלומר לאיש טוב · וירא
אלהים · וכן כלם · אנשים אנשי גדולים · יתרא הישראלי ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל
היה שגר בארץ ישמעאל · ישמעאלי על הגירות ישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי
לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רודף לפסול את דוד מהמלכות לפי שבא מרות המואביה
עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו
של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מצאו כתוב על דבר אשר לא קדמו איש
כדרכו לקדם נאה אין דרכה לקדם ·· אשר בא אל אביגל בת נחש · הוא ישי אבי דוד ושני

שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אמר שבא עליה קודם
שישאנה וילדה לעמשא לפי אמרו אשר בא ולא אמר לקח כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו צפעונים
שהרגו באומות העולם וכן כתוב כי משרש נחש יצא צפע · כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע
והוא חזקיהו ·· ושובי בן נחש מרבת בני עמון ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה
דוד והדרש שאמרו כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכלאם
אשר ברבת ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הביש את עבדיו · ואפשר כי
עמיר והחיהו · הגלעדי מרוגלים מארץ הגלעד היה מעיר מעיר שנקראת רוגלים ·· משכב
וספות · כלי שופכין המעכו לויים משכב לשון שפיכה וכן ומעל שכבת הטל ונבלי שמים מי
ישכיב · ויות מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה · ויות מכבין · פי' קרינון · ותרגו
ותרדויים ובבכתם וכן בדברי רז"ל המכתן כבכתי לבתי · ופי' וספות כמו מזרקים · וכן מן הכס
אשר בסף · ויות וקולין · וכן המסתפים בירמיה ויתקוליא והדגים וכמה על שפתה וקולתא וקלי
הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים · והסמוך לעדשים הוא קלי ממיני קטניות כבר הלוה ממניינו ·
ושפות בקר ה' וגבנין דתורין · וקראו הגבינה שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו ·
רעב אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות · כי לא הוציאו עמהם ספוקם מירושלם
כי בחפזון יצאו וברחו · ועיף מן הדרך וכן אמר במעלה עיפים וינפש שם · ורז"ל דרשו עיף מרציחה
וצמא כי במדבר שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצאו שם מים ברוב · לא ישימו
אלינו לב · אם ננוס לפניהם או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב לא עליך כלומר לא
יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן יעצם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי
את המלך לבדו כי כל המחשבות עליך · ואפי' יהיו עתה כמונו עשרה אלפים לא ישימו לב אם
ינצחונו לא לך לבדך ישימו לב כי עליך לבם · ועתה טוב הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו
נעזרך ובתפלתך · ויות ואתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפי' צריך שנשמור אותך
מלצאת למלחמה והיה לנו מעיר לעזור · ויות כי עתה כמונו עשר' אלפים אחר כמו אתה יכול
למיקעד כותנא עשרה אלפין והכר' כי תהיה לנו אחרי הכלי נעלם מן קרוא למיקעד ז"ל · ויתר
תעזרנו אתה בתפלתך בעיר מחנה שיהיו עמנו כמונו עשרת אלפים עוד ויתר תעזרנו אתה
בתפלתך · וכתי' לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מבואר · והכתי' מבנין הפעיל להעזיר
לשלשי פי' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו ·· אל יד השער
ל מקום המושבה בשער העיר העיר מחנים · וכל העם יצאו · יצאו לפניו למאות ולאלפים · לאט
לו לנער לאבשלום · אם תפגעו בו במלחמה לאט לו בעבורי
כי תרגם שהרגע לי אמר לרחם · ופי' לאט בנחת כלומר לא תהרגוהו שלא יראה בדעתו
ראוי שתמרו לו בעבורי ·· את כל השרים אעפ' שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי · כן
עוד צוה שרי האלפים ושרי המאות לפי' שהמנו בכל העם · ביער אפרים · ופי' תמנין היה לבני אפרים
יער העובר לירדן · פי' רז"ל לפי שהמנשה תקנות שתקן יהושע אחת מהם היא שיהיו מרעין בהמותיהם
בחורשין · כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר · ונחלת בני
אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתו' בספר יהושע ולא נחלתם היה מעבר לירדן
ועבר הירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירין בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותם באותו יער
לפי היה נקרא על שמם יער אפרים · ואמרו שלך המגפה הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך
ע"פ ה' ובפי שהחזיקו יד בבן המורד בו ·· נפוצת הכתי' נפצות לשון רבות וקרי נפצת
לשון יחידה · והכתי' אותו על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער
והקרי אותו בכלל על המלחמה ·· וירב היער ה' ואסגיאת חיות חורשא למקטל בעמא · ויתכן

לפרש

לפרש היער עצמו · שהיו נפוצים ונפלצים בענפי היער בפרחס ·· ויקרא אבשלום כתרגו' ואיתערעו ·
שובך האלה · סובכת הענף המסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שער
רב · ואחז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו · עשרה כסף כתרגו' עשרין סלעין דכסף ולא אנכי
שוקל על כפי · ולא כתי' כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אומר שהיית נותן לי עשרה
כסף · והקרי הוא ולו כלומר אפי' הייתי מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה
לא אשלח ידי אל בן המלך שאמרו מי בנער · מי יגע בנער כלומר שאמרו שלא יגע אדם בו · או עשיתי
בנפשו שקר · בנפשו כתי' פי' בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו
כי המלך צוה עליו ופי' או הנאמ' שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר
לפני ידיעתו כי כל דבר לא יכחד מן המלך ואתה תתיצב מנגד שלא תושיענו מיד המלך ·· לא
כן אוחילה · לא טוב שאוחיל אותך ואדבר אליך שתלך והכיתו אני אלך · שלשה שבטים ויתקעם
ואחז"ל לפי שגנב שלשה לבבות לב אביו ולב ב"ד ולב אנשי ישראל לפי' נתנו בו ג' שבטים ·
ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפי' נתנו בו עשר נבליות עשר נערי יואב · ולב ב"ד שאמר על
המאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי המאתים ראשי סנהדרין היו ·· עודנו חי בלב
האלה שנים בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פי' תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו
בלב האלה על דרך אבה ברזל ובקיר · ואכנו נא בחנית ובארץ · ופי' בלב האלה באמצע האלה כמו
עד לב השמים · ופי' ועודנו חי אחר שתקע בלבו שלשה השבטים עדין היה חי על כן הכוהו עשר נערי
יואב על שהמיתוהו · ויסובו · עמלו וקציבין להכותו ·· מרדוף העם בחוזק שלא כמנהג ומעוהו
מרדוף אחרי דוד · מעצבך ומרגזך · אל הפחת הגדול · חפירה גדולה שהיתה ביער · ומאמר אמר
הגאי לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הציבו הגל הגדול ··
לאהלו חסר כתי' בלא יו"ד הרבים · ויש בו דרש לפי שאין נבלתים מן המרד שעשו לא התחברו
יחד אלא כל אחד נס לאהלו · ואבשלום לקח פי' לקח זאת המצבה בעצמו להזכיר את שמו
וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נאמר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו
בזה המקום כי לכך נתכון הוא שהציב שם המצבה · בחיין · ויצב לו בחייו חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו ·
שזכרנו וכמוהו רבים · ויש בו דרש · חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי
אביו לפי' חסר יו"ד שהוא בחשבון עשרה · כי אמר אין לי בן · ולמעלה כתי' ויולדו לאבשלום שלשה
בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפי' עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרי'
יד אבשלום · ויד פי' מקום וכמוהו רבים ובדברי רז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון
למלכות ומהם אמרו גמירי שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן לירשו והוא שרף
תבואתו של יואב וית"ל ליה בר קיים בדיל לאדכרא ית שמי ·· ובשרת ביום אחר השמועה
אחרת שהזכרתן לישראל כי זאת השמועה לא תהיה שלמה בעיני המלך על אשר מת בנו ··
כי על כן בן המלך מת · כן קרי ולא כתי' והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך
מת אין אתה ראוי לבשר · ויש בו דרש כי על כן ועל אשר מת שהמיר באביו ·· לכושי
מבני כוש היה ונתגייר · או אפשר שהיה ישראל והוא שחור ככושי לפי' היו קוראין אותו כושי
ולך אין בשורה מוצאת תי' ולך אין בשורה מתיחסת כלומר למה אתה רוצה לבשר לא לך יהיה
שכר מוצאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו ויתיצבו בני אהרן ·· ויהי מה יהיה
מה שיהיה על כל פנים ארוץ · וכן ויעבר עלי מה · מה שיעבור אני חושש · בין שני השערים ·
שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים מהשער ובין שני השערים היה מקום ישיבה כמו
זה למעלה אל גג השער ·· ואל בשורה מוצאה כמו ובבשורה וכן ולאהרן כמו ובאהרן · סיני ·
המספר את האנשים ומיגרם בירך ואפשר כי בית באגוני המלך עומד במקום שנים · לשלח את

עבד המלך יואב · לשלוח יואב את עבד המלך כלומ׳ ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה מעשה ל
יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי ואת עבדך אותי על עבדתו ומפני המהירות יואב
לשלוח אותו לא התבוננתי לדעת מה · על עליית השער בשער העיר היה עליה על השער
ועל גג אותה עליה היה עומד הצופה כמו שאמר ותעלה על גג השער ·· בני בני כן דרך ה
הבוכים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה · ובדרש שמונה פעמים · בשבעה פעמים
העלהו מז׳ מדורי גיהנם · ובשמיני הביאתיו לגן עדן · נעשה נפעל · בדבר כי הוא פתח ·· לאט
כתרגו׳ כריך כן דרך האבלים להתעטף · כי הגדה · בלומ׳ בזה הדבר שאתה עושה בשו אתה
מגיד ואומ׳ לכל כי אין לך שרים · ושר הוא׳ כי הוא כלו קמוץ · כי אינך יוצא · כי אם אינך יוצא
לך אתה פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי״ו וכן ורעה עינך ·· נדון נשפטים זה עם זה ·
ומתוכחים להשיב את המלך · ופי׳ מתוכחין מעל אבשלום שלא יהיה עלינו ובנגדו למלכים
עמו ופי׳ מלכות אבשלום · אחר אותם תכלית הדברים שלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברים
תלמ כפי תשליח בדבר כל ישראל · אל המלך אל ביתו · על ידי שלוחים וספרים להשיבו ובעבור
את הפסוק בין הדברים ודבר כל ישראל בא ·· תאמרו · חסר למ וכן אשר ימרוך למזמה · תחת
יואב כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו ·· ויט את
לבב כל איש יהודה · עמשא הטה את לבב כל איש יהודה · ויו״ד שהרג ואיתפני כמו שהיה קורא
אותו נוטה בדברי דוד והעשירה הנטילה עליו שהוא בפתח ויו״ד ובעבור כי שנים הם בפתח ויט
לבו חסר · וזה וצלחו כמו ועברו · ופי׳ ובאו והרג בל המעברות על מעברתא · אופי ובקעו ובקעו
פן יצלח באש בית יוסף ופי׳ ויבקעו עבדי נוחלה וצלח ותגבני ועלתא כלומ׳ עברו ברגליהם כי
היה מקום בירדן במעברות שהיו עוברים שם ברגל ·· לפני המלך לבא לפני המלך · ועברה
העברה · לעבור כמו להעביר · וכן לשתות המנוגנה כמו להשתות · ופי׳ העברה הספינה ל
אשעברים בה את הירדן ולפי׳ נקראת עברה · את בית המלך · הנשים והקטנים שלא היו יכולין
לעבור ברגליהם · ויש לפרש שם בחבורת האנשים ופי׳ כמשמעו המגיזתא ואפשר שהוא קרא
הספינה העוברת המגיזתא · וכן הוא ולפי׳ הרג׳ ועברה ועברו ·· בעברו בירדן כשבא המלך
לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו · לבל בית יוסף לפי שהיה משבט
בנימן ושבט בנימן ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש · ויש בו דרש אמר לו
שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני
אתה טובה · ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתו׳ אולי יחנן יי׳ צבאות
שארית יוסף · וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף · אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו
אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם
אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך באחד ומשלימין לך ·· התחת זאת · אם בעבור ההכנעה
הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקילל את משיח יי׳ ··
ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו כתרגו׳ ולא שטף רגליה ולא ספר שפוותיה בלומ׳ לא רחץ
אפי׳ רגליו ואין צריך לומ׳ כל גופו ולא גלח אפי׳ שפמו והוא השער שעל השפה · כי בא
ירושלם לקראת המלך · פי׳ כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבשת לקראתו · ובא שדבר עמו
במקום שנים · עבדי רמני שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור
ובתוך כך הלך הוא ורכב עליה אתון היתה וחמור כולל זכר ונקבה ·· וירגל בעבדך ענין
רכילות וכן ומן הקל לא רגל על לשונו · ומה יש לי עוד צדקה מה לי לבקש עוד ממך
צדקה שתעשה עמי ולזעוק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך ·· תחלקו

אזה

את השדה · השדה כולל לכל הנחלה ודברי רז"ל בשעה שאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה · יצאת בת
קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות · כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל צדקות
מפיבשת לפניו ואמ' לו למה תדבר עוד דבריך והכתו' מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו
ואת בגדיו לא כבס ·· לשלחו את בירדן כתרגו' ללוויתיה ית ירדנא וכתו' בירדן וקרי הירדן ושניהם
קרובין בשבתו במחנים אמרו כישיבתו במחנים · וחסרה הפעל מן השם כמו שחסר מן המקור
בשבתו ·· כמעט יעבור · תעבור מעט מעט עמך מן הירדן ואלך ואחר כך אשוב לעירי · ישב
נא אחר שתעבור עמך הרבה שאשוב בעירי עם קבר אבי ואמי אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי
ואמי · ויעברו כן כתו' וקרי העבירו ושניהם קרובים · וחצי עם ישראל קצתם עם ישראל שהרי אמ' אחר
כן וכל ישראל באים אל המלך ואם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו
בין בני יהודה שעברו עמו בבריחו ואלף איש שעברו עם שמעי בן גרא הבנימיני ולשון
חצי המחצה והמחצית אינו אלא חילוק החלק והכלל פעמים הוא חלק בחלק בשוה וזהו
ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש · וכן אותו עד צואר יחצה והצואר אינו חצי
הגוף בשוה המקום ומעלה ולא קצת מעט מהגוף ·· גנבוך שהעבירוך בסתר להשיבך אל
המלכות בלא רשותינו · ותמהים כאלו אין אנו רוצים במלכותך ואנו אנו רוצים אותם לא לבזותינו
עמו · וכל אנשי דוד עמו · כמו וכל אנשיך עמך · כי עמו היו הגבורים וכרתי ופלתי ואת יפתח ואת שמואל
כלו אתו ואתו ·· אם נשאת מנחה כמו וישא משאת והוא שם בשקל ונשאת על המלך עשר ידות לפי
שהן עשרה שבטים כי בנימן נמנה עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימן עם שמעי העבירו את המלך
את הירדן וגם בדוד אני ממך כתרגו' ואף בדוד אנא רעינא ממך · בכורי אנחנו שהוא המשובח בכן אני
רואה בו יותר המלך · ויקש דבר איש יהודה · קשה דברים וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש
יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפי חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי
כשתקע בשופר ואמ' איש לאהליו ישראל ·· ואליהם לא בא · נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות
היו לו לא שבא איש יצרו מהם המותרת מה שהשביע יצרו מה שהיה אסור לו מענג עמה יצרו
מעמה שהיה מותר לו · ומהם אמרו אסורות היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו המלך
אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך ·· צרורות קשורות
שלא היה עוד היתר · ויהון נטירין וכן תרג' צור התעודה טר · עד יום מותן כתרגו' ומתקריין עד
יום מותהון ארמלן בצלחיון קיים ·· הזעק לי · אסוף לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי
שלשת ימים · עד ג' ימים תאסוף לי ואתה פה עמוד כלומר שתשוב עמהם ועמו היה למנות
שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפי הרגו ·· וייחר מן המועד כתי' ביוד
וקרי בוי"ו והכתו' הוא מבנין הפעי' מן הקל מאותן שפאיהם יו"ד כמו מן ייטב וייטב והקרי הוא מאותן
שפאיהן וי"ו והוא בשקל ויוסף עוד דוד ופי' אחר שלא בא לשלשת הימים שהשוה דוד שלא בא
אתו לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמ' ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו
מפני שהרג אבשלום ·· ירע לנו שבע בן בכרי פועל עתיד ופי' ירע לנו דבר שבע בן בכרי
או יהיה פועל · וכן עבדי אדוניך · עם יואב אתו וקרא אחיו כי גדול היה ונכבד מעמו וזהו
שאמ' ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחריהן לא שאבישי יצא ברשותו ·· פן מצא
לו כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכמו' כי מלת יעשה · והציל עינינו יסיר ראותינו
ושמתינו שלא נדע באי זה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פי' תצחתינו והשגחתנו
שאיתי בוטח כי שלבנו על המלכות והנה עתה הלכו אחרי ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות
יהיה לו פנאי להמשיך לב ישראל אליו ובפרטים אנו צריכים למהר לרדוף אחריו ולהרגו ויו"ת והציל עינינו
מעק לנו והכרתי והפלתי כבר פירשנוהו ·· עם האבן סמוך לה וכן עם באר לחי רואי חגר

תרגו' לבושו וי"ו תרגו' נוספת כוי"ו ועלו בה וסמך תרגו' על לבושו ולבוש הוא שם כולל ותרגו' פורש לאחד
מן הלבושים ידוע שאלה הכוונה וי"ת אסיר מזרזיה לבושוהי·· מצמדת דבוקה בתערה והוא תיק
החרב והוא יצא ותפל יצא מהמקום שהיה בו כמו הנדן הגדולה או מעמעון העיר ובצאתו נפלה החרב
מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא יבין עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחזו בזקנו
ביד ימינו לנשק לו ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב שלא שמר עצמו מן החרב·· עמד עליו [illegible]
העם שלא יעמדו על החלל ולא ילכו אחרי יואב· וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזכרתו לאנשים
העם שהיו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראהו העוברים·· כאשר הוגה הוסר
שורשו הגה על דעת א"א ז"ל והוא מן שלא נזכר פעלו מן המרובע· ומעניינו ומשרשו הגה ברוחו
הקשה הגו סיגים ועל דעת ר' יהודה ור' יונה שרשו יגה והוא מבנין הפעיל משפטו בהשלותו
היגה בשקל הגלה· ויעבר שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי
ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה· ויש לפרש ויעבר על יואב· אבלה ובית המעכה· שני מקומות
סמוכין היו ואחר שבאו באבלה בית המעכה נראה כי היו אבל אחד· וזה היה סמוך לבית המעכה
והיו סומכין אותו עליו· וכל הברים מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואת
כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה·· ויקלהו כן
כתי' וקרי ויקהלו ושניהם אחד כי מלים שוים בהם באותיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב
שלמה ושמלה קהלת להקית ונראה יותר קהלת והקרי הוא נעצא והעצור·· ויבאו אף אחריו פי'
אחרי יואב ובאחרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה וכראותם כי רדפו יואב ואנשיו
אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים
גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי· סוללה· כתרגו' מליתא· והוא תל עפר ובדברי רז"ל מוליא
בריתא· ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומה··
ותעמוד בחיל עמידת העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם עוד להפיל
החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא פי' בחיל החפירה כתרגו' בגיא בחלתא
ופי' אחר שכשפכו הסוללה וסתמו החפירה עמדו אנשי המלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפילה
בכלי המנפץ האבנים להפיל החומה וי"ת מחבלין לחבלא שורא· ועקפא מעריין·· משחיתים משחיתים
בהם בלומ' חושבין ומתכוונים איך יפילו החומה·· ותקרא אשה חכמה· בראש תוי' היתה
תוכן בלומ' המו דברי תורה כאן שאין ויודעין אותן אני שמעתי דבר זה ומעשה רבי כשהיו באים
להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום·· שלמי אמוני ישראל אני השלמתי מנין שמנין עליו
נגלה ארונו של יוסף למעשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי· והמעשה הוא· אם תאריכו ימים כל כך
סרח בת אשר אף על פי שראינו שהאריכה ימים רבים שהיו נמנית עם באי הארץ מצאוה ונמנית
עם באי הארץ והיו שנותיה לא פחות מ"ב שנה·· דבר ידברו בראשונה שמעתי שהיו המצרים
בראשונה וכן תרגמו עוון· בלומ' מאז ועד עתה כן שמענו ואומרים כי בכל עיר שבאים
להלחם ישאלו אם תשלום אפי' באומות העולם כ"ש באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני
ישראל שאונה מורדת במלך וי"ת אדכר כען מה דכתי' בספר אורייתא דמשה למשאל בקרתא
בקדמין למימר הבדין הוה לך למשאל באבל אם בשלמין· אנכי שלומי אמוני ישראל
אנחנא משלמין בהימנותא עם ישראל· עיר ואם קריתא דהיא כרך סבי ואמא בישראל·
נחלת ה' משפחה עמא בית ה'· במלך בדוד· אמו בו במלך אפי' לא היה בדוד המורד
בו חייב מיתה· כ"ש במלך בדוד· שהוא תלמיד חכם אפי' לא היה מלך המורד בו חייב מיתה

ולפי

ולפי הפשט כי אעפ״י שמרד אבשלום והיה המלך ובלהמורד בן חייב מיתה ויהרג כמו
שנהרג אבשלום ׃ בחכמתה לפי שהיתה העיר מפני בניינה היתה צריכה לפרותם בדברי
חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמורה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב
יחשוב אותנו כולנו במורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלים נהרג יהרוג
כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנ׳ כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יומת׳ וכן אמרו
בו את האנשים ונעיתם אם שיגול הוחל על כבודו ואעפ״י שאין כבודו מחול הוא צוה שלא יומתו ולפי
דברי יקטם שנ׳ מן הגורת מן לגדש מן לגוש נבקין ולאסורין ובדברי רז״ל פיוטא של בני אדם שאמרו
להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו
להם נפש אחת מישראל ואם יחדו להם כגון שיחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם
אמר׳ יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון ׃ פי׳ שאמר
כיון להעלים שמשון שהיה מבפנים בעלבב לפי׳ לא נתנוהו להם על מרעיתו׳ אבל הוא והם מבפנים
הואיל והוא נהרג והם נהרגים יתנוהו להם ואל יהרגו כלם׳ כגון שהוא אותו והבא האשה שבל תנום
בחכמתה אמורה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם׳ ר׳ שמעון אומר
כך אמורה להם׳ כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה נמצא אחריה ר׳ שמעון אותו והוא של
שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי׳ ועוד בדבריהם אמו אמרין ליה ניהוקים נבודכנצר בעי לך אתו
להם אפשר כן וכי רוחין נפש מפני נפש אמון מחיין ית נפשכון ומתותים לילי׳ אמרו ליה לא׳
כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך׳ ויואב וכל הצבא׳ למעלה כתו׳ ג״כ מספר
השרים אשר לו כשהניח יי״ב לו מכל המלחמות ואפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר
כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמרד אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד
בו להסיר המלוכה ממנו ספר ג״כ השרים אשר לו כאלו עתה תחילת מלכותו ומה שאמ׳ על כל
הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא על כל
הצבא או במקצתו והנה עשה מה שעשה ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו והגיה
יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו והניחו על כל הצבא ושמר לו טינו עד אחר מותו׳
על הכרתי ועל הפלתי׳ כן כתו׳ וקרי הכרתי והם קרובים בלשון ובצר פי׳ מיהם ובעתידות ג״כ שהיה
קשתים וקלעים על המס להגלות המס על ישראל כאשר צריך להם לחיילו או לעשות רצונו כי הוא
מוסיף המלוכה כמו שכתו׳ ואלה היו לו למשרתים ופ״ל שיוכל להטיל עליהם מס כמ׳ הכנ׳
לעבדים וכתו׳ והם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתו׳ שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא
היה מטיל מס על ישראל עדין ׃ המזכיר המורה על זוכרנא כלומ׳ על ספר הזכרונות כמנהג
שרי המלוכה׳ כי אעפ״י שנסתלק מביתו לא נסתלק מכל ולמה כתובה עד שמלך שלמה וגרשו׳
וגם עירא היאירי הי׳ ואף עירא כמתקוע הוא עירא המנוי עם הגבורים שנ׳ עליו עירא בן עקש
התקועי׳ אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקינו היה שמו יאיר׳ ועוד יש לפרש כי קראו
יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת האוכלוסין כמו שכתבנו בדבר התקועית והיאנן נקרא יאיר
ויאיר ויאמר אחד הוא ׃ היה כהן לדוד כתרגו׳ הוא רב לדוד׳ כלומ׳ גדולו ובעל עצתו׳ וכן אמ׳
בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך ובצר זכר הכהנים לא כהן ר״ל גדולו ובעל עצתו כמו
שאמר רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר שזכר הכהנים שר״ל גדולו ובעל עצתו ועוד ראיה
לדוד ואם כהן כמשמעו כיהות כהן לכל ישראל למה אמר לדוד׳ וכן אמ׳ ובני דוד כהנים היו׳
לפי׳ שרים גדולים כמו שפירשנו ורז״ל פירשוהו כהן ממש והולך גם מסייע לדבריהם׳
ופי׳ כהן לדוד פי׳ שהיה מכהו ונותן לו מתנות כהונה מכל מעשרותיו ורז״ל פירשו סתמו׳ ואמ׳
כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד

היה כהן לדוד שלמה לא היה כהן אלא שהיה משרת לו בכל תשמישיו וכתי׳ ויהי רעב בימי דוד ״ ויבקש דוד את פני יי׳ . יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית. פי׳ רבי סעדיה גאון ז״ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שנה שנית חשב כי בעון פסל מיכה היה ובימי פלגש שהיתה בשתיהן רעב. בשנה השלישית ידע כי עון אחר היה ובקש את פני יי׳ לדעת מה זה. ויש לשאול אימתי הרג שאול את הגבעונים. ונראה כי כשהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים. והרגם עם הכהנים. ומה שאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיותר האמורי לפי שהכהנים הנחלו עליהם אחיהם והם לא רצו להנחול. ומה שאמרו יותן לנו שבעה אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא לו משבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ושאול תעלה נאבדנו להם. ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת פי׳ רב סעדיה גאון ושמעו כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמו שאמר הכתו׳ כי בן חמש שנים היה בבא שמועת שאול ויהונתן לפי׳ פי׳ ויחמול ושמתם כמו וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שחמל בבנו העובד אותו. וכן פי׳ ויחמול ושמתם ושחמל עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפי׳ שחמל על שאלתו על הענק פי׳ כי המלך צוה להלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מן העצים ולא עשו כן כי אחרו המלך צוה להלותם והוא רצו להורידם. אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומה שאמר חמשת בני מיכל בת שאול כי מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה והנוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו. כמו שנאמר ונתנה לעדריאל המחולתי. אלו השאלות והתשובות בכך פירש רבי סעדיה גאון ז״ל ומה שפי׳ ז״ל בענין לא היה ומצח אשה זונה היה לך. בדקו ולא מצאו. שלשית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני יי׳ במאי היא שאלו באורים ותומים. ויאמר יי׳ אל שאול ואל בית הדמים את הגבעונים. אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתו׳ כאילו הרגם. את דוד שאול נספד לא הספיק רחוק ולא אורח ארעא להוקירה לגבעונים נקראו זו ישראל רחמנים ביישנים וגומלי חסדים. רחמנים דכתי׳ ונתן לך רחמים ביישנים דכתי׳ למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. גומלי חסדים דכתי׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ כל שיש בו שלשה סימנים אלו ראוי לקרב. וכל שאין בו שלשה סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבאו בקהל אבל והגבעונים לא מבני ישראל המה ומשה שהורישם. גזר עליהם בימי דוד וגזר עליהם לעולם כמו שכתו׳ בספר עזרא כי הנתינים היו מהאמוריים וקראם נתינים לפי שניתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתו׳ ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת. ויקח שלשת בני רצפה בת איה. מנא שנה תני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והכתי׳ ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר לא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והכתי׳ לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. ולמה הרעיתו הבנים בעון שאול אמר׳ יוחנן מוטב שתעקר

פרשה

פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה ·
בימי יהושע ·· עד נתך מים עליהם · והא כתי' לא תלין נבלתו על העץ · אמר ר' יוחנן מוטב
שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומ' מה
טיבן של אלו בני מלכים ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומ' אין לך אומה
ראויה להדבק בה כזו ומה גרים נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתי' ויהי לשלמה שבעים אלף
נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר · וכתי' ויספרם מאה וחמשים אלף גרים · ואמר גדול קידוש
השם מחלול השם כתי' לא תלין נבלתו על העץ ובקידוש השם כתי' ויהיו תלויים מתחלת קציר עד
נתך מים עליהם מלמד שהיו תלויים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון · ועוד אמרו למה הקשו
[illegible] ז' אנשים כי ז' אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים
ושמש וחזן וסופר ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים
שהרגם שאול בעבור הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו · נראה כי להם לבדם
כלה ורעה · ועוד שאמר בקנאותו לבני ישראל ויהודה · שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ·
ושואבי מים לבית יי' · כי אמר מוטב שיהיו מישראל משמשים לפני יי' ועוד מפני שרמו את
ישראל ונבנו [illegible] ובשבועות נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם
וגרש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ·
[illegible] שנראה כי לכונה טובה עשה זה · שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא יי'
נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' · וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא
רצה להרגם אעפ"י שבשבועות נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול השם · כי יאמרו השומעי'
[illegible] נשבעו להחיותם ואח"כ הרגום · כיון ששבועת יי' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול
השם וכש"כ בימי שאול שהרי [illegible] להם שנשתקעו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם
גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפי' נענש זרעו בדבר זה ואת מפני מה נענש
זרעו [illegible] שחטא הוא · יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו על השבועה
מההורגים שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל למה
[illegible] שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם המלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול
להפריעו לגרשה לתתה לדוד גם זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב
לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות · לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענוש
האב על הבן ולא הבן על האב · אבל בידי שמים כתי' פוקד עון אבות על בנים וגו' והוא כשאוחזים
[illegible] צדיקים · כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם · וזו המיתה אעפ"י שהיתה בידי
אדם ברצונות האל היתה והרי היא כמיתה בידי שמים · ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת
כיון שלא בקשו הגבעונים אלא ז' מבני שאול והיו בהן ז' זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה
אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם · ועוד כי נראה לו שיהיה טוב מהאחרים ואין ראוי
ליפול עליו עונש שאול אחר המיתה בעיני בענין הזה ·· ויאמר אליהם אמ' להם מה רצונכם
שאעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם · והפסיק הענין לפרש מה היה ענין הגבעונים ופי' גם שהיו
מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה · ואמר
רז"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה · ויבקש
שאול להכותם · פי' והכה וכן להרגו בערמה והרגו · לשכב את בת יעקב ושכב · בקנאותו כבר
פירשנוהו ·· אין לי כסף וזהב · לי כתי' וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך המקרא לדבר בלשון
רבים · פעם בלשון כלל פעם בלשון פרט · ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו לשאול ויתן
להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישים זה מזה לקחת ממון

בדבר זה ונשתכן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו·· יתן לנו כן כתי' וקרי
יותן לנו· ושניהם ענין אחד אף כי הכתי' יתן הבנין נפעל והקרי יותן הבנין הופעל ויש מפרשים
הפרש ביניהם כי פי' הכתי' יתן אע"פ שלא תתנו אותם הקב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יותן שתתנו
אותם·· והוקענום ותלה אותם כתרגו' ונצלבינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל בקיומם
וישמרו ישראל מהגיע בהן עוד ולפי' להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמותינו מהם·· בחיר
יי· שאול בחרו למלך· ובדרש הם לא אמרו בחיר יי' אלא בת קול יצתה ואמ' בחיר יי' כלומ' שנתכפר
לו עונותיו·· ויחמול המלך כבר פרשנוהו· ואת ארמוני פירוש בני מיכל בני מירב היו אלא שמיכל
גדלה אותן ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגו' בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא
אומ' אשר ילדה לעדריאל והמירב היא שהיתה אשת עדריאל· לא מיכל כמו שכתו' על המירב והיא
נתנה לעדריאל המחולתי וכן כמו אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם
ולמדם כאלו הם הולידום· לפני יי' כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול
את יי' על הרעב ולא נפרעו מהם עד שקראו לגבעונים וגמרו המעשה·· ויפלו שבעתים ביחד
כתי' ר"ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין· ואמ' שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן פירש
הכתו' ודרש אחר אותו על מפיבשת בן יהונתן שחסר מהם· והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבעה
כמו ויבאו שלשתם הם השלשה ומה שאמ' שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה והם כתי'
וקרי ותרתי ושניהם אחד וכבר כתבתי בזה ובדומיהם כי נסחאות נתבלבלו אחר הגלות והלכו בקריאה
אחר הרוב· וכן כתי' בתחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתי' תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה
פלשתים ושניהם ענין אחד·· בראשונים ביומים הראשונים של קציר שעורים כמו שפי'
בתחלת קציר שעורים· ותטהו לה אל הצור· על הצור היו תלוין כמו שאמ' והוקענום בהר ונתנה השק
אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה· ובדרש תמהו ותטהו לה אל הצור שאמ' הצור תמים פעלו שהביא
עליהם את הדין·· ויוגד לדוד כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם· ובדרש ראו כי
אשת חיל היא ולקחה לאשה· וכבר כתבנו מה שפי' רז"ל כי היו תלוים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא
זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם· ונראה כי רצון הא"ל היה בזה שיהיו
מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמ' עד נתך מים עליהם
ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה
כמו שאמ' ויעתר אלהים לארץ אחריכן·· בצלע בעירו והוא שם המקום הנזכר בספר יהושע וצלע
האלף· ויעשו כל אשר צוה המלך להביא העצמות ולקברם כמו שאמ' לא תוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא
לכפול הדברים בהתחזק המעשה· ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו
עוברים שם בגבולי ישראל·· ויעף דוד נפתח פא הפועל להקל הקריאה וכן ויעף העם· אבל ויעף
מלי' בקמץ להבדיל ביניהם כמו שבנינם מובדל·· וישבי בנוב כך היה שמו וכתי' בוי"ו וקרי ביו"ד
ובדרש ישבי בנוב איש שבא על עסקי נוב כלומ' כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת
הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק· ומהם אמרו
שעזרו ממש· ואמרו כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני
עמון ונבתרה יונה לפני אבישי מתאמצת בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ
והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב·· הרפא כמו הענק· והוא אחד מן רפאים ונכת' בה"א
ובאל"ף כן כתבו אנשי' וכתי' גבריא· וכבר כתבנו דעת הדרש בתועלה שהוא שם האם· קינו הוא עץ החנית
וכן נקרא בגבורי עץ חניתו לקנה· ולא אמ' המשקל על קינו אלא על להבת החנית
עם הענף ועל הלהבת אמ' שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא אמ' המשקל· וכן אמ'
בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל והמשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל

מיוחד

מיוחד וכן לכסף ולזהב ויונ' ומתקל סופיה דמתקלא תלת מאה סילעין דנחשא ·· והוא חגור חדשה חרב
חדשה · ופירושו ומאכלו בריאות · ר״ל שהוא בריא · וכן דרך המקרא בחסרת המקומות והחסרון יתבונן לפי הענין ··
ויאמר להכות את דוד כשראה כי עייף אזי חשב להכותו ועזר לו אבישי · בגוב עם פלשתים · ובדברי
הימים כתו' בגזר שני שמות היו לאותו המקום ופירושו רבים וכן כתב המתרגם ושם ספי וקרובים הם ·
אלחנן בן יערי · אורגים בית הלחמי · את גלית הגתי · ובדברי הימים כתו' אלחנן בן יעור אורגים את לחמי
אחי גלית הגתי וקרי יאור ויאיר ויערי אחד ופי' את גלית אשר אחי הגתי שהיה עם גלית והוא אחיו
הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים · ואלחנן זה מבית לחם היה לפי קראו בית הלחמי · וכן מה
שאמ' בדברי הימים בית הלחמי כמו הלחמי כלומ' מבני לחמי ר״ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם ··
וכן יאמ' ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד ר״ל מן המתיחסים לגד · או פי' גם בית הלחמי והוא דוד ר״ל כי דוד
עזרו ועמו שהרגו שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו · ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן הוא
תרג' הפסוק וקטל דוד בר ישי דהוי מחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי
שהיה אורג פרוכות המיוחדות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער כמו שכתו' יער הלבנון · ומלכות
בשם יערי · אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי טעם ·· כמנור אורגים כאכסן דגרדאין · והוא העץ
שמקפל עליו האורג הבגד בארגו וגרדאין הם אורגין ותרגו' ירושלמי מעשה אורג עובד גרדאי וכן
בדברי רז״ל נקרא האורג גרדי · וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בחבורים · באורים המעשה שתי מן
ערין · בנירים ובקירוס ·· איש מדון כתו' מדין וקרי מדון ואחד הוא · ובדברי הימים איש מדה · ופי'
גבר המשחן ואב' הנה אשר במדון הוא מקום הרגש כתוב שש ושש עשרים וארבע ופי' אצבעו' שש ושש
ולא אמר עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך הוצרך עשרים וארבע'
ואלו אמר כ״ד ולא אמר שש ושש · הייתי אומר ה' באחת וז' באחת לכך אמר שש ושש · להרפה לענק
ובא בלא היודעה גם לנער המתנוש כמשפט שלא שהרוב נפלה הא היודעה להקל ופירושו להעם
הזה · להגיוד הבא אליו ·· **וידבר דוד ליי׳** שירה זאת חברה דוד בסוף ימיו כשהניח ·
יי׳ לו מכל אויביו ומיד ומכף שאול כי היה שקול כנגד כל אויביו
והכתובה שירה זו בספר תהלים ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד ויש' השירה הזאת על
הגלות ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו ·· סלעי ומצודתי שהייתי נשגב
בו מאויבי · ומפלטי לי הוא קל הכתו' ופירושו רבים מבנין הדגוש · ומה שאמ' לי אחר יו"ד הכנוי
הוא תוספת ביאור כי כי באחד מהם או שהיה יו"ד של ומפלטי נוספת ואינה לכנוי כיו"ד ומגביהי
לשבת · היושבי בשמים · אלהי צורי · אחר שאמר סלעי יהיה צורי שם לא תואר · ובתהלים אלי צורי
ושניהם תואר · ואפשר כי צורי לעולם שם ר״ל כי הוא החוזק שלי וכן צור לבבי עולמים · חוזק עולמי
וקרנים · וקרן ישעי · דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו · לפי שהאיל והשור
והראם חזקים וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם · מחמס תושיעני חמס · וכתו' ואת ... כל חומס
ואנשים שאוהב ישעני ·· **מהולל** אקרא יי׳ כשאני מתפלל ואקרא יי׳ המהולל שאהללנו בתהלותי אז
מן אויבי אושע · משברי מות · הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות
ופי' משברי · כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ובאנחותיו · או פי' משברי על דרך משל כמו אמ'
גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמ' כל משבריך וגליך עלי עברו ונקרא הגל
כן לפי שהוא נשבר בהכותו בחזקה ויונתן פי' שהיה כאשה כאשה יושבת על המשבר והיא מקושה
למות ·· **נחלי בליעל** · כמו נחלי על דרך משל כמו כנחל משוטף כן חלת המגולה ובליעל אמ'
על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם השטן ויונ' סיעת חייבין · ואפשר לפרש נחלי מן נחלה
מכתך · חבלי שאול ענין כאב מן חבלי יולדה · ויונ' משריית רשיעין כמו חבל נביאים ומיבלו
מן המשרים ושתיהן באות כאחד · וכן כתו' בתהלים הם באחת · והענין כתו' כמו בתהלים וקרי

ויתגעש והענין אחד · וקריאת המעלה מעליו וכל הענין הזה על משל המתורים רבוא להשחית ולכלות
אויבי ושרש כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל וגחלים ואש וחצים וברק בכל ארץ משל
וכן ויט שמים וירד כמו וירד לבלותם בתהלה · וזהו וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח · ראה
בתהירות הכליה והאבדון לאויבים · עלה עשן משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף יי
וקנאתו ·· ואש מפיו תאכל · אש שיצאה מפיו תאכלם · ויאמר וגחלים ויצא בלבת מן אשר יצא
תנשר והענין קרוב · חשרת מים וגחלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים
זו בזו כמו ותשוקיהם חשוריהן הכל תואר ובשתעבים מתקשרים זו בזו הוא החשכה · מנגה נגדו
· ונוגה שהוא נגדו של אוהביו · בעבור נגלי אש לאויביו · כלומר אשר תאיר לאוהביו ובוער בשונאיו
· ירעם · מן רעם ·· ויהמם כמו בתלים כתיב וקרי ויהם ואין ביניהם ולא הכנוי · אפיקי ים המים
הנגרים בכח נקראים אפיקים · וכן המקורות והמעינות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שם
· ומשכי המים רבים · ירד משל שהצילהו מצרות רבות · והוא מגזרת כי מן המים משיתיהו
· ועניינם ענין המשכה והוצאה · מאויבי עז · לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב · ואפשר על שאול
· יקדמוני ביום אידי · קדמוני ביום עלבוני · כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימין אותי
במקומות כמו שעשו הזיפים · ולא רשעתי מאלהי · לא רשעתי שיצאתי מדרכי יי · ודרכי שזכר
לא אסור ממני · והענין אחד ·· עם חסיד תתחסד מי שהוא חסיד בדרכיך אתה תראה לו גם שאתה חסיד
בהטיבך עמו · עם גבור · כמו איש · שתרגומו גבר · וכן הוא בתלים · גבר · ואת הפסוק על האלהות
חסיד התמים וגבר · והרגעקש עלפרעה · התבר · משפטו התברר ולא חקר הכפל ואם היה אומר
באבן לא יוגה מלות עם תתבר והתמם ונעקרו תפתל ומשפטו התפתל · והפתח עין הפעל בפאהפעל ·
כמו אם ישוב ישיבני · וענין והתפלה ביא עליו כי רכו התפתל · וכן ענין אם לבצים הוא ולץ · ביא עליהם
בזה הענין מוצא שאין המלות שוות · ועניינם רמות משפיל · עיניך רמק על רמים על אשפילם וכן הוא בתלים ·
עין הפועל · והבריח היא החשכה והתשועה מרעה היא הגאולה והכונה · וזהו שאמר · יגיה חשכי · כי כמה
וברוב לא תהתכי את תהלת ארוץ גדוד פי במעריך אשבר גדוד אויבי וארוץ תשרש רצף וגם בשורך
כמו ירוץ ושמח · ישור צתרים · או פי ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם · וכן אדלג שור אדלג
חומת ערי אויבי לכובשם ואומר אדלג במהירות כבושו אותם כאלו בדלוג נכנס בהם ואת בק ארוץ
גדוד בתורתך אשגי מעדרון · האל תמים דרכו שהשלם לכל איש כמעשהו · והשיב לי כצדקתי
ולאויבי כרשעתם · ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג ולא הבל בדור ונקי משויים ביושר
ובאמונה צרופי והמזוקקים מכל סיג ·· כי מי אל · לא כאותם שמאמינים באלילים · ובהתגברו על
לו כל הרמים ויאמרו מי אל מבלעדיו · כבן על נינא ופרקנא דתעבור למשיחך ולשארא דעמיה
· משרע ויתרון לית התקיף לא אתנא ·· האל המאזרני חיל נכתב בויו עם הרגש והמורין לו המתנו
כספר מוכלל ופי חיל בחיל כלומר בכח · או פי כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי ופי ויתר שהחיר
דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא למלחמה ושמרו המים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתי דרכו כי
והוא תוכבה רגליו על הדרך שתה הנחת · גבוריך ·· משוה רגלי תמים כמו שויתי יי לנגדי ·

הועיד

המעיד והרג״ שם שוי אותי ארם הצריכני לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי · ועל
במותי יעמידני ואמ״ במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח ונחת ובספר
תלים ונחתה כי קשת הנחושה בלשון זכר ונקבה ור״ל כלכך למד ידי למלחמה עד שאפי׳ קשת נחושה
לא נחתה לפני שלא נשברה בזרועותי · ופי׳ נחושה חזקה כנחושה והוא דרש׳ לחזק מ״א וכן ואת
אר״כם כנחושה · ונחתה שרשו נחת והוא מבנין הנפעלי הכפל · וענותך פי׳ ובענותך תרבני כמו
ובמישרך אפגיתני ויהיה לרעתי ענותך תרן ועניה ואחרת ובספר תלים וענותך בקריאה הו״ו
תרן עקב ענוה יראת יי׳ וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הכנוי
הנה כמותו ואע״פ שנחה הו״ו והתיה הי׳ הרבע לנקבה על הענוה אשר כמו וימינך תסעדני אמר
בתלים · ופי׳ שתמתני ענותך למנם רב כי אע״פ שהייתי בעם המעט ואויבי בעם רב אני הייתי המנצח
כי ענותך היתה עמדי וכאלו הייתי אני רב העם · ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והפסק יעננו את
הכל·· תחתני כמו תחתי ובא בכנוי · ור״ל שלא כמנהג בשתותי קרסולי · כרעי והרג״ אשר לו כרעים
עלית קרסולין ויתרבבותי ותם הרבבים · ותזרני תמשפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמלה הובנין
הרגוש והקל ננערות השן ושמלת המוצתה על מתניו ופי׳ חיל כח כתרגו׳ חילא ואח״ל כתבו המבנין
הפעיל תגמר״ש דרה ופי׳ הגדירה לי חיל וכח בכל איברי לעשות מלחמה תחת כמו נחת אשר פ״א הפועל
שלא כמנהג בנוצרים·· ישעו ול׳ יבינו כמו ולא ישענו על קדוש ישראל · ולא ישעה אל המזבח
ופי׳ יבינו אל יי׳ ולא ושיענם · אל יי׳ ולא ענם בעבור כי הם רשעים וקוראים אל יי׳ ולבם לא
נכון עמו · אדיקם · כמו וידק לעפר · אדקעם המענין וירקעו את פחי הזהב ·· מריבי עמי
כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפרשו כמשמעו והוא שאול והמחזיקין אותו··
תשמרני לראש גוים · ובספר תלים תשימני לראש גוים · ופי׳ תשמרני שמרתני ונתת עיניך
כי לטובה עד שהייתי לראש גוים · יתכחשו לי מיראתם אותי · יבאו לי ויאמרו לא חטאנו לך··
לשמוע אזן ובספר תלים לשמע אוזן והוא שם וכן לשמועם שם בפלם יאור שאור תמים וענין
הפסוק כמו שכתו׳ ויצא דוד שם · שמעו לי כענין וקר׳ אל המשמעתך ואותם בני נכר שאינם נ
נכרעים לי יבלו · מגעלה נבל · ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדים ופי׳ ויחגרו כמו
ויחרגו המפך כמו שכתו׳ בספר תלים והוא ענין יתנועה מפחד מהרגו והמוצרים אותו
חרגה תומה וכמו ויגושן הצבירה מן · חי יי׳ הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר
יי׳ צורי ואלהי ישעי הוא חי ותברוך ורם ·· על כן אודך יי׳ בגוים שהצלתני מאנשי חמס
והרוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם ·· מגדול מגדול כתיב
וקרי בו״ו כמו שהוא בספר תלים בקריאה ג״כ תקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד מלכו
ומשיחו על עצמו הוא אומ׳ כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד
עולם ·· ואלה דברי דוד האחרונים עוד מלבד השירה אמ׳ דברים אלו שהם דברי שבח
והודאה על שהקימו למלכות ואמ׳ האחרונים שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים ש
שאמ׳ כי אחרי זה לא הופיע עליו רוח הקדש · ויו״ת ואלין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא
ליומי נחמתא כעמודין למיתי ·· הוקם על · הוקם עליון והמלך ונעים זמירות ישראל
על הזמירות שעשה בספר תלים שהיו המשוררים והמזמרים אומרים בהם לפני הארון ובבית
המקדש ויו״ת ותקין למימני בחיר צבים תושבחתא דישראל ·· רוח יי׳ דבר בי הזמירות נ
ברוח הקדש אמרתי אותם · אשר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמרי הזמירות ופי׳ רוח
הקדש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני · ויו״ת אמר דוד ברוח נבואה קדם יי׳ אנא ממלל
אלין פתגמי קדשא בפומי אנא מדר·· אמר לי דבר כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופי׳ אמ׳
לי דבר בעבורי ואמ׳ לשמוע הנביא שאמית מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה

ומושלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת התרגום שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת
אלהים. וכן תרגם אותו אמר אלהא דישראל עלי מליל תקיפא דישראל דשליט בבני אינשא קושטא דאין
אמר למנאה לי מלכא הוא משיחא דעתיד דיקום וישלוט בדחלתא דיי׳ .. וכאור בקר כאור
הבקר כשיזרח השמש שהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלתי בקר שאין בו עבים לא עבות
כי בקר שהוא עבות ועבן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב לא להצמיח דשא מן הארץ .. כי
לא כן אבל ביתי אינו כן לא נוגה בלבד ובלבלתו כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה עומדת
ושמורה בכל כי כל ישעי כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה כצמח השדה אשר ייבש אבל ישעי
לא יפסק לעולם. ות״י שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון לצדיקיא עבדתון לכון עובדין
טבין דאתון עתידין לאנהרא בזיהור יקריכון כניהור צפרא דאזיל ותקיף וכשימשא דעתיד לאנהרא
בזיהור יקריה על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כניהור שבעא יומין יתיר תזכון טוביכון וייטב
לכון דהויתון מחמדין לשני נחמתא דאתיין כגברא דמסבר בשני בצורתא דאתיין מטרא על
ארעא אילו לא כן אתי יתיר תזכון בית קדם יי׳ אורי קיים עלי קיים לי לאתקיים מלכותי קיימא
כן כל מלכו עוד לקבלה לא תתקיים .. ובליעל אבל הרשעים כי יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ
שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאובים לנוגע בהם ולא יקחו אותם בידים כי
בדבר אחר .. ואיש יגע ואם יגע אדם בהם במקום שצומחין ימלא ברזל. ר״ל יקח ברזל.
כלי ברזל בלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו. ועץ חנית ימלא על הרשעים ולא יקרב אדם להם שלא ימלא
ופי׳ וכרית הקוץ בברזל בלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל. או בעץ חנית
מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שאין צומחין כן הרשעים צריך שיוכל
אדם לכלותם בעצמו אם יוכל או ע״י אחרים כמו שעושין לקוץ עם החנית. או יתפלל עליהם
שיכלו ויספו במקומם כמו לקוצים שישרפו בשבת. ות״י אלה שני הפסוקים כן ורשיעיא דמן
לבוזין כבית קיקוון דמכן למקטף ובר אינש חייס עליהון ושביק להון אלין ותקפין עד
דליתא אפשר למקרב להון ביה. ואיש יגע. ואף כל אינש דמשלח בהון אלין ותקפין עד
ערחקין ליה כלבוש ברזל דלא יכלין ליה כאבני מורנין ורומחין כבן ליה פורענותהון ביד
אינש לא יכלין עתידין למיקד באישתא לעיתוקדא יתוקדון באתגלאה בית דינא רבא למיתב
על כורסי דינא למידן ית עלמא .. יושב בשבת דעת התרגום וכן דעת רז״ל כי זה הפסוק
עלדוד ר״ל זה שמות הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו׳ זה שמות גבורותיו של
דוד. ויתכך על שמהת גיברין דהוו עם דוד גברא רבא מעשיות יתיב על כורסיא דינא וכל נביאיא
וסביא תקפין ליה כעשיה במשחא דקודשא בחיר ומפנק שפיר בריוא ואזל בחוג חכים בחכמתא
ומתיב על ידי תיובתא הרבנא מנא קטילין בזמנא חדא. והם ג״כ פי׳ יושב בשבת שהיה יושב
סנהדרין עשרת תולדות. ובשעה שהיה יוצא למלחמה תוקשה עצמו כעץ .. ויש מרז״ל שאמרו כי
בישיבה של תורה. ראש השלישי ראש לשלשת האבות. עדינו העצני. בשעה שהיה עוסק בתורה
על ישב את זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין של תחכמוני ראש השלישי. ולפי הפשט
נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדנו העצני וספר עליו שהיה
חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת הסנהדרין ותחכמוני שמו והיה ראש להם וזהו שאמר
ראש השלישי וקרא כמו השלישים וכן שבאי ולוים כמו לבוים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים
והגבורים כמו השלישים אשר למלך. ותבחר שלישיו. ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו

כג

על שמונה מאות חלל · כלומר שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אחת והוא בפעם אחת · ובדברי
הימים קורא אותו ישבעם ר״ל שהיה יושב בראש העם · ועניין אחד הוא עם מה שכתוב כאן יושב
בשבת · ומה שאמר הנה על שמונה מאות חלל ושם אמר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל
אני מלחמות היו באחת הרג שמונה מאות ובאחרת שלש מאות · ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן
חכמוני בן שני שם כמו איש כמו בן חיל ר״ל בן חכמה · או יהיה שם אביו תחכמוני או חכמוני כי
אחד הוא · וזה עדינו היה כנו ·· העצני כמו בויו וקרי ביו״ד בפעם אחד כמו כדלת לשון זכר וקרי
באחת בתיו לשון נקבה · אלעזר בן דודו כך היה שמו וכתיב בדלת וקרי דודו בויו וכתי׳ דדי ביו״ד ··
בן אחוחי ובדברי הימים האחוחי אחוחי שם משפחה היה לפי אמר בן אחוחי ואמר האחוחי כמו בן קנז
הקנזי ·· בשלשה גבורים וקרי הגבורים והעניין אחד והג׳ גבורים הם הנזכרים הנה עדינו ואלעזר
ושמה בן אגא ור״ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש
המלחמה הזאת ·· בחרפם הענין פעל הדגוש כי אחיות המעמלות בגנות ועניינו כמו חרף נפשו
למות שעניינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד · ויתכן כי חקירו
פלשתים · כמו כי בחרפם אותו על פלשתים אז היה הצלה בפלשתים נוספת · ולפי הפשט בחרפם
אותו על של הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם
ולא שלשת הגבורים ירדו עליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם
ויך בפלשתים ·· והעם ישבו אחריו אמר ינוסו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש
ישראל ובאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו אך לפשט כלומר לא היו צריכי׳
להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים אחר שהיה מכה אלעזר ·· ואחריו שמה בן אגא הררי הנ׳
שמה בן אגא · ותרגם יונתן טורא ·· לחיה עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים
כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה המלחמה זאת ·· מלאה עדשים ובדברי הימים אמר מלאה
שעורים עדשים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה לא שאספו בתוכה שעורים מהשדות האחרים ואם
השעורים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים ·· ויתיצב
ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר״ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא ·· וירדו
שלשה וכתיב שלשים ר״ל הגדולים והגבורים שבשלשים כמו ושלישים על כלו · וקרי שלשה כי השלשה
היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד · מהשלשים ראש מהשלשים שהיו ראשי המחנות · וכתי׳ מגברי
ראשי המשריות אבל הוא הרג שלשים כמו שלישים ·· ויבאו אל קציר במת קציר כלו אמר בקציר
וכן אמר ולאהרן תתן את הנערות אשר אתן לך כמו ולאהרן ·· אל מערת עדולם ובדברי הימים
על הצור אל מערת עדולם צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין
היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונחבא אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד
במצודה · וחית פלשתים מחנה פלשתים כמו שאמר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק
רפאים · וחית לשון קיבוץ ועדה כמו וחיתך ישבו בה · כמו עדתך ·· ומצב פלשתים אז בית לחם
ובדברי הימים ונציב פלשתים ואחד הוא וכתי׳ והמצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים במקום
וכן הרג ויצא מצב פלשתים ופי׳ והמצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדולה היה בעמק רפאים
והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם ·· מי ישקני מים במשמעות שתאוה לאותן המים שהיו יקרים
ונאותים ומים קצירי היו כמו שאמר ותאותן הימים אצם המאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה
שהיה שם דוד לא היו שם מים נובעים ואחר שהביאו אותם נתחרט דוד על שסכנו עצמם שלשה
הגבורים הללו בסכנה גדולה בעבור תאותו של המים ולא אבה לשתותם שהיה חושב בנפשו אלו
שתה אותם כאלו שתה דמם כי בנפשותם הביאום ונסך אותם לשם כלומר שפכם לארץ לשם ית׳
כי לא היה שם מזבח ומה שכתב ר״ל בענין זה הם דברים שלתורה כי חברו שני הענינים מאלה

מלחמה והיו בשני המקומות כי לדבר חלקת השדה היא באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם
והם פרשו הוי ושמני המים כדרך המשל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים ופירושו
הוי ושמני המים הלכה נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם
אשר בשער כמו השערה של הזקנים · וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה
עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה יש מהם אמרו כי הגדישים השעורים והעדשים היו של ישראל
ופלשתים היו טמונים שם ושאל דוד אם יש לו רשות להצית אש בגדישים בעבור שישרפו עמים
הפלשתים · ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו
דרך ואין ממחין בידו · ויש מהם אמרו כי הגדישים השעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים
היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות ליתן השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חלופם
לבעלי השעורים מגדישי העדשים ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם · אעפ שמשלם
נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה
ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותם
שלא אמר הלכה זו בשם שלשה שלא כך אני מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר
עצמו מן למיתה על דברי תורה אין אומרים דבר שמועה מפיו · ומאי ויסך אותם ליי'
דאמרינהו משמיה דגמרא · ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור
הגבורים אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים · ומה שעשו
שלשת האחרונים בהביאם המים · ולא היה שאלת הלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה
היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה הגבור התיצב בתוך את החלקה
והצילה שלא שרפו אותה פלשתים · ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש יי' תשועה גדולה ·
ואין להבין בהלכה שלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מה שאמר במקום אחר מלאה
עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים · ומהם אמרו כי בשתי שנים היה
הדבר הזה בשנה אחת זרעו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים · ובשנה האחרת היתה מלאה
שעורים ויש מרז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן ההוא
היה חג הסוכות שהיו מנסכין בו המים ובזה נעשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך
המים על הבמה · ואמרו להיות שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד
מכניס צלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים · ומה ויסך אותם ליי' ואמר לנסכם
ויתן קדם יי' ·· חלילה לי יי' כמו מיי' · ואלחנן בן דודו בית לחם · מבית לחם · או יהיה
יי' קרובה כנגד הנפש זה הוא ראש השלישי · בן כתי וקרי השלשה · והכתיבה מן שלישים
על כלו · ופי' ראש השלשה השלשה מביאי המים והיה לו שם בהן כי היה נזכר בגבורה עמהם ·
ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון · ודברי
היותם מן השלשה בשנים נכבד שאלה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר
עליהם · ומה שאמר מנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל מעלשתם כי הוא היה אחד מהם · ומה שאמר
ועד השלשה לא בא ר"ל עד הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות"י
תלת גברין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה ·· בן איש
חי בן כתי וקרי איש חיל כי יהוידע אביו ג"כ היה גבור חיל · ומה שכתוב חי פירושו בן איש
צדיק גמור והצדיקים אפי' במיתתם קרואים חיים · ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין רב
פעלים שהיה גדול במעשים טובים · מקבצאל שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל
ויגדל ויתיר ורז"ל דרשו שריבה פעלים וקבץ לתורה ·· את שני אריאל מואב כתרגו' ית תרין
רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל ואמר יש לו גבורה · ולשון חוזק ואעפ שהיה

בניהו כהן ואמר להורות למתים להלחם באויבי ה' והוא מצוה במצוה חקה להלחם בשבעה גוים
ובשאר האומות המצירות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה
להלחם עם ישראל במלחמה והנה פנחס כהוא עשה למצות שהרג זמרי וכזבי וכן הלך במלחמ'
מדין עם ישראל : והכה את הארי' הא כתי' ולא קרי והענין אחד ארי או אריה ביום השלג
אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספה גבורתו : ודברי רז"ל את שני אריאל שלא הניח כמוהו לא
במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל. ופי' מואב שבנה אותו שלמה
שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחית וטביל
ואיכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסתוא. וכל אלה דברים רחוקים מדרך הפשט כי מה
מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכתי' הפסוקים על דרך הפשט : אשר
מראה כתי' ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מראה כמשמעו ובדברי הימים
איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף
גדול : ולו שם בשלשה הגבורים המביאים את המים : מן השלשים נכבד מן השלשים ג'
הגבורים שאמר אחר אלה : ויש מהן גבוריו יקר הרגם השלשים כמו השלשים : ואל השלשה לא בא
התחכמוני ואלעזר ושמה ויש מלמלת גבוריו לא הגיע כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורות שעשו
השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו אל עצתו. או פי' שהפקידו על אנשי משמעתו. והם הכרתי
והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי : עשהאל אחי יואב בשלשים
במספר השלשים היה והם שלשים גבורים המנוים עד אוריה החתי. ויש בגבורים : אלחנן בן
דודו. כך היה שמו דודו ובד"ה בן דודו. בית לחם. מבית לחם. וכן המשורר לבם עלות בבקר
מעלות הבקר : שמה החרדי הראשון ר"ל והשני כלומר וכן עקים החרדי הראשון ראש והשני
ולא ושניהם ליחס מקומם כתרגו' כמו חרוד וכן הוא במגלה ובפסוק : בני ישן יהונתן כמו
בני פלוא ליואב ובני בן חושים : שמה ההררי כתרגו' טורא : אחיאם בן שרר האררי
הפלך נחם והרגו כמו טור גבה : חצרו כתו' בוי"ו וקרי ביו"ד האריכי בזית. נושאי כלי יואב כמו
ביו"ד לשון רבים ר"ל על שלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : כל שלשים ושבעה אלה השלשים
המנויים הם מעשהאל עד אוריה ושלשה הראשונים התחכמוני ואלעזר ושמה ושלשה המביאים
המים הם שמה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה השלשה כמו שפי' ובניהו בן יהוידע הרי שבעה
ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה : ויוסף אף ה' לא מנענו את חרון לחרה היה גם
היה רעב בישראל בזה היה מזכיר אותו אולי היה בישראל עובדי עבודה בסתר ועם שאמר
ויוסף כי כבר מאבשלום חרון אף היה ה' על ישראל ואעפ"י שהיה הדבר ההוא לענוש דוד
שברח מפני בנו. ושכב עם נשיו וגם נענשו ישראל שנגפו במלחמה עשרים אלף ביום אחד
אבל הדבר ההוא היתה סבה מאת ה' לחרות בישראל על המעשים רעים שהיו בסתר בהם.
וכן עתה הוסיף אף ה' לחרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי לא היו גלויות לא הניחם
דוד. ולפי שלא היו גלויות המעשים הם על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את
דוד ונתן בלבו שימנה אותם. או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ"י שנגלה אותו
הענין חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר
היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה
בהם נגף ואפי' ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב
לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו. וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואעפ"י
שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק
ויפקדם בטלאים ואעפ"י כל זמן שימנו ישראל לצורך לא יחסרו שלא לצורך יחסרו כמו שאמ'

דוד לפי היה קשה בעיניו יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך על יואב ועל שרי החיל ·
ומה שאמר ויסת את דוד בהם · כלומר שאם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל
היה בלב דוד שיאמר לאחד מעבדיו לך מנה את ישראל לא שהיה אומר לו בנבואה לך מנה שאם
כן איך אמר דוד חטאתי מאד · ואם היה אומר לו מה חטא · אלא שאם בלבו למנותם בעבור
ענין ישראל ודוד לא ידע כי חטא הוא · ותרג׳ וגרי ית דוד בהון · ואילו שהיה בלבו למנותם הוא
המכוון שב׳ בדברי הימים ·· וישטו וגו׳ ויבאו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו ואין
רבים במקרא כמו שכתב בתחלת ספר יהושע אל העם כתרגו׳ על עמא · ויעברו את הירדן
ומעבר לירדן התחילו למנותו׳ וכשעברו לירדן חנו בערוער · לימין העיר · מחוץ לעיר ושם
הקביצו בא זה המקום יעברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמר אשר
בתוך הנחל הגד ועל יעזר כתרגו׳ בגו נחלא כי בשבטא גד ועל יעזר · ואת הגד והעמק הגלעד על
כל גבולותיו ·· ואל ארץ תחתים חדשי וגו׳ ולמקרא ברורה חדשי לא ידעתי למה תרג׳ תחתים דרומא
חדשי המקום ישוב חדש · דנה יען לכן יען כן היה שם המקום דנה מלשון והנון רפא · וסבב
אל צידון כתרג׳ ברתמון ומסתחר לצידון · מבצר צור · מבצר שהיה בצור גדול · ועליכן נקרא מבצר
צור · וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר · ועד עיר מבצר צור · וכל ערי החוי והכנעני
אשר יושבים בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישו בני ישראל והיו למס · את המספר מפקד
העם · כתרגו׳ ית חושבן מנין עמא והוא כפל דבר לחזק ולא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב
לבנון נערי נחל בצא וחטאה · ותהי ישראל ותהי עדת ישראל · וכן ותהי המואב לדוד לעבדים שמונה
מאות אלף איש חיל · ואיש יהודה חמש מאות אלף איש · ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה
אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף המצאנו בהגדה אמר ר׳ יהושע בן לוי הכתובים מוסיפין כאן
מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כת׳ בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם
אמר יואב בלבו אני יכול להשמע ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר השבטים כי אם
מבן חדש · ובנימן כיון שחסר בפלגש בגבעה ולמה תפי׳ פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם
בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון
גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובלב׳ תורות כדעת ר׳ אליעזר בנו של
ר׳ יוסי הגלילי אמר משני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתו׳ השלישי ויכריע ביניהם
כיצד כתו׳ אחד אומ׳ ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף · וכתו׳
אחד אומ׳ ותהי ישראל שמונה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות
אלף אלו שלש מאות אלף מנה טובן בא המכריע והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות
ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת
חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת עשרים וארבעה אלף · שלש מאות אלף הללו
היו הכתובים בניתומו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד כ״ד אלף לשנים עשר חדשים
רפ״ח אלף ושתמנה אלפים נשתיירו י״ב אלף לנשיאי ישראל והשלישים הכתו׳ מכאן וחזר ובלכן להלן
וגם זה לא נתן טעם לחסרון המספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף
ואפשר של אלף מלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו מתים במגפה ושלשים אלף מהם היו
מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה חטא או היו באותו שבט
רוב החוטאים · ובדרש עוד שני פסוקין עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אם אם יקבל
דוד בליבו כלומר חשש על הענין שעשה שיקחהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו כתרגו׳ וחש
זה בלבו׳ תוהא והרד לבו ונתחרט ובקש רחמים ומחל שיעביר עונו ואח״כ חפר אמר ספר

כתוהו

וכמוהו רבים ·· ויקם דוד בבקר לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר ה׳
שנגלה אליו בלילה · חוזה דוד כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מעביר הקב"ה עם דוד ואע"פ שלא
נכתבו הנבואותיו אלא זאת ·· ודברת אל דוד כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשאלה לבנות
הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד : שלש אני נוטל עליך בתרגו' חדא מתלת וכן אמר בחר
לך אחת מהן ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפי' כתבה גם כן לשון נקבה · שבע
שנים · ובדברי הימים שלש שנים · לא אמר לו אלא שלש אלא הוא שאמר שבע לפי שזה הענין
היה אחר שלש שנים רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים
אחרים הנה יהיו ו׳ שנים והשביעית אע"פ שיהיה בה השובע לא תתמלא בלא רעב שנה שתבא
אחר שש שני רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית ·· והוא רודפך שלא
יהיה לך תקומה ועפניו צריך שיכירו הכל כי מאת הא־ל הוא והוא רודפך ·· נפלה נא ביד ה׳ זה
הדבר · כמו הנה יד ה׳ הויה · ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד ה׳ יפלו גם ביד אדם שילכו למצרים
או לשאר ארצות לשבור בר ולחם · אבל הדבר אין בו מלא יד אדם לבד לפי' המובן ביד ה׳ הוא הדבר
לפי' בחר הוא בדבר כי הוא ביד ה׳ לבד · אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם
ונגפים לפניהם וכן ברעב כי יהיו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה להם וכן אמרו רבותי' ולא אמרנו
עוד חרפת רעב בגוים · ובדרש חשב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרי'
מאי אכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב ואם בוחר אני חרב עכשיו
ישראל אומרי' מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם יצאו למלחמה הם ימותו והוא · יבחר אני דבר
דבר שהכל שוין בו · דא"א אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל תולה רעב בעונם · אם בוחר
אני חרב עכשיו כל ישראל תולה חרב בעונים · יבא דבר · וי"א גד רואה לו דע וראה מה אשיב
שולחי דבר · כדבר הוא דבר באותיות ·· מהבקר עד עת המועד בתרג' מעידן דמתכבים
התמיד ועד דמתנסק · ויש מרז"ל שפי' עד חצי היום והוא עת המועד והמועדי' משמש כי ירחיבו
מועד אחד וחצי היום מועד אחד ובא המשמש מועד אחד · והנם אמר משמשא"ר מזרח עד הקץ
החמה והנה הרחמתו הא־ל קצר זמן הדבר שאמר אמר לו שלשה ימים · ולא היה מהבקר ועד
עת המועד · ובדרש ויתן ה׳ דבר לו׳ שעות שלפי חשבון נגזר עליהן באותו היום באו פרקליטין
גדולים ובעלי אומנות ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי המשתה ח׳ ימים ברית מילה וזבות
ג׳ צות · נשתיירו שלש עשרה הרי ארבעים חד אמר בזבות שנים עשר שבטים וחד אמר בזבות
עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירו שם מצבה אחת · ר׳ חייא אמר משמרות המתודי' על גזרות
כמו ·· וישלח ידו המלאך · ויראה הקב"ה במות המלאך וחרבו בשמן כמו שאמר בדברי הימים
וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם · והעמידו מלאך לגורן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד
שם ויתפלל · וינחם לו הא־ל במקום ההוא ונעצרה המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום ה׳
התפלה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו הא־ל על יד גד להקים
שם מזבח ושם נענה לו באש שירדה מן השמים על העולה כמו שאמר בדברי הימים · אל
תרגום כמו על הרעה ורבים כמוהו ·· רב עתה הרף ידך · די במגפה שהשחת ירושלם ויש
בדרש אמר לו הקב"ה למלאך טול הרב שבהם · באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כ
כרובה של סנהדרין ·· עם · עם גרן סמוך לגורן הארונה כתו' בויו קודם לריש וקרי הארונה ריש
קודם לויו ואמר הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיות ורבה שאמר הארונה בה"א הידיעה הוא שלא כמנהג ·
והפשר שהוא שם תאר ·· עלה לפי שגרן ארונה שהיה המקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ·
ירושלם · כדבר גד כבך ובדברי הימים כדבר גד בבית · אפיו ארצה · כמו על אפיו · והמורגים
הם למורג חרוץ · וכלי הבקר ושאר כלי הבקר · ובדברי הימים עוד והחטים למנחה · הכל נתן הוא

עכן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה · וארונה המלך · מלך היבוסי בירושלם היה כי אף בימי דוד
היה היבוסי בירושלם כמו שבארו עם המשפחות בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני
יהודה בירושלם עד היום הזה והיו עם להם עובד · והיו להם בתים שדות וכרמים · עליהם היה
שהיו עובדים לבני יהודה ולבני בנימין ומחשבה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה להקדיש לדוד ולא
רצה לקבל כי אם במחיר ולא אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבין
בעיר מתחלה להם עובד והיו עם עד שבנה שלמה את הבית · ואת היבוסי לא היה מן שבעה גוים
לא המפלשתים הגרים אבימלך כמו שפי' בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו
עליהם שלא לעבוד ע"ז ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח · ואפי' מז' אומות היו יכולין לשבת
בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנ' לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין
שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ [illegible] הרגם כתן ארונה המלך למלך
והם מרון המלכה [illegible] המלכה ·· ויראך כתרג' יקבל קרבנך ברצון · ואותך במחיר · כמו
[illegible] מן הרבים מן הרפים כענין זה · בכסף שקלים חמשים · ובדברי הימים שקלי זהב משקל
[illegible] שקלי זהב · ועוד אמרו כתו' אחד [illegible] כאחד שבטיך וכתו' אחר [illegible] מכל שבטיכם זהו
שר יהודה [illegible] בכסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד [illegible] אבא יוסף בן דורמסקי
בקר ועצים והמקום [illegible] חמשים ובלהבית כלו בשש מאות · ולשון הפסוקים מוכיחים בדברי
כי [illegible] הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים והגורן היה המזבח · ובדברי הימים אומר ויתן
דוד לארנן במקום [illegible] זהב וגו' כל המקום שהוא בארץ שנבנה בו הבית ·· ויעתר יי' לארץ
והעצר המגפה מעל [illegible] ישראל וקבל יי' תפלת דוד [illegible] בראש כל האלפים הללו שנפלו בימי
דוד לא נפלו אלא [illegible] שלא נבנה בית המקדש והרי דברים קל וחומר מה אם [illegible]
בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא נבנה אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו [illegible] לפי'
התקינו זקנים ונביאים לומר בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב
שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אמן כן יהי רצון · סכום הפסוקים שלספר
שמואל [illegible] וסדרים [illegible] · בכ"ל [illegible] · ב[illegible] [illegible] · נשלם ספר שמואל תהלה ושבח לאל ··

[illegible] המלכים · [illegible] · [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] ··
[illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] · דוד [illegible] · בספר המלכים ··

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים

והמלך דוד זקן בן ע' שנה היה שהרי בן ל' היה במלכו ומ' שנה מלך · בא בימים · בימי הזקנה חלש
ונפל למטה [illegible] שלא היה אלא בן ע' שנה מפני המלחמות אשר נלחם תש כחו וקפצה עליו הזקנה
והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפי' ויכסהו בבגדים ולא יחם לו · ויש בו דרש שבל
המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם ולפי' שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדים
[illegible] · ואת הדרש רחוק · ויש עוד דרש קרוב מזה כי בראות דוד המלך וחרבו שלופה בידו נבעת
ונבעתו כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך · ולא יחם לו · ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד
וכן וחם לאדני המלך וחם להם ר"ל וחם הבשר · ויחם שרשו יחם מגזרת הקל והוא כמו בשר הילד ·
לפי [illegible] נעלמות מהמכתב · וכן ויחם שאל מלפני דוד · וירא דרעך · ואחרים זולתם ··
נערה בתולה כי היא יותר מתחממת מן הבעולה · סוכנת [illegible] · ומן המחממת כמו
ובוקע עצים יסכן בם · [illegible] המפרשים וכן בלשון ערב לדבר החם [illegible] · ומן מוזרת

כמו לך רד אל הסוכן · ואין טעם לפי הפך כי הוא צריך המלך שתהיה מזרחת · והנכון בעיני שפי׳ ותהי לו
כלומר שתהיה למלך מועלת בה מפני הקרה אשר אחזתהו וכמו שפי׳ אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני
המלך · וכמוהו כי הסכן הוא · יסכן לך · הסכן הסכנתי · וכן הוכח בדבר לא יסכון והעלים לא · ויש לבם
והמלך לא ידעה כמו שפי׳ שהנערה טובה לחמם רק המעלה ובמה זה להודיע כי הנערה היתה בתולה
כי אביו לא ידעה מ״מ שהיתה שוכבת בחיקו · ורז״ל פי׳ שהיתה אסורה לו לבעלת מ״מ לא ירבה לו נשים
ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמונה עשרה וכבר היו לו שמונה עשרה והנכון זה על פסוק ואוסיפה
לך כהנה וכהנה כמו שהזכרנו בספר שמואל ·· מתנשא מתפאר ומתגאה · אני אמלוך · כי חשב
לפי שהיה יפה תואר · ויותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו
יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפי היה מתנשא לאמר אני אמלוך · וחמשים איש
רצים לפניו · שהיו הולכים לפניו בכלי זיין כמנהג המלכים ההולכים לפניהם רגלים בכלי זיין וכן את
אבשלום וחמשים איש רצים לפניו שהיו הולכים לפניו בכלי זיין כמנהג המלכים ההולכים לפניהם
רגלים בכלי זיין וכן את אבשלום וחמשים איש רצים לפניו ודברי רז״ל רצים מעולותם שלא שהיו נטולי
טחול וחקוקי כפות הרגלים ·· ולא עצבו אביו · ולא הכעיסו · כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו
ומוכיחו לאמר מדוע ככה עשית לפי יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי ידע שהיה אדוניהו כי דוד אמר למלוך
שלמה מ״מ שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימיו ומנה בדבר
המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימיו ומנה בדבר המלוכה בימיו וגם לא
ידע לו ידעתי שאני אמלוך ·· וגם הוא טוב תואר · וגם לרצות על אבשלום מ״מ שלא זכרו המזכר
מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום · שהיה חושב ג״כ למלוך ויופיו גרם
להם להתגאות ולמרוד · ואותו ילדה חגית אם אדוניה · ילדה אותו אחרי שילדה מעכה אבשלום כי אבשלום
היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי לאבשלום הרביעי אדוניה אמנון שהיה הבכור כבר מת ואלו
כלאב היה משכבו מת מ״מ שלא נזכרה מיתתו · ולפי היה חושב אדוניה למלוך ·· ויהיו דבריו דבריו
ועצתו בדברי המלוכה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על
שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברים
היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפיכך היה אוחז
אדוניה כדי שימנהו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושב בלבו שדוד יצוה על בנו המלך אחריו
להמיתו ואביתר הכהן ג״כ לפי שדוד סלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני
אבשלום כמו שפי׳ בספר שמואל ולפי שעזרוהו אלה השנים והיו אחיו והיו לב בני המלך ואנשי
יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניהו ·· ומריא כתרגומו ופטומין · הצאן והבקר
היו מהמרעה והמריא הוא צאן ובקר שהם מפוטמים בבית האבוס · ובמשנה אמרו המלאון
המריא אין מערין את העגלים · ואמרו אי זו היא המריא המרביצה ופוקר את הפיה ומאכילה כרשנ
כרשינין ומים בבת אחת · עם אבן הזוחלת · פירוש לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר · ופי׳ זוחלת שהמים
זוחלין אצל האבן לפי נקראת זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל · ות״י סמיכא וחזן מצפה סכינא · עין רוגל
כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי
שהוא מכבס הבגדים ברגליו ·· לא קרא לא קרא לשלמה · לפי שידע כי היה עם שלמה ·· ויאמר נתן
חשש בדבר יותר לפי שהוא אמר בנבואתו לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם
בדברי הימים כתו׳ ·· ואדונינו במכנת הילך והוא אחד מן הב׳ · לא ידע שאם ידע היה מוחה בדבר
שהרי נאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך · ומלטי את נפשך · כי חשש שאם ימלוך אדוניהו יהרוג אחרי
מות דוד את נתן ושלמה כדי שלא יהא לו ערעור במלכות · לפי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך
מבזיון שלא יהיו עבדים לאדוניהו ·· נשבעת לאמתך · ודע היה נתן שנשבע לה שאמע זה

המלוכה ולמה נשבע לה אחריו כי כשראה הילד אמרה בת שבע הילד הזה מפני הענין אפי׳ יהיה לו המלך
בן שאל קיימא יבזו אותו אחיו מפני שאמרתי שלך בענין המחילה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי
הבן שיהיה לו ממנה הראשונה ימלוך אחריו ואמרה לה כי על פי הנבואה נאמר לו זה ·· זקן מאד חלוש
מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שאמ׳ · משרתת את המלך בשכבה בחיקו ובחממותה אותו ובמה שהיה
צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואעפ״י כי היה המלך במטתו עם
אבישג · ולא היה רשות אדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה
בלא רשות · והמלך משרתת חסר המלכה התיו לרוב הפעל ומפני בואה קריאת שני הענין רפיון באחת
כי משפטו משרתת ולא הרוש כפתח גדול המשרת הקטן ·· מה לך · לפי שלא היתה רגילה לבא אצלו
ידע כי על דבר באה לפי׳ אמר לה מה לך · או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה
לה · ועתה אדני המלך לא ידעת רבים המסופרים שעוברת המלך וכתבו ואתה כלא לפי שהוא קרוב
למנין · אבל דוד הוא אצלו כי הוא ועתה כענין ועפי ספרים המדוייקים ועפי המסורה ·· ולשלמה
עבדך לא קרא · כיון שלא קרא לשלמה בסעודתו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר המלוכה
עשה זבח זה · וקרא לכל המסובין יחד שיאכלו עמו · ואתה אדני המלך · זהו ואתה כלא ומוטין בו
כענין לפי שהענין יותר קרוב · להגיד להם שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני
שלמה חטאים מדבר המלוכה · חטאים ר״ל מחסרים · מגורשין מן המלוכה · ור״ל אם לא יהיה בני מלך
גלוי עון יהיה לנו · אמרו כי מפני עון שנתעצל כי בן שנולד ממני לא היתה לו המלוכה · ור״ל כבגל דוד
אמרה לא שכבתה מפני כבודו · כלומר אתה תהיה חוטא בזה אם לא המליך שלמה בני כי אתה נשבעת
לי בי״י ·· ונתן הנביא בא בחצר או בבתים החיצונים עד שאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך
ואמרו המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך · אתה אמרת עלידך תוהלה כלו נראה שאתה אמרת
לו שימלוך שזבח זבחים וקרא מי שרצה ·· כי ירד · ירד לעין רוגל לזבוח ולי אני זה שלא קרא
לנו יראה כי לדבר המלוכה עשה הזבח · ולא הודעת את עבדך הממה אני אם מאתך נהיה הדבר הזה
איך לא הודעתני טרם שהמלכתו וכתו׳ עבדיך ביום בלותי לי ושאר עבדיך הנאמנים ·· קראו לי
לבת שבע לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפי׳ אמר קראו לי ·
ובדרש הכתו׳ בזה רחוק מאד שאמר כי להשתמש קראה להודיע לאבישג כי הוא שלא ידעה למה שהיתה
אסורה לו לא מפני שלא היה יכול ·· יחי לעולם פי׳ חיי נפש לעולם הבא · כי בעולם הזה קרוב היה
למיתה · ובת״י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרג׳ יצלח ·· עבדי אדוניכם · על הכרתי ועל הפלתי
אמר ועת שאמר עבדי אדוניכם כלו אמר עבדי וכן ולא המשה את עלת עי״י ר״ל עלי · ואת יפתח ואת
שמואל ר״ל אותי · אשר לי שקיותי רוכב עליה · וזה יהיה סימן למלוכה שאין הדיוט רוכב
על סוסו של מלך ·· אל גיחון הוא שילוח ובת״י לשילוחא · ונקרא בשני שמות · ציוה להוליכו
אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שנמשך המעין ·· ומשח אותו אעפ״י
שלא היה צריך למשחו שאין מושחין מלך בן מלך כי כשנמשח דוד לו ולזרעו נמשח למלכות
שלא מפני מחלוקתו של אדוניה צוה למשחו ·· יחי המלך · יצלח מלכא · וכן ה״נ כלויח להמלך ·
כי התפלה על החיים וההצלחה כי אינם חיים · בלא הצלחה ·· ויוליכו אותו על גיחון · כמו אל גיחון ·
וכן ויתפלל על י״י · וכן הרמתה על בירתו · את קרן השמן · הוא שמן המשחה ·· מן האהל מאהל מועד
כי שם היה שמן המשחה ואעפ״י שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלח להביא
ואעפ״י שאמרו כי צלוחית של שמן המשחה היתה כתובה לפני הארון זה היה שם כשהארון היה באהל מועד
אבל כשהוציאו אותו משם למלחמות פלשתים הצלוחית ובגבעת המן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו
משם שלא הארון ואם הביאו הצלוחית אח״כ והניחוה לפני הארון בירושלם והיה פי׳ האהל אשר נטה לו
דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמים כ״ש אם היה הארון

שהיה

שהיה בירושלם היה הארון שבו שברי לוחות והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שהזכרנו בספר שמואל
והקרן הזה מלא היה משמן המשחה כמו שאמרו לשמואל מלא קרנך שמן ולכן אשלחך אל ישי · והוא יצק
המשכו על ראש המלך החלה ואח"כ מושח בצורת נזר בין ריסי עיניו · ור"ל כי מתחילה היה מושח בין
ריסי עיניו ואח"כ הנותר בקרן היה יוצק אותו על ראשו כי מלא הקרן יותר משיעור המשיחה · ועוד המליכו
שלמה ומשחו אותו פעם שנית כמו שכתוב בדברי הימים וימליכו שנית לשלמה · ולפי כי עתה לא היו
שם כל אנשי ירושלם ואח"כ הקהיל המלך כל שרי ישראל וכל השבטים אל ירושלם ושרי האלפים ושרי
המאות ולפני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה
וזבחו זבחים לרוב ·· מחללים בחלילים מזמרים בכלי זמר שנקרא חליל והוא כלי חלול ונקוב
נקבים קטנים ·· ותבקע הארץ לקולם כאלו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגלה ותוספת
כמו גדולות ונצורות בשמים ·· מדוע קול הקריה הומה מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה · איש
חיל אתה כלומר אדם גבור ונוטה ות"י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את יצרו ·· אבל אדונינו
כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב תבשר לך אבל הוא להפך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה ··
את שם שלמה משמך · אז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע ··
על המשכב השתחוה לא על המשכב שהיה שוכב עליו וכן וישתחו ישראל על ראש המטה ·· ויחזק
בקרנות המזבח המזבח שהיה בירושלם כי מזבח הנחשת היה אז והחזיק במזבח להנצל שם · אם ימית
את עבדו בחרב שאני מפחד מעוד ומסופקני שבעבור שלא ימיתני · אם יהיה לבן חיל כמו בן חיל
לאדוניו וירא מלפניו וסר למשמעתו ות"י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי' בן חיל בעל כח לכבוש את
יצרו ·· והיית לאיש גבור והמושל ברוחו וכובש את יצרך וכת"י לגבר דחיל חטאין ופי' לפניו ושמרת
וכו' וכן משמע בן איש חיל גדול ונכבד · וכן כלם אנשים גדולים ונכבדים ·· את משמרת יי' אלהיך ·
כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות לבלתי [illegible] תיקון המצות · רצה הוא חנון
עם [illegible] חנון · [illegible] רחום · לשמור חוקותיו · המצות שלא נגלה טעמם · מצותיו
אשר נאמר בהם מצוה כגון שלוח הקן · ותפלת נדרים וכיוצא בהן · ומשפטיו הדינין · ועדותיו
אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדים וכיוצא בהן שאם לאמר והוא כל התורה ועדותיו [illegible]
[illegible] בקריאה [illegible] שהוא [illegible] הפעל [illegible] וכן [illegible] עדותיך
שאתי והרואין להם ·· תשכיל כתרגומו תצלח · את כל אשר תעשה כמו בכל אשר תעשה ויהיה
משכיל פועל · וכן כלומר בשמרך המצות תצליח אתה ואת כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם ··
וגם אתה · וגם לרבות על המצות יי' אשר צוהו ללכת בדרכי יי' [illegible] וגם [illegible] יי'
לבבך [illegible] כי אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך לא לצוותך עליו לבנו מן
העולם ·· אשר עשה לי פי' אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי · עשה מה שעשה להם כי
אבנר אני הבטחתיו וקבלתיו באמנתי ועמשא גם כן היה בשליחותי וברצוני [illegible] יהודה לי ·
[illegible] אשר [illegible] אבשלום [illegible] אשר עשה לשני שרי · חסר וי"ו השמוש ואשר עשה · [illegible]
אשר עשה לי שהרגתו [illegible] אבשלום לדוד [illegible] · לשני שרי צבאות ישראל כי אבנר היה שר צבא ישראל
ועמשא [illegible] אבשלום שר צבא · [illegible] היה [illegible] שר צבא ועוד כי [illegible] ביהודה
ושר צבא ביהודה כמו שנ' שר צבא יהודה וכתו' [illegible] לב כל איש יהודה כאיש אחד ··
ויהרגם בשלום [illegible] עם ויהרגם כלומר ויהרגם בשלום ושם אותם דמים כאלו היו דמי מלחמה
[illegible] כמו מלחמה [illegible] המלחמה כי [illegible] היה לאבנר שם אותם בדמי
שלום כאלו הרג אבנר לעשהאל בשלום ונקם נקמתו מאבנר · וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא
נשמר ממנו ועמשא גם הרג בשלום שאמר לו השלום אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום
[illegible] עליו להרגו ונתן הדמים [illegible] שעשה אותם כמו מלחמה נתן אותם בחגורתו אשר במתניו ·

כמו שנ' ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו · ובנעלו אשר ברגליו · שנפלו המתים לרגליו ·
ות' הפסוק כן וקטלינון בשלמותהון ורמות דם קרבא כרעהון עלוהי לבס תבירי קרבא
חזיב לבון בכתנות שלמה ואשר כתנון שמפנקיה כי בחרציה ודם בסנדליה די ברגלוהי
ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו · שהרג לאבנר בערמה ושאל לו בשלום היאך חולצת והיה
שוחק ומראה לו כי בשמחה היה חולצת אז הכהו וזהו שאמ' לדבר אתו בשלי לשון של
שלוה · והנה אתו ובנעלו אשר ברגליו ·· ועשית כחכמתך · כלומ' שלא תהרגנו עד
שתמצא עליו עילה א"ע שהוא חייב מיתה כי מלחמות יש נלחם ומוצות תעשה בו לא
שהרג אלה שני השרים חנם לפי תמצא כחכמתך שתביאהו לידי עילה וסיבה שיתחייב
הריגה ולא תוריד את שיבתו בשלום שאול · שלא תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרגהו
שהרג · כי כן קרבו אלי · בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שאמ' משכב וספות וחטים
ושעורים הגישו לדוד וכתו' והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים · וכתו' אדרי איזון ספיקו
צרכי ·· והנה עמך כלומ' א"ע שהוא מושבו בגיתון עמך ובראשותך הוא להביאו לידי
מיתה · א"פ והנה עמך בירושלם כדי שתוכל למצוא לו עילה וסיבה להמיתו ובראש
בירבו היה והיה מלמעלו וזהו טעם עמך · קללני בזה אותי בבזיון וברמיזה · נמרצת חזקה ·
שאמר לו איש הדמים · איש הבליעל · ועפר בעפר · כמו המת נמרצו אמרי יושר · ויש דרש
שהוא בנוטריקון נואף מואבי רשע צורר תועבה · ואני לקיתי שהשבעתי לו שלא אמיתנו · חייב
מיתה הוא ולשמור שבועתי לא המיתהו עד שתמצא לו עילה ועון וסבב את הדבר שיבא לידי
עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה ·· בעיר
דוד היא ציון · והכון · אחר שהמית לא שרצו להיות לו לשטן כמו שאמ' אחרי מות שמעי ·
והממלכה נכונה ביד שלמה :: כי מלוכה היתה לו · כי נודע כי נתן הנביא אתו על פי יי' כי שלמה
יהיה מלך וא"ע כן היה הוא מתעורר במלוכה אם יוכל ·· ויתן לו את אבישג כי מורדת
היתה לו כי דוד אביו לא ידעה לא שאין משתמשין בשרביטו של מלך לא אם כן הוא מלך
ובתואנה זו ביקש אותה אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר ·· וישב על כסאו אחר שקם
לקראתה והשתחוה לה חזר והקימתו על כסאו וצוה לשום כסא לאמו שתשב לימינו · ויש
דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדין היתה היא בחיים וזה רחוק מאד ··
יתן איננו לשון זכר לנקבה לא · פירושו ויתן זה הנותן והיא אבישג ולשון זכר נופל על
הענין וכן ונעשה תולעה · ושאלי לו את המלוכה והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה
לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק
במלכות והבין כי אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי אתו לו ולאביתר וליואב
שר הצבא וכתי' תלא במלכה דהוו אביתר כהנא ויואב בר צרויה · ויושיבני כפרח המקום
צירי · וכן ואהבני אושי ·· עשה לי בית · בית המלכות וכתי' והקים לו מלכו ·· ביד בניהו
א"ע שהיה כהן ואסור להרוג למתים כשפגע בו לא מת מיד ומלך ידו המתנו עד ש
מותו או א"ע שאסור לכהן להרוג למתים במקום מצוה מותר ולעשות מצות המלך
מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהרוג לפי נראה שלמה אר
צבא וכן פי' בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב ·· ענתות איש ענתות
כי מעטם היה · וענתות לכהנים היתה כי כן כתו' בספר יהושע וכתו' מן הכהנים אשר
בענתות · וכן ואני תפלה · אקר מזין · איש מקר · כמעשן שעמדו · איש כמעשק · א"פ
ענתות לך · וכתי' על שדך על נחלתך · כלומ' לך לך לענתות וכן תי' אזיל לך לקריך · ועל
במקום לו · וכן הרמתה על ביתו · והתהלמיין כמו על יי' ·· איש מות חייב מיתה

הוא מי שהודו במלכות ולאביתר מורד בדוד שהיתה ידו עם אדוניהו והיה יודע כי ברצות דוד להמליך שלמה
אז אפי' לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו והמעניש. שהלך עם דוד בברחו
מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ונענה בכל אשר התענה אבי כמו שאמר כי נשאת את ארון ה' לפני דוד אבי וכו'..
מהיות כהן פי' כהן גדול. ובעבור ההגדל הגירוש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות
כי מעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה לא יהיו נטפלים לאחרים שיהיו שרים עליהם ואביתר היה
עלי הוא.. והשמועה שמועה שהומת אדוניה ונגרש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי
אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי לו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד
אכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מורד שיתחייב מיתה אלא כן היה עושה חוץ ממה
והנה דוד צוה לו לשומרו שר צבא ובקש כמו עשה מורד ויואב אבל במורד הזה היה חייב מיתה שאחרי
היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה והמורד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו ונודע שהרג
שלמה אדוניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה והמורד לא היה ירא כי אמר
כי הנה אדוניהו מורד והנה מחלו שלמה שאמר לו לא יפול משערתו ארצה כן מחל גם כן
למורדיו וכששמע שהרג אדוניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל ה'..
שאם היה הארון בירושלם והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי המזבח היה שם כמו שאמר
כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון. ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה
להמיתו כיון צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה מתחנן לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שאמר
לו לשלמה כן כי הלך והחזיק בקרנות המזבח אמר זהו קצת מורד שחושב להנצל מידי והנה הוא
צריך ברעתו ובמורדו כיון שברח מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפי צוה את בניהו שיפגע בו ורז"ל
נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה בלותו גם בדבר אבשלום
מורד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחרי אמר צריך להלחם של דוד קיימת בלותו
גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן והוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי. והחכם
ר' ... אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה
וגם כן חשב על שלמה.. אצל המזבח כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ורז"ל
כי בדבר הזה טעה יואב כי לא היה קולטו המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתי' מעם מזבחי ולא
על מזבחי.. לא כי פה אמות אמר כן כדי להעניש שלמה לפי המחשבה שיהרגהו במזבח וכו'..
ורז"ל מהם אמר כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך
אמר שלמה לבניהו ובי שמעונו אני צריך כעשה כאשר דבר ופגע בו. ומהם אמר כי נכסיהם
ליורשים כמו הרוגי ב"ד ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לקיים שנה להאריך בחייו עד
שילך בניהו לשלמה וישוב.. ועוד בדבריהם ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין אני יושב
בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה וכי יזיד איש על רעהו וגו' מעם מזבחי וגו' שהלך והחזיק
בקרנות המזבח ואלא הוא הרג אבנר ועמשא בגוויות ושלמה שלח להוציאו מעם ולדונו בב"ד שלא
אמר יואב הרוגי ב"ד אין נקברין בקברי אבותיהם שלא יתן לעצמו מה טוב לי שאמות כאן ואקבר בקברי
אבותי. וזהו שאמר לא כי פה אמות. ולהבין בכל זה המדרש בא טעם וקברתו יפה בלומר פגע בו
שם כדבריו וקברתו בקברי אבותיו.. כה דבר יואב וכה ענני כפל דבר כמנהג המקרא כי
הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות. ואפשר שאמר לו דברים אחרים ותכלית הדברים לא כי פה
אמות. ורז"ל אמרו כי אמר לו לך אמור לשלמה שלא ידונני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל
עליו הקללות שקללני אביו ואם לא ימיתני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה
כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן הוא אומר שמתקיים בזרעו ונחלת בנים דכתיב
והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתו' וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה

המלשון המאמתך נראה כי קשה היה לו המריבה מפני חולי הזוב שהיה לו · מצורע מעוזיהו כמו
והצרעת זרחה במצחו · מחזיק בפלך מאסא כמ׳ ואסא חלה את רגליו · נופל בחרב מיאשיהו
כמ׳ ויורו המורים למלך יאשיהו · וחסר לחם מיכניה כמ׳ וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך
כאשר דבר שהמיתיהו כי אין לעון בזה שהריגת היו שני השרים בגבעון ובחברון וכמו
המזבח הקיפו למות · וקברהו והשתדל בקבורתו כי גדול ושר צבא היה · ועל אדניהו לא היה צריך
להזכירו על קבורתו כי בן מלך היה · צדיקים וטובים ממנו שלא שפכו דם נקי כמו שעשה
הוא · ואפשר שהיה להם מעלות יתירות עליו · ודרשו בו צדיקים וטובים שאם צוה ולא עשו
כי מות שאמר ואמר המלך לרצים הנצבים סובו והמיתו את כהני י״י דרשו בו כי אבנר ועמשא
היו שהיו נצבים עליו ופי׳ הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא
רצים · וכן הוא ולא אבו עבדי המלך · אעפ״י שאמר להם שאול בפה להרוג לא רצו הם והוא באגרת שלח
לו דוד להסב מיתת אוריה ועשה כמו שצוה · שניהם צדיקים ממנו · וטובים שדרשו אכין ורקין
והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני י״י אמרו הם כת׳ כל אשר ימרה את
פיך ויומת יכול אפי׳ צוה המלך לעבור על דברי תורה והתורה אוסרת את פיו · ת״ל רק חזק
ואמץ ואכין ורקין מעוטין הם הנה דרשו הם הפסוק כהוגן ומיעטו מאמרי שאול שלא להרוג כהני
י״י · ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח לו דוד להסב מיתת אוריה עשה כן מיד ·· ואבי דוד לא
ידע כי שהמלאכה אם קבור כי דוד ידע מיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הרגו
דקרנו עליו וצוהו עד שקברוהו הכנם כי לא היתה מאת המלך להמית אבנר וכן בעמשא שהוא
היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנעשה אחרי אבשלום לפי אתו ואבי דוד לא ידע שאמר אתו לו תחתיך
כי את איש יהודה ואמה פה עמוד ·· ובראש זרעו כמו שקלל דוד אבי זרעו כמו שאמר ולא
· כרת מצותו · ויפל בנהו · עלה לאהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום
גבוה היה · ויקבר בביתו במדבר · המדבר יקרא המקום שאין שם יושב כלל ויקרא גם המדבר מקום
בישוב אבל אינו עבוד · ניחותו למרעה הבהמות כמו שפי׳ בספר שמות בפסוק שברים על פני
כדך את המדבר · וכן במדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו
המקום נקבר · ויש דורשים מה המדבר זה המופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי עניים
המדבר · ר״ל מה המדבר זה המנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל · ר״ל וכי במדבר היה
אלא כיון שהרג עמשא ושרה כמדבר · בנה לך בית כי ביתו היה בבחורים וצוהו לבנות לו בית
בירושלם כמו שפי׳ כדי שיהיה נמצא לו ויראה לו עילה להמיתו ·· הלא השבעתיך · אעפ״י שלא
זכר למעלה השבועה לא שתחלה בו נראה שהשביעו אחר שאמר לו והוא לא כפר בו ואמר לפי כי
מצות המלך היא כמו שבועה וכן אמר אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים · ואמר בך
בלורו לא צויתיך ביני ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר שלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר
והשבעתיך בשם י״י וקבלת המצות והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבועת
אשם ועל המצוה אשר צויתיך · אשר ידע לבבך · אעפ״י שהאו רבים ושמענו מה שעשית לדוד
אבי אתה בנפשך הרעה שחשבת רעה שהייתה חושב עליו · והרעה שאמרת בפיך ·· והשיב
י״י את רעתך · כי מאתו היתה הסבה כמו שאמר והאלהים אנה לידו לפי שהיית חייב מיתה
במלך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך גלגל עליך דבר אחר שאתה חייב מיתה
והוא התעברה על שבועת י״י ועל מצותי ·· ויצא ויפגע בו · נכונה ביד שלמה · כיון שמתו אויביו
למקום המשפט ושם פגע בו · נכונה ביד שלמה · כיון שמתו אויביו המלוכה היתה נכונה ·
ביד שלמה ·· ויתחתן שלמה דרשו בו כי לפי נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי
קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה רבו מלמדו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה · ובשנה
תרגיניה

המצוים. נשא את בת פרעה אחרי שהמלך ישב בירושלם שלש שנים · והנה שכתוב לא תתחתן בם ·
יש מרז"ל שאומרים כי בגיותן נאמר אבל אם נתגיירו מותרין · ויש כי בגיותן לית להו חתנות ולא
שייך בהו חתנות. וכן כתוב לא תתחתן בם כי מגיירי תוג' · ושלמה גייר ית בת פרעה ועבר על
לא תתחתן בם · ולרבי אמרו שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. מתוך אהבה יתירה שאהבה
העלה עליו הכתוב כאלו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמרו ויתחתן · אל עיר דוד ר"ל לציון שהיה
שם בית דוד וכן נקרא עיר דוד · עד כלותו אמר שלא לבנות לה בית העלה אותה מבית
דוד כמו שאמרו תוספות בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר
באו אליהם ארון יי · את ביתו ואת בית יי את ביתו אחר בית יי כי בית יי בנה מתחלה
בשבע שנים ואח"כ בנה ביתו בשלש עשרה שנה · מזבחים בבמות · עד שנבנה הבית כי היתר
הבמות היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים · ויאהב שלמה את יי · עברו מאהבה כלו אע"פ
שלקח בת פרעה לא סר מעבודת יי · עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות
הטו את לבבו מאחרי יי · ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל · ואע"פ היתה אסורה לו
לפי שהיתה מעבדת האשונה · ומרז"ל אמרו כי מותרת היתה לו כי רק שאמר בנים אשר יולדו להם
דור שלישי · בנים ולא בנות · ואע"פ שלא נקבעה הלכה כדברי זה החכם אע"פ שאמר כי קבלה היתה
בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה ולא על שהרבה נשים
ודבק בהם באהבה עד שהטו את לבבו והטוהו נשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים · והנה בשנה
הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את יי · רק בבמות הוא מזבח
ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ולא זכר בת פרעה
לבדה עם האחרות לפי שהטו את לבבו כלם ואם בהרבות הנשים לא היה שומר למצותם
בדת ישראל לא היה לוקחן בגיותן להראות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים ועל כן נענש עליהם ··
רק בבמות הוא מזבח ומקטיר קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח
בבמות ואע"פ שאמר רק והלא מותרים היו הבמות עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו
ודוד לא זבח לא במזבח אשר לפני הארון בירושלם או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו
שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות בבמות מביא האדם לע"ז כי הוא משפט הגוים שבונים
במות בכל הר וגבעה ותחת כל עץ רענן · היא הבמה הגדולה · לא קראה גדולה לגודל
המזבח כי היה המזבח הנחשת שעשה משה · וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר
לפני יי אשר לאהל מועד ויעל עליו עולות אלף · לא נקראת גדולה ומעולה על האחרות כי הוא
המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שאמרו רז"ל ובו היתה ... המעולה שירדה ביום
השמיני למלואים והאחרות היו נעשות ע"י הדיוט איש הישר בעיניו וכן היו במות קטנות כנגד
אותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה · עולה מתיר במקום עבר
והנים כמוהו · ואותו בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא
לא ביום אחד כי אם עדים שהיו תמים לירושלם ובדברי רז"ל נראה בפעם אחת · נער קטן אמרו רז"ל
כי בן יב' שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואותו
ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי
ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי ז' שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי
רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתו' ויבואו
בארץ ט' חדשים הרי יא' שנה ובשנה ההיא היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי
יב' · צאת ובא לפני העם כמו ואשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם · לב שומע תבין · ולהבין לב
סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע להשכיל · הכבד · הרב · כתרגו' סגיאה וכן ומקנה כבד מאד ·

ושאלת לך הבין · להבין · לב חכם ונבון · אמרו רז"ל · חכם המקיים את תלמודו כלומר כי מה שלמד
מקויים בלבו ומזומן · נבון המבין דבר מתוך דבר · לא היה לפניך ואפי' ומאחריך ממלכות
לא היה כמוהו · אבל אח"כ אחר כך היה חכם יותר ממנו · אף כי לא היה לפניו במלכים · גם עושר
גם כבוד האחד לרבות על חבירו כמוהו גם בבבל גם בפרס · ואיש במלכים כמ"ש אשר בני אדם
שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך · כל ימיך ואם תלך בדרכי · והארכתי את
ימיך · ארוכות הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא
שמר מצותיו לא האריך ימים שלא חיה רק נ"ב שנה · אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן
בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא תקנתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר
אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא אם עשית וכן הוא
אותו אם תלך בדרכי לשמור חוקי והארכתי ימיך · · והנה חלום · כמו ויקץ פרעה והנה חלום ·
בחלומו טובה שבהן לו הכל ובא לירושלם והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית יי' · ועשה
משתה לכל עבדיו · ובמדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיימו חלומו שבהן לו ואת חכמה יתירה
שהיה שומע נבוח הכלב ומבין לשונו · · אז תבאנה כמו תבאנה ונגש ועלתה · אז יבא דבר שהוא
בחקוים עבר כמו אז ישיר משה · אז ישיר ישראל · אז יבדיל משה · אז ידבר יהושע · אז יבנה
שלמה · אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו ונראתה בו החכמה הטובה
שנתן לו הקב"ה חכמה ובינה · · אשר שכבה עליו ראה כי מפני ששכבה עליו מת כי לא
הבין כך אלא שקברתו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מבקרות אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע
לפני הוא לפי האמרה אשר שכבה עליו · ואתבונן הסתכלתי בבקר בצורתו · ותאמרנה · את הטענות
שבו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד אומר טענותיו לחזק ולהטיב ולהבין
לשופט · ויאמר המלך זאת אומרת אז"ל מכאן שצריך הדין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו
בעלי הריב שהבין טענותיהם ושפטם עליהם · גם לי גם לך לא יהיה ואמרה כמו אותי החרב ·
והשלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי נכמרו רחמיה עליו אמרה ורחמה
כי המלך לא יתנהו לה לא המיתוהו · הראשון אל המיתוהו · · היא אמו כיון שרחמיה עליו ובדברי
רז"ל · יצאה בת קול ואמרה היא אמו · לעשות משפט לפי ראו המשפט לעשות לבבם ובפי בסתר
כי ראו כי רב חכמתו · וכיון לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט · על כל ישראל לפי
שהוא מבין לא עלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אחר שמלך המלך על כל ישראל לא היה אדם
ועפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט ; ועזריהו בן צדוק זה צדוק
הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ
היה בן צדוק ועזריה בן צדוק אחימעץ · וצדוק ואביתר כהנים היו · אחרי המתועה · וגם זה אביתר
הוא אביתר בן אחימלך הכהן היה כי הנה שלמה גרשו ועתה היה כהן גדול ואמרו לו שנתן המלך לו
שרך · לא רצו הרודה כי כהן אחד היה שהיו אביתר · · על הנצבים הממונה על שנים עשר
נציבים שאוכר · · רעה המלך שושבינו ומלכא שהיה כמו חושי הארכי · ואדונירם · הוא אדורם ·
על המס · כמו שאמר לממונה והיו המס שלשים אלף איש · ואת שמותם · את שמות י"ב נציבים
לא היה הממונה כל אחד על שבט אחד לא לפי גבולי הנחלות שעשו י"ב חלקים בכל ארץ ישראל ·
וכבו המס בשמם · · בן חור זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים ·
בשם אבותם · וחד הממונים לפי לא חשש להזכיר שמם · ובריח נחשת גלה הוא שאמרו בתורה
ולהם וברית · בריח נחשת רל"ל אשר ובמעלות · בחלק אשר ובמעלות שהיה מארץ יהודה ונציב
אחד אשר בארץ בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד · הממונה על שנים עשר הנציבים לגבות
מכל אחד הכסף לכלכל המלך · ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' · והמה אמרו ונציב אחד לחדש העבור · ·

כחול

כחול אשר על הים · כמו על שפתיים הספור הזה ר"ל כי היו מרובים כמו שאמר שלמה בספרו
בימים והיו רבים וכן בספרי [illegible] ובספרי [illegible] והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה
להם פחד מאויב · מושל בכל הממלכות · שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים
אותו · מן הנהר ארץ פלשתים כתרגו' מן נהר פרת עד ארעא פלשתאי · בריאים · שמנים וכן
[illegible] וכתי' פטומים וכן [illegible] איש בריא [illegible] · אבל הבראים
הם המפוטמים בבית ·· וברבורים · אבוסים [illegible] פטומים · ולפי [illegible] עוף הם
ור"ל כי הם העופות המפורסמים כי הם שמנים ומאחרים · ובדברי רז"ל עוף [illegible] הברבור
נקראים ברבורים על שם מקומם ·· כי הוא רודה · [illegible] כי האיל וצבי ויחמור וברבורים
אבוסים שהיו בשולחנו בכל יום שהיו מביאים לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם
היה כלומר היו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד ·· מתפסח
ועד עזה · מגבולותיהם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה יש אומרים תפסח בסוף העולם ··
[illegible] תפסח ועזה [illegible] וכמו שמולך על תפסח ועל עזה כן מולך על כל העולם
כלו · ארבעים אלף ארות סוסים ובדברי הימים ארבעת אלפים אריות סוסים · פי' רז"ל ארבעים אצטבלאות
ובכל אחת מהם ארבעת אלפי סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת [illegible] סוסים · ופי' ארות סוסים
אבוסים [illegible] אבוס בעליו [illegible] · וא"ת כי עבר על לא ירבה לו סוסים · ופי' לא ירבה
לו סוסים בטלים · וכיון שלא היו לו אלא י"ב אלף פרשים והיו לו מ' אלף ארות סוסים הרבה סוסים
בטלים היו לו · ואמת שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד
וגדולה [illegible] מלכים [illegible] וגם קצת מלחמה היתה לו [illegible] ושמן
גבר ·· וכלכלו [illegible] המלך [illegible] המלך אל
[illegible] הסוסים [illegible] הסוסים
[illegible] שלחן המלך [illegible]
[illegible] שלחן המלך [illegible] · לא יעדרו דבר · לא היו [illegible] שלחן
המלך · [illegible] לא [illegible] לא היו [illegible] שלא היה [illegible] כל
אחד ואחד [illegible] · [illegible] המקום אשר
יהיה שם [illegible] המלך [illegible] הסוסים
[illegible] כמו שפסקו [illegible]
[illegible] ורחב לב כחול · [illegible] המספר · [illegible]
אשר לא ימד ולא יספר [illegible] בני ישראל [illegible]
[illegible] לא [illegible] שהם כחול · ורז"ל פי' [illegible]
[illegible] · בני קדם · [illegible] כי [illegible]
[illegible] בני קדם שהיו [illegible] בלשון העופות [illegible]
[illegible] בני מצרים היו [illegible] נקראים [illegible] ··
מאיתן האזרחי · כתרגו' מאיתן בר זרח · [illegible] בני זרח בן יהודה איתן
והימן וכלכל ודרדע · [illegible] כי [illegible] בני מחול [illegible] כן לא היו הם [illegible]
[illegible] מאיתן האזרחי · [illegible] לאיתן האזרחי · [illegible]
[illegible] בן [illegible] · ואפשר שזה הוא איתן האזרחי [illegible] והימן [illegible]
[illegible] · [illegible] ויחכם מכל האדם
[illegible] הראשון · [illegible] מאדם הראשון [illegible]
[illegible] · [illegible] האזרחי [illegible] לאיתן האזרחי · [illegible]

משה שנ׳ בכל ביתי נאמן הוא · וכלכל זה יוסף שנ׳ ויכלכל יוסף · דרדע זה דור המדבר דור שיש
בהם דעה · בני מחול שנמחל להם מעשה העגל ·· שלשת אלפים משל אינם נמצאים
אצלינו · וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי אינם ספרים אבדו מישראל בגלותם וכן מה שאמר
בחכמות הטבע כמו שאמר וידבר על העצים שהודיע טבעם ורפואתם · וכן על הבהמה ועל
העוף ועל הרמש ועל הדגים בכלמה שבחכמת הגלגל גזרה חכמתו וחבר בהם ספרים ואינם
נמצאים אצלינו · ודרשו חכמינו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר לא קרוב לשלשת אלפים
פסוקים לא מהו וידבר שלשת אלפים משל מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים
ושלשה טעמים כלומר נזם זהב וחלי כתם · וידבר על העצים ומפני מה המצורע נטהר
בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכין בעץ ארז ואזוב עד שהגביה עצמו כארז לקה
בצרעת כיון שהשפיל עצמו כאזוב נטהר ונרפא · ועל הבהמה ועל העוף · ומפני מה
בהמה בשני סימנין ועוף בסימן אחד כמו אחר אותו מן היבשה נברא העוף כמו ויצר
יי׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכמו אחר אותו מן המים
נבראו כמו ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף · הלא הרקק נבראו · ועל הרמש · ומפני
מה שמנה שרצים שבתורה הללו והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור ומפני שיש
להם עורות · ועל הדגים ומפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין
שחיטה שנ׳ ואם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי · ויתפ׳ פסוק וידבר על העצים
כן ואתנבי על מלכי בית דוד העתידין למישלט בעלמא הדין ואף בעלמא דאתי ובמשיחא
ואתנבי על בעירא ועל עופא ועל ריחשא ועל נוניא ·· מאת כל מלכי הארץ · מלכי הארץ
היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו והעמים היו באים אצל המלכים בשומם משלמה לשמוע
חכמתו · וישלח חירם · שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר
מארצו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים ·· וישלח שלמה אל חירם
השיב לו את הדבר מפני המלחמה לא רצה לגלות לו הטעם כי הוא תמכנו כי לאהוב כבוד
אביו ואמר לו את הטעם הנראה ·· אשר סבבוהו כל מלחמה ומלחמה · וכן כי הקריבו מלחמה
ויש עוד קרבו לתקפותו · רגלו כן כתי׳ וקרי רגלי · ותרגו׳ אותו על דוד כי גם לבוש שם
אויביו סביב · כפות רגליו וקרי אותו על שלמה כלומר אני איש המנוחה ולא היתה לי מלחמה
ויש לי פנאי לבנות הבית · הניח ה׳ אלהי · כי אחר המנוחה היתה המצוה לבנות בית המקדש
כמו שכתו׳ והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו ··
מן הלבנון · הלבנון בארץ ישראל היה ולא היה שום תחתנו העצים לא שישלח לו חרשי עץ
שיודעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ · כצידונים צידון וצור קרובים וחירם היה
המושל על כלם · וכן זוכר אותם ביחד ויתן אותם לו צור וצידון כי חברו הם ·· דוברות
הם הקורות המגדלות שקושרין אותם ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות
תרג׳ ויהגי ולצר ונפצתים אתירם ואשליכם שם · וכן תרג׳ ואתמינון הכא ואת בו לשון פיזור
שהוא ענין פיזור עם המשר לפי שהדוברות משליכין אותם בים הם קשורות בראשיהם
ובשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרין ומנפצין הקורות הנה והנה ·· לחם ביתי
באשר עבדי שוכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תשלח ופי׳ ביתי האוכלים על שלחני
והוא שאמר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים ·· מכולת לביתו כמו
מאכל והטעם מלת מאכולת ובלשון תלמוד באגם וכתי׳ פרנס לאנשי ביתו · שנה בשנה
כלומר שתחזקו עבדי חירם בעלמא שלמה ··
כעס הסיפור הזה הנה כי בענינים אשר בהם נראות

ויי׳ נתן חכמה

חכמתו

כמו

כמו שאמר׳ המלכה שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו׳ ויהי שלום
והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום קיים והחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו
עצים לבנין את אשר בנה ·· ויעל המלך שלמה מס כמשפט המלוכה כמה שנ׳ ואתם
תהיו לו לעבדים ופי׳ על המס כמו שפי׳ על המס כמו שפי׳ בספר שמואל ·· ויהי המס שלשים
אלף איש · והנה הוציאנו מדברי ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו חוצבים והסבלים · ואם תאמר
כי בכאן העלה מס על שכר ל׳ אלף הנה שנים לחדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו · לא
נאמר כי כריתת העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשיאתם בכתף וכריתת
העצים בלבנון לא היתה עבודה של אומנות להיות אותם והנשאים היו הנשאים בעגלות ערוים ועוד
כי הגרים לא היו של חמת והחצבים אלף ושלשת אלפים והשלש מאות והנה עשה הנה אלף סבלים ופ׳ אלף
חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות הנצבים · אם כן השלשים אלף שהיו בלבנון בני ישראל היו והיו
שם עם עבדי חירום · ואת הל׳ אלף היו המתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון [illegible] ל׳ אלף של עשרת
אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון לחדשים בשנה וח׳ חדשים בביתו · הנה ג׳ פעמים עשרה
אלפים שלמה להם משנה בלבנון · והמשל לך כראובן שמעון ולוי · כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון
ולוי היו בביתם · שמעון הלך במרחשון · וראובן ולוי היו בביתם · הלך לוי בכסלו וראובן ושמעון ב׳
בביתם · הלך ראובן בטבת ולוי ושמעון בביתם · הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם · הלך
לוי באדר וראובן ושמעון בביתם · וכן לשאר חדשים האחרים · שנים חדשים כמו ושנים חדשים · וכן שמש
ירח · ראובן שמעון · הלך שנים [illegible] ·· נושא סבל · תרגומו נטלין בכתפא והיה א׳ נושא סבל
אם לא אמר והיה עבודתו נושא בסבל כמו והנושאים בסבל וקראו הכתו׳ סבל לפי שהוא נושא המשא
בכתפיו וגם יהיה הסבל הוא לאדם כמו שאמר׳ בדברי הימים ע׳ אלף נושא סבל יהיו עבודתו בחסרון וי״ו
נושא וסבל כמו שמש ירח · ופי׳ נושא · נושא ומקים האבנים בהר המקום למקום וסבל שהוא נושא
האבן בכתפיו עד המקום שהיו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר · ואת ע׳ אלף ופ׳ אלף
מן הגרים הם האומות כמו שאמר׳ בדברי הימים מספר שלמה הגרים ומצאם מאה וחמשים אלף
ושלשת אלפים ושש מאות · ועשה ע׳ אלף נושא סבל ופ׳ אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות
מנצחים להעביד את העם כמו שאמר׳ הנה הרודים בעם ולא שאם אמר שלשת אלפים ושש מאות
והנה אמר שלשת אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרים במנצחים היו על שלשת אלפים
ושלש מאות והיו המנצחים על המנצחים כמו שוטרים ונוגשים ·· ויסיעו כתרגו׳ ועקרו [illegible]
לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסד הבית ואותם הם שאמר עליהם אבני
עשר אמות ואבני ח׳ אמות · ולשאר הבנינים יחצבו אבנים קטנות · והם המקראים אבני גזית וכן
אמר׳ בתוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית · ויהיה אבני גזית חסר וי״ו השמוש כמו שמש
ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע
ביניהם [illegible] כמו שאמר׳ בתוך במדות גזית · כמו שהיה ידוע [illegible]
[illegible] שלשלמה היו יותר גדולות [illegible] ·· יקרות כבדות
ופי׳ שאמר אבנים גדולות הוסיף בתארו יקרות שהיו כבדות במשקל כי אותן הן טובות ליסוד
מן הקלות · ויש מפרשים עם [illegible] יקרות [illegible] כי היה חוצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו
טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפי היו יקרות כי לא היו נמצאות כאותו ההר וכל דבר
שאינו נמצא יקרא יקר · והגבלים · אומנין ידועים לפיסול האבנים בצורה הצריכה לקיר והוא
[illegible] גבול [illegible] לאבן בפסלם אותה · ויש אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים
כמו שאמר׳ זקני גבל היו מחזיקי בדקך · [illegible] · וכן תרג׳ ולגבולים ולחוצבי האבן ולארגבליא
לפסלי אבנא · אם כן לדבריו יהיו הגבלים בני [illegible] · והרג׳ בני שלמה ובני חירם [illegible]

והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם · ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן
ופוסלי העץ ·· בחדש זיו הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו
כמו שפי' רז"ל דאית ביה זיוא לאילני פי' יותר הפרחים והנצנים וכה"ג בירח זיו נצניא · למלוך
שלמה · כשמנו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הכתוב אלו ומתוכו רבים כי בשנה הר'
למלכותו החל לבנות הבית וכן כתוב בדברי הימים ויחל לבנות בשנת ארבע למלכותו ·· ויבן
את הבית · החל לבנותו ·· ששים אמה ארכו · כל הבית בין הדביר וההיכל כי מ' אמה היה
ההיכל באורך והדביר כ' אמה באורך וכן ברוחב במערב הבית המרובע היה הדביר ·· ושלשים
אמה קומתו · ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים · הקרוב אלי בזה כי על האולם לבדו אמר
שהיה גבהו מאה ועשרים והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר
והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגגיו ועליותיו · ואם העליות היו על כל הבית כמ
שגילו מדברי רז"ל יהיה מה שאמר שם והגובה מאה ועשרי' עם העליות שעל הבית והיה גבוה
הבית מן הקרקע על הספון ל' אמה וגבה העליות תשעים אמה ·· האולם נקרא בלשון
המקרא אולם מה שנקרא בלשון התלמוד בית שער · ארכו על פני רוחב הבית · כי המשוך
הגדול במדה יקרא ארך והקטן רחב והנה ארך האולם לרחב הבית ·· על פני הבית · שלא היה
משוך ממנו שלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה ·· חלוני כמו חלונים · כמו
שני נשענים · כמו נשענים · אשר מוחזקה על הקיר ואולם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל ··
שקופים אטומים · פי' פתיחן מלגיו וסתימן מלבר והוסיף בו עוד וחפין כלשון [illegible]
אצבעות רומז שהיה מראה · ובדברי רז"ל במנחות זה שקופים אטומים שקופין מבחוץ ואטומים
מבפנים לא לאורה אני צריך · כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לפי
שאינו צריך לאור העולם ·· ויציע סביב הוא הנקרא צלע ונקרא תא · ועשה סביב כל הבית
סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אל התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות
אלו נקראו אחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירות הבית סביב ואמר כי המגרעות נתן לבית
סביב חוצה ר"ל כי קיר הבית היה רחב מלמטה והולך ומצר על פני חוץ כשעור התאים לפי
היציע התחתונה חמש באמה רחבה וקירוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית
על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה שהיה רחב אמה
וזהו המגרעות שהוא אומר שנתן לבית חוצה לגבה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה
מתוספת ברחבה בקיר הבית וקירוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח
על קורי הבית אמה אחת תחת העליונה ז' באמה רחבה כי שתי אמות מתוספות ברחבה בקיר
הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר מאמה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות ובכל זה נעשה כדי
שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נשענות
קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר ·· והבית בהבנותו וגו' טעם למה שהקדים
לבלתי אחוז בקירות הבית לפי שהוא צריך לתת המגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות
התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להניח הקורות כמו שעושים בשאר בנינים שלחול
כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אז לא
יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות אותם החורים אחר בנין הקיר ג"כ לא יתכן כי לא
נשמע כלי ברזל בבנין הבית · ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי
התאים ·· אבן שלמה מסע נבנה כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותו
במדת גזית אבל משתיתו הגזבנים לבית ולא היו פוסלין אותם דבר שלא היו בונים אותן שלמות
כמו שהביאו אותם מן ההר · ויש מרז"ל שאמרו כי אף דבר לא היו פוסלין אותם בשום כלי

ברזל

שהיה לא בהעלת את הנקרא שמיר ומשמיו נותנין אותו והמפתחות לפניו ונבקעו והשמיר כמין
שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך ... עופרת מלאה מוכין והמלך קובין ואם היה נותנו אפי'
על ההר היה נבקעו ובו היה שלמה מולך כל אבני בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו
לו מגן עדן שנ' וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף אם לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר
והביאו לו מגן עדן וזה אחד מהדברים שהשליט הקב"ה הדרך בקשה ובו פסל משה אבני האפוד
שלמשכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות אחרונות וזה מדרך הקבלה היה אצלם מימי
משה רבי' ואין להרהר אחריו ·· פתח הצלע · מלמטה · לכתף הבית הימנית · אינו אומר שהצלע
היתה פתוחה לבית לא אמר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לצד רוחות שלהבית
והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ושמה אמר בלולים היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים
לא בלולים ובלולים כתר' בוין עם דרגש · ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב סביב והעולה
בו עולה דרך הקף והיורד בו ג"כ יורד דרך היקף וכת' ובלולים ובתוספתא וכן מדג' הפסוק הרמב"ם
ובתוספתא ארעיתא פתיח לצידי ב[illegible] ובתוספתא סלקין מן ארעיתא לעליתא בלולח [illegible]
ויש לפרש לול ארוכה כלומר דרך ארוכה היו עולים מזו לזו ובדברי רז"ל לול הפתוח מבית לעליות ·
השלישים · היציע השלישית שהיא העליונה ואמר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים
סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומערב וצפון ·· ויבן הבית · בנה הבית ויכלהו החומה
ואחר כך ספן אותם כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורות שהוא הספון · גבים · שתי
הקורות קרת הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה הקרה אחרת מארזים · וכת' ובעלת
ית ביתא בהתוכין ועילה מנהון סדרא דרכפת רישי שרוית ארזיא · ושדרות פי' קורות כמו בצל
קורתי הרג בכלל אורותי · ופי' גבים כמו עשה מגדל גבים שהוא חפירות והקורות האלו היו
מצוירות בחתוכים בדמות גבים · או יהיה פי' גבים כפה שהיתה עשויה אותה הקרה כמין כפה ·
וכן בדברי רז"ל שלשה גובבין את הקומה ופי' כמו כופפין ·· ושדרות פי' כי הארזים היו מונחים
סדורים סדורים והקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושל מעלה התיכונה של ארזים
וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שהיתה התקרה התחתונה ולא זכר
העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי מגור בעלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות המזבח
יקראו גב כמו שאמר על גבי המזבח וכן צלעות האדם באותיות כפוף כמו שאמר על גבי חרשו
חורשים · וכאשר אמר גבים כאלו אמר צלעות ברושים כמו שאמר בסתוך בצלעות ארזים
בצלעות ברושים והלוחות הברות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות אם כדמות
צלעות ·· ויבן את היציע · כל יציע ויציע · על כל הבית · כמו עם כל הבית וכן ויבואו ה'
האנשים על הנשים · ואמר כי היציעים לא היו על הבית לא סביב סביב ·· קומתו
זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע
והצלע הוא לשון נקבה · ויאחז את הבית · היציע אוחז עם הבית בעצי ארזים ומם קורות ר'
הארזים שהיו מסובבות על קיר הבית ויהיו נכנס ויאחז על התקרה ויהיה עובר למלמטה ·
אן והיה טעמו על היציע ·· ויהי דבר ה' אל שלמה · בעוד שהיה בונה הבית בא לו
הנביא מאת ה' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השלוני ·· ויבן שלמה את הבית ויכלהו
פי' בנה הבית וכלהו קירותיו והקירוי ואח"כ בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל בצלעות
ארזים שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר במתוך אין אבן נראה · מן קירות הספון ועד הספון
כלומר כל הקירות מקרקע הבית עד שמי קורה צפה עץ ארז מבפנים ומסיבות קירות הספון
ר"ל עד ראשי קירות המסובבות לספון · וכת' מארעית ביתא עד כותלא עד רעפי שמי שריתא
וחפא נסרין דארזא מלגו ·· ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית כלומר הבית אמה שלקח לצד

אחר מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותו ג״כ בצלעות ארזים מצפנים מן הקרקע עד הקירות
כמו שעשה לבית שהוא ההיכל מירכתים כמו במיתן ריבוי המקצות עם קיתן הזכרים וקרו ה
מירכתי במיתן ריבות הזכרים לבד·· ויבן לו מבית לדביר אותו שהוא מצפנים בנה אותו לדביר
למיוחד קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם· ומ׳ באמה· עתה חלק הששים אמה
שזכר למעלה שהיה ארך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי כ׳ אמה היו דביר ומ׳ היכל
ופי׳ לפני לפנים הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכן ולחוץ לפני ולחוץ לדביר
אינם משמשות להביא דבר לא הנעלם· אבל הם מורות על הנעלם כלומר הרגו לאבנר והשלים
לא בגלוים· לאמות חמש· ומלת פני הוא מאמר לדביר העומד לפני האחד ובמשקל זה מאמר
בפתח מוכיח אדם אחרי· ולכולי לא יאמר שונ׳· וארז אל הבית פי׳ אלה צלעות הארזים שהיה
מצפה בהן הבית מצפנים היו מצויירות במקלעות פקעים ופטורי ציצים·· מקלעת פקעים
במעשה קלעים ופקעים והם צורות ופקועות שהם ומקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי׳ צורו
פקעים· כמו וקלע כרובים שפי׳ ציור צורת כרובים· וזה מקלעת פקעים ולאחיו בענין·
ר״ל בצורת בצים·· ופטורי ציצים פתוחים כמות ציצים ופרחים כמו פוטר מים ראשית
מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים המורות הנה אשר בציץ שהוא עין הפועל·· ודביר בתוך
הבית הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו להתן שם הארון לפי הדביר קדש
קדשים· ומלת להתן מקור כמו לתת והנון נוספת במקור לפעמים כמו באבדן מולדתי·
הנצות מחרון אפיך· כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנון היתה דגושה בו והיו
הנוספת לחסרון הנון למור הפעל· ומה שאמר הכין פירש״י שלמה צפה ברוח הקדש שסופה
ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון מפני לחרבן הבית ובנה אותו במעמקים
עמוקות ועקלקלות והניח אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ונשתנה
הארון שם·· ולפני הדביר· אינו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה
כ׳ אמה ארכו כי לא היה שם לא ההיכל וההיכל מ׳ אמה ארכו ול׳ אמה קומתו והוא אומר כ׳ אמה
קומתו· לא פי׳ ולפני כמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם כ׳
אמה ארכו וכ׳ אמה רחבו וכ׳ אמה קומתו· ומצאנו לפני שהוא כמו לפנים
הארון היה שם כ׳ אמה ארכו וכ׳ רחבו· וכ׳ אמה קומתו· ומצאנו חלוני שקופים כמו חלונים
נמוני שמונים כמו נטועים·· ועשרים אמה קומתו· והנה אומר למעלה על כל הבית ל׳ אמה קומתו
וגם נאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל אלא כשאמר מדת הבית ארכו הדביר בכלל· וג״כ כשאמר
ול׳ אמה קומתו הדביר בכלל· ויש מפרשי׳ מה שאמר וכ׳ אמה קומתו מה שהיה מצופה
זהב ומה שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי כ׳ אמות בגובה צפה הקירות זהב והעשר אמות
העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושהם וספיר וכמותם מן האבנים הטובות ומה שאמר
בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה להתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב·
נראה כי שני צפויים היו על הקירות· וזהו הפי׳ הנכון ורז״ל הקשו את הפסוקים ואמרו כי קא חשיב
תוספת קנים ולמעלה קא חשיב· זהב סגור כתרגו׳ דהבא טבא· ויצף המזבח ארז תרגו׳
וחפא מדבחא נסרין דארזא· צפה את המזבח בנסרים של ארז· ועל המזבח הקטורת אמר
ולא אמר המזבח מה היה קודם שצפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה אינו
המזבח שעשה משה· כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב· וכן ספור המזבח עם הדביר
לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר·· ויעבר ברתוקות זהב· תרגו׳ בריחין עברין ורתוקות
כמו שלשלאות ועניין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום
שהיה בו מקום הפרוכת ורחב כותל זה אמה ואמר כי באותו כותל שהיה לפני הדביר עם בריחי

זהב

זהב וצפה הכל והכותל זהב ·· ואת כל הבית צפה זהב · ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים · ואמ' כי לטוח קירות הבתים שעשאו משלשת אלפים ככרי זהב או שנתנו על הכסף · ופי' לטוח שאר הבתים חוץ מן ההיכל · ובדברי רז"ל לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסיף לכל מעשי זהבים · וכל המזבח אשר לדביר סמוך המזבח לדביר ואע"פ שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה והמנורה בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטורת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ והיה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמ' המזבח אשר לדביר והוא שאמ' וכל לומ' כי קירותיו וגגו הכל צפה זהב ·· ועצי שמן תרגו' אעי דשמן · ואין לשאול איך שיהיה מעצי מאכל לצורך מלאכה · יש לומ' כי כרתו הגויים הזקנים שאינם עושין פירות וכן בעצי מעוברים שהיה בהן מעצי הזית ועצי בקל שרז"ל מאותן שאינן עושין פירות · ויש לפרש עצי שמן ומין ממיני הארז · ומצא דעתנו הזפת לפי נקרא עץ שמן כי הנה מצאנו בעזרא שאמ' צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן אינו עץ זית ·· וכנפיהם אל תוך הבית · כי הכנפים הקצוות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמ' זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאמ' בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית · אע"פ כי כלם היו תוך הבית לא שלא קצוות ולא תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפים כאורך רחבות הבית · וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות כנס ·· מסב שם בשקל מעבר · ופי' כמו סביב · וקלע שם בשקל פעל ופי' ציור ר"ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין ·· ותמרות צורת תמרים מלפנים ולחיצון · מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא ההיכל ואמ' כי בכל קירות הבית סביב עשה את הציורי' בדביר ובהיכל · וכן פי' לפנימה ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב ·· ואת פתח הדביר כמו ולפתח הדביר · וכן ונעשה את רחמו כמו לרחמו · וכמו' ולתרע בית כפורי · האיל המזוזות חמשית האיל הוא הסף העליון · והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהן ואמ' כי איל הפתח והמזוזות במכונת חמישית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל · ויש אומ' ופי' מעוקמין לרבעו והיה ענין הפסוק כן כלו' אמ' האיל והמזוזות היו חמושים תרגו' חמושית מעוקמין כמו חמושים וכן תרגו' ותמרו את הבנין מעוקם ·· ושתי דלתות עצי שמן · שאמ' שעשה לפתח הדביר וקלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות ויו' וקלע כוי"ו וישא אברהם את עיניו וירא ורכב וסוס ואולם או יהיה פי' כמשמעו והוא שאמ' ושתי דלתות עצי שמן אחר שאמ' ושתי דלתות עצי שמן בא לומ' כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמ' בבנין יחזקאל ושתים דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות · ופרז"ל התיכונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות · ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם ג"כ פרוכת כמו שאמ' בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות סגורות אחרי כי ארון נתונים על פני הדביר וג"כ הפרוכת היה מסך לשער הדביר ·· וירד על הכרובים · ואחר שאמ' וצפה זהב למה אמ' אח"כ וירד לא שלא תאמ' כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות · והת' ויריקעו ורדידו ·· וכן עשה על המזוזות הוא אומ' שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים ·· מאת רביעית כמו שפי' חמישית שהיתה במזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו והמזוזות פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופי' מאת כי רביעית מוסר למכונה כמו שפי' חמישית ג"כ מוסר למכונה ומאת דבק עם המכונה כלו' אמ' עשויות מהמכונה רביעית וכן גם מאת זה תבא כמו מזה · ויל' עוד שיהיה ענין רביעית לוח כי מצאנו במשנה ורביעין של זורע על גביהן ופי' לוחות · ואמ' כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקשה אבל היתה מלוחות

המשקופות או לא. ויונתן תרגם וארבעה סטריהון מרבעין. אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן
ולענין זה יוכל לפרש חמישית כי המזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע
שני צלעים. שני צירי הדלת האחד הפנימי והאחד החיצון היו עשויים מעשה גלילים. כצירי וכן הדלת מצד
וקלעים כמו צלעים. וכן תרגם כמו התרגום ועוד קלע עליהם כרובים ותימורות וכתר פי' וקלע
אהוא כמו וציר ומקלעות כמו ציור. ויו"ת צירין דדשא חדא מגלגלין ותרין צירין דדשא תניינא
מגלגלין. תרגם קלעים כמו צלעים כמו שפי' ותרג' אותם כמו ציר הדלת.. מיושר על המחוקה
כמו שאמר למעלה וירד על הכרובים את הזהב כך אמר הנה שלא אמר וצפה זהב ולא היו נכרות
הצורות שלא הזהב היה מיושר ומונח על המחוקה ונכר הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות
הזהב שצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מצופות זהב וכן ת"י ומכבש על צורתא..
ויבן את החצר הפנימית הוא החצר הנקראת ג"כ עזרה. וקראו פנימית לפי שהיתה פנימית להר
הבית.. כרותות קורות ארזים כרותות ומתוקנות לשומם בכותל והיו שלשה טורים מאבן
גזית והאחד מקורות ארזים ות"י כרותות ארזים. ובדברי רז"ל על אריח שבנאו בבירה.. יוסד
בשנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בנין הבית והוא יסוד שבנו יסודו. בירח זיו כמו שכתוב למעלה.
בירח בול הוא המרחשון כמו שאמר הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמים שמתחילין
בו ענין מבול. ובדברי רז"ל בירח בול שבו העלה נבל והארץ עושה בולות בולות וירח שבו בוללין
לבהמה מתוך הבית. כלומר שמאכל הבהמה כלה מן השדה. ודעת יונתן בזה שתרג' בירח מיכף
אבביא.. ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה
צריך לומר ויבנהו שבע שנים. אלא אמר שבכל בנתים מהבניינים ולא התעסק כל ג' שנים בבנין
לפי חזר ואמר ויבנהו ז' שנים. י"ג שנה אחר כלות ביתו י"י התעסק בבנין ביתו. ויש כי לא נתעסק בבנין
ביתו לא שתי שנים ופי' י"ג שנה עד תום י"ג שנה למלכותו. ולפי זה יקשה מה שאמר למעלה ויהי
מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתים נראה כי עשרים שנה תוכיח בין שני הבתים
שבע בבית יי' וי"ג בביתו. ויוכלו לתרץ כי פי' כ"ג שנה למלכותו ג' שנים אחר השלמת הבתים.
נתן הערים לחירם. ואעפ"י שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבנין הבתים
לא נתן הוא לחירם שלא הערים עד רוקבה כ' שנה למלכותו.. בית יער הלבנון. ת"י בית מוקירת מלכיא.
נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה בית
לפי שהיה יודע שארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירויו ובנה אותו על
ארבעה טורי עמודי ארזים. על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קורות
גדולות הנקראים תרוסים. כדברי רז"ל ויו"ת כרותות קריתהון. וספון בארז וחפי נסרין דארזא..
על הצלעות הם הכרותות שאמר. ויו"ת מחיצא והוא הענין בעצמו כי הצלעות נקראו מחיצה. מ"ה
אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית היו מ"ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו ט"ו נסרים
ושקופים שלשה טורים. חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם
כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון. ומה שאמר שלשה טורים. שלשה טורים [illegible]
בין חלון לחלון. ומה שאמר מחזה אל. מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכתלים
וזהו שאמר שלשה פעמים והיו חלון כנגד חלון וזהו ומחזה אל מחזה. ויו"ת וכוונין [illegible]
וזוי לקבל זוי תלתא זמנין. ובדברי רז"ל ומוכלא על גבי כלונסות והם כמין ארוכים כמין קנה
של מזרח. וזוי כמו זוית. וכל הפתחים והמזוזות רבעים שקף. הפתחים היו מרובעים לא
שהיו עשויים מלמעלה כמין כיפה. וכן המזוזות עצמם היו מרובעים ולא עגולים. שקף
ת"י וחפן כלונסא. ויש לפרש עוד כי המשקוף שעל הפתחים היה ג"כ מרובע והמשקוף הוא
חלון שעושין על הפתח להשקיף מתוכו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה

מול

הגג והחומה שלא פתוחים כמו שפירשנו ·· ואת אולם העמודים · האולם הוא הנקרא בית שער וקראו
עמודי כענין כפה ומרחב האולם של העמודים כי הבית היה בנוי על ל' עמודים כמו שזכר ואמר
כי זה האולם היה על פני העמודים ואמר שאמר ואולם על פניהם ועמודיו עמודים אחרים על
על פניהם · ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש בדברי רז"ל ואמרו
והעבים אלו המרישים ·· ואולם הכסא · פתח האולם של הכסא · כי לא היה שם לא כסא המשפט
אותו כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ·
והנה שאמר אחר אולם המשפט הוא כפל דבר או פי' לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר
לפניו הוא הנקרא אולם המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרג' ואולמא לאתקנא תמן כורסיה בית
דינא בתרין תמן פורפירא לבית דינא עבד · ופי' פורפירא בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור
כדי שתכנס לטרקלין ואין · ויש נוסחאות פרוזדור בחוץ · מהקרקע ועד הקרקע · הוי' מלמטה ועד
למעלה · רל' מיסוד כותל זה לכותל זה שתבנה כולה של הרצפה היתה מרוקה בנסרים של ארז ··
וביתו אשר ישב שם · הוא הבית שאמר למעלה ואת ביתו בנה שלמה י"ג שנה · ואמר כי החצר האחרת
שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר
וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה גם כמעשה האולם הזה ·· כל אלה אבנים שזכר שבנה בית
ה' וביתו ובית המשפט ובית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ומוחלט
כמו שפי' למעלה ·· כמדות גזית אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו כיוצ' רז"ל שהיה
מדת גזית חמשה טפחים ·· מגררות במגרה המגרה הוא המשור שהיו פני האבנים חלקות
וישרות · ואף כשהיו מגוררות במגרה מרוב שהיו לא היו נפסלות מעקבות ופי' מבית ומחוץ
כי שני הפנים היו מגוררות ·· וממסד עד הטפחות והיו אבנים ישרות וחלקות כן מן היסוד
עד שתי קורה ונקרא מקום תחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים
חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ · ומבחוץ הבנין היה גם מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל
החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמר באבנים ג' טורים וטור כרותות ארזים ·· ומיוסד אבנים
היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובות וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות ואבנים משמנה אמות
אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד לא במדת הגזית ורז"ל
אמר כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות היו מיצעוניות · יוצאות חוץ לכותל בולטות
מבפנים לבית ואמר אבני עשר ואבני שמונה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו
עשויות לגבולות שאם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה
היו ישנים איש על כסותו בארץ ·· ולחצר בנין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן
את החצר הפנימית וגו' וכן עשה לבנין הבית בבנין הזה ·· ממטה נפתלי הוא היה ממטה
נפתלי ואמו ממטה דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה מבנות דן והנה שאמר ואביו
איש צורי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי
קראוהו המקרא · חרש נחשת הוא או אביו גם היה חרש נחשת · ורז"ל פרשו מזה כי חייב
אדם להתעסק באומנות אביו לפי הזכיר הכתוב אביו כי גם הוא היה אומן ובנו למד אומנותו ·
והנה שאמר בן אשה מבנות למזרע כי ראה בגלה אבי חירם לפי לקח שלמה בנו כי גם הוא אומן
היה טוב · והנה שאמר חרש נחשת לעשות כל מלאכה בנחשת · ובדברי הימים אמר יודע
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו' · שמנה ספר כל אומנות שהיה לו והנה לא ספר
לא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודי'
והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו ·· ויצר את
לפי שצורתם נעשה בקרקע שהתיכם בו יח' אמה · ובדברי הימים אמות לא אורך · וזה שאמר

ובדברי הימים הוא אומ' על קומת שני העמודים כאחד בענין הדיוק לפי מה שאמר ארך והנה אמ' קומה
וקומת העמוד האחד היה י"ח וכן העמוד השני הנה ל"ו בין שניהם ומה שאמר ל"ה האמה האחת
היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפי' לא אמר אלא ל"ה והעמודים האלה היו חלולים
כמו שאמר בספר ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב · ומה שאמר וחוט שתים עשרה יסוב את
העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שאמר לראשון ה"ה לשני שלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד
מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן וכן מה שאמר בספר ירמיהו י"ח אמה קומת העמוד האחד וחוט י"ב
יסבנו ואמר בסוף וכן לעמוד השני וכו' · ת"י הפסוק תמני עשרה אמין רומיה דעמודא חד
וחוט משח תרתא עשרה אמין מקף ליה וכן לעמודא תנינא · ומלת הקף העמוד היה י"ב אמה וזהו
שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד ·· ושתי כותרות עשה · פי' עטרות כמו כתר
מלכות · ותרגו' כרוזהון · מוצק נחשת · הכותרות היו נחשת מוצק כלומר שהתיכו הכותרות כמו
שהתיכו העמודים · חמש אמות קומת הכתרת האחת · ובסוף זה הספר אומ' וקומת הכותרות שלש
אמות · אמרו ז"ל שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה וצלם ושלש
עליונות הן נפרדות לחוץ מוקפות שבכים מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפות לפי' לא
מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפי' אמ' בסמוך ושבכה
ורמונים על הכותרות סביב ·· לכסות את הכותרות · אינו אומ' שהשבכה האחת היתה לכסות
שתי הכותרות אלא פי' על השבכה האחת ומשתי השבכות שהיו מכסות את הכותרות אשר על
ראש הרמונים · היאך תיתכן והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרות · ויש ספרים
שכתוב בהן אשר על ראש העמודים מגנות הוא כי המסורה אומרת ראש הרמוני' לית כותיה · ומה כי
את לכסו ראש הרמונים · ומשאר ראש העמודים א"א אפשר שגם על ראש הרמוני' היו כותרות אחרות ·
וכן עשה לכותרת השנית · שני טורים רמונים על השבכה לצורך הכותרות לכסותה כמו שעשה
באחרות ·· מעשה שושן באולם · על הכותרות שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן
וית' עובד שושנתא לקיט באולמא · וכן תרג' פרח שושן לקיט בשושנתא ·· מלעומת הבטן · כנגד
המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרות מלבנה לאותו המקום · וית' מלקבל כרסא
מאתים טורים סביב על הכותרה השנית והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני
העמודים כמו שאומ' למטה · ומה שאמר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים
היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורים סביבו לשבכה טור ק' וזהו שאמר בדברי הימים ויעש
רמונים ק' ויתן בשרשרות וגם השרשרות שעשה לכותרות · וכן מה שאמר בספר ירמיהו כל
הרמונים ק' על השבכה בטור האחד צ"ו וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת
ור' בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה ר"ל רוחה · אומ' כי תשעים וששה מן המאה
אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבעה מיוחדות לעבר אחר ג"כ סביב ··
לאולם ההיכל כמו באולם ההיכל · ומתרגמו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים גורסין ·· יכין
מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב
לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמר כירח יכון עולם · ובועז לשון עוז והוא
מלה מורכבת בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנ' יי' עוז לעמו ·· ותתום לפי שהיו
בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שאמרנו אומר עם כל זה שתמה מלאכת העמודים · ויעש
את הים מוצק · כלומר מוצק בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס בקרקע לא שהקישו בקורנס
כמו שעשו הכלים · עשר באמה שהיה רחבו עשר אמות והקיפו לאמה יסב אותו וכל שיש ב
בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח ·· ופקעים פי' וצורת ביצין ובדברי הימים ודמות בקרים
א"כ גופם היה עגול כדמות בצים · ופניהם היו דמות פני בקרים · ומה שאמר מתחת לשפתו מעש

לא ממוחה לשפתו רוחב משפתו שתי אמות כי ה' אמות היה קומת הים והשתים אמות העליונות היו חלוקות
שלא היו בהם צורת בקרים והאומן שתי אמות היה הים עגול והתחתונות אותן שתי אמות היה הים מרובע
בשלש התחתונות ולהם היה צורת בקרים וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פי' עשר באמה
לכל רוח הנהיה רבועים הג' אמות בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פי' רז"ל וכן נראה מפשטו
הפסוק · יצוקים ביצוקתו · הבקרים היו יצוקים ביציקת הים כאחד לא שחוברו אח"כ ויצוקתו שם · ואמ'
תרגום יצוקת בשקל מלוכה נגידה ·· עומד על שני עשר בקר · גם זה הפסוק מעיד כי היה מרובע
ובכל רוח שהיה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים · לד' הרוחות ואחוריהם מרובעים ·
ושפתו וגו' ושפתיו כמעשה שפת כוס הגלגל [illegible] · אלפים בת יכיל · ובדברי הימים אומ'
מחזיק בתים שלשת אלפים · יכיל · פי' רז"ל אלפים בלח וג' אלפים ביבש וכמ"ש הדין [illegible]
המחסל · כי כל כלי שעומקו [illegible] גבהו משפתו ולמעלה הוא שליש מדה שמכיל הכלי עד
שפתו לפי' היה הים מחזיק אלפים בלח שמתמלא עד שפתו וג' אלפים ביבש עם הגודש משפתו
ולמעלה והים לא אמר שהיה עשה אותו [illegible] אותו לרחיצת הכהנים כו פי' שהכהנים טובלין
מגומתן · ובדברי רז"ל והלא כלי הוא ואין טבילה בכלים · אמר ר' יהושע בן לוי אמת המים היתה
נמשכת לו ממעין עיטם והיו רגלי השוורים פתוחים כברזנים · המכונות · המכונה היא מושב
הכיור כמו שנ' בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו · מסגרות להם לכל מכונה ומכונה עשה
מסגרות שיסגר הכיור במכונה השלבים בינים כמין חווקי הסולם · וכן אמרו בסולם הלך אחרי ש
שלבותיו · ובת"י שלביא ·· אריות צורת אריות וצורת בקר · וצורת כרובים שהם צורת אדם
לא שיש להם כנפים · ועל השלבים כן מלמעל' כן הוא מושב כמו המכונה שהיתה מושב כיור ·
וכן · הוא קטן מהמכונה · ואת המכונה בשישא וכן כנתא · וכן זה לא אמ' מה היו מושיבין בו ולמה
שהיו מושיבין בו קיתון ·· לוית מעשה מורד · לוית הוא מן לוה אשר לי והיוד המורה וי"ו עין
הפעל והענין דבוק וכת"י מדבקי ורל"כ מתחת הצורות התם בדי נחשת חדושים קטנים דבוקים זה בזה
והיה מעשה מורד לא שהיה מותך מורד פי' כמו רקוע הרגום וירקעו וירידו [illegible] נחשת פי' כמו
תפוך וכת"י ונסרין כנחש ועניינו כמו לוחות ·· הכתפות יצוקות לפי שהלויות היו מעשה רקוע
אמ' כי הכתפות לא היו כן שלא מתחילות היו · מעבר איש לוית · מעבר כל איש ואיש מן הלויות
היו הכתפות ואיש זה פי' כמו ופניהם איש אל אחיו וכן בירעות אשה אל אחותה · ופיהו פי' כל אחד
מהלויות היו הכתפות · ואיש זה פי' כמו ופניהם איש אל אחיו וכן בירעות אשה אל אחותה · ופיהו
פי' כל אחד מהלויות · ופיה פי' כל אחד מהמכונות המעשה כן · כבר פי' מה הוא וכן לא עגלות
לא עגלות מכל צרכן לא היה בהם אלא עגול שלא מרובעות היו והוצרך לומר זה לפי שהיה הים
מרובע מלמטה ועגול מלמעלה ·· ונדות האופנים תרגומו ואשרת גלגליא · אופן המרכבה המרכבת
הקדש הנראית במראה הנבואה ליחזקאל ובת"י מרכבת יקרא · וראה שלמה ברוח קדשו מה שראה
יחזקאל בנבואתו · וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק · חשוקיהם הוא ענין כבוש והדוק וחשוריהם
ענין קשירה · ובת"י וחפוייהון וכבושיהון כלא מתך · ויפתח על הלוחות הם קרני נחשת שאמר · ואמר
כי בפתוח עשה ידות המכונה על הלוחות ·· ותמרת צורת דקלים · כמער איש ולוית סביב
כדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שאמר למעלה · ומער לשון דבוק · וכן קיר נגה [illegible] · וכן ב
בדברי רז"ל מעורה במרפקין וי"ו ולויות בוי"ו נחים ורכב ודום ומולתה · ובדברי רז"ל תנאי כמער
איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו · ואת כיבש יחד והרבץ מחור מחור ·· מוצק אחד בקצב
אחת · קצב אחד לכלתנה · לכל עשר המכונות היה קצב אחד וקצב כמו מדה · ענין דבר
החתוך במדה · על כתף הבית הימנית · פי' הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות על
כתף הבית הימנית · פי' הימנית ביור שעשה משה והמזבח · והכיורים היו לרחוץ מהם הכהנים

יריכן ורגליהם ולהיות בהם מעשה מעלה כמו שאמ' בדברי הימים · ואת הים · הים היה ג״כ נתון
בעזרה · וכן כתו' בדברי הימים · ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו' · ואומ' ואת הים נתן מכתף
הימנית קדמה וגו' · פי' כתף הית בעזרה לצד דרום ממשוך כלפי מזרח ·· ואת כל הכלים האהל
כן כתו' וקרי האלה · והקרי מצומצם והכתו' ר״ל כמו אותם הכלים שהיו באהל מועד · כן עשה חירם
למלך שלמה בבית המקדש וכת״י כל מאניא האלין כמוהי דמני משה כן עבד חירם למלכא
שלמה בית מקדשא דיי׳ ·· ממורט זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג · בככר הירדן תרגו'
במישרא דירדנא · במעבה האדמה תרגו' במעבי ארעתא · ותרגומתא היא העפר הטוב אשר
ממנו יעשו הכורים ליצוק בהם ובככר הירדן היה שם מקום ליצוק בו · בין סכות ובין צרתן
ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו · והעפר ההוא טוב להתכה ובעובי אותו קרקע צייר
דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו
אותם ·· וינח שלמה · הניח מלשקלם והניחם כמו שנעשו ולא נודע משקלם · וי״מ ויכנס שלמה
כלומ' הניחם במקום · יציקתם והניחם בבית המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם ·
ואת השלחן · שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שולחנות עשה שלמה כמו שכתו' בדברי
הימים · ויעש שולחנות עשרה · ואומ' ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים · חמש מימין וחמש
משמאל · פי' מימין המנורה שעשה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורה שעשה · אבל כל
המנורות היו ג״כ בדרום וכן כל השלחנות בצפון · ואומ' בדברי הימים על השולחנות שהניח
חמש מימין וחמש משמאל ופי' כמו במנורות חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו · ועל
כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנות היו מסדרין ומ״מ יש מחלוקת בזה בדברי רז״ל
הנראה מן הפסוקים כן הוא ·· והפרח פרחי המנורה כמו שכתו' במנורת משה כפתור ופרח · וכן
תריוקת · בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים · וסיפות הם כלים עשוים בתבנית הכוס
ואפשר שהם המנקיות בדברי רז״ל קיתונות · ות' וקוליא · והרג' אנקלוס ודרה על שבתא וקולתא יה׳
והמזמרות כלים שמזמרין בהם · והפותות לדלתות הבית · ת' וצונמיא והם צירי הדלתות ואומ' כי
צירי הדלתות שלהבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתות היו מעץ
מצופות זהב כמו שכתו' למעלה · להיכל שאמר הוא פי' הבית שאמר כי אמ' לדלתות הבית ופירש
לדלתות שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בכתוב באותם הכתוב כי אין כתו' ולהיכל לא להיכל בלא וי״ו
והספרים שכתו' בהם וי״ו נוספת הוא ··

ותשלם כל המלאכה

ויבא שלמה · מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין
הבית לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקדש כי מרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד
דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרות בית יי' · ופי' ואת כל הכלים
כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדדעזר ומשאר הגוים כמו שכתו' למעלה · וי״מ
ובדרש שלא נתן שלמה מוקדשי דוד אביו דבר במלאכת בית המקדש · וי״מ לפי שידע שלמה
שסופו ליחרב שלא יהו אומרין אומות העולם מפני שהיה בנין בית מחמס ומגזלות שגזל דוד
לפי חרב · וי״מ כך אמ' שלמה רעב היה בימי אבא ג' שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות
הללו להחיות בהן עניי ישראל ויהיו אומרין לגנת דורך ·· מעיר דוד כי שם העלהו דוד כ
כשהביאו מבית עובד אדום · בירח האיתנים · שבו אוספים הפירות והתבואות לבית כמו ש
שנקרא חג האסיף לזאת התקופה וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ורז״ל
אמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם · כמו והאיתנים מוסדי ארץ · ועוד שאמרו שהוא
חזק במצות שיש בזה החדש חגים ומצות וי״ת בירחא דעתיקיא · קרן ליה ירחא קדמאה
וכען הוא ירחא שביעאה · כלומ' כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש

הראשון

הראשון כי בתשרי נברא העולם והשיבאו בני ישראל הנתעברים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי
שאמרו לו כי כן אמרו להם הי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים לכם והנה כי לאשר העולם
איננו ראשון כי תשרי הוא ראשון ·· בחג הוא חג הסכות נקהלו אל ארץ כי בחג נקהלו לעשות
שם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קודם הסכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש וישאו
הכהנים את הארון ·· א״ר״ל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון · כשעברו ישראל את
הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלום ועד עתה
כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשים ושם לא זכרו את המקום אולי בכלל החזירוהו למקומו
הוא · את ארון יי׳ · ואת אהל מועד · את ארון יי׳ הוא ידוע כמו שאמר ואת אהל מועד המשכן כי
שם היה המשכן והלוים · הכהנים הארון והלוים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל · ואהל
מועד גנזו באוצרות בית המקדש אבל הארון הכניסוהו אל מקומו אל דביר הבית · אל תחת
כנפי הכרובים · הכרובים הכנים בתחלה והכרובים אלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם
ופניהם לבית כמו שאמר בדברי הימים · ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו
הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון
כמו שאמר בתחלה אבל אלו הכרובים היו כנפיהם גבוהים על הארון כי המשך אמות היה קומת
הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה שיעור גבהם כי הגוף היה תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה
עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון
אחר ועשה המזבחות אחרים והמנורות והשולחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה
כמו שנמסר לדוד הכל בכתב מיד יי׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית ·· ויאריכו הבדים
אותם לחוץ מלמד שמשכו אותם כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחלה היו
הבדים נתונים בארון באופן שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון אחרי כי אנשים היו
נושאים אותו לכל צד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו
שאין עם כוין ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדים והמשכום כלפי חוץ עד שנראו ·
ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים להקטיר בין הבדים
ולא יהיה פונה הנה והנה ולפי׳ האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה לפני הדביר · ואם תאמ׳
והלא אורך הבדים לא היה אלא עשר אמות ולא נאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה
רחבו כ׳ אמה אלא מלמד שמשכו אותם היאך נראו נראין על פני הדביר · נראה כי לא נתנו הארון
סמוך לכותל המערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדים על פני הדביר כשמשכו
אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי המקום ארון איננו מן המדה ובכם היה עומד שאחרי בתוך
המערכה היה תחת כנפי הכרובים בתוך עשרים אמה ולא היה המקום עשר אמה לכל רוח ויהיו
ויהיו שם עד היום הזה שלא הסירו אותם עוד מן הארון כמו שאמר לא יסורו ממנו וגם לא
החזירו אותם לאחוריהם שלא היו משוכים לפני הדביר לעולם אלו עד היום הזה · ומכאן לדברי
אשר הדביר לא היו נסגרות לפי הוכרך שלמה לעשות פרכת לתיות הבדים הללו ·· אין בארון זה ראיה
כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ספר תורה · והארון שבו ספר תורה נראה כי נתנוהו באוצרות
בית יי׳ עם אהל מועד ועם הכלים · וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ספר התורה מצאתי בבית
יי׳ נראה כי לא היה במקום שהיו רגלים בו ולא היו יודעים אותו שם באותו הדור אשר כרת
יי׳ כמו שאמ׳ רבותינו המתיבין עשרה פתגמי קיימי׳ דגזר יי׳ עם בני ישראל ·· בצאת
הכהנים שהכניסו את הארון במקומו מן הקדש מראה כבוד יי׳ בענן ·· אז אמר שלמה
כשראה שאכן הכבוד בבית הזה שאמר יי׳ שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן
כמו שאמר ענן וערפל · והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שורה כבודו בענן במקום

היקרא לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לך ורמז במאמר
כי בענן אראה על הכפרת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמים · ואמ' יי' אמרתי לשכון
שהשכינה בירושלם · וזה בערפל בירושלם באותו המקום שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד ··
לשבתך עולמים כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר
נאמ' עליו אל המקום אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו
את יצחק בנו עליו וקרא יי' יראה ואמ' בהר יי' יראה · כי באותו ההר יראה לדורות ולזה כשראה
שנעצר שם וירד אש על עולתו אש מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמ' זהו בית
האלהים וזה מזבח לעולה לישראל ·· ויברך זאת נקראת הברכה שברכם אחר התפלה של
שברכם אחר התפלה נקראת ואחר שברכם נתן הודאה לאל ואמ' ברוך יי' אלהי ישראל
אשר דבר בפיו · באותה הזה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא
ני' ובידיו כנוי כמגר מליה וכן אמר למעות ובידך מלאת ר"ל בכחו ובגבורתו שהשלים כל
הגוים נרעו והם עשו רצונו ותנו' ובדעותי קיים ומלא לאמ' שדבר אל בפיו ·· ואבחר בדוד
מה שאקוים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירושלם אף על פי כי לא הודעתי בחירתי
בירושלם וגם דוד שבחרתי להיות על עמי ישראל והראיתי לו המקום הנבחר בירושלם ·
כשנעתרתי לו בגורן ארונה באש מן השמים ·· ואשים שם מקום לארון הוא הדביר
לפני מזבח יי' מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתו' בדברי הימים כי עשה מזבח
הנחשת כ' אמה ארכו וכ' רחבו ועשר אמות קומתו · נגד כל קהל ישראל · בדברי הימים אומ'
כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ויתנהו בעזרה ויעמד עליו
נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ופירש כפיו לשמים · שומר הברית והחסד ל
שברית עם האבות · לעבדיך לזרעם אחריהם · עבדיך כתו' על הפרט וקרי עבדיך על הכלל ·
כי האמנם · הה"א פתוחה כי היא לתמיהה כלומ' באמת הוא שישב אלהים עם האדם בארץ ·
זה לא יתכן להאמין כי אתה המבורך והמעולה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה
מקום העולם ואין העולם מקומך · אם כן מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל
שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפלל במקום הזה ולמעלה
שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו · בקש שלמה מ
מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע המתפלל בתפלתו כאלו הבית הזה היה מלאך
מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר ממי שיתפלל במקום אחר ··
להיות עיניך פתוחות · להיות שהשגחתך המיוחדת במקום הזה · ועיניך חסר יו"ד הרבוי מ
המתפלל · אל המקום הזה כמו במקום הזה וכן אל הארון תתן כמו ובארון וכל התרומה לא
בפרשה הזאת אל המקום אל הבית ואת כלפי אמרה הזה אל מקום שבתך אל השמים כמו המקום
שבתך מן השמים · וכן הוא אומ' בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף · אף על פי שיכונו להם
אל מקום שבתך ואתה תשמע השמים · וכן אל יוסף שמעו דבר עם וכל הארץ באו מצרימה ·
אף על פי אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום ·· ושמעת
ושלחת כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון · ונשא בו אלה · וחייבו הדין להשביעו ·
נשא מענין משאת המלוה שהוא לשון חוב ואת וירשי בית מורי לאמונתיה ובא אלה פי' ובא
הנשבע לקבל אלה לפני המזבח בבית הזה ואת על המשביע וחוב ומלוה קם המזבח ·
ואתה תשמע השמים מן השמים · ושפטת אנוש שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה
נפרע ממנו בשעת עונו · אם ישבע בבית הזה לא תאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום
הזה הנבחר סייע במהירות העונש ויראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך ·

וגם

וגם הש׳ צוה כן ואמ׳ ומקללי תוראו·· להרשיע רשע· אין זה המקום שיהיה רשע הנשבע לשקר
או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע·· בהנגף ועוד זאת שאמ׳ כי חייב
אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה· בבית הזה· המשתחוים בעיר אשר לא יצאו
למלחמה ואמר השמע השמים תפלתם וסלחת לחטאתם והשבתם אל אדמתם·· בהעצר השמים
כי תורם הדרך הטובה שתורינם על ידי זה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטובה· ואמר רעב
כי יהיה· ולא זכר הנעצר השמים והוא הרעב אע״פ שכבר אמר מקודם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן
שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שאמ׳ אחר כן שדפון ירקון ארבה חסיל·· כי יצר לו אויבו פי׳
או כי יצר לו אויבו בארץ שעריו· כל נגע וכל מחלה אע״פ שזכרתי הזכרתי עמך בפרט אשר
יתפללו עליהם לפניך כן אני אומ׳ על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפלה וכל תחינה
שיתפללו על כל מחלה אשר תהיה לכל אדם לכל עמך ישראל כלומ׳ בין ליחידים בין לרבים כל
איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו הרעה שלא נודע לאחרים כלומ׳ בין מן המכאובים הנסתרים
בין מן הגלויים· ופירש כפיו אל הבית הזה כמו בבית הזה· כלומ׳ יפרוש כפיו אל יי׳ בבית הזה
או פי׳ בכל מקום שיהיה כנגד הבית הזה וכן תרג׳ לקבל ביתא הדין·· למען יראוך ביום האיתן לבב
ופא הפעל נעלמות· ופי׳ כשיראו שתסלח להם כשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם
עון בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה ובעבור זה ייראוך· וכן טעם כי עמך הסליחה למען
תורא·· בכל אשר יקרא אליך הנכרי אע״פ שאינו ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמ׳
ונתת לאיש בכל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אע״פ שאין לבבו נכון אליך עשה ככל
אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה
ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל· כי יצא עמך למלחמה על אויבו דרך כלל בדרך
אשר תשלחם כמו ויהי דבר שמואל לכל ישראל וגו׳ וכן כשהיו עולין בגורים והמים כמו
בדבר בניתן וכן כשלא יהיה עליהם עונש·· ועשית משפטם תעשה משפטם באויביהם
וכן כי עשית משפטי ודיני· וכתו׳ והתפרע על בניתן כי יחטאו לך כמו וכי יחטאו לך כלומ׳
ואם יחטאו לך ואינם ראויין לתשועה ושתקום נקמתם באויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה
בגלותם והתפללו דרך ארצם תשמע תפלתם וכן ראינו בדניאל שנ׳ וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד
ירושלם· ועשית משפטם באויביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עליהם ועוד תתנם לרחמים
לפני שוביהם ויהיו שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כרש מלך פרס··
מתוך כור הברזל· כי כמו שצורפין הכסף והזהב בכור כן נצרפו במצרים בעבודה קשה·
ומה שאמ׳ הברזל והכורים לא יעשו אותם הברזל שלא יתאכלהו אלא הברזל לחזוק הצרוף
שנצרפו שם·· בכל קראם אליך· בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך· וכן כי״ג שאינו
בכל קראנו אליו בתשובה ככל אשר דבר· והניח להם מכל אויביהם·· להטות לבבינו
אליו· כענינו דבק עם יהי יי׳ אלהינו עמנו· יומם ולילה להיות שאמירתו תמיד לעשות יום
משפטינו ופי׳ משפטו במקום הזה כמו במשפט הבנות יעשה לה והכותין לו· כלומ׳ לתת
לבו דבר· יום ביומו מה שאנו צריכים להשפיע לבו הטובה ולשמרנו מרעה ובזה ידעו כל עמי
הארץ כי יי׳ הוא האלהים כי הדביקים בו שבינו טובה ומשמרים מרעה· קדש המלך את תוך
החצר תוך תוא אומ׳ למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה
שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומ׳ על מזבח הנחשת שעשה משה כי לפי׳
אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה· ושל משה
נגנז עם אהל מועד כמו שפי׳ למעלה מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה כ׳ אמה ארכו
וכ׳ רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שאין מזבח הנחשת שעשה משה היה

חנוך על חנוך ואמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא והמזבח הנחשת שעשה שלמה
היה כ' על כ' ולפי חשבון עולות וחשבון אמות לא היה המזבח שעשה שלמה מכיל אלף
יי' אלף והוא אומ' בקר עשרים ושנים אלף וצאן קכ' אלף · ואם תאמר כלם לא היו שהחלבים
כי שלמים היו כלם והמזבח שלא עשה אלא אלף עולות שהיו כלם כליל נאמר כי גם הנה היו
עולות רבות ומנחות כי לא תמנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולה והמנחה
וחלבי השלמים לא יכיל המזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה
וקדש רצפת החצר ונעשה שם את העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח
להכיל ובדברי רז"ל מחלוקת בזה יש אומ' כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו; ויא'
כי מזבח אבנים בנה בתוך החצר ואמ' עוד כי המזבח אבנים הוא שעשה שלמה לא מזבח
נחשת והוא שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את המזבח הנחשת וכן אמר כי המזבח הנחשת
אשר עשה שלמה לא יכול להכיל · פי' המזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת
שעשה משה ואלה דברים של תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולות יעלה שלמה
על המזבח ההוא לא בפעם אחת אלא קודם שבא מגבעון לירושלם כמו שפי' בדברי הימים ··
את החג חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסכות ועשו שבעת ימי
חנוכה וז' ימי חג הסכות ואמר י"ד יום להודיע כי סמוכין היו לא היה הפרש ביניהם וביום
השמיני שאמר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכה היו אחר
שבעת ימי סכות ויום השמיני שהוא שמיני לחנוכה שהרי אומ' בדברי הימים וביום עשרים ו'
ושלשה לחדש השביעי שלח את העם · ואמר יום שמיני עצרת אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר וביום
כ"ג אמ' רז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות מהמלך ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום כ"ג לחדש
חזרו ונטלו רשות מהמלך והלכו לאהליהם ואע"פ שעשו ז' ימי חנוכה קודם חג הסכות ויום הכפורים
בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובברית הלוכלבו ואע"פ שאומר
כי חנוכת המזבח עשו ז' ימים והחג ז' ימים ובכל יום היו מקריבין זבחי שלמים הקריבו
השלמים גם אותו היום אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ולמחרתו אבל רז"ל כי אכלו
אותו יום הכפורים כי בכלל ימי השמחה היה ולמדו מזה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים
בשבת ואע"פ שהוא באיסור סקילה יום הכפורים שהוא איסור כרת לכ"ש ובחנוכת המשכן
שבת היה בכלל י"ב יום כי רצופין היו ולמדוה מדכתי' ביום עשתי עשר יום ביום י"ב יום ·
מה יום כלו רצוף אף ימים לו כלם רצופין ולמדו יום זה שכתוב כאן ארבעה עשר יום ·
היום שכתוב שם · והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין
שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וגו' וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב · י"ל עלמחרתו שנתכפר
להם שיצאה בת קול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא · ועל דרך פשט הפסוק
מפורש על הטובה אשר עשה יי' לדוד עבדו ולישראל עמו · ופי' לדוד עבדו שקיים לו מה
שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישראל · וכן היה כי כל
המלכים היו עובדים אותו ומביאין לו מנחה · ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי
לב · ובדברי הימים אומ' על כל הטובה אשר עשה יי' לדוד ולשלמה ולישראל עמו · ורז"ל
דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס ארון לפני לפנים דבקו שערים זה
בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי
דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקב"ה לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה
יי' לדוד עבדו ·· מלבא חמת עד נחל מצרים הזכיר שם גבול ארץ ישראל צפון
ודרום · ואת כל חשק שלמה כמו שמפורש בדברי הימים · ואמר להבא על לב שלמה

לעשות
שלמה

שלמה לעשות עשה בבית יי' ובביתו ובגלוח ·· והיו עיני ולבי שם כל הימים · השגחתי ורצוני יהיו שם
כל הימים וגו' והבית שבנית שהוא בית יי' אם יעשו התועבות הבעל ייהרס · אם שוב תשובון אתם
פי' אתה וכל ישראל · ולשנינה לבזוי שיספרו העמים על רוב רעתם · יהיה עליון · כמו שאמר בדברי
הימים אשר היה עליון · ויש כמוה עילאי יהא חרוב · ויש והיה חרב · ויפרשו עליון לשון בזיון
כמה מעלות גדיש בגונו לא תעלבי בחצי ימי ·· מקצה עשרים שנה · המסוק ב' שנה שבנה
בית יי' בז' שנים וביתו בשלש עשרה שנה הרי עשרים ובבניינים הללו נשא וקיים חירם
את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובגמולתו גמלו המלך שלמה ונתן לו עשרים
עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו וקראן ארץ כבול · רז"ל אמרו שלא היו עוברים ושבים שם
מגריעות הארץ ·· ובדברי רז"ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות · ורב נחמן בר יצחק אמ'
ארץ חורבון היתה פי' ארץ חול ולמה קרי לה ארץ כבול כמשתקעה ברגל כגוה כי כבלה ·
פי' שרגליו של אדם משתקעת בה מחמת החול כאלו הם כבולות ועל כן אינה עושה פירות ·
ובדברי הימים אמר כי חירם נתן לשלמה כ' עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי
חירם נתן לשלמה כ' עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחירם כ' עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק
הברית ביניהם · וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם וזכר בדברי הימים מה שנתן חירם ל
שלמה ·· וזה דבר המס · נמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס
עובד בכל שנה לבנות הבתים והערים הללו והוא מה שאמר למעלה ויעל נושא סבל ופ' שלף
חוצב בהר · ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר מל יהושע שפירושו וזה הדבר שמבארו מל יהושע
וכן זה פירושו וזה דבר המס שהעבירו העליו שלמה והיה הוא הדבר לבנות את ביתו ולא
זכר המס ולמעלה זכר אותו באמרו כל העם הנותר וגו' ועתה שלוחים אלו הם במקום מנחה
ומתנה שהשולחים בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר · וכן לכן תתני שלוחים וגו' המתנן ··
ואנשי המלחמה אעפ"י שלא היה לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ושעה מלחמה היה
לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר ואילות · החמשים וחמש מאות · לפי שאמר הנצבים המוגרים
במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות · ובדברי
הימים אמר ר"נ · השלש מאות היו המוגרים שהיו נצבים על שלשת אלפים ושלש מאות והר"נ היו
מישראל שהיו נציבים על אותן שלש מאות המוגרים ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי
ישראל בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנה אותם
עם שאר הגרים שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש
מאות כמו שאמר בזה הספר ·· אך בת פרעה · לפי שאמר למעלה לבנות את בית יי' ואת ביתו
ואת המלוא · אמר עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את
המלוא ובדברי הימים אומ' הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית
דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי' · והעלה שלמה ענין זה הוא קצר מנה ובדברי
הימים יותר מבואר · אמר אז העלה שלמה ואמרו רז"ל אז אחר שבנה הבית העמידו על משפטו
להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם המועדים דבר יום ביומו להעלות במצות משה
לשבתות ולחדשים ולמועדות ג' פעמים בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על עבודתם
והלוים על משמרתם להלל ולשרת והשוערים במחלקותם כמו שצוה דוד איש האלהים בכל ענין
הבית ובדברי הימים ארוכות ·· והקטיר אותו כמו עליו ופי' והקטיר עליו קטרת [illegible] · ועל
המזבח אשר לפני יי' והוא היה מזבח הקטרת · או פי' אותו כמשמעו ולפי שאמר כי העלה עולות
על המזבח האחר אשר עמו ואעפ"י שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם
אעפ"י שבבית יי' היה עמו לפי פי' אשר לפני יי' ·· ושלם את הבית השלים עבודת הבית כמו

אמר זה שהוא מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני יי' והוא

[illegible]

שזכרנו בדברי הקרבנות והעמיד המלכים הלוים והוא שאמר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכללות
ושלם את הבית ושם גם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית יי·· ויעש · בדברי הימים אמר אז
הלך שלמה לעציון גבר ולאילות ר״ל שהלך למסעים והנה אמר כי עשה שם אניה ואשר את אילות· אילות
עציון גבר הסמוך לאילות ר״ל כי עציון גבר ואחר תיה · וחירם שלח לו שם עוד אניות וזהו שאמרתה
וישלח חירם בידי ר״ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות· אנשי אניות· ועבדי חירם כתרגומו גברין
ספנין ידעין לדברא בימא יה״ב ככר · ובדברי הימים אומר ארבע מאות וחמשים ככר זהב כי אל
גוזיאו באות והבאות הדרך ·· מסלות אומנות תמים את שמע שלמה והבא לנסותו בחידות כלומר
בדברים סתומים בחכמה והוא שאמר לשם יי כי רוב החידות והמשלים המתעסקים בחכמות
החצונות אין מלאכתם לשם יי וחכמת שלמה היתה לשם יי לפי באה לדבר עמו לחקור על חכמתו
כי היא היתה חכמה · ומשקיו · ובד״ה ומשקיו ומלבושיהם כי כל ענין ביתו היה מסודר מאד ומלבושי
כל משרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד · ועולתו אשר יעלה בית יי· המעלות שעשה לעלות מביתו
לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות· וכן בדברי הימים ועליתו· אמר יונתן תרג׳ ועלוותיה ד
מסקין בית מקדשא דיי ולא היה בה עוד רוח ר״ל רוב שהרתה על חכמתו ·· ועצי אלמגים ובדברי
הימים אומר אלגומים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קוראייל בלעז ובד״ה מסלות
ופי׳ עמודים למסיבת התקרות· ולא נראה · ובד״ה ולא נראו כהם לפנים בארץ יהודה· את כל חפצה
אשר שאלה בדברי חכמה מלבד אשר נתן לה מגדולת הארץ מהדברים הנמצאים בארץ ישראל ואינם
נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב · ובד״ה מלבד אשר הביאה אל המלך ופי׳
מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך ·· לבד מאנשי התרים · לבד מה שהיו מביאים
האנשים הסוחרים והתרים וכן הוא אומר בד״ה לבד מאנשי התרים והסוחרים וכל מלכי ערב
ופחות הארץ מביאים זהב וכסף · ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואמר שבספר ירמיה
נראה שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם זה לזה ואפשר שאלו
ואלו היו מביאים מנחה לשלמה · ופי׳ התרים הם הסוחרים הקטנים מעטי הסחורה והעסקים
והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפי׳ נקראו תרים והסוחרים הם
הסוחרים הגדולים והרוכלים הם הבשמים כמו מכל אבקת רוכל · ומלת מאנשי אינה לסמיכות
שלא בא ביו״ד הרבים לבד ונודעה התרים וכמוהו אנשי מחקה על הקיר · אנשי בני בליעל · חלוני
שקופים · נטעי נעמנים · והדומין להם כמו שזכרנו בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר
וי״ת כל מגר אבנים ומחורת הגריא · שש מאות זהב · מטבע זהב היה ביניהם ידוע המשקל
והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וכמוס ועלה על שלמה לתת שש מאות זהב
היה נותן בצנה האחת ·· זהב שחוט · אין שחוט אלא משוך · וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב
מגוז המאד שהיה נמשך כשעוה · וי״ת דהבא טבא · שלשת מנים שלשה דינרין ולישנא זהב
מאה מטבע דזהב שזכרנו · וכן אומר בד״ה שלש מאות זהב · והמנה הוא מאה בדברי רז״ל
בתולה כתובתה מאתים ואלמנה מנה · על המגן האחת · מגן לשון זכר ונקבה · זהב מופז ·
עגול לכסא שניהם כתוב׳ אל מקום אלא ·· וידות מזה ומזה במקום שיושבין היו ידות מזה ומזה
מעגל לכסא מאחוריו · וי״ת דהבא טבא · שש מעלות לכסא וראש
למסיבות אחוריו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות · אין כסף לא נחשב · כל הכלים היו
זהב סגור אין כסף כמו כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה ברוב הזהב לפי עשה כל הכלים
זהב ולא עשה אחד מהם כסף · תרשיש תרג׳ אפריקיא נושאת זהב וכסף והנעת השן שנהבים
וקופים ותוכיים · תרג׳ יונ׳ שן דפיל · וקופים ומוחין שן הפיל ידוע והקוף גם כן ידוע ותוכיים
אדם · ותוכיים הוא העוף הנקרא בלעז פאוון ·· וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם · וינחם

מבנין

מבנין הפעיל · כמו אשר הניחו בדרך אמתו · ובלה׳ וינחם מן הניח · ויתן בענין וינחם ולשרובון נ״ש
לפרש כמשמעו אחרי שאסף כלם בירושלם הניח אותם בערי הרכב שיהיו שם · ונשארו תמם
עם המלך בירושלם · ויתן כי תמהו עם המלך בירושלם · פי׳ לא היו בערי הרכב מלבד אותם
שהיו עם המלך בירושלם · ועל כן נקראו ערי הרכב · שהיו שם הסוסים והמרכבות · כאבנים
על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם · וכדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר יוסי
אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות היו ·· ומוצא הסוסים תי׳ הפסוק כן · ומפקין סוסוותא
די לשלמה ממצרים ומקוי תגרי המלכא · בענין מקוה ברחין · ויתן מקוה · מענין תקות חוט השני
כלומר שהסוסים לא היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ
מצרים כמו שאמרו בקריאה המצרים · מחוטות אטון מצרים · ואותן הדברים היו לוקחין סוחרי
המלך ממצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושלם למצרים · ואע״ג פי׳ כי פרעה
שהיה נותן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו המצרים סוסים שלא ברשות המלך ונותנין המוציאה
למלך מחיר בהוצאות הסוסים · ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה · ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים
לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד ושהיו
במצרים והיו לוקחין המחיר המוצא על יד כמו שהיו מוציאים מלבד הארץ הסוסים המצרים ·
ומה שאמר [illegible] · והוציאו כי מלכי החתים ומלכי ארם שהיו מוציאים ממצרים על ידי סוחרי המלך
היו מוציאין [illegible] כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו · וכתי׳ [illegible] במעותהון ברצונם ·
ובמעותם · [illegible] בחמשים ומאה · [illegible] למרכבה שהמרכבה ארבעה סוסים · נשים נכריות
רבות · שהיה המצוה נעשת בכה אחת שהרבה נשים · ואפי׳ היו מישראל אסור לו להרבות כמו שאמר
ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו · כ״ש שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים והוא כמה
בחכמתו [illegible] אני ארבה ולא אסור · זהו שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו · והוא שאמר ואהבת
פרעה [illegible] · [illegible] שהיא לא היתה [illegible] את לבבו עד שהרבה נשים נכריות
[illegible] את לבבו · ולא שעבד ע״ז אלא שהניח נשיו לעבוד ע״ז לאלהים אחרים א״ן שהניח
אותן לעבוד [illegible] בירושלם לע״ז והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנות ולא מיחה בהן ··
לא [illegible] ולא תתחתן בם [illegible] לא [illegible] · [illegible] שאמר את כשבעת גוים הוא
[illegible] לא לפי שהיו באים בארצם האחרים עליהם · אבל אם היה מושיב אותם
[illegible] לא היה אסור אם היו מתגיירים מלבד שלא לא תתחתן ילדות ואהבת · ודבר זה מחלוקת
דברי רז״ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה · אכן יטו לבבכם · גארות יטו לבבכם כמו שאמר
כי יסיר את בנך מאחרי · ויתן [illegible] · הנראה לי · אשר עשה לו · כי לא תבא
[illegible] על העברי · וכן המקרא שאמר · המשלו פה [illegible] שכתבנו בספר המבול · פעמיים ·
בענין הפעם האחת · והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך · וצוה עליו בתורות הד׳
[illegible] בכתוב [illegible] השנית מפורש · ויאמר י״י לשלמה · על ידי נביא והוא אחיה
השילוני · שבט אחד · כי בנימן לפי שהיו חלקו עם יהודה בירושלם בין שניהם נחשבין לשבט
אחד · · ורזון בן [illegible] זה היה להשלים עונש שלמה · כאשר נטה לבבו מעם י״י · הוא באדום
[illegible] במלך שהיה באדום · ספר [illegible] כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח [illegible]
עם אנשים אדומיים במצרים · ויאבד את כל זכר באדום וכאשר שמע כי מת דוד ויואב חשב
לנקום מישראל · והנה שאמר [illegible] שתהיה אחות הגבירה וזו שהיה גדול בתוך בני
פרעה · [illegible] כי [illegible] שנקמתו לישראל עד שהניח כל התועבה הזאת להנקם
מישראל · ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להזיק לישראל עד עת זקנת שלמה
שהקימו י״י לשטן בישראל בעבור עון ע״ז שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקים שטן

אחר שמלכה את רזון בן אלידע ושניהם הצרו לישראל לעת זקנת שלמה ·· ויך כל זכר באדום
אחר שהכה כל זכר באדום · כי קודם הכם ואחר כך קברם · וכמו ויואב הן אחת קצפת ונחש ··
אחר שהשלימו קבורתם · ויהיו ארבעים לחרבה ויבקשו המתים · אחר שבקשו המתים שם היו לחרבה
והוליכו שכתבנו בספר הגלגל · והענין הוא פירוש ושאמרו שם בשובו מהכות את ארם ·
הוא שם שוב עקנת קברים שצוה לקבור את ההרוגים · וכן אמר הכתוב במלחמת גוג ומגוג וקברו כל
עם הארץ והיו להם לשם · אבל יואב לקבור את החללים לחבצא קטילא כלומר לקחת חליצותם ·
ובזיזם · וכל ישראל כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועל
קברם החללים · ויברח הדד הוא ואנשים אדומים מעבדי אביו אתו והנה כי אותיות אהוי מתחלפות כמו אדוני
והדד נער קטן ויקומו ממדין ויבאו בצבאם מצרים בעבור בעבור ויקומו משם ויבואו פארן
ויקחו אנשים עמם מפארן כי אותם היו העבדים אותן שהלך מארץ המלוכה לפני לקחום עמם
מפני שהעבירו עליו לפני פרעה שהוא מארץ המלוכה · ולחם אמר לו · ארץ נתן לו והדומן אחז
ויאב אשר הבאה · ויראו בו הרפנים את תחפנס אחות הגבירה שכיבה כמו דוד ועיתה ביואב היא שביבה היא מ
גנבו את מקומו ואמר בו שכיבה ויאב שלא ירשו בניו את מקומו ואמר בו מיתה · דוד שירשו
אותו מלחמתו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואינו איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעזרת
המצרים לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא המצרים ולא עלתה
ממחשבתו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת זקנתו ולא היה שטן לישראל הדד
וחזון גם כן · ויקם אלהים לו שטן · לשלמה כלומר עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח
בן תעמוד אשר עבר במלכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואמר כי את ברח הדד אדוני רזון
את ויקבץ אנשים ויהי שר גדוד · ובהרגנו את כי הדד שר לצבא כמו להרע לישראל המלך הוא גם עם אנשיו
דמשק והצליח שם עד שמלכו הוא ואנשיו בדמשק ואחר כך גבר עוד והמלך הוא על כל ארם כי
בדמשק המלכים היו והתחילו לא התגבר על אנשיו שבאו עמו והניחם להיות שליטים על העיר
עד שנתחזק הוא במלוכה והמלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל · אבל לא יוכל להרע כל
כל ימי שלמה מפני שהמלך על שלמה שהרי כמו וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו
ותחת תאנתו כל ימי שלמה · ולזה אין שטן ואין פגע רע לא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים
שלא היו עד עתה לעת השנים ·· ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כי
איבתם עלתה ויכוד כי בעבור שהיה אוהב אותו אין שטן ואין פגע רע ובזמן שחטא קמו השטנים
ואת הרעה אשר עשה הדד שחזרה דבריו עם הרעה אשר עשה הדד לישראל · ויקץ בישראל · ויקץ
לאין פועל ולא · והגבורה והדר בישראל · ואפשר שהוא פועל עומד כחזרין · בארמון בהם והם
אותם בניהם באלה שנים ·· וירבעם בן נבט אפרתי שם שהוא נבט הוא אחרוכה הוא שבע
בן נבט והנה שבנו בן נבטו ועשבו בצרדה ונבט תושבו אפרים · אפרתי תושבו אפרים · וירם
יד במלך הדבר שמרד בו ולא ירא מלמעלה וכבר אמר אותו שלמה לפלם כל בית יוסף לבל
הדרך הצנועה אפרים כי ראהו כי עושה מלאכה כלומר ראהו בעין במלאכתו · ובעת ההיא קודם
אחרים יד במלך הוצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות ועל כן על הפקידות שהיה לו מתחלה
ועל שבאת המלכות שאמר לו אחיה גם לבו ודבר הוא שדבר בשלמה ושלמה כאשר הוגד לו בקש
להמיתו וברח למצרים כי הוא סבר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית
את ירבעם הוסיפו הדברים להודיע לבו לפרים יד במלך ·· שלמה בנה את המלוא סגר
היה מקום בשער ירושלם סמוך לירושלם והיה רחבה להתאסף שם העם ובענין קראו המלוא ואחריך

מלא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואעפ"כ הנה
הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה כי היו יראים ותרגנו לאמר כך וכך עשה שלמה
ומזה ירבעם גבה לבו והניע את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר ראו רעה שעשה ועוד שאמ'
שלמה ולא אמר המלך וזה היה מורד במלך · ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו · פי' כי דוד עשה
פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא ידעתם כמו שהוא מנהג היום במלכי
ישמעאל שיעשה פרץ במבצריהם שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו אותו
שער הסתר ושלמה סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח
שאינו ירא ממורד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני
מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל
ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה · ואמרו עוד וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ
תפלין בפניו ·· השילוני מן שילה היה ותרגום שילה שילוני מן גילה גלוני · והוא מתנבא אל
אחיה אל ירבעם אין לו הכרע · וכן בדברי רז"ל רב ולוי חד אמר שמלכותו של אחיה וחד אמר שמלכות
של ירבעם · אמר שמואל מסתברא כמ"ד של אחיה שכן דרך של צדיקים להיות קורעים
במחלוקת של בית דוד · והשבט האחד יהודה ובנימן חושב לשבט אחד בעבור אחיו המיוחדים
במלך ובירושלים · אשר עזבוני · שלמה וביתו והנשים הזרים ·· ולא אקח את כל הממלכה
לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה · כל חלב וכל דם לא תאכלו · והדומים להם · למען היות
ניר לדוד עבדי · ניר מחזיק כמו נר כמו שאמ' ערכתי נר למשיחי · וית' מלכו · ותרג' אנקלוס
ונירם ומלכו · בכל אשר תאוה · תאוה רפה · וכן אשר אבי תעוך בפרשת ואתחנן ואענה
את זרע דוד למען זאת ותענה היא שלא תחזור להם מלכות כל ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר
כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה למען זאת מה עשה שלמה ובספר
עולם למען זאת למען לו' שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה פי' בשנה הרביעית למלכו נשא
והגזירה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד לו' שנה ובסוף לו' שנה תחזור
המלכות לו' שנה לפי אמר אך לא כל הימים · ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא
שלה בנעשה וגורמי · ולא היה אלא בשנת י' לאסא לא לו' למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא
לפי שקלקל ונשען על מלך ארם לא חזרה · אך לא כל הימים · עתידה לחזור בימות המשיח
בימי מלך המשיח אז ועשיתים לגוי אחד ומלך אחד יהיה לכלם · ואמר ועבדי דוד מלך
עליהם מכאן תשובה למינים שאומרים שהוא אבו המצפים ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה
הנביא אומר אך לא כל הימים ונשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד
כי כל הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים לא
אלא בבל שהוא יהודה ובנימן · אל שישק מלך מצרים · פרעה חתן שלמה מת וקם מלך
אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפי' ברח ירבעם אליו ·· על ספר דברי שלמה
בספרים שאמר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם בגם המצאים אצלנו משלי שיר השירים
וקהלת והם שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעיניו חבר ספר בפני עצמו ורז"ל
אמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו ומשלי בבחורותו · קהלת בזקנתו ·
והוסיפו כי קרוב למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה ·· כי שכם בא
כל ישראל שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם
נודעה לפי שלחו ישראל וקראו לו ובקשו למצוא עלילה להסב המלוכה אל ירבעם לפי לא
רצו לבא לירושלים אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרים והוצרך רחבעם לבא שכם
ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף · בשכם נ

נחלקה המלכות בית דוד .. וישלחו ויקראו לו וכבר שלחו וקראו לו . ויהי כשמוע ירבעם והנה
שלחו לו בא ממצרים ובא הוא וכל קהל ישראל בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצה למלוך עליהם
יקל העול מעליהם . העבד הקשה . הוא שהיה מוטל עליהם בכל שנה והמס כן לא היה להם אל
המלחמות כי בשלוה גדולה היו בימיו ובלתי ספק היה נקל עליהם כי לא עבר עליהם שבט אויב
בימיו לא מצא תואנה המשא הגדול לבקש מרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם ..
בהיותו חי . להיות מוכרח לומר בהיותו חי ירבעם הוא בהיותו חי היו עומדים לפניו לא בהיותו מת
אלא אף כשמת שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם היה חי בהם
עצה הגונה לרחבעם כמו איך אתם נועצים פי איך אתם נועצים כשאתם איש באחיו להשיב
לו עצה יתקיים עבד שתהיה נכנע להם ותענם כרצונם . ועניתם בתחנונים והגויים אלו נתן
והמלך עמהון פתגמין תקיפין . וגם הוא המשמעות המדברי פי ענה ועניתם עם עבדים
עוזבים .. ויעזוב שלא ישוה עצתם בעיניו . אשר העומדים לפניו כלומר שהיו עבדי הזקנים העומדים
לפני אביו ולקח עצת הילדים העומדים לפניו . קטני עבה ממתני אבי הקטן שבי עבה ממתני אבי
ממלת קטני קשה בקמוץ כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי . אלא נשאר
הקמץ בקוף כמו שהיה המחברו אל הכנוי כמו שבא מן בגוד בגודה אחותה . ומן שלמה בקר
ויתר יש לי כח ואומץ מאשר שהיה לאבי ומה אקל עליכם ועוד לבלע בבגד ושב החולם לקמץ מחטף
ויש לפרשו יותר לבבי . ויהיה יותר לאצבעו הקטנה . ובא האצבע זכר ונקבה והזכר בכבד
על המורו . בשוטין תי בשוטרין . וכן שוט לסוס . ועקרבים קשים מאד שהם עוקצים בקולים
ולא שמע המלך אל העם להקל עולם כאשר אמרו לו מה לנו חלק בדוד כמשמעו כי אין מלך
כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולנו . ואמר שיבחר עולנו ומי יבחר לנו לזות להחולק
להם לשלם . ואף מה כמו לא ואמרו לא חולק בדוד ולא אחוזה בבן ישי . ראה ביתך . כלומר
דוד . ישראל ראה ביתך דוד את בית המלך כי לא על בית ישראל . ואף כנגן מלך עליהם ביתך
וישא אביהם ומחוזין לו . את אדורם אשר על המס . וימלוך עליהם רחבעם . מלך עליהם והוכחון
וכיון שראה רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר מחוזק והתאמץ לעלות למרכבה לנוס . ויהי כשמוע כל
ישראל אשר שלחו כל ישראל למלכותם וירבעם שב למקומו אשר היה שם בית אביו והיה שם
ומשפחתו בעירו ישראל ולא נאמר באיזה מקום ואפשר שחזרו לשכם והמליכו בכה אותו למלך
לו לבית המלוכה . וישלחו ויקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שהתקבצו שם והמליכו אותו על כל
ישראל . שבט יהודה לבדו בבר כי שבט בנימן בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם
היתה ועוד שהמלך בירושלם בונה ויבן ירבעם את שכם . לא גודל שבט בנימין בכלל שבט יהודה .
ויבן ירבעם את שכם . לא גודל לומר כי חרבה היתה תחת שהחריבה אותה אבימלך כי לא יתכן
שתהיה חריבה יותר מהמאתים שנה ובנוי כי שם התקבצו ישראל להמליך רחבעם ואם עיר
בנויה היתה אלא פי ויבן שחזק חומותיה והוסיף בה בנינים . וכן ויבן את פנואל לא שהיתה
חריבה מעת שנתץ גדעון המגדל פנואל אלא שחזק בניניו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם
יחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי המצורות כמו שאומר בזה . אם יעלה העם
הזה . כמשמעו . וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה . כלומר כיון שהם צריכין עלבל

פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל. ומלבד שיעלו ויחוגו לזבוח בשאר ימות
השנה אי אפשר שלא [illegible] לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך ובעל
הוא לתבוע לבבם אליו וצריך שאקח עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני
שלא אפקפק עוד במלוכה. ובדברי רז"ל בגמ' והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד
בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכותא הוא שאם היה מלך היה
יושב וקטלו לי ואזלי בתריה. ועוד בדבריהם במוצאי שביעית המלך ירבעם אמר בתי' במועד
מקץ שבע שנים וגו' המקרא את התורה מצות אם אני אמרבה לקרות יאמרו המלך הבכיר קודם ואם
אני מקריא אני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי. ויועץ המלך. שלקח עצה איך יעשה
והסכימה עצתו עם היועצים. ואמרו שיעשה שני עגלים. ולמה עגלים פתה אותם בדברים
אמר להם שלא יבעטו כי המלכות נחלקה ברצון הא-ל כמו שאמר לי אחיה השילוני הנביא וא"כ הא-ל
לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד וא"כ נעשה המקום אחר
שיבואו ויזבחו שם ולמה עגל אמר להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשראת השכינה
בו במקום ההוא שלא היה להם גם אתם עבדה שאין לכם המקום השכינה שהוא ירושלם
נעשה עגל במקומו להשראת שכינה בו לפי אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מ
מצרים כמו שאמרו בעגל המדבר כי לא היתה כונתו לע"ז ולמה עשה שנים כדי שלא להטריח
ישראל שיבואו כולם למקום אחד. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן. בבית אל
לפי שאמר להם זה המקום ג"כ נבחר כמו ירושלם כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה
בית אלהים. ואחד נתן בדן גבול ישראל כמו שאמרו מדן ועד באר שבע. רב לכם מעלות
ירושלם. להם עד עתה הניחו המקום ואלך מעלות ירושלם ויש מתרגמים סגי לכון אורחא מ
למיסק לירושלם הא איבון דחלתך ישראל. ובמדרש רב לכם המעלות מה עשה הושיב שני
פרדסיאות אחת על תבור ואחת על המצפה. זהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפה
ורשת פרושה ברשת על תבור. לחטאת כי בתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ז היה
עושה אותם אלא לשם האל ואח"כ שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה ועבדוהו יצאו
לעלים אחרים בכל הגוים לפי אמר ויהי הדבר הזה לחטאת. עד דן אע"פ שהיה בקצה הגבול
באו אליו מקצה האחר כל כך היו מרוחקין בע"ז. והקצה האחר היה באר שבע כמו שאמרו מדן
ועד באר שבע. ועל זה אמר הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע
היו הרבים הולכים לפני דן והיו נשבעין בו. ויעש את בית במות. עשה בית ובנה שם במות.
מקצות העם כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים. ובדברי רז"ל מן הקוצים
שבעם. אשר לא היו מבני לוי. כי לא רצו לעבוד ע"ז. וכן בעגל שעשו במדבר כשאמר משה
מי לי"י אלי ויאספו אליו כל בני לוי. הורינו שלא עבדו הם את העגל. ואמר המשלם לא עבד
לוי ושבטו ע"ז וזהו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו. ומה שאמר אך לא יעלו כהני
הבמות. כי אם אכלו מצות. והקריבו היו בבמות אבל לשם י"י. אורות שאמרו המעולם לא
עבד שבט לוי ע"ז עד זמן שהמשיכו מלכי יהודה והעמידו ע"ז בבית י"י חטאו ג"כ מקצת הכהני'
והקריבו לע"ז בבית י"י ובני לוי שאינם מבני אהרן היו מקריבים לע"ז לא מבני צדוק
שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע"ז מעולם כמו שמפורש ביחזקאל. וכיון שראה
ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרשם ממגרשיהם ומאחוזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו
שאמר בדברי הימים כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם
ירבעם ובניו מכהן לי"י. ופי' אמר ירבעם יקחו המעשרותיהם ואחוזתם במלכותי וילכו ויעבדו
לירושלם זה לא יהיה כיון שאינם עובדי' בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי. וזהו שאמר

כי הכהנים והכהן לוים· הרחיקם מקהל הנשארים ונתלהם שהם כהונת ייי· ואף כי כיון שלא
רצו לחנות הכהן לוים לירושלם הכהנים ובישם המלאכי·· בחדש השמיני· החליף החדש
בשביעי להרחיק ישראל עוד מחוקות ירושלם אף אם יהיו הנשארים שירצו לעבור בחג הסכות
בירושלם כמו שאמרו בדברי הימים הנותנים את לבבם לבקש את ייי אלהי ישראל באו ירושלם
לזבוח עשה הוא בחדש השמיני כדי שיבו לביתם המולכים לירושלם ויהיו אם בבית אל בחג אשר
עשו מהיות המלך· כן עשה בחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה בבית אל בשמיני לזבוח לעגלים
אשר עשה· ובבית אל היה לא עגל אחד לא כמו שעשה בבית אל כן עשה בדן· ולא הזכיר המעשה
הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עולה על המזבח אשר בבית אל להקטיר וגו' ולא הזכיר אלא לפי
והזכיר בית אל·· ויעל על המזבח אשר עשה· המעלה עליו עולות וזבחים· אשר ברא מלבו· ובן בו
המלך יהודה בדלים· המוכיח· ובדברי רז"ל שאמרו בודה לבו והמחבן פי הרוצה ולא הכתוב ברעותיה
מלבו· מלבד כתי' רז"ל אשר בדה מלבד מעשה ייי ולא רצונו אם עשה כן בשאר המועדים כמו
בחג הסכות ואפשר כי באותו הזמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפי אמנ' כי ידוע
בדה מלבו והוא הצריך לאחרים· בדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדה ורבעם מלבו חוץ
כמו ירבעם על המזבח להקטיר אשר בדה מלבו מלבד כתי' מלבד שמנתה לא ומלבד על
המזבח להקטיר·· והנה איש אלהים רז"ל שהוא עדו הנביא· ואמרו כי בימי ירבעם
נבא ועליו נבא כמו שכתו' בדברי הימים ובחזות עדו החוזה על ירבעם בן נבט· המזבח
המזבח· כן דרך הקריאה כמו שכתו' ארץ ארץ ארץ· ירמיה ירמיה· ירמיהו ירמיהו· המזבח
המזבח· ובדברי רז"ל המזבח שבבית אל והמזבח שבדן·· הנה בן נולד· ויזבח עליו· את
עצמות אדם לפי שאומרין על המזבח עצמות מתים במקום אשר ימלא עליו אדם ישרוף
עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתו' ויקח את העצמות וישרף על המזבח ויקח
את עצמות הקברים אשר שם· ובדרש עצמות ירבעם אלא לא שחלק כבוד למלכות· חל
נא את פני ייי אלהיך· כלומר שהוא אלהיך ואתה שלחת ויראו מעתה מלא את פניו כי
אלהיך· ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי· ועוד בא זה פנים יקרא אותו אלהי והוא עובד ומקריב
לע"ז מוכש ויחל איש אלהים· ותהי כבראשונה· שהחזיר אותו אל ידו כבראשונה· ובדברי
רז"ל אם תלמוד מתחלה בתחלת אין זאת מעשה כלום אלא שהמלוה שובר ומקריב
לע"ז אף אחר כן עובד ומקריב לע"ז·· ותעוד בלחם ומים· כי כן צוה אותי במלוך
שאמר עלי בדבר ייי· ולא תשתה מים ולאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאמר למכים
העם כי לא נכנס שם לא לשתות כתם ולמעמם או לעבור לשם כשם ייי· ולפי שיראו
שלא יעבר דרך העיר ההיא ולא ישוב שם תתנתו ולאכול ולשתות שם· ולפי
זקן אחד יושב ונביא שיקראו אותו בבית אל· ויש נוסחאות שכתוב נביא אשר בא זה·· ונביא
רז"ל כי נביא היה· והוא אמרו כי אלאחו כתן בית אל היה· והוסיפו גם עוזיה הנביא והוא
אמציה יונתן בן גרשם· ורש"י פירשו בסנהדרין הזקן כמו שכתו' בדברי יאשיהו הנביא
אשר בא משמרון ואחר בבית אל· והוא שם גם מנשה· מלמה בא אותו המלך גבי בסנהדרין הוא
עתין שאמרו שמעון בבן את העיר היא שם מה לא כרי ועתה נקרא הפר בנה שם העיר
אז אביהם שם עיר המקלה כמו שכתו' ויקח את ההר שמרון מאת שמר· לא שמקומו חלק הבנין
וקרא לעיר שם אחר·· ויספרום אותו ויספרום אותו שאמר ויבא בנו ויספר לו פי כי
החלה זה בנו והאחר והיה המספר לו אמר עשה איש האלהים ובשעה המספר בנו ושאר
בניו גם כן ויספרום הדברים לאביהם כמו שהיה המספר הראשון ויראו בניו את הדרך וגו'

ויאמרו

ואחיזו כרגע ויראו בפתח היות העניין המבהיל כלומר שהראו לאנשים הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו
כמשמעו ופי' ויראו בניו הדרך אשר הלך והראו לאנשים בדרך אשר הלך · כי דבר אלי כי
דבר בא אלי · כלומר דבר נבואה בא אלי ע"י המלאך שאמר לי בדבר ה' · כחש לו · כי נביא שקר
היה והוא האמין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת · והוא
עבר על דברי עצמו לפי היותו [illegible] אשר לא ישמע אל דברי הנביא
אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו · כ"ש אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר
דבר בשם ה' ·· אל הנביא אשר השיבו · בעבור אשר המרה פי ה' נביא האמת לא באה
עליו הנבואה ובאה על נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו וענשו · ורז"ל אמרו גדולה
לגימה שמקרבת את הרחוקים ומרחקת את הקרובים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ··
ויקרא אל איש האלהים [illegible] על נביא [illegible] יהודה · ויש אומרים כי הנבואה
באה על איש האלהים כמו שאמר ויקרא אל איש האלהים · והנה שאמר אל הנביא אשר השיבו פי' אל הנביא
אשר השיבו הנביא הזקן · ובדברי רז"ל [illegible] לא נאמר אלא אשר השיבו [illegible] שעל נביא
השקר שרתה רוח הקדש · אל קבר אבותיך · שלא ישוב אל ארץ יהודה [illegible] כי בדרך ימות ·
באמרו לו [illegible] כי נבלה ההיא [illegible] · כלומר המושלכת בדרך או [illegible] יקראנו נבלה
[illegible] ·· ויחבש לו החמור · הנביא
הזקן חבש החמור לנביא יהודה אשר השיבו · וכן [illegible] עליו [illegible] כי קבר [illegible]
[illegible] בית המלך · לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור · לא אכל את הנבלה [illegible]
[illegible] · אבל הרגו לעונש שהמרה פי השם [illegible] גדול הצדיק
ועונשו כאחד בעולם הזה · וכן [illegible] החמור בעולם הזה לכבוד הנביא אשר רכב עליו כי יש גמול
ועונש [illegible] בעלי חיים בעולם הזה [illegible] כמו שכתבנו בפי' תהלים [illegible]
[illegible] אל החמור [illegible] על החמור [illegible] לא אכל [illegible] ·· בקברו
בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו · ויספדו עליו הוי אחי · אצל עצמותיו הניחו עצמותי [illegible]
[illegible] כי היו יהיה הדבר אשר קרא [illegible]
עצמותיו [illegible] כי הוא איש האלהים [illegible] לכבודו · וכן [illegible]
עצמותיו [illegible] הנביא אשר בא משומרון ·· לא שב ירבעם [illegible]
[illegible]
[illegible] ולא אכל [illegible] ולא שבר את החמור [illegible]
לא שב מדרכו הרעה ושב ויעש מקצות העם כהני במות [illegible] להקריב
בבמות [illegible] · ופי' ויהי כהני במות · ויהי [illegible] ופי' ויהי
בדבר הזה לחטאת בית ירבעם · [illegible] ולהשמיד ולהכחיד · וכן [illegible]
[illegible] · [illegible] כלומר בדברי [illegible]
על בית ירבעם [illegible] ·· והשתנית
לפי שירבעם [illegible] אחיה היה [illegible] אותו [illegible] אם ידע אחיה [illegible]
[illegible] לא יתנבא לו כי אם רע [illegible]
ירבעם · והנה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש להוליך לנביא כי כן היה
המנהג כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאין לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו [illegible] נביא
לאיש האלהים · ונקודים ת"י כסנין · ובדברי רז"ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה [illegible]
כוססין אותה בבית המשתה · ובקבוק כלי שפיו צר · [illegible] · והנה שאמר להודיע דבר עלי
המלך [illegible] כי כמו שדבר עלי [illegible] והנה שיאמר

על הנער הוא האמת·· כי קמו עיניו משיבו · וכן ועיניו קמה · והטעם כי לעת הזקנה תיבש
הלחות ויקמו ויתרו העינין והכנס הענין בחורה וכבד פי בו ופי אחר בעלת ועיניו קמה·
משיבו כמו משיבתו · וכן וזורים לבלות שאול שהוא כמו ובוראם כתבונם עצבים שהוא כמו
כתבונתם ואחי בדרש כל המעשים המעשה הלמוד שאינו הגון עיניו כהות רואה לו מאחיה השילוני
וירבעם בן נבט תלמידו היה ובזה הדברים שאמר לה ירבעם מתנכרה הפך ההכרה · קשה · חזוק
קשה וכמותו ואמבלו בריאה שה בריאה·· ואותי השלכת אחרי גוך · שלא פנית אלי לא בכך
ולא בכך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו · ות"י ופולחני רחיקת רמקבל עינך · משתין
בקיר · אמרו רז"ל אפי' הכלב שדרכו להשתין בקיר ונראה שה שבכל דרך התפלגה · ות"י ידע מדע אני
משתין כמו משית רז"ל · משית עצה בקירות לבו · עצור ועזוב אפי' מה שיהיה עצור ועזוב
במקום שלא יכרת בתחלת הפורענות תבא עליו הכריתה בסוף שלא ישאר ממנו דבר ופי'
פי' עצור על האדון שהוא עצור באוצר ועזוב על הזקנה שהוא עזוב בשדה · כאשר יבער
הגלל עד תמו · אמו רז"ל גלל זה מאן רז"ל כמו שמבער האדם הגלל עד תמו · ונקרא המין גלל
לפי שדומה לאבן שיש הנקרא גלל כמו שאמר נדבכין די אבן גלל · ות"י גללא היא צואה מן גללי
צואת האדם · ות"י כמו דמבערין בגילולא עד דמוסיפין ·· בבואה רגליך העירה מקור ב'
בתוספת הא כמו בבוא רגליך דבר טוב · לא גלה הכתוב מה דבר טוב נמצא בו ורז"ל אמרו שבטל
פרדסיאות שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו לרגל · זה היום · זה היום שיקום
אותו המלך · ומה גם עתה · מה צרה זו גם עתה · כלומר נקלה היא צרה זו כי יותר ויותר
יבואו על ישראל צרות ·· והכה יי' את ישראל ות"י ויתבר יי' ית בית ישראל מן קדם
ומשאיין · ואף ליתי לה בענין ולחולה · כאשר ינוד הקנה במים · אמרו רז"ל אפי' בשעת קללה המשילם
בקנה במים מה שהוא עד ואינו נעקר ממקומו · ודרס העובר הנהר · ופירש רז"ל יזרה ויפזר
אותם לעבר נהרי כוש ואמו גלות ראשונה שהגלם מלך אשור ויניחם בחלח וחבור · ות"י מעבר
לנהר · מעבר פרת · ויתן את ישראל חוקרה קבר רז"ל ויתנם לקללה ולשמצה · תרצתה · ולמעלה
אמר כי ירבעם היה יושב בשכם · בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כך בתרצה או הנער בנו
חלה בתרצה · תרצתה לא תרצה · כי שם היה הנער שוכב חולה והיא עיר מערי ישראל כמו שאמר
מלכי כנען · מלך תרצה אחד · בסף הבית ואחיה אמר לה בבואה רגליך העירה כיון שנכנסה
בעיר נגוע ולא יצאת נשמתו עד בואה בסף הבית · אשר היה שוכב שם ·· ושם אמו נעמה
העמונית הספור הזה להודיע כי הלך אחרי המעשה אמו ונעשה נעבד ע"ז אחרי שנים שלש
כמו שאמרנו בד"ה · וגם קדש בארץ · ות"י נפקת ברא · וכן ותרגו ויעבר את הקדשים הנפקת
ברא · ככל התועבות הגוים באה הא הודיענו על הקדשות כמו נגל ממזבח בית אל והצורחין לו
במספר הגבול · והפקיד תחת אותם על שרי הרצים שישאו הרצים לפני המלך בבואו בית יי'
ואחרי שובו משיבום אל תא הרצים כי שם היו המופקדים המגינים ודרך זה שהיה עושה אולי
היה יוצא המלך או היה עושה כבוד זה לגדולה ולתפארת ופי' תא חדר · ות"י לאוצם · ומה שאמר
מדי בא בית יי' · שמבטא הוא ויחזרה עמו ממזבח יי' כמו שאמרנו בדה"י ואת שם וגם ביהודה
היו דברים טובים ·· מלחמה היתה אע"פ שאמר שמעיה הנביא המלחמה בישראל ושמעו
אליו זה היה בתחלת המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא שמעו כיון
שהודיענו כי מאת יי' היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמות ביניהם · ובשנת י"ח שנה · לא ידענו למה
נתעכב שנה אחת המלחמה שאחרי רחבעם לא מלך אלא י"ז שנה ורחבעם וירבעם החלו מלכותם
בשנה אחת היתה · ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת י"ח ולא מנו אותה לפי שלא השלימה
ומנה אותם לירבעם במספרו · ושם אמו מעכה בת אבי שלום · להודיע כי אשה רעה היתה

כמו

כמו שאמר למעלה אשר עשתה מפלצת לאשרה ובנה הלך בדרכיה · ניר בירושלם כבר פירשנוהו
למעלה ·· ובשנת כ׳ לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה והקשה יה׳ השונה שהמלך
רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולמה תנה אותם לרחבעם ותנה אותם לאביה בנו ויגן
וקצת שנת כ׳ הרי שלש שנים לאביה ושם אמו מעכה וגו׳ ולמה תיחס אם אסא עם אם
אביה אביו כמו שכתבו למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתבו והתאן לרעות
אביהן וזכר לאסא עם אביו בעבור שהיתה עוברת ע״ז כמו שאמר אשר עשתה מפלצת
לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני יי׳ ולא נגה אחריה וגם את מעכה אמו
למה שאמר ויסר אלילי ג״כ הסיר את מעכה אמו ואע״פ איך הסיר אותה ואמו ויסירה
מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי׳ מפלצת ע״ז קראה
מפלצת שהוא לשון אימה והבהלה כמו פלצות תאחזני לפי שאימתה מגולה בכל עובדיה ·
וכן האלהים נקראו אימים וגלולים כמו שאמר ובאימים יתהוללו ·· וישרוף בנחל
קדרון שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע״ז אסורה בהנאה וקדשי בית יי׳ ר״ל
וקדשי נדבתו ואשר הקדיש כמו שאמרו ולא הבין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו ולא׳ וקדשי
בית המקדש בית יי׳ · ובקצת ספרים וקדשו כתיב וקרי וקדשיו הכוונה באוצרות יי׳ · לפי שלקח
שושק מלך מצרים אוצרות בית יי׳ אחר הבוררים · כי לא לקחם כלם · אבל בית מעכה מה
אבל מים המגבירה ביה · ואת כל כנרות · קבוץ כנרת והיא הנ׳ בכנור והיא ארץ שהיתה תמיד · ורז״ל
הפליגו בספור שבח פירותיו והקבוץ ר״ל שהיו המקומות נחלקים וכלם היו שמנים · על כל ארץ
נפתלי כמו נפ׳ וכן ויבאו מאנשים על המנשים · נפ׳ המנשים · ובלק׳ ואת כל המסכנות ערי נפתלי ·
וישב בתרצה ר״ל ישב לו בגבוליו כי שם היה המלך כמו שכתו׳ למעלה ולא רצה להלחם עוד עם
מלך יהודה כי בזמן יהוי היתה מלחמה באמ׳ · ויתן ויבא בתרציה הוא בתרצה מן עשוק ורצוץ
כלומר ישב לו ירא וחרד ורצוץ מפני מלך ארם ·· אין נקי מפי חתן שכ׳ עליו נקי יהיה לביתו
שנה אחת · וכל גבורתו במלחמות ובכבושים · חלה את רגליו · מן רגליו · וכן הם יצאו את העיר
מן העיר והרותו לו · ובדברי רז״ל אין נקי שעשה אנגריא לתלמידי חכמים והעביר את ונגע וחלה
את רגליו מפני שהעביר בעבודה זו תלמידי חכמים ·· ויהי כמלכו דבר בשנת שלש לאסא מלך
בעשא · היאך ביזה זה והלא מלחמות שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת
ל״ו למלכות אסא כמו שאמר בד״ה · ובעשא לא מלך אלא כ״ד שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך
בעשא הנה מת בעשא בשנת כ״ו לאסא ואיך אמ׳ כי בנה את הרמה בשנת ל״ו לאסא · ולא פי׳ בשנת
שלש שהתחיל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחלה עם נדב בן ירבעם ובשנת שלש מלך
בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר והמלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם והמלחמה זו
שעשה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת ל״ו למלכות בעשא שהיא שנת ל״ו להתחלת מלכותו
של אסא והוא שנת כ״ו או ל״ו למלחמות אסא כי שנה שניה של נדב בן ירבעם תנה אותם ג״כ
לבעשא כי לא שלמה לו השנה ונשאר שנים שנשקטה הארץ בתחלת מלכות אסא כמו שאמרו עד ל״ה
לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ומתו שנים תמים [illegible] ירבעם ושתמה השנים לא מלך
נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר
שנים מלך שתי מלכות שלימות ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך על ישראל
בשנת שתים לאסא כלומר בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י״א למלכו התחילו מלחמותיו
ובהתחשבות שתומה בספר זה לאסא אותם להתחלת מלכותו לא להתחלת מלחמותיו והחשבונות
שאמר בד״ה הם להתחלת מלכותו · וראיה לדבריו כי בחשבונות דה׳ הימי׳ · אמר למלכות אסא
ובחשבונותיה הספר אמר לאסא ובספר עולם אמר כי המלחמה תמיד שבנה בעשא את

הרמה היה בשנת ל"ו לאסא שנה אחת אחר המלחמה הכושיים ומנין לו שאמר כ"ה הוא למלכות שלמה
כי בשנת ד' שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו כנגדה נגזרה שתחלק המלכות בית דוד ל"ו
שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה המלכות בית דוד לחזור בשנת ל"ו
לאסא שמלכו לו למלכות ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו
אוצרות ביתו ב' ולא נשען על י"י לא חזרה המלכות בית דוד ונשארה חלוקה כשהיתה · ולדברי בעל
סדר עולם יקשה הפסוק שאומר ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא · והנה
המלחמות אסא קודם ל"ו היתה לדבריו ·· הנני מבעיר כמו ובערת הרע · וכו' וגם ביד יהוא · לפי
שאמר וימלך אלה בנו תחתיו · אמר כי לא היתה המלכות שלמה כי לא מלך אלא שנתים ואותם מקוטעות
שאמר המלך בשנת כ"ו לאסא וזמרי המיתהו בשנת כ"ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר
שנתים מקצת שנים וגם שאמר הוא לרעות על בית ירבעם כי כתוב שנבא אחיה השילוני על ירבעם
ועל ביתו שלא תקום המלכות וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו המקוטעות שאמר בשנת
שתים לאסא המלך ובשנת שלש לאסא המלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר
שנתים מקצת משנתים · כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא
עליו יהוא בן חנני · ועל אשר הכה אותו כי נענש בעשא על המיתו נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע
כמוהו נענש על הריגתו והריגת גם הוא · וכן הוא אומר ג"כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית
יהוא · ואמר אותו ואת"ש שלא עבר כדבר הנביא אבד בית ירבעם ·· שר מחצית הרכב כתרגומו רב
פלגות רכבי רתיכיא · שותה שכור · כלומר שותה ושכור · כלומר שותה עד שנשכר · בית ארצא שם
אדם · והיה פקיד עליו · והוא שאמר אשר על הבית · ויתכן בית ארצא כעניין בבית המלך ·
ויהי במלכו כשבתו על כסאו לא השאיר לו כל משתין בקיר וגואליו · והם קרוביו · וגם חבר
רעהו והם אוהביו · ורעהו כמו רעיו · וכן בהתפללו בעד רעהו · ויתן גבורתו · כמו גבוריו · והנה
חונים על גבתון · נדב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה · ועתה כרמי לא אבו לצור עליה ··
וימליכו כל ישראל אותם שהיו במחנה · וישרף עליו עמרי ארמון בית המלך שנשרף
בו ואת זמרי · על בית המלך חסר הא הידיעה שלא כמנהג ולפי שאמרו לא הוצרך בו הא הידיעה ·
להחטיא את ישראל · והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת
ימים אלא קודם לכן שהיה שר המחנה ברכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמר ויתר דברי זמרי
ומלחמותיו אשר קשר אשר עשה ·· אז יחלק העם ישראל · חסר המלוך כמו האזן הברית כמו
בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזאת ד' חדשים · ויחזק העם · אמרו לפי שנתחזק עם יהושפט
חזק את העם · מן העם · וכן כלאתי את העיר · וימת תבני · מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך
עמרי בלא מחלוקת · ובסדר עולם אמר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט
הרגו את תבני ·· בשנת שלשים ואחת · והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת
ימים ומלך עמרי אלא מפני המחלוקת תבני לא מלך המלכות שלמה ובשנת ל"א לאסא מת תבני
ומלך עמרי המלכות שלמה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה ו' שנים מלך המלכות שלמה שהרי
בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב בנו והלא עד ל"ח שבע שנים ושש שנים שמלך בתרצה עם המחלוקת
תבני הרי י"ג שנה והכתוב אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו ·· ההר
שמרון · כמו העם ישראל · ויבן ההר ברכה · נראה מדבריו כי דרך גדולה היה שם המהלך אלא שעמרי
חזק הבנין וקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדוני ההר שמרון · ובחטאתיו כמו כלומר חטאות
רבות עשה · וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת העגלים ·· הנקל לכתו · אם מעט בעיניו
נקל לכת בחטאות ירבעם והם העגלים כן החמיר במעשיו כי נקלים היו בעיניו אותם החטאות
ולקח אשה מבני הארצות להרבות עוד ולעבוד הבעל אשר היו עובדים שם · וזהו שאמר וילך ויעבד

הלך

הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו בלורו שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו
בשומרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח · בית הבעל · חסר בית השמוש וכן
הנמצא בית יי שהוא כמו בבית יי · והאומרין לו שכתבו בספר המכלל בחלק הדקדוק · ויעש אחאב
הוסיף עוד לחטא ובעשות אשרה לעבודה זולתי הבעל שעשה · ובדרש אמרו ויעש אחאב את האשרה
אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שומרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל · חיאל
בית האלי · מצבות לא היו · כמו קריית אלחנן בית הלחמי · בית השמשי מצבות שמש · ותחת ממשלתו של
אחאב היה ועשה דבר זה ולא תוכחה בידו אחאב בלבד הרשיע לעשות ועד ימיו לא היה אדם שעלה
בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר וגו' והמשנה
הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי מושבו בגבול בנימין היה ואיך נתן יהושפט רשות לבנותה · והעלנו בירושלמי
חיאל מן יהושפט ויריחו מבנימין לא שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב ואחר שנבנתה לא
נאסרה ישיבתה כי החרם היה שלא תבנה כמו עיר הנדחת · והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש
כאשר דבר יהושע · ויש בית האלי בית אומרי בלורו שעבר על האלה שהשביע יהושע · והמפרשים
נקרא בית האלי · לא שהיה מבית אל · ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור
האיש וגו' · יריחה כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אלה והדומים לו · באבירם בכורו יסדה · והתכן מתו
כל בניו · ובשגוב צעירו יציב דלתיה · היה מעון שגוב צעירו מת · ויש קורין אבירם בוכריה כאשרי לא
נשבללותיה וקורין שגוב צעיר בנו כי אקים כשלא · ובשגוב כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו פנוי עלון
עלון כי אומות אחרי המחלפות · ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד מעיר ששמה תושב היה
המלה ואמרו ישב בגלעד ובתי' אליהו התשבי מתושבי גלעד ובחלקו רז"ל המדינה שהיה היה מהם שמעון
מתושבי היה ויש אומרים מתושבי בנימין · ויש אומרים פנחס זה אליהו ובלא אחר מהם קורין כדברי
על הפסוקים הברורים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת · והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו לאל על
עובדי ע"ז כמו שכתוב בתורה השמרו לכם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי בכם ועצר את
השמים ולא יהיה מטר · ובעת כל שקיים את דבריו ועליו וכן לא בו ואמר והגזור אותו ויקם לך כמו
שאמר שמואל הנביא אקרא אל יי ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע המלך אשר לפניו גזר אליהו ואמר
לו כי לא יהיה טל ומטר אולי ישובו בו ובכל ארץ אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו · ומה
אמר בשנים לפי דברי עד שיראו שיחזרו מעבודת ע"ז כלם או מקצתם ובדרש וכי מה ענין זה אצל
זה אלא כשמתו בני חיאל הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו
כדבר יי אשר דבר ביד יהושע בן נון · אמר לו אחאב וכי גדול מעשה זה ויהושע אמר לו מעשה שהיה
רבו שאלו ומשה אמר לו דברו הרב לא נתקיימו ודברי התלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים
אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי עכו"ם ואין השמים נעצרים קפץ אליהו ואמר ונשבע
חי יי אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי · אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד
לפניו בתפלה וכן על המקום אשר עמד שם לפני יי · כי אם לפי דברי כתרגו' אלהין על מימרי לא
לא המטר לפי דברו כי היה אמר לו שתחלה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר אז לפי דברו רז"ל עד שאמר
בנחל כרית · ונסתרת שלא ימצאך אדם שם · והיה מהנחל תשתה · והיה חיותך זה כי מהנחל
תשתה והערבים יכלכלוך · ואת הערבים צויתי · ערבים ממש והם העופות השחורים · ואמר
צויתי שאשים בלבם להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי
באותו המקום אשר היו מביאין לו אחר שברצון האל היו מביאין לו והרבה בשרים היו בישראל
שאותן השארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק
לו · ובדברי רז"ל יש שאמרו מביאין לו משלחנו של אחאב · ויש אומרים משלחנו של יהושפט ויש
אומרים בני אדם כמו עורבי המדבר · והנה הכינו אותו ונסתרת שלא ימצאך אדם שם אחרי

ראינו כי מאמציה המופת אחריו כמו שאמר אם ישגו והמלשבה וגו׳ · ואולי הפותרים היו
הפותרים אותו ·· צרפתה אשר לצידון · לפי שיש צרפת אחר וזהו שאמר עליו אשר בכנענים
עד צרפת · וזה צרפת שאמר הכתוב לאיזו שייך שם הוא סמוך לצידון והיא של ישראל · הנה צויתי
שם אשה אלמנה לכלכלך · אם אמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה
לה כלום שתחיה היא לא ע״י הנס אבל אליהו הוא הנזכר הנה כן כמו שאמר לו גב׳ ואת העורבים
צויתי לכלכלך שם · וכיון שראה אליהו כי לא היה לה כלום שתחיה היא ועתה תכלכל אותו
ועכשיו מה שאמר לו הנה צויתי שם ענין נס הוא שאמר שיבוא דברו ודרכו בבית האלמנה שתכלכל
ותכלכלנו לפי שאמר לה כה אמר יי׳ אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר ·
ואמרו בדרש כי גם האלמנה אמו של יונה הנביא ·· לקחי נא לי פת לחם בידך ·
אם יש לך מעות כל דבר עוגה בין פרוסה גדולה או קטנה כי אם מלא כף קמח שאינו עוגה
שאין · ומלא כף תרגו׳ מלא פיסת ידא · ועתה · אמר שהאלמנה [illegible] כי אין לנו מה נאכל
עוד · עשי כדברך · שהשאלה אותו מלא כף ועשי לי משם עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי
ולך ולבנך · וזה שאמר בראשונה כי רעבתיה כי לא אבא באותו הדרך · ויש דרש לפי שהיה
כהן שהוציא לו מן העיסה חלה תחלה · לא תכלה נכתב בה״א ונקודו כבעל יו״ד ושניהם לשון
כלוי וחסרון כדבלי מלא עד היום תתן יי׳ כמו בכון כמו לתתן שם ונקרא בלא נון [illegible] ושניהם
נכונים · וכבר כתבנו בעינינו כמו וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאות והיו מוציאין נוסחא
אחת כך ובנוסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ ··
ותאכל היא והוא הכתוב הזכר בתחלה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי
שניהם אכלו אבל הנוהג בלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה באחד יפול הלשון על הקודם אם זכר
ואם נקבה והראשון הוא העיקר לפי נזכר בראשונה והדבר ערום ואחין והכתב אמר האלמנה וכן
זה והאכלה היא והוא כי היא העיקר · ואע״פ שנעשה ע״י אליהו בא לה הנס ובדרש הוא והיא כמו באבות
אליהו אכלו וביתה בנה ואחרים בני ביתה אבל האלמנה לא אמרה לו ולבני כי לא היה מספיק לא
לשניהם לבד ומה קורעין לשאר בני הבית · וצפחת השמן לא חסר לא היה פעל בצרי כמו
כי חפץ בדת יעקב ואם חסר לשון זכר כי טעמו אל השמן ולהמלה אמר לא תחסר לשון נקבה
טעמו אל הצפחת והענין אחד כמו שאמר המלה הוא מנהג הלשון ברוב להיות טעם הפעל אל
הסמוך והטעם יהיה הפעל אל הסמך כמו כי היתה עליו פני המלחמה קו׳ ל נגידים נחשבו קשת
גבורים חתים · עד אשר לא נותרה בו נשמה · ויש מי שאומר שלא מת ממש אבל לא נותר בו
חזק הגוף עד שנשבתה נשימתו ולא היו מכירין בו אם מת ולא היו מכירין רגעיו לא בנשימה ולא בדפק
העורקים עד שחשבה אמו כי מת הוא · וכן הוא אומר בבני לא נותרה בו נשמה אבל אומר הוא
על דרך הפלגה · והנכון כי מת היה בגוויה כמו שמתים בני העולם ·· להזכיר את עוני
כשבאת כי על ידך נזכר עוני שאלא לא עמדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי את עון שיש
לי והמיתת את בני שאת הנס לא המונה · כלומר לפי על האלמנה פקדת העון כמו שאמר
פוקד היום עונם של ישראל כשבורים בעונותיהם ולפי על האלמנה פקדת עונה להמית
את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה · ויתמודד על הילד שלש פעמים [illegible] ולא
יתפשט עמה ולא יתעות [illegible] וזה סיוע לעת שאכתוב כי לא מת [illegible] בגוייה · מתגורר עמה
כמו גם לבן גרתי והוא מבנין התפעל · ויתמודד מענין מדה מבנין התפעל כלומר שם
גופו כמדת הילד כשנתמתח עליו כענין שנ׳ באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו
ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו · והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כשיוכב
עליו ויתמודד עליו וע״ד זה ויעתר יצחק ליי׳ לנכח אשתו כלומר שהיה אומר לנגדו [illegible]

תפלתו

תפלתו אלי שיכוין תפלתו עליה כי נקרה היא· ואפשר ג״כ כי כשאת כן להנשאים עליו ולחממו בחם
הטבעי היוצא מפיו ומבשרו כי רוב פעמים הנשים עושים עד[?] תעשה[?] החבולה הארץ העולם·
ג׳ פעמים ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישית נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא יי׳
אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו· וענין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו
שנעלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומין לו ועל קרבו כמו לקרבו וכן והתפלל על יי׳ ואמר
קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם· ויתנהו לאמו·· ודבר יי׳ בפיך אמת פי׳
ועוד שדבר יי׳ בפיך אמת כלומר עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בהחיותך בני שהיה מת·
ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר יי׳ בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא
תחסר וכן היה זהו פי׳ כי כשבאת להמית את בנך על עונותי[?] להחיותו אמרה[?] וכמו שאמרתי[?] לא כן היה
וזה שאמרה לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרת כי ברכת אלהים בזכות הנביא וזה
הדבר הוא נעצר על הארץ ושלח יי׳ לך את הברכה באמצעך אבל להחיות המת לא נעצר·· בשנה
השלישית לעצירת הגשמים· ואמנם אמר [illegible] מפני שעד שבו רבים בתשובה והטיבו דרכיהם
ועוד שהיו בישראל ז׳ אלפים אשר לא כרעו לבעל· ירא את יי׳ מאד· ועתה אמרו[?] היינו[?] היה ירא
את יי׳ מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי יי׳ ולהחיותם· ואח״כ כי זה עובדיה החביא ק׳ איש מנביאי
יי׳ נ׳ איש במערה אחת· כמו שאמר למטה· נ׳ נ׳ איש במערה· לחם ומים כי המים יקרים בשנת
הרעב· ולא נכרית[?] ... בתרגום כתי׳ וקרי ... ופי׳ לא נכרית ...·
אם יש גוי וממלכה סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישראל לא
מלך אין מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו ושם לו חוצות ב
בשומרון והנה שאמר והשביע את הגוי והממלכה דרך אהבה ובקשה לא בדרך יראה ומורא או הם
האחרים הבאים מכל גוי וממלכה לארץ ישראל היה משביע אותם אם ראו אותך בארצם· כי
לא נמצא פה· שמרו וצדקו[?] עם לבקשך· כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך
בארצות הגוים· ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך לצידון שהיא בארץ
ישראל אולי האלמנה הסתירה אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב
כשבאו לבקשו· ורוח יי׳ ישאך· היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח יי׳ נשאו על אחד
ההרים· כמו שאמרו בני הנביאים לאלישע פן נשאו רוח יי׳ וישלכהו באחד ההרים·· ועבדך
ירא את יי׳ לפי׳ יש לך להאמין שלא תביאני לידי מיתה· אוכלי שלחן איזבל על נביאי
הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפי׳ לא הניחה אותם איזבל ללכת
להבחן עם אליהו וזה הראיה שאמר אליהו אני נותרתי נביא ליי׳ לבדי ונביאי הבעל ת״נ איש ולא
זכר נביאי האשרה שידוע שלא היו שם·· ויקבץ את הנביאים ולא אמר כל ישראל כי ישראל
נקבצו ונתקבצו ברצון כשאמרו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו
רק בהכרח אחאב כי ידעו כי שקר נבאו· אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריחם ללכת
שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי שולחנה לא רצתה שילכו שם·· פסחים כמו הפיסח שהוא
פסח שתי רגליו כי מי שפסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פסח שתי רגליו אינו יודע
באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות שאין אתם יודעים לברור
בנפשכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל ולא הם נוטים אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי
האלהים נאמן כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים בדבר אליהו שהיה נביא יי׳ נטו לבבם אחרי יי׳
ולא שנביאי הבעל היו מרגיעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תטיב להם
ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים ויונתן תרגם עד אימתי אתון פליגין לתרין פלגין הלא יי׳ הוא
אלהים פלחו קדמוהי בחדוה[?] ולמה אתון טעין בתר בעלא דלית ביה צרוך· והנה הנסיון

שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח בה' שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים.
ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם העובדי יאמרו העם הזה כי מלבי אני עושה מה שאני
עושה שלא בדברך ובמצותך ומה שאני אותו אחר המקוים. או אפשר שה' אמר לו אע"פ
שהכתוב לא ספר והוא שאמר ובדברך עשיתי. אבל הראשון קרוב שאם ה' אמר לו מה היה
צריך לתפלה. ויש לפרש כי הצריכו הא' לתפלה אע"פ שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר
לו ה' ואתנה מטר ואע"פ הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא
והא' שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא. ובדבר הזה היו אומ'
עו' כשפים הוא עושה.. ולא ענו העם אותו דבר. לא רצו לומר לו לאמן ולא לאו לפי שהיו
מסופקים בדבר. אבל כששמעו התשובה ענו ואמרו טוב הדבר. אשר נתן להם. פי' נתן להם
בדבריו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה ואפי' אשר נתן להם אחאב כמו שאמר
אליהו ויתנו לנו שנים פרים. ונתנם להם אחאב. ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מהשכל
כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך
עמהם אמר לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד הוא עלה לחלק ה'
ושם ה' יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי. אמ' לו אליהו לך עמהם כדי
שימצאו עלילה המתקדש עליו שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה מיעצני אוני זז
ממקומי עד שתמסרני בידם. וה' אשר נתן להם.. ויפסחו על המזבח אשר עשה. פי'
ומשתטחו על אלוה רעבו. ופסוחו עשו עצמם כפסחים וכוצים הולכים וקופצים על
המזבח ופי' אשר עשה דרך כלל כמו אומר עשו. כלומר אשר עשה ישראל. ויהתל בהם
אליהו דבר דרך בעשפתו השאר רפים. ועניינו התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול
גדול כי אלהים וכי שיח. שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם. ופי' שיג שרשו
נשג מן השגה השיג. והמשכלו אם יעלה לשמים שיאו שורשו נשא. וכן שיג שרשו
נשג. ועניינו או יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם ויש אומרים פי' אשתדל. וכי דרך
לו. או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו. אולי ישן הוא או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם
ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול ויקץ כי אל
אינו לבד ויהי הצהרים נעלמת.. ויתגודדו כמו לא תתגודדו. ענין שריטה בבשר כמשפט
כן היה משפטם לעשות כדי להראות מעשיהם אם יענה אותם ויקבל תפלתם. או היה מגדולים
מרמשפטי העבודה. ויתנבאו דברו דברי הבלים שהיו נוהגים לאמר לפני הבעל והרגו
ואשתטחו. עד לעלות המנחה. עד שמקריבין מנחת הערב ואין קשב שאם היה להם
מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב. וירפא כדרך תעלה אחר
לשון רפואה לבדק הריסות הבנין. וכן כי עלתה ארוכה לחומות ירושלים. וכן ויואב
יחיה את שאר העיר. את המזבח ה' ההרוס. אמרו כי המזבח היה שם מקדם שנבנה לשם ה'
ואמ' בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול. והוא מה שאמר והנה מציב לו יד. והיה זה
המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שנבנו לשם ה' במעשה הבמות
ועתה משנה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר שלא בבית אל
בזמן. והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו. ובנה אליהו מזבח והקריב
עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה. ואמ' וירפא את המזבח ה' ההרוס כי בנה
אותו שעשה עליו שבו בני ישראל בתשובה וזבחו זבחים במזבח ה' שהיה הרוס ונמנע
מהם.. כמספר שבטי בני יעקב שהודיע לכלות השבטים בדבר הזה ויענהו
ה' אם בתפלתו או להראותם כי י"ב שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים

כי להעלות במזבח אחר לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח
יי' והשאר במזבח הבעל לפי בנה למניניהם המזבח הי"ב אבנים · וטעם אשר היה דבר יי'
אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי בבית אל שבנה שם יעקב אבי' מזבח ליי' נקרא שם ישר' יהיה
שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו צדיקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית
עם אלהים ועם אנשים · וכן במקום שבנה יעקב אבי' המזבח ליי' ונקרא לו שם שמך ישראל עשו
הם עגל ובנו שם מזבח לבעל · ובדברי רז"ל ישר' יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שראוים שנגלה
שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישר' בו ראוים אתה לו גוי וקהל גוים יהיה ממך · עתידי' בניך להקהל
כשאר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר קטורת עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרצה בדברי ·
ויעש תעלה · עשה חפירה סביב למזבח שילכו בה המים ורחב התעלה כאמה ועמקו אמה
כבית סאתים ארוכה להגדיל הנס שאפילו האש במקום המים ולא תכבה אש כי תלחך המים וזוה
והם י"ב כדים מים שאחרי אמר להם שנו וישנו ושלשו וישלשו הם י"ב כדי מים כנגד י"ב
אבנים למספר שבטי בני ישראל ועוד שלא צוה להביאם בפעם אחת י"ב כדים מים שלא בשלשה
פעמים כנגד האבות שהם ג' שהתפללו לאל בשלשתם ואמר אלהי אברהם יצחק וישראל ·· ויצקו
צוה שלש ונמשך פי' הפעל בפעם כמו תעשו וקחו לכם צאן · ודרש אלישע יצק מים על ידי אליהו
ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעיינות ונתמלאת התעלה מים שנ' ויצקו הה"ד אשר יצק
מים על ידי אליהו · וילכו המים סביב למזבח המים שנשפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח
סביב למזבח כי מצע המזבח היו העצים והעולה · מלא מים צוה אליהו למלאת מים גם הוא
בעצמו מלא אותה מהמים הבאה לבד מי"ב כדים · בעלות המנחה בעונת המנחה בשעת מנחת הערב
ובדבריך כתי' ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד לא שנה יחיד ורבים · וטעם ובדבריך שלא יאמרו
אלהי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בבל זמן ובדברי הנביאים הם דברי משפטים או קמוים
ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה
וידעו כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך לא כנביאים שהם עובדים · ובדברי רז"ל ובדברך עשיתי שלא
יאמרו אליהו הקריב בבמה בשעת איסור הבמות · ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי ·· ענני יי' ענני
הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר · וכן אל אלהים יי' אל אלהים יי' · וכן דרך כל המתפלל
באותם דברים ולשלש כמו יי' שמעה יי' סלחה יי' הקשיבה והדומין להם · ורז"ל קבל בעותי באישו
קבל בעותי בתפלה כלומר כל בתפלתי עתה ענין העומד שאהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורז"ל
אמרו ענני יי' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם · ועוד דרשו בדבריהם ענני בזכותי ענני
בזכות תלמידי · וידעו כי אתה יי' האלהים · ולשר תשלחני לפטרים לעתיד לבא יאמינו בי אם היום
תענני · ואתה הסבות את לבם אחורנית · פי' הגאון רב סעדיה לבם שאיה אחורנית הסב אותו אליך עתה
אם תענני ואתה הסב את לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכו · וי"א אם תענני ידעו
כי אתה אלהים לבדך · ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידעו שאתה
הסבות את לבם · ובדרש אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר להם שאתה הסבות את לבם
אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם וגו' לא יי' שלחני · וכן אמר מיכה אם שוב תשוב
בשלום לא דבר יי' בי · ועוד דרשו אתה הסבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לתורה
ואין כאן לסמוך עליה פי' כי הבחירה נתנה לבני האדם כמו שכתו' ראה נתתי לפניך היום
את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע והאדם יבחר במה שירצה · ורז"ל אמרו ג' הכל בידי
שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הר"ס נ"ע אל פי' כמשמעו · מונעת מהם התשובה
ברוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק יי' את לב פרעה וכן כי הקשה יי' אלהיך
את רוחו ואמץ את לבבו · והדומין להם · ור"ל וידעון עתה תהין בתעלבך להון ניסא ·

ויהי יי' אלהים אמרו אתה יי' יי' אלהים ואת הסבות ותרגומו ואת ברחמך יתהון תשתביל להון בעי רעותך לאתבותהון לפולחנך
ואינון יהבין ית לבהון פליג.. לחכה יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות. יי' הוא האלהים
יי' הוא האלהים הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו יי' הוא האלהים. וישחטם שם. צוה לשחטם
כי ירבה כל העם היתה עתה כשראו זה המופת הגדול.. עלה אכול ושתה. נראה כי היה מתענה לעצירת
הגשמים. ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם. ופי' מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה.
כי הדרך מהר הכרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אמו"ר ז"ל. וכן אמר הכתוב בעמק יזרעאל
בחיל יזרעאל. נראה כי המקום שהם עמו היה על פי עלה על המרכבה או פי' שיעלה מן הנחל שהיו בו
ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך להתענג לאהלו אשר נטו לו שם ושיאכל
וישתה לא שילך עדין יזרעאל.. כי קול המון הגשם ועדיין לא היה אלא פי' כי עתה השמע קול
המון הגשם. כי בטוח אליהו בה' שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה. ועוד
כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ז. ויעלה אחאב לאכול ולשתות עלה על המרכבה ללכת יזרעאל
לאכול ולשתות. וכראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה
יהיה. ופי' אחר עלה מן הנחל אל אהלו לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל..
ויגהר ארצה כתרגומו וגחין שהתנפל לפני יי' על המטר למהר לתתו כמו אחאב שם. וישם פניו בין
ברכיו אחר שאמר ויגהר ארצה תחילה התנפל והשתחוה ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו ושם פניו
בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין והתאמץ עד שידע אם יש קיום המטר לפי' אמר לנערו הבט דרך
ים כמו שאינו יודע בתפלתו. או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים
ורגלים לא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל.. עלה נא אולי לא עלה נערו עמו על
ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר במקום גבוה. והר מאותו המקום שהיה בו אליהו. ואמ'
לו הבט דרך ים. והוא צד המערב כתרגומו או פי' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומקום
יעלו העננים לפי' אמר לו הבט דרך ים. שוב שבע פעמים. פי' פעמי' אמר לו שוב כי לא היה רואה
בכל פעם שוסיפתן עד השביעית. עלה אמור אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות
היה המקום גבוה בהר. אסור ורד פי' אסור המרכבה ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם
בלכתך ויהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך.. ולא יעצרכה בגל כמו והיו לאות על יעצר כמו
הנזכרת עוצרה. ולא יעכבה והדומין להם. ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד ש
אחאב אוסר מרכבתו ויורד מן המקום אשר אכל שם. ויהי והוא עד כה ועד כה ונחית התקדרו עבים
ורוח. ויעשו מפני העבים והיה רוח. והרוח קודם למטר ותרגו' ואתקדרו עננין ורוחא.. ויד
יי' היתה אל אליהו כתרגו' ורוח גבורה מן קדם יי' הות עם אליהו והרוח הזאת היה כח וגבורה נוסף
לו שאמר לאחאב כבר רכב והוא הלך אחריו ברגליו והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל. וישנס ויחגור. ולמדו
כן דרך הרוקדים להורות המקום כמו בואכה חמת בואכה אשורה. וכן כלם. שנס מתניו ורץ לפני אחאב. באכה
יזרעאלה המקום. כה יעשון אלהים לי וכה יוסיפון. דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף
ואמר בלשון רבים כי עבדה אלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן המימה ראה שאמר כנין
ועברין כמלכא ריבי.. וירא ויקם וילך אל נפשו. ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט על נפשו והמפרשים וירא כמו
וירא לא יעצרני לרעה ועל כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יות' וחזק וקם וילך לשוב בעת נפשיה.
ויבא באר שבע אשר ליהודה לא אמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר שמעון בנחלת בני
שמעון בתוך נחלת בני יהודה היתה ומנה אותה עם יהודה ומנה אותם עם שמעון. אלא אמר אשר ליהודה
כלומר יצא לו ממחוז ממשלת אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהודה שמפחד מאיזבל. והוא הלך
במדבר אפי' בארץ יהודה לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן היישוב והלך

לו בעמדו במקום שלא ימצא המחיה וימות. כי בזה המות המהיר אז יראה שלו דבר ייי מה
ונשאת תחת רותם אחת: אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה. אבל לשון זכר יותר
ורתם· ורותם אחד הוא מגדלי המדברים כמו הגן בקר בקרים והוא עץ שפל שגבהו חרוך הגג
הוא שהוא שמבשלין אותו ונשארים וגו׳ שהוא שלומדין ייי בדי ויאמר רב כלומר רב לי עוד בעולם
בעולם הזה ואני בו בסכנה כל יום ויום· וי״ת ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרד בדין·
כי לא טוב אנכי מאבותי נראה כי אחרי ימיו יותר מימי אבותיו ונק׳ ראיה לאותו פינחס זה
אליהו· תחת רותם אחת ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע
כי הרותם היה יחידי ולא נמצא באותו המדבר המקום אחר שישכב שם לא אותו רותם לבדו
ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו·· והנה זה מלאך· איננו אומר זה על הודעת המלאך שלא
יבא עד הודעה הנה כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד לא יבואו שניהם
והודיעו הודעת הענין כלומר הנה בשישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו· ויאמר לו
קום אכול· עוגת רצפים· עוגה אפויה בגחלים· ויאכל וישת· לא אכל כל העוגה ולא שתה כל
המים שאחרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא אמר שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים
כי רב ממך הדרך· והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך להנאתו ארבעים יום וארבעים לילה·
עד הר חורב והשי״ת ישר לו הדרך שם כמו לאהרן שאמר ויפגשהו בהר האלהים וגו׳ וכשהגיע שם נודע
כי חושב כי שם יראה לו דבר ייי שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן התורה
לישראל או היתה המעשה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שאמר·· בכח האכילה ההיא· לא
היתה כבה המעשה ר״ל כי בו עמד מ׳ יום ומ׳ לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמר שעמד
בכח האכילה· והאליהו אמר בכח האכילה· כלומר שנשתמש המאכל באצטומכא ולא בטלה אותו
הכח המעכלת ולא השכחה אותו כח המושך ונזון הגוף באותו המאכל מ׳ יום ומ׳ לילה· ויבא שם
אל המערה· המערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אנקלוס במערת
טינרא· מה לך פה אליהו· טעם השאלה התחלת הדברים לאמרו הענין כדרך לשון בני אדם וכן
אמר מה לך הים כי תנוס ומפני התשובה אי הבל אחיך· הרצחת וגם ירשת· האכלת כי נכבשת אלא
ומנוס שהוא ידוע לבני אדם· וכן ויאמר לו איכה· מה זה בידך· וכן מענין מה לך פה· מה יצאת
ממקומך· מה יש לך פה·· קנא קנאתי לייי הקנאה שקנאתי לשם ייי והרגתי נביאי הבעל
המתעים את ישראל עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני· ובאמרו בריתך עזבו
ועם בריתו תולה אותה הקנאה נראה לי לצאת ממקומו לברוח מפני איזבל ולבא פה· את מ
מזבחותיך הרסו· כמו שאמר למעלה את מזבח ייי ההרוס· ואת נביאיך הרגו בחרב כמו שאמר
למעלה בהרוג איזבל את נביאי ייי· ואותר אני לבדי· והלא נותרו מאה איש שהחביא עובדיהו· לא
לפי שלא היו נודעים הרי הם כאלו אינם· צא ועמדת בהר· נראה כי פתח המערה היה בשיפוע
ההר או בראשו לא בתחתית ההר שאחרי אמר לו צא ועמדת בהר· והוא עמד פתח המערה·· והנה
ייי עובר· פי׳ כבוד ייי עובר לפניו כמו שאמר במשה רבי׳ ע״ה ויעבר ייי על פניו· ועבר לפניו
תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח ייי כלומר הכבוד ההווה לשעתו· ומה שאמר
ומפרק הרים ומשבר סלעים דרך הפלגה· ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר
עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו ברעש· ואחר עבור
האש· עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כששמעו קול דממה דקה
וילט פניו באדרתו· כמו שאמר במשה רבי׳ ע״ה ויסתר משה פניו· ופי׳ ויצא ויעמד פתח המערה
כששמעו קול דממה דקה· ויצא ועמד בהר פתח המערה וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר צא
ועמדת בהר לפני ייי ר״ל שיעבור הכבוד· והמתין אותו הקול דממה· ובא אליו קול דבר שאמר

לו רמה לך פה אליהו · ופי׳ קול דממה דקה קול נמוך · ויונתן פירש הפסוק כן והא יי׳ מתגלי וקדמוהי משריית
מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כפין קדם יי׳ לא במשריית מלאכי רוחא שכינתא דיי׳
ובתר משריית מלאכי רוחא משריית מלאכי דזיעא ומלאכי זיעא לא במשריית מלאכי אישתא
שכינתא דיי׳ ובתר משריית מלאכי אישתא קל דמשבחין בחשאי · ויש לשאול מה היה כל זה הענין
ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו להר חורב והראה לו כל זה הכבוד · והנראה בעיני כי כל זה
היה גמול למעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם יי׳ בתוך בני ישראל והחזירם למוטב
עד שאמרו כלם יי׳ הוא האלהים יי׳ הוא האלהים והרג נביאי הבעל וגמלו הקב״ה כמעשהו והביאו למקום
הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש
ובאש ובקול דממה דקה ·· וילט פניו · כסה פניו · כמו לוטה בשמלה · פני הלוט הלוט · שוב
לדרכך והלכת מדברה דמשק · דרך המדבר לדמשק למשוח חזאל למלך ארם · והנה אליהו לא משח את חזאל
ולא יהוא אלא אמר לו הקב״ה על הקנאה אשר קנא לו כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על
ידי שלשה אלה אכלה כל המשחיתים את בריתי ·· **ואתה** המושח חזאל למלך על ארם כלומר הצוה
לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימנה אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל · וכן יהוא המושח
כלומר הצוה לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע״י אחד הנביאים אע״פ שלא צוה לו שילך
לדמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמורה לו משיחת אלישע ואחרון לחזאל ויהוא והוא
הנביא ראשון הבין כי ע״י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימו חזאל בנבואה אלא על דרך הנקמה
שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו׳ המזכיר דמשק ופתח
הבית לפני המסיבות · וכן המזכיר בית און · ומשחת את חזאל · לפי שמנוי המלוכה או הגדולה
הוא ע״י משיחה כמו שאמר למנוי · אע״פ שאינו ע״י משיחה בלשון משיחה לפי שמנוי ומשחת
את חזאל וכן אמר המושח לנביא תחתיך · וכן אמר ע״י האבות אל תגעו במשיחי וכן אמר למשיחו
לכורש · המושח לנביא תחתיך · כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה יי׳ קח
את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך והמנה אלישע בן שפט ותלמידו · ובדרש אין מפטירין
בנבואתך מה שאתה מלמד סניגוריא על בני ·· ימית יהוא שהרג כל נביאי הבעל וכל
בית אחאב שהיו עובדים ע״ז · ימית אלישע כי בתוכחותיו אותם ולא היו שומעין אליו ולא היו
עבים העורכים הרעה האויבים יבואו עליהם והרגם ובאו הוא היה מגלה אותם כי יותר היו
נענשים כשהיה מזהיר להם ומצוה שעולה היה להם מזהיר אף פי׳ ימית אלישע בתוכחותיו כי
בתוכחות אלישע באו גדולי דורם והוא בארץ ·· נשק לו · תלמידו והוא חורש · ומצאו שהיה
חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי״ב צמדים היו לפניו חורשים וצמדים
ר״ל בקר לפני השוורים · וצמדים יחד בעת החרישה נקראים צמד וצמדים · ופי׳ הדין עשר
פנים להורות צמדין קדמוהי והוא בי״ב מהן י״ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם ואת עבדיו
היו כל אחד ואחד עם צמדו · והוא המהדרש והוא היה בחד מתרי עשר והספור הזה להורות
כי מצאו בי״ב והיה אות כי יהיה התשובה על י״ב שבטי ישראל לנביא להזהיר וישלך אדרתו
אליו כמו עליו וכו׳ והוא שהוסיפה עליו ולא שעזבה אצלו שלא נלקחו והלך לו ואמר
שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי׳ כי ידע שיבין כי תמיד
יהיה נביא וידע כי תחלת נתן בלב אלישע ללכת אחריו ולשרתו לפי׳ לא עשה לאביו ואמו והלך
שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך · לנסותו אם היה אותו בלב שלם ופי׳ מה עשיתי
לך ר״ל אם השלכתי אדרתי עליך לפי׳ שאתה רץ אחרי ·· אשקה נא לאבי ולאמי הספרים
הענין בקמץ חטף ויש מאחריו לנשק לאביו ולאמו אע״פ שלא ספר הכתו׳ ואח״כ שחט
הבקר ועשה סעודה באותו הכלי לחורשים ולגם אשר באו אחריו לשרותו והוא שאמר

ויתן

ויתן לעם כי העמים לא היו אתו בשדה כי אם אחד עשר החרשים · לא אתו פירושו כי הלך לקחת
ראשות המלכים והשרים ובאו אחריו המלכים עירו לגורלו כי הוא נפרד מהם ·· צמד הבקר · אחד
מהשנים עשר · בשלם הבשר · בשל להם הבשר בכלי לעם אשר אתו ובת״י בשיל להון ותרגום כע׳
מהירותו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה
ובשל להם הבשר · והם בשלם בעקום להם · וכמוהו ארץ הנגב נתתני · נתתה לי · ויאכלו
העם ועדין לא זכר העם הנה ברעות והפתח והיאבו אחריו · ויאמר אליו לחם ומורתין להם
לך אני וכל אשר לי · לא אמר על דעת שיוקח לא שיתא הכל תחת ממשלתו להגדיל המס ו׳
ועבודה עליהם · והוא שלח לו אחר כן לי תתן · כלומר הנה שאמרתי לך הם על דעת כן אמרתי
כי המשנה תתן אותם כי אם בעת מחר אשלח את עבדי וגו׳ · וזה היה בין הדברים הראשונים
והאחרונים ועל זה תמה אחאב והזקנים בדבריו האחרונים והנה שאלתו ולא תעבוד ממנו
פי׳ לא תשמעה · לא תודיע לו שאתו לו ולא שיקחם לפי אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה ·
ואחרים כל מה שהודע בראשונה הודע בשנית ·· חמדת הוא כסף וזהב נשים ובנים כלם חמדה
הם לא מעתו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה ממתוק חמדה וכיוצא בו והתורה המחמדים משמע
והמה רב · כיון שאמרו המלך ישראל כן אמר אין שלי הדבר הזה שלזקנים הוא הגיד ויקרא המלך
ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון שאמרו המלך ואמר לעבדת הזקנים
היו ויצא המלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לו כי מחמד עיניך על זה
אמר שאמרו כתו׳ ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ולא תאבה והלא היו בנים בעת שלא
נבדו לבשל שכתוב והשאירותי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל
הפה אשר לא נשק לו שלא יבא · מחמד עיניך זה ספר תורה · ואמר עוד מפני מה זכה אחאב
למלכות כ״ב שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ״ב אותיות · כ״ל תיבות כי בפסוק ויאמר
למלאכי בן הדד וגו׳ · כ״ב תיבות ובן הדד חושב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד · ויש נוסחאות
כתו׳ בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ״ב אותיות ·· כי אם בעת מחר כתרגומו · ואין ב׳
בעמנו הכין מחר · לא אוכל לעשות שתתפש בניו והקח כל מחמד והנשים והבנים הטובים
לא הוא שאלת בראשונה שיהיו לך ולקחת ועתה שלחת הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא
כה יעשון · לשון שבועה ·· אם · ישפק עפר שמרון לשעלים · כלך העם אשר אתי כי כל
עפר שמרון · יבק בפרסות רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה תי׳ אם יספק עפרא דשמרון למסב
בשעלי פרסת רגלי עמא דעמי · ויש לפרש לשעלים ענין ומי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף
ופי׳ אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק ··
ויאמר דברו · אמרו לו זה המשל וכנ״י אמרו ליה · אל יתהלל חוגר כמפתח · חוגר החרב להכנס
למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה · כמפתח החרב שכבר יצא וניצח
המלחמה הוא יוכל להתהלל · ויאמר שימו · פי׳ שימו כלי מלחמות להלחם על העיר · וישימו
על העיר · הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר ועוד שאמרו הם על העיר יצאו נערי המדינות
בדבר הנביא כי בסכותה שוהין עדין כשיצאו נערי שרי המדינות בדבר הנביא ואח׳ וישימו
על העיר · אינו אומר שעשו כן לא שהכינו כלי המלחמה להלחם על העיר · ויש שימו אויבו
והרג וישימו על העיר וכמוהו על קרתא · אבל אחריו פי׳ וישימו על העיר שמו מארב על העיר
ושאר החיל היו שותין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות ·· והנה נביא אחד · אמרו כי הוא מיכיהו
בן ימלא · בנערי שרי המדינות · והנערים הללו היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכים שיגדלו
בחצריהן בני השרים הגדולים · ויש כי הם בני המעדנות שלוקח המלך בני השרים עמו לחיות
לו ערבון שלא ימרדו בו השרים · והוא שאמר בנערי שרי המדינות ר״ל לא הצריך להביא חיל

ופרשים מחוץ לא באותן שערך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר · ואפשר שנאספו אל שמרון
· חיל מן הערים האחרות אז והיו השמרון השבעת אלפים · ואפשר שאותם שבעת אלפים היו
אותם אשר לא כרעו לבעל ·· מי יאסור המלחמה · כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין עיקום
הרכבי ראשי המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו · ולזה שאל אחאב מי
יאסר ומי יאסור לא הוא · אחר שהוא מלך לא לפי שהיה עובד ע"ז והקב"ה עושה עם ישראל נס חשב ·
אחאב שלא יעשה הקב"ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"ז לפי שאל מי יאסור המלחמה ·
ויאמר אתה · שאתה שכור · שאתה ותשתכר באדם בטוח שלא היה חושש לחיל שומרון · שעזרותיו
שהיו עוזרים אותו ·· תפשום חיים רצה שאמר תפשום חיים קיים תפשום אחרתם על שנה
תפני הכפל רל"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בטוח כי היו מתגברים
עליהם האנשים אשר היה הוא שולח עליהם על שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה
בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמהם כיון שיגיעו אליהם מפחדים אותם · לפי זה תפשום
חיים ובגאוה ובגודל לבב אמרו ·· ואלה יצאו מן העיר פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי
שרי המדינות והחיל אשר אליהם · כאמרו החיל אשר נמנו ללכת אחריהם היכו איש את אישו · ויכו
איש אישו · מן האנשים אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש אחד מגבורי האנשים אשר שלח מלך ארם
אליהם לראות אם למלחמה יצאו אם לשלום יצאו · וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם
וראו כי עצמם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמהם שלא פחדו מהגלאיהם וינוסו כי פחד אלהים נפל
עליהם · על סוס ופרשים · כאמרו על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו ג"כ נסו ולא אמר כמה
פרשים לא הושיעו פרשים שנים · וי"ת על סוסיא ועמיה תרין רתיכין · ונסחא אחרת מצאתי על
סוסוון ועמיה זוג פרשים ·· ויצא מלך ישראל אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינות והקבץ החיל
אחריהם התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אח"כ כי עדין היה לבו נקפו
עד שראה כי החלה התשועה ונסו ארם · יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי
ארם · ויך את הסוס ואת הרכב · כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסים על הסוסים ועל הרכב
והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבים נופלים והיו מכים בהם כי
לא הכה הסוס והרכב לא בעבור הרוכבים שהיו נסים ולא היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים
והרכב · ות"י ומחא ית סוסוותא וית רתיכיא ·· ויגש הנביא · הוא הנביא הנזכר למעלה ונביא
אחר · לבך התחזק בפחה ולא ידאב בך ברוב הצווי בפחה כמותו והשגגה על יי' בפחה · ופי' התחזק
שתבין שתערוך למלחמה · כי עתיד הוא לעלות עליך בסוף שנה · או פי' התחזק במעשים
טובים ולעקור ע"ז שהרי ראית והכרת כי יי' הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שנתן כל ההמון
הזה בידך ·· לתשובת השנה כתרגו' למהך סופא דשתא · שתשוב השמש לנקודה אשר התחיל
התנועה בראשונה · אלהי הרים · כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ולתשועתם כי אנחנו היינו רבים
מהם בכח · אם כן הכח אלהיהם היה להם זה · אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמו
עמנו בהר · אם לא נחזק מהם · הראה אם לא נחזק מהם אם נלחם במישור · הסר המלכים
אתנו את בעבור שלא ירגישו החיל כשיראו המלכים מגשומיהם · והשים הפחות בתקומתם כדי
שיתחזקו יותר להלחם בחיל הנופל · כדי שיהיה כמו שהיינו בתחלה כמנין ·· ויעל אפקה · ואפקה
לבני יהודה הוא והשם המוצא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהודה אשר המלכות יושב
היה והשם שהיה לבני יהודה היה נעלם שם · לא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור להלחם
שם וקראו לפני ישראל להלחם עמנו שם ובני ישראל הלכו לקראתם · התפקדו וכלכלו ·
התפקדו החיל אשר יצאו במלחמה הראשונה וכלכלו כלומ' היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה
המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי"ת אתמניאו ואזדרזו · כשני חשיפי

עזים

אותו והתרגום כתרין גדיי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים. מלאו את הארץ קל ומלאו לכרגע ׃׃
ויאמר אל מלך ישראל. אמר לו פעם אחר פעם לחזק לבבו כי הוא לא התשועה. וכן ויאמר המלך
ויאמר לשמור המלכה. ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ובדרש אמירה הראשונה אמר לו
ונתתי את כל ההמון הזה בידך. שנית אמר לו אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפי שחמל
עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי. יען אשר אמרו. כלומר לא בצדקתך ובישר
לבבך כי לא עזבת הבעלים באה לך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך ברעתך אלא
להקדיש שמו ועשה האל נקמה גם לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים וידעתם
כי אני יי׳ כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה שמה תוכלו לאמר כי מיום היה
התשועה ׃׃ ותקרב המלחמה. כתרגומו וקריבו עבדי קרבא. וינוסו הנותרים אפקה אל העיר
כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפי היו נסים שם למלכו כי לא היו הורגים אותם כיון
שהיו בשלום עמהם לפי תולדותיו ישראל לעם גדול הזה ובהיותם ברצון העיר להכנס שם ולהמלט
נפלה החומה עליהם ומתו ובן הדד נס ויבא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה מגשן לאותן
כל אלף או אחרון לפי לא היה עדיהם והמלכות סבה מאת יי׳ זה שמתו ובעיר לא הרגוהו כמו
אף לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפי אמרו לו עבדיו נצא אל מלך
ישראל אולי יחיה את נפשך ׃׃ וחבלים בראשינו אין בו יו״ד לפי הרוש בחולם כמו היחיד כי
הרבים הוא בקמץ הריש. ויש ספרים כתוב יו״ד ואם הוא בא תחת שבו בחולם כמו בכל ראשיו קרחה
וגם במסורת מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם היא מלא או חסר ׃׃ והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו
המהרנו רבן עם מלות וינחשו לא עם מלות ויחלטו והיס כמוהו. ופי׳ כי האנשים היו מנחשים
כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו המענו מענה טוב יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון
שאמרו לו הם עבדך והוא אמר אחי הם המהרו ואמרו אחיך והם שאמר ויחלטו ושניהם
לשון מהירות לרוב המהירותם שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך בן הדד
הלשון לפני התלוים לחזק הענין כמו הלכה אבה אבי. הדרש אמרש. בדרך ברוך אך והכותי
להם. ויט וחטפו מיניה. כלומר המענו קשורה עם ויחלטו כאלו אמר ויחלטו המענו ׃׃ באו
קחוהו. כתרגומו עולו דברוהו. כלומר הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי. וחוצות תשים לך בדמשק פי׳ שוקים
שיהיו מוצא השוקים ממנו שיקנו וימכרו בהם ויהיה המכס שלך וכן׳ חוצות שוקים כמו קרוין
ואני בברית אשלחך. אמר לו אחאב בזה שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך יו׳
המנהג. והם שאמר בברית עם היותה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת ׃׃ ואיש
אחד מבני הנביאים כתרגומו מתלמידי נביאיא ואמרו זה כי הנביא היה מיכיהו. הכינוא נבוכד
בדבר מקום לחוץ הפועל. והמשל הזה היה על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה
בידך. וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי יי׳ הלא
ראה כי הנותרים שנפלו על אפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנקות
בו אחאב ומה היה לו להבין כי לא רצה האל זה שיותר אחד מהם וחמל על בן הדד והמלחמה על
הרשעים והעבירות כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה וכן משל שאמר על אמה אחרת בו אף יי׳
וכמו שהאריה הכה האיש שמאן להכות הנביא בדבר יי׳ כי כן היה דינו כמו שאמר נביא המורד
על דברי נביא מיתתו בידי שמים שנ׳ אנכי אדרש מעמו. ואף על פי שידע האיש כי מבני הנביא
היה שלא נתן לו אות כשמחזק הנבואה אין שואלין ממנו אות וחייב אדם לשמוע בו כן אחאב שמאן
להכות מלך ארם נפל בידו והכהו. כמו שאמר לו הנביא נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו ׃׃ הכה
ופצוע. הפצע הוא מכה דם. ובדרש אותה שיפתה לם אמרה מן הצדיק היתה כסוח לישראל
שלא מתו מהם במלחמות ההם באמת שאמר לו הנביא ועמך תחת עמו כי חוצים היו

לא שאותה נפש כי תהיה כפרה להם · ויתחפש באפר · העתקה באפר ששם על עיניו שלא יכירוהו מלך
ישראל · ותרגו' וכרך בעעפרא דקטמא עיינותי ונחמו אחרה, וכרך בעעפרא על אפוהי באפר · ואפר הוא
בעניין והוא הפוך מן ספרי המגבעות · ואפר קמוצה מורה על הויעה ואע"פ שהנביא כבר עשה משל
על דבר אחאב אותו למלך עוד דבר משל שישפט הוא בעצמו המשפט ·· אם הפקד יפקד ·
כמו ולא נפקד ממנו איש ענין חסרון · עושה הנה והנה כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק
כאן כאן · אתה חרצת · אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו · איש חרמי מיד ·
ר"ל ממידך ופי' חרמי הריגתי מן חרום יחרם · זובח לאלהים יחרם · ר"ל שאתה חייב הריגה וכן ת"י גבר
מחייב קטול · או יהיה פי' חרמי מן יצודו חרמים ומצודים שענינם רשת ומכמורת · וכן הוא
בדרש כמו מצודים וחרמים פירשתי לו עד שנפל בידך · על ביתו כמו אל ביתו · וכן וילך לקנה
הרמתה על ביתו אל ביתו · ונצרתי על הנביאים אל הנביאים ·· סר וזעף כמו מה זה רוחך סרה
וענינו קרוב לזעף · ותרג' נסיס וזעיף · ותרגו' ותבם זועפים ותא אינון נסיסין וסר פתח שלא כמנהג
שוי הענין · וכן תנירו השני הכרם שהיה לו ביזרעאל כמו ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שאמר
ממנו · לגן ירק הוא העשב שהוא מאכל האדם · או העשבים שיש להם ריח טוב · ומנהג לעשות
אותם גן בחצר הבית או אחורי הבית · מחיר זה מחיר כרם זה · כלומר מה שישוה אם תרצה
במוכרו בכסף · יעתב בחיר כסף או חליפין ·· ויסב את פניו · הסב פניו אל הקיר מה זה
רוחך סרה כמו סר וזעף שפירשנו ותרגו' קפיא כי אחאב עמיל במקום עצב ודוים כמותו
והוא בלשון המוה כלומר מיוחד ועצב לו זה הדבר · תעשה מלוכה כתרגו' תעבד מלכותא ·
והוא לשון תימה ·· ותשלח הספרים כמו בהא הידיעה וקרי בלא הא ושניהם נכונים ועל
החורים השרים והסגנים כמו את חורי יהודה · ואריבה את החורים · ות' הורבניא · קראו צום
כמשמעו לשון תענית · וכת"י גזרו צומא והמטרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם אם
יש מעוות מתקנין אותו · ואמ"ל פי' צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון רז"ל צומת הגידין
שהוא מקום קבוץ ·· ויעידוהו ויעידו בו · ויש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר
היה למה היו צריכין לבלעת יתרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר · התשובה כי זקני העיר
והשרים מעכבים ויום היה במעל עם איזבל כי לו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין
להרגו בחנם כ"ש הקדושים שהיו לנבות בעיר ואלו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היתה כח בידה
כי אף לגדול הכרם לא היה לנבח כי אחאב ואיזבל אע"פ שהיו רשעים היו לשמים לבדוק
אם היו הורגים וגוזלים שלא במשפט היו · ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליהם אם לא
ימעיד אותו במשפט · אבל לפי שנתנו אותו לא היו יכולין כי לא היו לא שבעת אלפים אשר לא
כרעו לבעל ושאר ישראל היו רצים ועוד שהיה להם במרות הבעל שהיו מעמים אותם
נביאי הבעל לפי בקשת איזבל עולה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ·
ובוחת איזבל לזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעת בהם שהיו יראים את אחאב
ומצא לפי כתבה להם בשם אחאב וחותמה להם בחותמו כי ידעה שלא ישבו אחרי דברו ואע"פ
שהיו יודעין שאבדו עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו
שאמרה היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו · ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה
לוקח זה הכרם במשפט המלוכה שאמר כתוב את שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם הטובים
יקח והתשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין משפט המלוכה שיקח לא הפירות לצורך
עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראיה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו · וראיה
עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מעשרו כי על הפירות אמר לא
על גוף הקרקע ·· ברכת אלהים ומלך תרגו' ארגיז קדם יי' ומלכא לטיתא · למה אמר אלהים

ומלך

והמלך ואחת הנה חייב מיתה. ומהראוי היה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו העיר אשר היו היושבים בעירו
הרננה ואחר הודעה כי יהיה עם אחד היושבים או עם אחד אשר יושבים - ויעידוהו אותו הבני בליעל תחלה
ואחר כך התודעה שאלו בגדו ואלו ויעידוהו ואחר כך יאמר את נבות כי כן דרך היה בזמן ההוא ובן
והפתח והראוהו ויתהלכו ואחרים עולתו יקום רשע. אמר לאיזן ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא
בתקום היורשין וכן בארץ כנען וירושתה ויאמר גם לפי שהיתה להם הנחלה וירושה מהאל. והיה
להם כרעו עם ירושות ומאבותם. ולפי זה שאמר בנבות כי קלל אלהים והמלך חייב מיתה והיו שנתחייב
מיתה למלכות והוא וכל אשר לו למלך. ונחלקו רז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך
הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים. והנה זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי לא
אמרו ברך אלהים לבד יהיה דינו מסור לסנהדרין ויהיו נכסיו ליורשין וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה
למלך ונכסיו למלך ואם תאמר למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים לא להגדיל הקצף עליו. וי' יהודה אומר
אין הרוגי מלכות נכסיהם למלכות. והנה שאמר קום רש. ואמר אשר ירש שם לרשתו לפי שקרובו היה בן
אחי אביו והוא היה לירושה כי הבנים אשר לנבות נהרגו עמו כמו שאמר אם לא ראיתי נבות ואת דמי
בניו ראיתי אמש וגו'. ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר והמלך לא להגדיל הקצף עליו כי היות אמר שאמ
כי אין נבותי למה אמר כי מה לומר לא מה מיתה עברו לא מה שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך
אשר בשמרון לא אמר שירושלם אחאב בשמרון אחרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל לא המלך
אשר בשמרון וכאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות וחשב כי הרוח והוא הפסיד
הרחצת וגם ירשת הא השאלה והבא על פתיחת הדברים לשמע השמועה ואמר שהדבר ידוע וכן
המאות כי נתנה אחאב הלפני. המצא נגלה אלהי. הרצון הסלנה הזה וכן בתלות השאלה או המצאתיך
ויאמר לו איפה המצא בירך מה לך פה אליהו מה לך מים. המצאתני אויבי כלומר המצאתני המקום
לבה שירשני. וכן זאת והא בתא הרחצת שפירשתי ואחאב הפסיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמ
לו כהשלום הנבואה הנני מביא אליך עד העפני בני ישראל. והמצרך כאלו העמר עצמו לעשות
רע וכל ענייניו וכל עסקיו לרע. ויאמר התשובה כלומר כל המשתעממיך הם לעשות הרע. ובדרש אשר
התמכר לעשות הרע היה נושא המוחק האזכרות וכותב החתיכון שם הבעל. בהאות בראו הבעל.
ויזבר הבעל וזהו שאמר הכתוב החושבים להשכיח את עמי שמי.. הנני מביא חמר עם למר
הפסול מן הכתב וכן יענו מות בעליו. שהן רמא עליו רמאי אשר המעור את ישראל. ועשיתי זכיר
כרך גורמא אפי הכלב לא ישאר לו ויש ירע יתעה. כראות כי ענין כמו משתין בקירות לבו שלא
ישאר בכל ביתו בן זכר. כלומר הגדולים והקטנים כלם יכרתו. ועצור ועזוב. שלא ישאר לאחאב
בישראל עצור ועזוב. שיאמרו זה נעצר הבית ומאחאב וזה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו
ואמ"ל לפי עצור המלשון הנעצר בבתים ועזוב המתקנה שיעזב בשדה שלא יאספהו הבית.
ורז"ל פרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא. כלומר שאין לו חלק לעולם הבא.. בחיל
יזרעאל הי' גיא חולותיו. ועוד הרג בחשבנות. ולכן הוא חסר קוף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר
בתקום אחר בחלק יזרעאל. רק לא היה כאחאב כי ירבעם והבאים אחריו אע"פ שעבדו העגלים
כוונתם לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כאשר הגוים לפי אמר ויתעב מאד וגו'. ככל
אשר עשה האמרי. אמר המחבר הבגד הגדולה בה המתה מ' אשר. וישם שק על בשרו
וצם והלך אט ובלילה שכב בשקו. ויהלך אט. הלך בתוך ביתו לאט כאדם אבל. ויש והלך יחף
לא אבי הרבה כי הוא חסר אלף למר הפסול המתכתב. כי לבו היה גבו. כי לבו היה כמו שמתי
את רעות בגלגל לבו ואמרו בדרש למה נקרא שמה ראמות גלעד שאש לפניה שאני ברבות מים
והמלך ארם לקחה מהמלך. ישראל ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת
אביך אשיב לך. ואם לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה

זאת כשלא השיב להם הערים ועוד להיות ארץ אחאב על ראמות גלעד ויותר משאר הערים ואמר כי ראמות
גלעד לא לקחת מלך ארם מעבדו אבי אחאב כי קודם לכן לקחת והוא אמר לו הערים אשר לקח
אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא נתן לבו אז לשאול ממנו ראמות גלעד כי גם היה משיב לו שאחר
בדמשק נתן לו חוצות כמ"ש ... היה משיב לו שאחר
יכול להלחם עמו על זאת שאחר שלחו בברית לפי היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב
כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת ראמות גלעד מידו ··
האין פה נביא ליי' עוד · כלומר כי אין אלה ליי' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה
הם · ולא אמר זה פירוש כי נביאי שקר הם ושפט כבוד אחאב כי נשא את פניו אבל אמר האין פה עוד
נביא ליי' ודברי רז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא ליי' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאים ליי'
הם · אמר לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים
מתנבאים בסגנון אחד ועכשיו אלו כולם בסגנון אחד ··
ולא כולם כדבר אחד עלה ויתן יי' ביד המלך ··
עליו טוב · אמר לו הראיה כל ההמון האלה ... בכך ... פעם שנית ...
רז"ל אמרו זה הנביא היה מיכיהו בן ימלא · לפי שהתנבא עליו פעם שלישית והיה נפשך תחת נפשו
ונאמר תחת עמו התנבא לו שיפול ביד מלך ארם · ואמרו ... ואמר לא יתנבא עליו
טוב רז"ל ... כי לא יתנבא עלי טוב · ומהיה מיכיהו בן ימלא ·
לכן ··· מלובשים בגדים · פי' בגדים חמודות כי כך היה מלבושים ...
זקנים ·· בגרן פי' ויושבי' בגרן וכן הוא בדה"י ויושבים בגרן והגרן היה פתח שער שמרון · ואולם
... שהיה להם מלחמה עם ארם ...
וכן שער שמרון גרן היה ...
... ודברי רז"ל
... מחצי גרן עגולה כדי שיהיו רואין זה
בנבואת זו או בדבריהם ··· מתנבאים לפעמים היו מתנבאים
... בנבואה כמו שאמר צדקיהו כה אמר יי' · ואמרו שאר הנביאים ...
וצדקיהו לאמת נבואתו · ויתר עשה לו קרני ברזל ... ונתן ... ביד המלך
... כמו שאמר ירמיהו עשה לך מוסרות
לו כה אמר יי' ... כי זאת אשר ... אותו אדבר · ... שאר הנביאים ולא אמר
כי דרך ... היה אומר לו לפי שאמר לו ... המלך יהודה ...
לו האמת בשם יי' ··· ישובו איש לביתו בשלום · ... וכיון שהשביענו אמר
... אפשר שהיה זה במלחמות אחרות ... במלחמה זו ... שאמר לו הנביא
וכיון שהמלחמה היתה ... אי אפשר שלא ... ישראל
... בשלום · ראיתי את יי' יושב על כסאו · ...
עומדים לפניו ... יושב על כסאו ועבדיו
עליו ועומדים ... ודברי רז"ל ...
... ויאמר יי' מי יפתה את אחאב
הדברים ... ויאמר יי' מי יפתה את אחאב
... רוח נבואה ... רוח נבואי
יי' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה ויי' דבר עליך רעה ושאר הדברים כמו ויאמר זה ... כה ·

וזה אומרו בכה · ויצא הרוח ויאמר אצא והייתי רוח שקר · בפי כל נביאיו · ר״ל שדברי התולדת אמרים מופיתו לדרך
הצעקת דברים לא שראוי הייכוחו דברים אלה ולא שתמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם
יי׳ ואעפ״כ כן דוחקים דרך הדרש כמו שכתבנו וכ״ד רבותי׳ ז״ל בתוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבות
וקם קדם יי׳ ואמר צדקנו מיניך יתקם לבתי עליהי אמר תצוצא למעשותיה ולאובדא יהיה מן עלמא
ואמר ליה יי׳ במה אתה יכול ואמר אוסיף ואהא רוח שיקרא בפלקיה בר כנענה והאחר נביאי שיקרא
כולהו והעשים כלות רונאתיה דקודשא בריך הוא בהנביאי ליאות שקר ולא צבי דהוון אמר ליה לגבות
הוא שיקרא אתרחקתא פוק מהתם דכתיב דובר שקרים ... ולא נחת קבלי ...
והר״ס ג׳ ז״ל כתבו וכשספרו עוונותיו ומבירותיו של אחאב לפני אדון הרוחות לא נמצא לו עון שחייבו
ולא היה שם דבר אחר שישקול כנגדו אלא דמי נבות שנ׳ ויצא הרוח ויעמד לפני יי׳ ואמר והרוח רוח
נבות ·· להחבה נבת בבא במקום ... והשיבהו לאחון · נראה שהיה שם פעם אחרת ... · לא
דבר יי׳ בי · וגו׳ ואמר שלא דבר יי׳ בי · ותרגמי אתמנבא לי · וכן אמר משה רבי׳ ע״ה אם כמות כל
האדם ... ולא לא יי׳ שלחני · שמעו עמים כלם · כן דרך הלשון כמו הית מזומם לנכרים אף
אומנים בנבת צריה ·· התחפש ובא במלחמה · אמר המלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי
שלא יכירוהו ואמר ליהושפט ואתה לבוש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש
לפי שאדם בעל ריבי והם שונאים אותי · ולא יועילו ההתחבלות שלא ברצון הא־ל כי המושך בקשת
לתמו הרגו · ות״י כמו אתחפש דגא אשתני למגול בקרבא · לא תלחמו והוא לאחד אותו ולחום עם
ישראל לא״ה · לחמו עם שאר העם ויראו המלך ישראל שכבר המלחמה בין בן הדד ובין מלך
תוכים לפי ... שכל המלחמות לא היה כי אם המלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך ...
העם ויזעק יהושפט והכירו קולו כי יהושפט הוא ... ויהי כראות ... כמו
ולבי רמה · להורתו בלא המחוין לאחאב · ות״י להורתו לקיבליה ולא ר״ל לנגד אחאב אך לנגד ...
הנגד פניו שלא היה בקשתו לכוין או לשוגג שלא כמו שאמר המושך הקשת ויהי תחתי · ובדרש
להרגו המה שני הגיונות שלגיתו ושל מוכיחו שאשניהם נמצאו על ... אחאב ·· בין הדבקים ובין
השרין כתרגו׳ בין ... ושריונא · ... הפוך ידיך כתוב ידך וקרי בלא יו״ד · ...
... כי פעמים ... · כי החליתי ...
חנוך שהחיות להרחיב עליה ופי׳ החליתי מן המכה וא״א ז״ל פי׳ כי גם ... לא רצה לגלות שהוכה
שלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא המשמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכיתי ... אמרי
... ·· ותעלה המלחמה · ... הולכת ומתגברת וכמוהו רבים והנהרים עולים · המעמד
... והיה מחזיק המעמד כמו שהיה במרכבה
המרכבה שלא ... כשאר הנלחמים · ...
רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה ... ·
הרכב כתרגו׳ לגיו רתיכא · ויעבור הרנה כתרגו׳ כרוז ואמר ויעבור לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון
זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמר ויעבור על האדם המעביר את הקול ·
ובדרש ויעבור הרנה ... איש לעירו אלא ... והכרוז הזה עבר במחנה
ישראל ... ישראל ואם
אדם ... ולא ...
היו ... ·· וישטף השוטף כמו
ויאמר ... והזונות רחצו ... וישטף את הרכב ... שטפו הרכב
ורחצו הזונות על ברכת שמרון · ... · וילקו הכלבים את דמו ר״ל דם ...
אחאב כי ... וילקו הכלבים את דמו כדבר יי׳ אשר דבר במקום אשר
לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך · והזונות פי׳ כתרגו׳ ... · ובדברי

רג״ל אחאב העצבון היה עשותה לו איזבל רחיצת זונות בעורבתו כדי שיראה ויתחרט · ועוד כי
הזונות רחצו התועלות הגיעו שתי התועלות שלא ימלא ושלא תוכל עליו אתו במקום אשר לקקו הכלבי׳
וגו׳ העיבה אתה אם שוב תשוב וגומ׳ ויש לשאול איך אמר בדבר יי׳ הנה נבות נסקל ביזרעאל
ודם אחאב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ועיר ברכת שומרון והלכים
בין יזרעאל והרבים באו אנשים מהם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים דמו ·· ובית השן · שן הפיל
עושין ממנו מלאכה · ואחאב בנה ממנו בית אחד או שנים · כי בית כלל · וכן נאמר בנבואת עמוס
כי קדש המה ·· וישלם יהושפט כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו
וטעם הספור הזה כי נודע בזה שהשלים עמו שהרי נעזר כמו שהיה בשלום עמו לא טעם
הספור הזה שהכתוב אמר אחר זה הבמות לא סרו · אמר ועוד רעה אחרת נמצא בו שהשלים
עם מלך ישראל ונעזר כמו שאמר לו הנביא בהרשע לעזור ולשונאי יי׳ תאהב ויתר הקדש הנ׳
לא היה מלך באדום לפי שהחזק המשלת יהודה היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה מושיבים
עליהם נציבים והנציב היה המלך · ולפי שבימי יהורם מלך יהודה בנו מרדו ויצאו מתחת
יד מלכי יהודה אמר כי בימי יהושפט עדין היו אדום תחת ידם ויצאו לפי שמלך בנו ·· עשה
יהושפט עשר אניות כן כתב וקרי עשה והנה אמר כי עשר אניות לפי שנשברו אניות ·· עשה
אניות עם מלך ישראל שהיה רשע ונשברו כמו שאמר בדברי הימים · בהתחברך לרשע וגו׳ לפי
שאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית לאניות ולא אבה יהושפט נשברה כן כתב וקרי
נשברו אולי לא נשברו בדרך אחד שלא נשברה כל אחת ואחת לבדה · בעיר דוד אביו · אמר אביו
בעבור שמלך ברכבו ·· בשנת יז ליהושפט והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב
מלך כב שנה תמצא מהם ארבע נשארו יח שלא שנת כב לאחאב לא שלמה לו ומנה אותה
ליהושפט לא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שנה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו ·· ויפשע
מואב · לפי שהיה ינצל אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון
שמת אחאב פשע בבנו ·· בעד השבכה · השבכה היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותה
בנחשת שתי וערב והעניים נקבים לאור בבית התחתון ולפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה
מעשה שבכה שהיא רשת · ויחל מן חלה · על משקל ויעל מן עלה · ונקראת כן לפני המפסק
כמו מעשה הפרש האריג · והתרגום כיתוקא דבדרין · ונראה כי אחזיה לא היה לו עמו כי
פעמים היה מניחו באחת המקומות והיה המלך יחוי נלהרים להתגולל בנבואה ·· אליהו
התשבי כי ומעתה כי תוהו לאור ואור נגוד והיה ידוע כי בעל אער היה · והיתה האיך
לא היו מכירים אותו מלאכי המלך ישראל והלא הוא היה רגיל עם אחאב ובשמרון · ואפשר כי לא
האנשים ששלח מלך ישראל לאחיו את בשמרון בשהיה אליהו רגיל שם ומן רבה לאליהו שלא
היה בשמרון מפני איזבל שאמרה להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא היה שם ולא
במלחמת רמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא היה לנו את הנביא אליה אשר בשמרון וישנו ויבר
אליו ויען כמו ויען איוב · ומנית ואמרת הראשון לשון צעקה בדבור · רד אותו פי עמו · וכן
וירד אתו אל המלך · רד עמו והלך אל המלך כי תמשר עלה שקבת ההר ואליהו היה בראש ההר ·
אל תירא מפניו כי מתירא היה שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע ·
והלא אמר למעלה כי מלך בשנת יח ליהושפט ויהושפט מלך עמו למלחמת מואב והנה היה
בשנת שתים ליהורם בן יהושפט ·· ואיך היה זה

מלך

מלך בשנת יהושפט ז׳ שנים כי יהושפט מלך כ״ה שנים · אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני
המחלוקת אחיו כמו שאמרנו בזה ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור · והנה היה צריך לומר גם כן שזה
הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפי שנתן לו המלוכה בחייו ומלך בחיי
אביו ז׳ שנים ובשנת שנים למלכות יהורם בנו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל כי לא היה
לו בן · לא היה לאחזיהו בן לפי׳ מלך יהורם אחיו תחתיו · ובסדר עולם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט
אפשר לומר כן ולא היה מלך השנה י״ח ליהושפט אלא לענין שכ׳ ויזעק יהושפט וה׳ עזרו ·· ויסירם
אלהים ממנו · ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר לרשע ובעבור שצעק תלה לו הק׳
ז׳ שנים ונתלו לבנו · ועוד נבארנו ·· בסערה בקדמות חוק הסערה · אמר בסערה ולא אמר כן במעשה אלא
רכב אש וסוסי אש רוח סערה היה עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא שהראה לאלישע את רכב
אש וסוסי אש אבל הרוח אינה נראית ורוח הסערה העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שהעלה הדברי׳
הקלים כן העלתה אותו ברצון הא־ל עד גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת ובלה בשרו ונעדרו
והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה · והנה שנראו סוסי אש ורכב אש לאלישע אבל הרוח לא היה נראה כי
בהעלותו עלה איש רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישראל ופרשיו · ודעת הקדמונים גם
חכמינו כי הכניסו הא־ל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן חנוך
אם · ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן ·· וילך אליהו · ואליהו נאמר לו בנבואה כי באותו
היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם ברוח נבואה שאמרו אמר גם אני ידעתי החשו ·
ושאר הנביאים נאמר להם כמו כן והנה שהיו הולכים מעבר לירדן נראה כי כן נאמר לו לאליהו בנבואה
כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקום אשר שם משה רבי׳ לכבודו כי [illegible] העלתו היתה
קרובה להעלת משה רבי׳ · וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהראה לו למשה רבי׳ וכמו גם
יום וגם לילה כמו שכם משה רבי׳ ·· חי יי׳ וחי נפשך הנה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי יי׳
לא אעזבך אלא להגדיל כי השבועה הראשונה גדולה אלא נשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו ב׳
בעיניו והקדים חי יי׳ לכבוד ·· בני הנביאים כתרגו׳ תלמידי נביאיא · אשר בית אל כמו בבית
אל · והנה שהיו בני הנביאים בבית אל ובירחו וכן היו בעירים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם
עליהם והנה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה
לפי לא נכתבה נבואתם ·· החשו פי׳ בו [illegible] כמו בפתח [illegible] וכן תה׳ שתוקו [illegible] לפי כמשמעו
כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא אמרו לו דבר ·· ויגלם כרכה ויכה בה את המים ·
וכן בגלותו הכלת פי כרכי בגדים ·· פי שנים ברוחך [illegible] משנה שתהיה בגלותו
והוא שתחיה שני מתים אחד בחייו ואחד במותו · ולזה שאמר [illegible] ולמיתו למלך
[illegible] כמו שנ׳ נא תני [illegible] · ופ׳ פי שנים שני
[illegible] פי שנים בכל אשר תעצב לו · שני חלקי ג
חלקים [illegible] ·· הקשית
נפשו · כי הבכור נוטל שני חלקים [illegible] · [illegible] אם
לשאול כי יהיה לך [illegible] או [illegible] פי שנים [illegible] כמו
יהיה בך פי רוח [illegible] ·· ויעל אליהו בסערה ·
השמים ·· לקח [illegible] · [illegible] בשמים · ולענין הרוח השמים
כמו שפי׳ ופי׳ השמים [illegible] כמו אשר [illegible] בשמים [illegible]
העליונים [illegible] השמים כמו [illegible] מן הארץ [illegible]
[illegible] כי נפרד [illegible] אשר
[illegible] רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם [illegible] אלישע [illegible] המים
[illegible]

ואם כדברי רז"ל שהיה לו כפלים ברוח הנבואה שהיה לאליהו היתה הנבואה הזאת צורך היה לו אדרת להכות בה
המים והנה אפי' עם האדרת לא נחצו המים עד שאמר איה יי' אלהי אליהו · ואם תאמר לא נפלה האדרת
לצורך אלישע לא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן מאי דבריו לומר לא נפלו גם · ·
ואלישע ראה · ראה העלותו מן הארץ · ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם · ·
אבי אבי כתרגומו רבי רבי · וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים · · רכב ישראל ופרשיו כתרגומו
טוב ליה לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין · ויקרעם לשנים קרעים · מכאן למדו רז"ל שחייב אדם
לקרוע על רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שלשנים משמעו אב' ויקרעם
אינו יודע שהוא לשנים אב' הוא תל' לשנים שנראה בהן הקרע לעולם · איה יי' אלהי אליהו אף הוא
קבל בעצמו יי' אלהי אליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו נראה כמו שהיה לו כמו שעשה לאליהו בחצות
המים · אף הוא נעשה לו נס והכה המים פעם שנית אחר שאמר איה יי' אלהי אליהו ונחצו הנה והנה · ויש
אומרים על אליהו שלא כמו שהיה רוחני והכה את המים ונחצו ויעבר אלישע · ובדרש אמרו שלא
שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם הראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם
אחת אל' על שנתחייתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה
רואה שאלה המופתים באליהו יו"ד באלישע · נחה רוח אליהו · כיון שראוהו שחצה המים ועבר הירדן
יבינו כי נחה עליו רוח אליהו · · חמישים בני חיל מעבדיו גבורים בני חיל וכי היה להם לעשות
מלחמה · אלא פי' בני חיל בני כח שהיה להם כח ללכת הנה והנה במהירות גדול · ואיך אמרו לו
ולא הם אמרו לו כי היום יי' לוקח אדוניך מעל ראשך · ולא חשבו שהוא לא עלה לשמים אלא
נשאו רוח יי' והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מן יום ועד לילה · ואולי פגרים
רצות היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח יי' ישאך
על אשר לא אדע · · ויפצרו בו הרבו לו דברים עד שהרגע אותם · עד בוש עד אשר בושש הרבה
המלוהר להם שישלחו והרגו עד לבושו · הנה נא מושב העיר טוב · עד עתה לא ראינו כי ויראה היו בה
מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שאם כן לא היו חומדין אותה ולא היו עומדין עליה
אותה ואליהו ג"כ היאך לא ריפא אותה ואם היתה משכלת העכות שנים שישבו בה היו מענישים אותה
ולא היו יושבין בה לא ראות שהמקריב היה זה מרע המים מרעת יושביה · ומפני רוע המים היתה
גם הארץ משכלת שהיו האנשים שותים המים והיו מתים ברוב · ובדרש אמ' יריחו היתה משכלת
ומקוללת עולמים שארור יהושע ובא אליהו והוסיף לקללה ע"י מעשה שלחיאל כשהרתו בניו והלכו
אנשים הוא ואחאב ובקרוהו ובא ומזכיר נזכר למעלה · ובדברי רז"ל מושב העיר טוב והמים רעים
והארץ משכלת מאי נבואתיה אמר' חנין חן המקום על יושביו · · מלח נס בתוך נס היה כי המלח
עושה המים רעים · וכן אמרו ויש כאן אמרו עד מה היה ונס בתוך נס היה · אל מוצא המים · מקור
המקום שהיו המים יוצאים משם · רפאתי בחיריק הפא כבעלי הלמ"ד · והמשכלת ולא תהיה הארץ מ
משכלת · כי מן המים היה כח השכול · וירפו המים נעלמה הלך והיה כבעלי הלמ"ד · · ונערים
קטנים כי יש גדולים ויקראו נערים ואמ' כי לא הנערים היו קטנים וכן ונער קטן נעמו ורז"ל
קראו נערים שהיו מנוערים מן המצות קטני שהיו מקטני אמנה · ויתקלסו בו לעגו בו
ובזוהו בדבריהם שהיו אומרים לו בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע ובדרש
קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום · ויראם ויקללם · ונחלקו רז"ל בזה כי קשות אומרים היאך
גרם מיתה עליהם על דבר זה · יש מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם ונענשו כמו
שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני · ויש אמ' ראה שכלם נתעברו
אמותיהם ביום הכפורים כלומר ראה כי תגזירה הנו וראוין היו למיתה ולכן הפקידו עצמם
לעבירה ולכן קללם ולא מפני שבזוהו · ויש אמרו בלוריות ראה להם כגוים · ויש אמ' שלא

ראה

ראה בהם לחלוחית הצוה ולא נעזר לחיות לא בהם ולא בזרעם לפי' אררם לנלקם מן העולם · ואמ׳
כי נענש על דבר זה שארם תינוקות לעלה הנערים · ואמרו ז״ל חלאים חלה אלישע אחד על שגרה דובים
בתינוקות ואחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד אשר מת בו · ונתכוונו לפסוק שאמ׳ ואלישע
חלה את חליו אשר ימות בו · חלה הנה אחד · חליו שני אשר ימות בו שלישי ·· שתים דובים ·
נקבות היו ואותו הרצוי בהם כמו ענולים תינוקות ובדברי חז״ל רואים אנו כי המעשה גם היה כי
באותו יער לא היו דגלים חיות רעות והנהם אנו גם בתוך גם היה כי לא היו שם לא יער ולא דובים
ואת בשביל הצ״ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הוזקקו תושרש הצ״ב ילדים ·· ויסר את
מצבת הבעל · אבל האשרה לא הסיר הנפי׳ אמרו שהיתה עובדת ע״ז שאחרי נביאי האשרה היו אוכלי
שלחנה איזבל לא עבד הבעל והאשרה לא העגלים שעשה ירבעם ·· היה נוקד בתרגו׳ מרי
גיתי · ונקרא בעל המקנה נוקד שהצאן נקודים ברוב והיה המנהג שהיה משיב המנחה למלך ישראל
מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר · כלומר עם צמרם שלא היה גוזזם · ולמ׳ את הכתוב
אם היה משיב לו המנחה זו בכל שנה או לזמן אחר ורוע ביניהם ·· ויהי כמות אחאב
נבון · ולא שר עה׳ אחאב פשע מלך מואב באחזיהו בנו כמו שכתו׳ למעלה וכן ביורם אחיו
לא השיב לו המנחה · דרך מדבר אדום · לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם · לתת אותם בין
מואב שאם לא נמצא מים יפלו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים ויצאו מואב ולא נוכל
להלחם עמהם · פה אלישע · אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישובו
מלך ישראל מדרכו הרעה וגם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם ·· אשר
יצק מים על ידי אליהו · ובדברי חז״ל למד לא נאמר אלא יצק מלמד שמשמשו גדול מלמודו
ובדרש אמ׳ עוד אשר יצק מים ע״י אליה בהר הכרמל בשעת המזבח והתעלה מים אלישע
היה יוצק המים ע״י אליהו ונעשה נס ונעשו כאשר [?] באצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלא התעלה
מים שנ׳ ויצקו · ופירש שגם נעשה נס על ידיו כרמים לפי׳ אמ׳ אשר יצק מים ולא אמ׳ אשר שתה
מן אשר למד · ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפי׳ היה מבקש מים לפניו היה
נותן לו ·· יש אותו דבר יי׳ שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה למה בא · לא ע״י נבואה באתה
· שאמרי דבר יי׳ · וירדו אליו המלכים לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו שיבא אצלם לפי שהיו בצרה
גדולה ועשו לכבוד הנבואה ולכבוד נביאו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום · לפי שבדבר יהושפט
באותו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שאין המשיחים נגלים למלכי יהודה והוא
היה למם מלך · ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענוותנותו שלא ואיננו צריך
שלא רצה לישב לפני הנביא בבגדי המלכות שלא כמו הריוש · ויש שנגזרה גזרה שיהרג עם
אחאב והיה הכתוב מוכח לבנו מן אותה שנה לפי שלא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני
הנביא זכו לראות כל אלו הנסים ·· אל כי קרא יי׳ · אמרו שהיה לבו של אחזיהו כי קרא יי׳
לשלשת המלכים האלה לתתם ביד מואב · ויש לו לשון בקשה בבנו לא תזכר עלינו עון ב
כשעת הכעס שנגלה רחמין אל׳ כתין לתלת מלכיא · וכן תרג׳ אונקלוס על נא אדוני בבעו כען רבוני ··
קחו לי מנגן · אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עד [?] כי אבלות וריון
הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה · וי״א מפני הכעס שכעס עם מלך ישראל היה עצב ואמרו
כל הכועס אם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולשמחו והעלקחו לי מנגן · עשה
הנחל גבים · מקור המקום צווי וגבים חפירות כמו באו על גבים ותרגו׳ בור גובא · אמר להם שיעשו
הנחל חפירות שימלאו מן המים שיבאו · ות״י פריצין פריצין · וכן תרג׳ אפיקיו פריצוהי ובכל
זאת בעיני יי׳ · בקל זאת בעיניו לעשות להם זה הנס עד שיעשה להם נס גדול יותר ונתן מואב
בידכם · וכל עץ טוב תפילו · כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמו

שאמר הטעם כי תרעו השכל· ואעפ שרז"ל קבלו כי בכל המקום ובכל זמן אסור להשחית עץ המאכל
פשטו הכתו' הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב
עולה בחוץ בשעת איסור הבמות· ובמדרש כשאמר להם והכיתם וכל עץ טוב תפילו אמרו לו התורה
אמרה לא תשחית את עצה ואתה אומר כן· אמר להם על שאר האומות נאמרה אבל אומה זו נקלה
ונבזה לפני י"י שנ' ונקל זאת בעיני י"י ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם· אלו אילנות טובות
שלהם·· תכאיבו באבנים על דרך תשלכו· וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח י"י ההרוס·
ולב הטורעין· ויהי בבקר כעלות המנחה כעלות בבקר ופי' בבקר בעת עלות המנחה הבקר· והמים
הנה אפשר שהיו הגשמים שהיה רחוק מהם בארץ אדום· אבל המנחה הזה לא ראו לא רוח ולא
גשם· או נפרץ אחד המקורות בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה· ובמדרש
או בבקר זו בעלות המנחה תהו בבקר בעלות המנחה· אמרו' תנחומא שנוף של גשמים
ירד באדום בבקר ויצאו להם כעלות המנחה מכל חוגר חגורה· כתרגו' מכל אסורי קייפא·
על הגבול· על גבול ארצם להלחם אם יבאו עליהם המלכים· ראתה לפי שראו האדמימות
והמים לא היו נוצצין כי עתה באו המים שם שאחרי לא היו שם מתמול שלשום· התחזק בלבם
כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכים והרגו איש אחיו·· החרב נחרבו מענין חרב·
כלומר נהרגו ביניהם· ויצאו בלא כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו
עליהם והכום· ויכו בה כן כתו' בבי"ת וקרי בכ"ף והכתוב לא הוצרך לו טעם שאמם נאמר שהיו
המסורת שלף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא בה· ופי' בה בעיר כלומר בכל עיר ועיר שהיו
נסים שלא להתעלם שם מפני ישראל· והוא בחסרה והוא אחד המקראין שקורין בה וקבירין
בם· שאחר הוא והירוש וכחש בה·· עד השאיר אבניה בקיר חרשת· קיר חרשת שם עיר
גדולה במדי מואב וזכר אותה בכל מפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא
זכר הערים האחרות שהרסו· ופי' עד השאיר הכל הרסו ואפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה
שהיתה עיר בצורה וזה לא השאירו שלא אבני החומה אלו אבניה אבני העיר הזאת כי בחומת
שהיה מבחוץ לעיר הרסו ואפילו העצים הטובים וכל האבנים היו משליכים בחלקות הטובות
ונשארה חומת העיר הזאת· ויסבו הקלעים ויכוה הכו בחומה עד שהרסוה· ידוע כי לשאר
הערים לא היו צריכים להם קלעים שלא היו כובשים הערים ואחר כך היו הורסים אותם ולזאת
שהיתה עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים הנה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים
אבנים גדולות בכחם וכיוצא בו שהאבן אחת משא בכד ומשליכין באותן הכלים האבן לחומה
עד שישברו החומה וכן עשו·· לקיר חרשת והכות· ות' עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה
ואסחרו קלעיא ומחוהי·· וירא מלך מואב· מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר
למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת ובראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת
לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום
היה קרוב לעיר יותר משני המלכים· חזק ממנו המלחמה· פי' דבר המלחמה וחזק פועל עבר
כי חציו קמץ וחציו פתח·· ויקח את בנו הבכור פרז"ל כי בן מלך אדום הרגו למלוך
תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים כי חשב להוציא בעזרתם בנו
מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את
בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה שאורפו כמו ששורפין
העולה· ויהי קצף גדול על ישראל מהמלך אדום כי חשב כי בעזרתם· וביאת בנו מתחת יד
מלך מואב וזהו שאמר הכתו' להצילו מידם· ובמדרש ויעלהו עולה של מלך מואב מפני
מה אומה זו ראויה לבזים הנה אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר להם

אמר אני אעשה כן והעלה את בנו עולה ותקנו בדברי זה המקרא אמרו לשם שמים העלה אותו והיו אשר
ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקב"ה עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות
בו רצון האל וישראל היו מקריבים אותו בכל יום והוא חשב לעשות רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר
לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו · ויש
אומ' כי לשם העולה ונפני זה חסר ואו' החומה כי היה עובר לחומה והעלה את בנו לארצו והיה שאמ'
ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהם של ישראל באותה שעה שגם הם היו שורפין את בניהם לעז'
ולאשרה ואמ' הכתו' וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמ' רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים
שבהם עשיתם ·· ויסעו מעליו וישבו לארץ כל אחד מהמלכים אל ארצו · ודרש באותה שעה ירדו
שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה · וישבו כמו חסר כלומר ושבו לארץ מהם וישבו אותו לארץ ··

ואשה אחת מנשי בני הנביאים · אמרו שהיתה אשת עובדיה · עבדך
אישי מת · זה עבדך עובדיה בעל המות ואת ידעת

ארי עבדך הוה דחיל מן קדם יי כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי דבר מנהון מאה גברין
ואטמרינון חמשין חמשין במערתא והוה יזיף ומוביל להון כל דלא למיכלהון מנכסוהי באחב
מן קדם דאינון אנסא וכען תא רשיא אתא למיסבי ית תרי בני ליה לעבדין · ובתרגו' שלתוספתא
עוד מאתן ושתין והוא אי מכנין צוחת איתת עובדיה כיתבי וגוא ולא הות משכחת ולא ידעת מה
למעבד על מאלא לבי קברי וצוחת קדם יי ואשתמעת לה קלא מעיני מתניא מאן
הדין קדם יי קדא בעית אמרת אוקרו קדם יי אברהם יצחק ויעקב ועובדיה אותיבא ואמרה
לא בעינא לה הני דתני בית קדם יי למעבד אורעית קבריה ואתקא מתפרש בקברית וקא צוחת ואמרה
מרי מרי קבא דוזבני בעתפנא די מהונא אמריתלך למאן אתכבית לי ויתקרין בנו ואחיתבי דרבון
גנברנא דהבן לי ואתנ לי לשבוק יתהון אנא אקיים ואשלמך על הדין דהוו לא משכח מעשה ויתרי
בני צוחי ואמרי קבלן אבא אתיב עובדיה ואמר לה איזלי לגבי אלישע נביאא דמשיחא
ואשתמען קדך ולמריך בית דאנא כד אשתדרית למאה נביאי במערתא בלחמא ובמיא לא אשתפין
בוזבני דמשחא מנהון לא בדהבא ולא בכספא נרברה ליה נביא מיולי כולי קדם קב"ה וישלם לבו
מאן דאוזפינית דהכי אתי קרא דמזיף למרית דמלתא יי כל מאן דרחים על עניא ובן אמר
ואשכחית לאלישע כולי הא ·· והנשה בא לקחת · דרש מי היה זה את יהורם בן אחאב עובדיה
קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקב"ה עד עבדאיו הוא חי יבא יהוא ויהרגהו
שנ' בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתי' ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועותיו ויצא
החצי מלבו · על שהקשה לבו ופשט זרועותיו לגזול רבית · ומה יש לבי כמו כן וקרי לך וכן
אבינו אשור ובני כתו' כי"ו באחרונה כמו המולה לכל שעיניו הגלוים והקרי אחד
הרומז · אסוך שמן לבין שיש בו שמן והאלף נוספת והוא מן סוך לא סכתי לפי שמכין מהמנו וקרא
כן · והמלא הסיעו בתרגו' המלכי רבות שתחלקי אותו מהמקומות · ושתי כלי הרק מתחתיו · וכן לבלבלי
וכלי ובאותה והמלא הסיעו האמונה שלא תאות תיא המקומות ואלסוך בירה כי מעשה גם לא יחיה
שלא המקום שהתחילנו ·· מיצקת כתו' ביו"ד על דרך הכתו' בי"ד מבנין הפעיל · מאין תמוה
כמו מעמיבים את לבם וקרי בו"ו על דרך הוא בבנין הפעיל מהמי תפא שתמורה תיה בואו ··
ויהי כמלאת הכלים בהגדה ובתרגו' של תוספתא והוה כמשלם חוטא ואמרת לברא קריבלי עוד
מאני תבירי תוספתא כמאן דגזר על מאני דיקנין כתמלון ואגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא
לקיים מאני עבירי ומשוו של נלחר והתחברו במתורא קדם יי קב"ה ועמא דמשחא טוי על
כולהון עד דשלימו כלפסקי מאניא אתא בית לרעשי מאניא אמע עמודא דמשחא ופסק ··
ושלמי את נשייך ושלמו למורי חובתיך · ובתוספתא וכד אינחיוש לה הוא נסא אמרא לה

לנביא כי לא היה עלי נשאר מאומה. העשה אז לא תועלה בעלך מן הנביא כי לא
עלית במשורה ואעפ״כ היה נעלם משך כמשור כמו שהוא הרב ואמר עליה כי לא בתועלתה לפני
לאחאב אף שהוא עלי ואעפ״כ לו היתה ואמרה לפני פלוני ... ועא נעביד מעבדיא
דבעל ובתועים ... דבני אחאב ... ועתיד למסור ...
ואמלתי. **אשה גדולה** חשובה בעלת נכסים ובעלת מעשים ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית
היתה אמו של עדו הנביא. ותחזק בו ... הנה נא ידעתי. כי היה יודע שהוא נביא כי
איש אלהים וקדוש. ואף על פי שאמרה נא איננו אומר כי עתה ידעה ולא מקודם ...
צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלנו. ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה
לו כבוד ונתן לו מקום בביתנו ... הנה נא ... איננו אומר כי עתה ידעה
ולא קודם לא עתה צריך אני להודיע כי ... קדוש ... ונאמר ... ידעה
כי קדוש הוא ולא קודם. ... ידעה ... שלא ראתה לו קרי במטתו ... עלית קיר
עליה בנויה בקירות אבנים ... עלית קיר
וכן ... לשון ... ותשתחוה על ...
היא ... שאמר בעבורה ... ועניין ... הנה ... עשיקתה
בתוך עמי ... ואם ... בעבורו אם אצטרך ... בתוך עמי אנכי יושבת. כלומר
אחר שעשית לו ... עמי אנכי יושבת ... ומה לעשות לה ... כי היא ... מלפניו
אשתו ... אבל בן אין לה ... שאלה ... ולא לשום דבר אבל לא
ולא ידעתי ... כי קרוב ... ואם ... בן ... איש זקן
ויתכן ... עמי אנכי. ... הנה ... לה טובה גדולה
ואמר ... **קרא לה** כי כבר הלכה מלפניו
כמו ... או ... ונעמדה ...
... וכן ... הנביא ... לדבריו
היה ... הקב״ה ... ותהר ותלד בן ... כעת
שני ... ותהי ... להיות ... או ... והיולדת תקרא
עליו ... **אל** אדני איש
לא ... אחר שילדה
... ופי ...
... כעת חיה
... וכן
... ולא חדש ולא שבת ... חיוב אדם להקביל פני רבו בשבת
ולא שבת ... ואמר ... לא שבת לא חדש
הנביא ... **ותאמר שלום** ... לגלות לאדם ...
... לך ... בעבור ...
... הנביא ... ילך לו ואחרי
... **להדפה** בעבור ... שלא
... תחזק ברגליו ... עד עתה כי ...
שנפלה

שנפלה לרגליו ואמרה לו בבכיה· לא תשלה אותי· כמו שאמרה אל תכזב בשפחתך והשלה כמו השיא
הכתוב שגגה שלו· כלומר שלא תטעה אותי ועתה לי לבן אם לא יחיה· וזה הלא אמרתי לך· אם תתיבב
לדבר קיים אם לא לא תנסים אתי·· חגור מתניך אמר לו זה לפי שילך במהרה בזריזות· כי המתעכב
אינו לא תברכנו· זהו אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו לא יפנה לבו לדבר אחר
לא במעשה ולא בדבור· ודרש שהיה משחק בעיניו ובלבו אדם שהיה פוגע בו היה אומר לו המאמין
שהמשענת הזאת תחיה את המת לפי לא עלתה בידו· ואין קול ואין עונות· ואין קשב שאמרו כי לא
היה שומע ולא יכול לענות· היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא
זה· לא הקיץ הנער· ועצמו הקיצה להעת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר· ומקברה אשר אמרנו
בילד שהחיה אליהו היא המסברא שצרעת בית הנער שהחיה אלישע· ובדברי רז"ל שאלו בן השונמית
מהו שיטמא והיתה התשובה את המטמא ואינו מטמא חי·· וישם פיו על פיו· כמו שפירשנו
באליהו שאמר ויתגורר הנער והכל לבוין לשון התפלה עליהו שמתפלל עליו כמו שאמר ביצחק
לנוכח אשתו· ואפשר גם לאנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב
הנסים נעשים על מעשה הטבע תחבולה הריך העולם ויגהר עליו· התנפל והשתטח עליו כמו ויגהר
ארצה אבל זה הוא ועלות ועלותי· וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה· וישב לארץ להתפלל כי כבר
עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתנפל עליו עד שחם בשרו ואחר שב לארץ והתפלל עוד
ועת שהלך אחת הנה ואחת הנה לבוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי·· ויזורר
הנער נתעטש והוא עטישותיו הלאור גדירותו· והוא המעלות אלישע·· שפות הסיר שריק
כלומר שים אותה על האש כנסים נזיד הבשל כמו ויזד יעקב נזיד·· ללקט אורות·· ללקט
ירקות לאכול· ורבות: ללקט ירקינן· וכן כי טל אורות טלך· על תמרות לירקות ובדברי רז"ל
מאי אורות· תנא משמיה דר' מאיר זה הגרגיר אמר ר' יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירות
את העינים· והוא הנקרא אורוגא בלע"ז והעולים יצא ללקט לא הגידע וימצא גפן שדה
הנ' ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מיניה פקועת חקלא· וזה גפן כמשמעו והמפרשים פקועות
פטריות תירוע בדברי רז"ל והלא המפטריות האם אצל הגפן ומצאנו בפי הגאונים ז"ל פ
פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין הגרגר שלהם שמן הוא שאמר
רז"ל בשמן פקועות· והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנטול· אם לאה הפי' יר"ל גפן שדה שהקנה
הקוא שגדלין בו את הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה· וילקט ממנו מלא בגדו גפן
זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאמר ממנו וכן גפן בוקק ובעל המעורה חשבו עם חשש
שקורין ממנו וסברין ממנה·· ויפלח כמו ויבקע· וכן כפלח הרמון· כמו פולח ובוקע
בארץ כי לא ידעו שהם מרים· ויצקו לאנשים· היו׳ מעורבת בבגנים לחסרון היוד פא הפועל
המתהפכת· ועניינו שיצקו המבושל בקערות לאנשים לאכול· כאכלם ככה· מות בסיר
לפי שאמו מרים וקחו קמח הוי׳ כאותן הוין שכתבנו שהם כראש ענין ואינם לתוספת ענין
כמו וישא אברהם את עיניו והדומין לו או הורה הולכה נסתרת עמו ופי׳ לבו וקחו··
וישלך אל הסיר ולא כבר יצקו המבושל בקערות לא נראה שצוה להחזיר המבושל בסיר
ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא הצריך לתת הקמח בכל קערה וקערה·· **ואיש בא**
ויעבר בארץ שלשה וית
מבעל שלשה· שם המקום הנזכר בספר שמואל שקצרו כי יתן קציר שעורים היה
זה ארעבורה· להם בכורים· מן השעורים הראשונים
ובמעל בכלונו בקליפתו כתרגו׳ ופירכין בלבושיה· כי בו כתרגו׳ אמר עליהו עבד יי׳ נבחנא
לאנשים· ובדרש היה המושך את הקשת למותו והרג את אחאב· ועוד בדרש בשעה שגעלו חסר
עם יעקב פמה שכתו׳ ואסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמר להם תק"ך גמלתם

ו

חסד עם יעקב אני אתן שכרם לצדיקים בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא שנ'
כי בו נתן יי' תשועה לארם·· גבור חיל מצורע כי היה גבור חיל והיה מצורע· נערה קטנה·
רבן השבי שבשבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נערה גדולה· ובדברי רז"ל קרוי לה נערה
וקרי לה קטנה שלא קטנה היתה והיתה התינוק מאשתו נעמן· ותהי לפני היתה משרתת לפני··
אחלי אדני החנות אדוני ובקשותיו יהיה לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסוף אותו
מצרעתו· כי הנביא יתן עושה נסים עליהו· ואמלי שם בפלם אשרו· ותני שובי בצוני·
יאסוף אותו מצרעתו כתרגו' יסי יתיה מסגירותיה· ונקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני
שהמצורע יושב בדד ובהרפאו יאסף בין בני אדם· וששת אלפים זהב כתרגו' ושיתא אלפין
דינרין דדהב· ויבא ויגד נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אחר שספרה לו אשתו·
ויבא הספר אל מלך ישראל למה הביא הספר אל מלך ישראל ודברי הספר היו ועתה כבא הספר
הזה אליך· היו דברי לב הספר ודברים אחרים לא שהזכיר הכתוב ספר הכתו'· האלהים אני· ולא
נתן אל לבו דברי הנביא מפני שהיה יודע כי הקב"ה עושה נסים על ידיו כי בוש לבא לפניו ולאמר
לו להתחנן אל בעבורו לפי שהוא לא היה שומע אליו להניח עבודת העגלים·· מתאנה הוא
לי מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כי אלהים אני·· מתאנה הוא
את עצמו· בשומו· כן כתי' וקרי בשומו לשון רבים הכתו' אות על עצמו שאלהים עמו· כי בשלום היה
והקרי הוא על העמים עמו והניף ידו אל המקום· הנ' ירים ידיו על אשר בית מוקדש והקים
סגירותיה· ופי' ואסף המצורע בשר המצורע בלותו המקום הצרעת· אמנה ופרפר כתו' בצית
וקרי בתים והיה המגור נקרא אבנה ואמנה עם בית ועם עם· הלא ארחץ בהם ונטהרתי· אם
בגבולה אמר ארחץ בהם ואטהר· ולא"ל פי' הלא גבולים· אני רוחץ ונטהרתי בהם· אם
וכי אני טהור בעבור זה· וכן פי' יונה המדקדק·· אבי כמו אבינו ובתי' מרי· וכן אבי
הנה גם אתה· דבר גדול אליך אם דבר גדול דבר אליך הנביא לעשות כמו שתרפא הלא תעשה
כ"ש שדבר קטן דבר אליך שיש לך לעשות שאמר אליך רחץ וטהר· ובתי' אנו פעמים רבים
נביא הגליל ערוך· וטהר ונטהרתי הנ' ואתם· ר"ל כי רפואתו היא טהרתו· ברכה מאתך· ובקש
נא את ברכתי· אשר עמדתי לפניו· שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה
גו' מאת עבדך אתו· ויאמר אשר עמדתי לפניו על אותו חי יי' וחי אותו אשר עמדתי לפניו··
ולא יתן נא לעבדך· משא· וכן ולא ילך אתנו אתנו מהנון אחי· מרעה לעשות מזבח בארצו· וכי
לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות שלא אמר שלא יעשה המזבח לה' באדמה אם לא מרצון
הנביא והמלך·· בהשתחויתי מלעיל בשני פשטין והוא שם ואמר המדבר השתחויה·
ובעשותו השתחוות היו במקדש· יסלח יי' לעבדך נאמר ולא קרי כמו כן יסלח יי' לעבדך
והכריז כל מעתה יסלח יי' לעבדך· בלומר ששאל שיסלח לו· כברת ארץ הוא שיעור מיל·
ויאמר נעמן· ויאמר בלבו· ככרים כסף השוה אשר בכסף הוא אומן המעיבות בשני חריטים·
קשר בשני כיסים· ויתן פלגשין· וכן הרגו רבים פלגשין את הטפל מקום גבוה שבצבות בית
כתוב עופל ובחן שהוא מקום גבוה· ויניחו שם· הפקדון והוא מן עפולים שפי' המחובות שהוא
מקום נסתר· ויפקד בבית הפקיד הכסף והבגדים עם שאלת המעלים המיגעם ולא לדבר בענין
פקדון הנחל· מאין גחזי כן כתי' בלא יו"ד וקרי ביו"ד מאין ושניהם ענין אחד· כי מאין כמו מן
הלבנים· אנה ואנה· אילך ואילך· לא לבי הלך בתמונה· בלומר כי לבי והתחברתי היה עמך בלכתך
ורבותינו מה שהלבה ונעשית הנבואה כמו הלב ההיא ומצרעת נעמן ותנין ולה כלות מנורה מן
ויתנים וכרמים כהרגו והמשיבה בלבך למוקני זתים וכרמים ועבדים ושפחות· וצרעת נעמן
למנותם לך כלשה·· ומצרעת נעמן הוייה כמו הווין הנוספים שפי' אי יהיה דבר עמו ופרושו
הפסק

הכסף

ודבק נתן לך ולזרעתי ובזרעך לעולם · לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו · עד עולם לא באותן בנים
שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם · שלא ירפאו ממנה · ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלה
תלמוד שבנו ידעו בדבר · ובדברי הרד"ק בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב ·· ויצר.
ממנו · שהיו · ונשבים שם במקום כלכך היו רבים התלמידים · ואמרו רז"ל כי כאשר גורש גחזי
מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים ורעים אצל לפני אלישע מפני
רשעת גחזי שהיה דוחה אותם · ובשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו
יושבים בו ממחלה ·· ואת הברזל נפל אל המים · אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו
רבים ופי' ואת הברזל ועם הברזל · מקורה עם הברזל נפל במים · והוא שאול · אם היה שלי לא
הייתי חושש כל כך לא שאלתיו ועלי לשלמו · ויקצב עץ · למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל
בתחלה לדעת הוצרך לקצוב עץ ונראה כי הנסים בדבר חדש יעשו וכן בלוחות השניות · ויקצוב
עץ להיותו יד הברזל שנפל ובכח העץ בענין הברזל שנכנס בו היד ויצף הברזל עם ידו לפי
שענין ויקצב שפי' כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחד · ויצף פועל עומד
כאשר הציף את מי ים סוף פועל יוצא ויש לפרש ויצף פועל יוצא כלומר הנביא הציפו ·· אל
מקום פלוני אלמוני · תחנותי · תרגם לאתר כסי ומטמר יהי בית משריתא נחתים · מן תחנות וי"ש
בדוך · ותרגם ניחת ונחת · פי' יורדים וחונים שם · ואמר נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ·
ובגש היו נחתים במקום ההוא בשריונים · וי"מ נחתים כמו · והאמת כמו באמלה ונשאר שם ·
כמו שהיה מגבירו הנביא ·· לא אחת ולא שתים · לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו · לא
פעמים רבות וכמותו והוא איש אחד לא נגע בענינו שפירושו לא נגע לבדו ויסער לב מלך
על זה הדבר · מי מאתנו · מגלה המסתרים · מי יגלה · כמו מגלה · וכן בענין מגלה סודו לא
שהוא קרוב ... בחולם ·· סביבות אלישע · והלא אלישע בעיר היה והסוסים והרכב היו חוץ לעיר
בתוך שלא הראה לו לנער כן · שהיו מסביבות אלישע והראה לו הלבן לחזק לבו שלא יפחד · בסנורים בתוך
כראותו בכך · האשר שבית · המתרגם יש לך כח שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך ·
ויכרה להם · הכין להם מאכל גדול · וכן יכרו עליו חברים לא כי ויכרה ולא מלשון ויכרו ולא
לשני ולא יספו עוד · אינו לעולם שהרי אותו ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד · לא פי' עד
באותו הזמן · וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו · ואמר בימיו ולא לפרעה לא מלכי
ומשמעו הכשדים · וכן לא תוסיפו עוד לנשות · וכן ונשמעו לא יזכר עוד · כל כל הזמן שהיו בו ·
ראש חמור כמשמעו · כי הבהמות הטמאות והשקצים היו אוכלים מפני הרעב · וכן ראש
חמור · ויש כמו משנת החמור והוא רחוק · חרייונים כן כתי' וקרי דביונים ופי' צואת יונים והבתים אותו
מצוה · ויש כמו הנאכל מן היונים · ותרגם זבל דיונין · וכן יונים לשון נקייה יותר מה שיצא מן היונים ·
מה שיוצא מאחור היונים · ויש מפרשים אותו בצואת היונים כי לא היו להם עצים כי מפני המצור לא היו יכולין
מספקת יונים והיו מבשלים אותו בצואת היונים · ובצים ואוכלים התבואה
לצאת מן העיר להביא עצים ... ויש פי' דביונים מה שאוכלים היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב
ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה שבאפק היונים ואוכלים · אם יעמוד ראש אלישע
והחזיקו אותו בדלת · שמא לבו לבדו אורחות עליו להחיותו · מצות המלכים · אם יעמוד ראש אלישע
שהיה עליו לבקש רחמים ואיננו מבקש ·· וישלח איש · המלך שלח מלפניו להסיר את ראש
אלישע · בטרם חסר וי"ו והוא יתירה במלת והוא אמר · וכן ענין הפסוק המלך שלח איש מלפניו
אל אלישע · בטרם יבא המלאך אליו והוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש להסיר את ראשו
כי נודע לו ברוח הקדש ·· הראיתם · בדגש הריש וכן הראיתם אשר בחר בו ה' · בן המרצח
בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצח לרצחני · הלא קול רגלי אדוניו · קול רגלי אדוניו שיבא אחריו ·
ואמר המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת הרעה מאת ה' עד שאוכלות הנשים בשר בניהם

מה אוחיל ליי עוד · כלומר מה אקוה ליי עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעבה · ויש מפרשים
הדבר אוחיל כמו תוחלת · אשר למלך נשען על ידו · דרך קצרה ופי' השליש אשר למלך שהיה נשען
על ידו ארובות בשמים להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורים על דרך וימטר עליהם מן
ותי' ואילו ייי פתח כוין והחיה נחתה מן שמיא · הנבה בנה כמו הנבנה עשויה · והרוחו להם ·

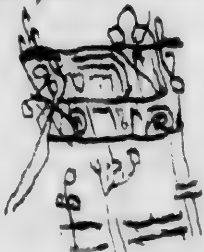
אנשים · אמרו רז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי ושלשת בניו · פתח השער
כמו שדרך המצורעים להיות חוץ לעיר · כמו שכתו' מחוץ
למחנה מושבו · עד מתנו · עד אשר מתנו · ונפלה כמו אל הכשדים אתה נופל ·· **השמיע**
את מחנה ארם לפני בא המצורעים באותו הלילה כי אם נבוא המחנה ביום ההוא היו רוצים ישראל
וכן אמר ויקומו בנשף הכא שהשמיעו הקול בנשף פחד גדול בלבם ונסו וינוסו אל נפשם · להציל
נפשם · לא חסו על ההמון ואפי' הסוסים לא אמרו לרכוב עליהם · לא כן · לא טוב כתרגומו ולא
כשר מה דאנחנא עבדין · המחשים שותקין ומלבשר · וחכינו עד אור הבקר · אם נחכה עד אור
הבקר ומלבשר · ומצאנו עוון כאת עוון מלבשר בשתי ווין ·· **אל** שער העיר ויגידו להם · שער
כדרך כלל כמו ויגד בית · אופי קראו אל שוער אחד מן השוערים וקראו כלם והגידו להם והדבר
הסוס אסור והחמור אסור · דרך כלל כמו ויהי לו שור וחמור ופירושו שהיו אסורים על אבוסיהם
ויקרא השוערים · שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך ומם הגידו בית המלך פנימה ·
לחבא בתא בהשדה נכתב בלא תוספת כמשפטו כמו להגדוד אשר בא עליו · והמרמון לו ·
וקרי בשדה בלא תא תוספת כמנהג ברוב למקל ·· **בכל** ההמון ישראל אשר נשארו בה נכתב
המרמון על תוספת בתמונות כמו הנם המלחמה הארון הברית והמונו להם · וקרי בלא הא
תוספת כמנהג ברוב ופי' הפסוק כן הוא הנם בכל ההמון ישראל פי' הסוסים כחושים ורעבים
ככל ההמון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושין מהרעב · ואת היאך לא נשארו כי אם המעט
סוסים בשמרון הנם בכל ההמון ישראל אשר תמו · כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן
פי' אג"ל ויה' ומם יצדון הא אינון בכל המונא דישראל דספו · בכל ההמון בק' ·· **ויקחו** שני
רכב סוסים · ותלא אם תמצא סוסים והיאך אם שלא לקחו לא שנים כי פי' שני רכב סוסים
שנים סוסים ורוכבים עליהם · ובת' תרין רכבי סוסוון · לא מן המעט שנשארו בחרו שנים
הטובים שבהם ·· **בהחפזם** הכתו' הוא עם הא ויתיר העבנין נפעל או הוא נקודת בצרי
והקרי הוא בלא הא מן הקל · ויהי כדבר · לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים
אונקפ שבכר כן להגלה השיב עוד הדברים הנה על המעשה · אתי וביחך · היול בהתבנוספה
כמו יודין דבות כמו שבתו למעלה · שבע שנים בדברי רז"ל אותן שבע אבלו שבע הראשונה
מה שבבתים שנית מה שבשדות שלישית בשר בהמה טמאה רביעית בשר בהמה טהורה
חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים
מה שנא' איש בשר זרועו יאכלו · לצעוק אל המלך · ויש מרז"ל שאמרו מזה הפסוק כי יש חזקה
לגזלן כיון שהיתה צריכה למלך להחזיר השדה והתבואות שמע מינה כי אותם שהחזיקו היו
למסרין חזקה · אל ביתה ואל שדה · כמו על ובמקומו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה
צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה ·· **סרים** אחד כתרגו' גוזא חד · והוא סרים כמשמעו
שנכרתו ביציו · ואולם שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו
לוקחים אותם מן הגוים או שאויסריסים מתחלת תולדתם ומם בבתי המלכים כדי לשמור נשי
הנשים כמו שבתו' סרים המלך שומר הנשים · מיום עזבה · המקור העין נקרא בקמץ חטף
והגא רפה ומשפטו בחטף ·· **ויבא** אלישע דמשק · לעשות את חזאל כדבר יי' אשר
דבר אל אליהו כמו שפי' למעלה · ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אולי אני בי המלך

ל

לנערן איכויב לו בעבור שנדבק בו בדעתו בקללת אלישע ועם אמרו כי יצא מעון הרה וילך שם
ל שנעבדו להתגיירו בתשובה ולא רצה אחד לו המקובל אני תורך כל החזונות והחזיונות אחר כך
אין מספיקין בידו לעשות תשובה · והנה עשה שנתחבלו את הרצים אבן שהוצבתה לה מנואת ירבעם
והעבודה בין שתים לארץ · והנה אתו אם חקק לה כפית והיתה מכרזת ולועדת אבני ולא יהיה
לך ·· וכל טוב תמעטו על דרך המפלגת תחיבו פרוו וכל טוב · אבני בידו וכל הארץ באו תוצרית
והרותו להם · וכבר ש וכי כל טוב תמעטו היה נושא רע גדול שלא להתירך שהיתה בידו אבן
טובה שהיתה ראויה לתן ברשות כל טוב המעט · אמר לא היה תחיה כתו כלך לפי שרעתו שלם
יהיה וקרא לו בו יו כי אתו לו שיחיה והראו ··כ כי התמתות כלורו תון תחולי יחית אם לא · והנה
אבל המלאכי ··כ כי ירעיתו ולפי בשארו אלישע למיעל כי יהיה המלך על אדם אתו לו והלאני כי
רוח יהוה הבין חיל כי רצה לתת לו שהוא יתעיתו לא שאלה אתו לו בפירוש ·· וינשם את פניו ·
ושם עד בוש · פי' המראה פניו לצד אחר שלא יראה חיל ושם ידיו על פניו עד שתן שהיה
מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך · ויאמר ואחר יתאפתי ואוריך עד סגי ובכה בכיא רבא · ובוש
פועל עבר הנוחי הענין באשכל הבקר אור · ובוש מאת פעל עבר מן התרועע באשקלון ·
ועולמים מרבוש ענין הפלה העוללים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות · ות' תבורק בורעת למיות
אבקל לו שורפה בבותל · והרותיהם תבקע הנשים ההרות ות' ומעשיתון תבזע וזה מדרך א
אכזריות: ויקח את הבכור וימלבתיו · הוא תבר פרו בכור המעים · ויעלהו ברצים ופריאת על
פניו והיה אורו לו כי לרפואת היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לבבו ולמראיתו ·· ובשנת
חמש ליורם המלך ישראל ויהושפט · חמש שאבר שנולד בקיום שנים ופי' חמש ליהושפט ומאותי
המונה לו ליהושפט אלו ה' שנים מהמלחמות דרמות גלעד בן פי' בכל ספר שנלם כי במלחמת רמות
גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך בעזור לאחאב ובאשר תלו לו ג' שנים ולפוקת שנים מאותה
שנה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט מהמלחמות עמון ומואב וחזר שנעיר עם המלך ישר'
ואחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה והמלך שתי שנים בחיי אביו
והנה שאמר להמעלה וימלך יהורם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט שיראה כי יהורם בן יהושפט
מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי המלך יהורם בחיי יהושפט אביו ג' שנים לא המליכו
אך לא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג באותה שנה מאותה שנה המלכות לבנו אבל לא המליכו מלך
שתי שנים בחייו · ואני התמיה הדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה
שנה מונה המלכות לבנו ג' שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם ג' שנים
שאמרו אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנת חמישית לגזרת ליורם זה לא יתכן · ואיך
המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם ה' שנים המלכתו מות יהושפט כי לא היה אחר
מאחאב ג' שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב · וחזר שנעיר בחזרתו באו והמליכו
את יורם בן יהושפט ואותה המלחמה לא ראינו שהיה שם מלך ישראל · ועוד כי אותה מלחמה
היתה בימי אחזיהו בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אחיו כי בן ה
הנבאו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות
אניות · לא פי' ויהושפט ומות יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית
כי כבר מלך בחיי אביו ג' שנים כמו שפי' ונעשה כשמת אביו המלך מלכות שלמה בלא מעורער
כי הרג את אחיו והחזיק במלוכה כמו שכתו' בדה"י · ואם חסר מלת והנה אין תמה בזה כי
הענין מובן מהפסוק וכמו ורבים במקרא חסירי מלה לפי שמובן ענינה מהפסוק וכן
והמצודה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר והנה פי'
נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות והוה אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים ·

־ן בזה הפסוק אחרי שאמר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יורם בן יהושפט ויהושפט מלך יהודה
כי מות יהושפט בו באותה שנה מות ולפי דעתי ויהושפט כלו אחרי מות יהושפט ושמונה שנים
מלך יהורם בן יהושפט שנה כתי׳ ושנים קרי ·· לתת לו ניר כמו נר בצרי על דרך ערכתי נר
למשיחי ות״י מלכו וכן תרג׳ אונקלוס ונירם ומלכו · בימיו פשע · כי תחת מלכי יהודה היו
ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו נותנין עליהם נציב והוא היה עליהם כמלך ומפני עונות
יהורם פשעו מתחת ידו ·· צעירה עיר האדום ועבר שם יהורם להלחם עם אדום ויהי הוא
קם לילה פי׳ כשהלך יורם בצעירה · יצא לו חיל אדום וחנו אתו סובב אתו עד למחר שילחמו אתו
גם אתו וכאשר היה בלילה קם יורם עם המחנו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים
אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו הנצולים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם וינוסו
אדום הנשארים איש לאהליו · ויאמר אחז ויפשע בלבו עם כל זה שעשה יורם לאדום חזרו עוד
בחיתים ומתחת יד יהודה · ואע״פ פי׳ ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום המוצב
למלך · ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא חזרו עדין כי היו באדום נציב שלא תחזרו וקם מלך
אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם · וינס העם · ישראל נסו לאהליהם ואחרו להשיב אשר
בגבורים פשע אדום מתחת יד יהודה · תמצא בזה המלך שלא בחזקו עם תצרי ובחרונו התקיף
את הניר · ובעל כנפים יגיד דבר · והולך אין ·· אז תפשע לבנה · זו לבנה והמשובה לארץ
ישראל להיות אתו לה בדברי אחז ויפשע אדום ומפני כי תהיה לבנה והמשובה לארץ
ארץ אדום וכשפשע אדום אמר לא תהיה עדין ואחרי התלהבות האמת תורה לפי ארץ בנית היה
מזה גלות כי על לבנה שהיא לישראל ארץ שהיתה בחלוף אדום תורה גם היא בעלך ואע״פ
רחוק במניו · בעיר עוד · אבל לא עם המלכים · וכן כתוב בזה ולא בקברות המלכים ·· בשנת
שתים עשרה · ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך ח׳ שנים הנה י״ג לא שלמות
שנת י״ג לפי׳ לא תמצא לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו ·· בן עשרים ושתים וב״ב בן
אחזיהו ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כיצד יהיה אביו אם היו לא מ׳ שנה שבן
כתוב בן ל״ב שנה במלכו וח׳ שנים מלך הרי מ׳ · איך היה הוא בן מ״ב במלכו אם לא יתכן ואמר
בספר עולם כיון שנשא אשה בנו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על המלכות ביחוד
שהבלת עם בית אחאב ובזיות שהיתה אחזיה מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ונהלותו
אם אחזיהו מלך יהודה שאמת כי היא בנת והאבד כל זרע המלוכה ולפי זמן מ״ב ענין שנגזרה
הגזרה ובשנה לא לאמא שאם שנ׳ בשנת לא לאמא מלך עמרי על ישראל · והלא קודם לבן מ״ב
שנה מלך לא ג״ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנחלקו עם אסא ונתנה והרגו לאחאב ומלך
על ישראל ומשנה לא לאמא · בר שנה אחזיהו מלך יהודה מ״ב שנים כיצד · ח׳ שנים לאמא וכה׳
ליהושפט הרי ל״ב · וח׳ שנים ליהורם הרי מ״ב ואינו רחוק ושאר מדרך הפשט · ואפי׳ תכון כי
יהורם חיה יותר מאחזיהו שנה ולא תנה היותי המלכות לא שמונה שנים שמלך בחזקתו אבל
תמות שנפל בחלי המעים ונפל ג״כ בחליו לא מנו לו יותר מלכותו ומשלתו ומולכו אחזיהו
בחייו ועתה שנפל אביו ומלך בלא ממשלת והיו ב׳ שנה ובשהתולכו אחזיהו בחיי אביו היה בן כ״ב
שנה כמו שאמרנו והנה שאמר ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו
מלך ב׳ שנה ובשמת אביו היה בן מ״ב שנה והמלכותו פעם אחרת ולא מלך אחר מותו אלא
לא שנה אחת ואם אמרו נשלמו בת עמרי · ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו
לאשה ואמר כי בת אחאב היתה ואת בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים · וכן והבאה לרשעל
אחות אבי אביה וכן גרוזבל בן שלתיאל והוא היה בן פדיה שהיה בן שלתיאל ורבים כבה · ולא
צאצו בן חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא ג״כ חתן להם כלומר כי ע״י חיתון היתה

קרובתו

קרובתו עמהם ·· מן המכים אם כמו המכות · ואמ׳ האחד מכה בסגול על משקל מסה וכן
אמ׳ התרגו׳ מן מחאתא · אשר יכוהו · כמו יכהו · שהיו בעקום עבר ומכותיו רבים ·· לאחד
מבני הנביאים ואמרו כי יונה בן אמתי היה · והגיד המלך אמר לו כי מלך בתחלת ימי ירבעם
בעוד שאין יהורם שהלך להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסת ולא תחכה · וקח פך שמן ולמה צוה
נמשחו והלא אין המושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה · ואמ׳ שאול ויהוא נמשחו
בפך לא נמשכה מלכותן · דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן ·· ולך רמות גלעד
היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן ש
שלקחה מלך ישראל מידו · ואת במלחמה היו ישראל לפני ראמות גלעד שהיו חושבין לקחתה ומלך
ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להרפא ביזרעאל והניח המחנה שם
ואמ׳ אלישע לאחד הנביאים שילך שם למחנה ישראל שהיה בראמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא
יתכן כי ידענו כי בתוך העיר היו ישראל שאמר אתה והבאת אותו חדר בחדר · ואמ׳ ויצא הביתה · ואמ׳
אל גדם המעלות ואמ׳ אל יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל · מכל אלו פסוקים נראה כי ישראל
היו בעיר וארם מבחוץ · אם כן נאמר מלך ישראל לקחה מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם ויואל
זה אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם המחנהו ·· ובאת שמה חלוקה המלה בטעם
חדר בחדר · חדר לפנים מחדר · אל ישראל כמו על ישראל ולא תחכה שיאמר לך דבר אלא תצא וינוס
וילך הנער הנביא אמ׳ בתחלת הנער ואחר כך פי׳ איזה נער · ואמ׳ הנער הנביא לפרש · ויונתן
הנער הוא סמוך אל הנביא כלו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביייא · אל ראשו · אל עם ייי אל
ישראל · כמו על · נקמתי כל עבדי ייי ונבאור בבללם · משתין בקיר ועצור ועזוב פי׳ אותם
המעלה ואינן כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים ולא קברו המשוגע
ויאמר לו השלום · הגדול שבשרים אל תמהנו השלום · המשוגע הזה היו קוראים לנביא משוגע
לפי שפעמים בעת הנבואה היה מנהגם כמו המשוגע ושיצא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו
לפי שיש להם בגוף התרגשות ותנועות הנפשיות · ובני ישראל הרעים שהיו בעתם ולפני אחר
הבעל היו קוראים לנביא ייי משוגע דרך בזיון ·· אתם ידעתם · את האיש ואת שיחו כי אני
לא ידעתי את דבריו ולא אמ׳ לי דבר עיקרי · שקר כי אתה מעלים ממני מה שאמ׳ לך ודבר הוא
אמר לך · אל גרם המעלות · אל המעלה העליונה שבמעלות · ויש על דרך משנה · והוא כבן גא׳
שמנסמך אותה לגעת המשעות ·· ויתקשר ההמיר יקרא קשר · לפי שהתחבר הוא בהקשר זה
עם זה להיות לב אחד ובהסכמה אחת · ויורם היה שומר · עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי
אם היה יורם שם לא היה הקשר חזק כי היו שרי החיל אשר שם יראים מיורם ולא היו נסכמים
עם יהוא להרוג בו אלא שיורם היה שם בראמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו ש
שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ודרך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו
שרי החיל אשר שם · מן המכים שם כמו מן המכות · ואמ׳ האחד מכה בסגול וכן אמ׳ התרגו׳
מן מחאתא · אשר יכוהו כמו תכוהו שהיה בעקום עבר ומכותיו רבים ·· אם יש נפשכם ·
אם רצונכם אותי להמליכני כאשר אתם רואים שמלוני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר
ללכת להגיד ביזרעאל ליהורם כי נודע הוא שיבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו · להגיד כן כתי׳
וקרי להגיד ושניהם נכונים · כי מצאנו המקור בחסרון הלמ״ד רבים כמו לשמיע בקול תודה
שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והראותי להם ·· ואת שפעת יהוא · רבוי
עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלים · שפעת מים יכסך · שפעת אני רואה והיו כמלא
כי אינכו סמוך · וטעמו חברת עלבר · ומאין שנה לצבאי בשמועת בקלור והוראתו שצבבו
נספר מכלל · רכב מעשרות רוכב הסוס יקרא רכב · ונמת רכב על סוס אמרנו ללכת לקראת יהוא ·

עליהם הראשון כן והשני עד אליהם שלא התנהג כי המנהג עליהם הלך אחת ועד אליהם היא תוספת
ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או עליהם לבדו · והמנהג כמנהג יהוא המנהג הרכב כמנהג יהוא
שהוא נוהג רכבו בשגעון ויו"ת בשגעון ינהג בניח ידבר · השלום עד זנוני זה ענין השלום שאמרו
עד זנוני אמך לא יאות להזכיר שלום · ויהפך יהורם את ידיו האוחזות ברסן והפכם להסב פניו ולנוס ·
ומלא ידו בקשת · תמלא הקשת בכחו ·· שלישה הוא מקום ויו כמו אולי · כי זכור אני ואתה
זכור היום שאני ואתה היינו רוכבים יחד המחוברים כלומר שנינו רוכבים שנים בצמד אחד או שנים
זה אצל זה ביחד כמו צמדים כמו צמד בקר וצמד חמורים כלומר אני עמך ואתה עמי היינו
רוכבים צמדים · ויו"ת ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכבין חד בתר אחאב · ויי' נשא עליו
עלוהי מטול נבואתא הדין את דמי נבות ואת דמי בניו · נחלקו רז"ל בדבר זה יש אומ' בניו ממש
שהרג · והיה אומר כמו הממונים להיות יורשיו · ואחז"ל ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם · ראיתי
אמש · י"ת גלי קדמי בקריב · ולא נזכר בפרשת נבות שאמר ונאמר לאליהו הנבואה שאמר
נבות הנבואה הזאת כי ביום שהרג נבות שלחו אל אליהו ולא ירד לבדו למשתו עד למחרת
הנבואה הזאת על אחאב בו ביום שהיה אחאב ברם ואתמול ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו
על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה ·· וינס דרך בית הגן · וגם הוא אחזיה והוא
ויהורם ברח בשומרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו · נראה כי בדרך הכוהו כמו שאמר גם הכוהו
על המרכבה וגם הוא לא חוזים והכוהו והוא גם הוכה אל המגדו וימת שם ולא מת מיד אלא
נשמתו תוחלתו עד מרכבות כמו שאמר בבבל וימת לבו בקרבו ולא מת מיד עד ערות היום ·
וכן פי' וימת שם שנשמתו ואחר כן נשאוהו עבדיו להחבא בשומרון מפני יהוא ועבדי יהוא
אחזיהו וחתפו ונשאוהו והחביא בשומרון והביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדין
לא מת · והוא שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו
לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלים
ויקברו אותו בקבורתו וגו' ·· במעלה גור לא אמר מי הכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו
אתו רוכבים הכוהו אל המרכבה · וגם לא השיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא השיגוהו
עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים שהרגו והוא גם נס ברח עד מגדו ומת שם ויבואו במעלה
גור אשר את יבלעם · והפסוק חסר ברחו ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המבין והכוהו
הרגה במקומו ·· בשנת י"א · ולמעלה אמר בשנת י"ב ולפי החשבון הוא בשנת י"ב כמו שאמר
לא שב שנים היו למקוטעות והנה שאמר י"א הנה לפי שאמר למעלה התחלת מלכותו וסופה
שהם בנות מותו ספר ג"כ מלכותו למוריענו בשנו קצרו ואין מלכותו ומת ולא מלך אחריו
לא שנה אחת ·· ותשם בפוך עיניה · ותשם פוך עיניה · וכמוהו שלחו בעמק הקרשיך · שלחו
אמו במקומה אז פי' ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא מכחול · ותיטב את ראשה ותתקן
כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגנה · יהרוג אדוניו · לפי שהרג אדוני
את ראשה אדוניו ויהוא גם הרג אדוניו · לפי קראה אותו כן ·· מי אתי מי · שנים בגדרתי · שהגיע
תפילות מן החלון לארץ וכתו בוזו שהוא כמו לעבר והקרי בקמץ הה"א לנקבה והוו נוספת והכתב יו
בו ראש הרע לגבורה שצוה לשמרוהו אותו ולמקלו כן זה הוא לשנוא כי אין סקילה היתה לה כי
מזה בנפילה והדמים · ויו תרמסה · במורק היו מבין הקל וכת זה לגלות המשפט אל הרשעה
הגזרת כי היה כמה נראה יהנים בקיר · וירמסנה יהוא ברמסה בסוסו כי במלך היה · ולמה שהיתה
תולבי אחזות המלה צריך לנהוג כבוד לכל מלך כאמתו מדרך המוסר ולמלך כבוד גדולה
לפי שהיא ארורה היתה ואין מלכותו כי אם הגלגלת כי שאר הגוף אכלו הכלבים ולא מצאו
זה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים · וישבו ויגידו ליהוא ולא קברו אותה מיד כיון שהיה
שהיה

רוב

רוב גופה נאכל כמו שאמר הכתוב ואין קובר · ובדרש לרעה נשאר בה הגלגלת והרגלים וכפות הידים
שלא אכלו הכלבים לגבות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת
לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה לפניהם נשאר בה הגלגלת ולרעה
הדרש הנשאר בה קברו ולפי שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבורה נאכל רוב גופה ·· בחלק
יזרעאל · כי החלון הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמר הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב והיה
הכתוב הוא בשאלה כמו ונשאת זאת התבואה ותקרי על חרוב ·· כדומן כתרגומו כזבל דמתבדר על אפי
חקלא · אל שרי יזרעאל שרי יזרעאל היו אז בשומרון אולי הלכו שם כששמעו המרד ונתיצבו שם
לפי ששומרון היתה עיר המלוכה ·· ואל האומנים אחאב האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי
העיר מגדלים אותם · והלחמו על בית אדוניכם כלומר אם כן · את ראשי אנשי בני אדוניכם · בני · הוא כפי אנשי
כי אם היה אומר אנשי אדוניכם היו סבורים כי על אנשי ביתו אמר אנוש שאינם בניו לפיכך אמר בני
אדוניכם · ובני המלך לא היה במספר · לא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שבעים והוא להרגם
את ראשיהם היו עם איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ·· בדודים בסלים וכן ת"י בסליא ובטוטו
שני רואי האנשים · הנה האחד שני צבורים כמו גלים · לפי שהם נאספים יחד כמו גל אבנים
לפי שנקראו צבורים כמו ויצבור ירוש · אם יצבר כעפר כסף ויתגבר כמו שתרגם אונקלוס חמרים
חמרים ·· צדיקים אתם אתם כלכם חושבים בעם על האנשים האלה כי אני עשיתי רעה וקשרתי
על אדוני ואהרגהו אבל לא הכיתי אני אבל גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם הגבלו למכיר
לדעת כי הדבר יצא מיד ה' ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב ·· ומיודעיו קרוביו כמו
ולנעמי מודע לאישה · וכן ת"י וקריבוהי · וכהניו כמו כהן ברעות · ויאמר וחבריו · בית עקד הרועים · ת"י
בית כנישת רעיא · וכן אמר לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרי
אותם ברגליהם במקום הנעקדה ·· מצא את אחי אחזיהו · בני אחזיהו כמו שאמר בד"ה וימצא
את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו · לשלום בני המלך
ובני הגבירה בני אחאב ובני איזבל והוא שאמר ובני הגבירה · אחר שאמר לשלום בני המלך לפי
שהגבור היה הבני בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע לה ועושה על פיה
לא שמעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפי לא נסו מיהוא אבל שמעו כי המ
והורם במלחמה ולכך לפי אמרו לשלום בני המלך · וכן אמר שם בדברי הימים המשרתים לאחזיהו
שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא נמשך הפשוטים והוא שמת
שאין באים לעבודת אחזיהו ושהיה הוא נמשך לגדול הנהגתם שלא והרימם דרך מלחמה ·· ויברכהו
כן ובלבבו לתרגם כמו שאמר ויש תנה את ידך יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי ישר לבבו ·
נתן לו שלום ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי ישר לבבו כאומר
ואמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו · אופן ויש הנשובת יצא דרך שלום כאומר
כן הוא כמו שאמרת אותו כי יש לבבך עם לבבי אם תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה ·
עד השמידו בחזקה · כי כן יצא העקוד פעמים · בעקבה כתרגומו בחכמה וכן ויעקבני ··
קדשו עצרה ... עצרת שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל · לאשר על המלתחה ת"י לגרמא
על קומטריא פי' גנזי הבגדים וכן בדברי רז"ל קומטרי ספרי פי' גנזי הספרים · נפשו תחת
נפשו · נפש השומר תחת נפש הנמלט · וישליכו בוא על דרך ההרחבה לשון הרוב חפים וכ'
והוציאו אותם לשלם לגזור בית הבעל לנתוץ את המצבות ·· ויוציאו הראשון מצבות לשון
רבים · והשני מצבת לשון יחיד · וישרפוה כל אחת מן המצבות לנוחרים כמו וקרוי לנוצבות
ושניהם ענין אחד אלא שנקרא לשון נקבה יותר · והענין שהיו נפנים שם · אשר בית אל · כמו בבית
אל · וכן המצבה בית אל · ויאמר יי אל יהוא עשה נביא · והסדר שלם ... יונה בן אמתי
בני רבעים כמו בנים רבעים יהואחז יהואש ירבעם זכריה · ואמרו בזכות שהשחית בית

אחאב שמלכו ד' דורות עמרי ואחאב אחזיהו יהורם ומלכו תחתיו ד' דורות יהוא ביער העולם
בישר העולם כי אותם נעשו לשם יה' ואעפ"כ היה חטא גדול כמו שכתו' לא תעשון אתי וגו'·
לקיצות ישראל להכרית· כמו מעקבה רגלים מדם וזולתו· וראתה כי מתה בנה כתו' בוי"ו וקרי בלא
וי"ו ומענין אחד· והמשר' והמקומות בה"א והמבר וסימן הוא בה"א כזכרי כ"צ· הממלכה פי' המלכות והמה
וכן אותו בה"ה· המומתים כתו' וקרי המומתים ומענין אחד אלא שכתו' הוא הומר כמו המומתי
חללים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל·· בחדר המטות ופי' והמטות יחיה בארון ערשה
וכן בה"ה ויתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואע"פ שה ויסתירו אותו ר"ל היא המסתירה אותו לשעה
ועכשו ואילך הסתירו אותו גם היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השנים· ופי' בחדר המטות
החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטות בעליה ד' ושמעו עליו דרשות
בעליות המקדש שהיו שוכבים שם הכהנים והלוים· ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות
על שם בין שדי ילין· ועוד כתו' אף ערשנו רעננה·· שרי המאות כתו' בוי"ו וקרי בלא וי"ו
המאות וכן כלם אשר בפרשה זאת עד וכרת יהוידע כן כתו' וכן קרי והכרי הוא הכרתי והי'
לשון הפועל והנמצרה העולה הואת כי היא ברואה לנקבה וזה הפירוש בעלמות· וזה שני המאות
כהנים ולוים היו כי רבים היו כי דוד המנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערים וארבעת אלפים
משוררים ומהללים לכרי ולרצים· כמו לכרים ובמעמד הדוד עתי החתי כמו עתים והיותן להם
שכתבנו בספר שמואל והם לכרי לגבורים· ופי' לקח שרי המאות אשר בלוים קרא גם לשרים ולרצים·
לשרים להמעט עמהם וכן אותו בה"ה ורא"שי האבות לישראל וקרא לרצים גם להביאם למשמרת
המלך· וירא אותם מבנין הפעיל בשלמות ויראה בפתח היו"ד·· באי השבת ושמרי משמרת
אישתמשו בבבורותם ושמרו משמרת הבית ופי' באי השבת כי המשמרות קבועות היו בכהנים ובלוים
מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה המשמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת ואחר נכנס
המוספין ונכנס המשמר האחר· ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיו השלישיות מן השוערים
מן באי השבת שתי הידות בל יוצאי השבת כי יוצאי השבת והיו פנויים מן באי השבת שעל באי השבת
עבודת השבוע· ויהיו השלישיות בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים·
ולא חלק אי גו ויהיו שלישית כאן ואינו שלישית יהיה כאן לא שיחלקו באי השבת גם יוצאי השבת לא
חלקים· ויהיו על כשלש המקומות הנזכרים ויהיו המוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו
עוזרי עתליה להמית המלך·· בשער סור ובה"ה במקום שער היסוד וכן בתרגום גבריא· ויש מפרשים
נקרא כן שהוא שער המבוא ושער סור שנראה מנוי והיו מתקנין פתחים
הל"ל סורו טמא קראו להו· שער היסוד שנים היו העיקרים את המלך· שער חרסית שהיה מכוון
כנגד בריחתו שהוא הל"ל הגוי לחרס ולא יזרח· שער התיכון שהוא המשמש כניסה ויציאה שער
המוך· שהוא המתוכב בין שני שערים· שער חרש שם שהוא מוכרים ומתהלכה שער עליון
שהוא להעולה מעזרת ישראל· בשער אחר הרצים פי' בתרגום בתרעא דברתא תרעיהו אל· ובה"ה לשומרי הספים
והוא שער שהיה לשרים המעזרה ועליו נאמר בה"ה בית האספים ואת שבנו בשער הרצים לשמרו אותו
דבי המלך שם·· מסח פי' המשמרת מסח שתשמרו המוקח והיא המניצה ומהריסת כמו נחמם
המעלה אשר וכן ומקום הזה הוא הריסה המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל יה'· והזהירם שיהיו
במשמרת באחוזת אצלות שלא יפרד אחד מסדר המשמרה למבוא מקום אחר· או יהיה מסח
מן הסיחה בעת שישמרו שלא ישיחו בעתם ולבנין אחר שבעתם יהיה למשמרת לשמור את
המלך· את המלך בנבור המלך· והבא אל השדרות כתרגו' ודיעול לגו מן סדרא· בלותו את
המשמרתם כמו את המגנק בבית הראונות עד בכן הבית המשלית למזבח ולבית· ויקחו איש
המשמרתם כמו את המגנק הבית וזה היא בכי ולברית וזה ואחר הוא כי כל מבית היא

אנשיו

אנשיו כל אחד מעשרי הרצות לקח אנשיו עמו · את החצוצרות · גם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לכל
לא רק החניתים ואת הרוגות ואת השלטים · ופי׳ השלטים במקום המגנים · וכן כל שלטי הגבורים
אשר למלך דוד שהיה לוקח מהדר עזר ... ונותנם לאוצרות בית יי׳ · את הנזר ואת
העדות בגדי המלכות · הנזר ... · ... · ... · ודברי חז״ל
כי זה המנהג היה ... המלכות ... למלכות ... ומה שאינו ראוי למלכות ...
הולכתו · והראיתו ... · וימשחוהו יהוידע ובניו וכן כתוב בדה״י וימשחוהו יהוידע
ובניו ... ... המשיחה ... בן המלך ... של ... כמו ... משיחה
שלמה ... · ויחי המלך · ... · את קול הרצין העם ... המלך
... הרצים ... העם ... · ... · ... כמו ... · כמו שהוא אומר בדה״י
את קול העם הרצים או ... קול ... · ופי׳ את קול הרצים ואת קול העם וכן הרצים
... העם וכן ... · ופי׳ קול הרצים קול ... שהיו ... והיו ...
ויחי המלך · ובדה״י את קול העם הרצים והמהללים את המלך · ותשמע את קול הרצים העם ...
... · פי׳ שהיו ... כמו ... · עומד על העמוד · פי׳ ... לעמוד · וכן
... עליו ... לו · ... על ... ופי׳ ... שהוא ...
בו השרים הגדולים · ... שהיה ... לעמוד שם המלך
לפני ... · וכן ... על עמדו · ... לו לעמוד בו · הוציאו
אותה ... · ... בית יי׳ ... ...
ואם ... · וישימו לה ידים ...
... אשר ... בית יי׳ לבית המלך ... דרך ... לבית ושם ...
בין יי׳ ובין המלך · ... ברית בין יי׳ והמלך והעם שיהיו ... לעבודת יי׳ ולמסור
... ברית בין המלך והעם · ואת מתן · כהן הבעל היה ... · וישם הכהן
... כי ... אשר היו ... כי
פקדות ... בית יי׳ ...
... אשר ... דוד על בית
... · וכן כתוב בדה״י וישם יהוידע פקדות בית יי׳ ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית
... · כל
יי׳ ... בית המלך ... ומלך ...
... כל ימיו · ... אשר הורהו יהוידע הכהן · לא כל ימיו כי אחרי מות
בן שבע שנים
יהוידע · ... יי׳ · כמו שכתוב בדה״י ... אשר
... בדה״י כל ימי יהוידע הכהן ·
הורהו יהוידע הכהן · ... שיהוידע ... וכן כתוב בדה״י כל ימי יהוידע הכהן ·
כל ... אותו בדה״י ויהי אחרי כן היה ... לחדש את בית יי׳ כי היה צריך חזוק
כי ... בית ... לפי היה צריך חזוק כי ...
... שנה ובנין
זה היה ... קיים ... · ... ובניה · ... שהיו ...
חזק ... ובנין ...
... ובניה ... אותם
... בית יי׳ ... כי ... ובניה ...
... · ... אשר ... ...
... בית יי׳ ...
... · ... בית יי׳ ... ...
... · ... כל ... על
... · ... ... כמו ... כל ... על
ישראל · ... · ... עובר ... ...

הפקודים · איש כסף נפשות ערכו · הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף
אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית · ופי׳ הפסוק כל כסף קודשיא דמתעל
לבית מקדשא דיי׳ כסף דעבר על מנין גוברין גבר כסף פורקן נפשתא דעילך
גבריא פורקן נפשיה אף כל כסף דמתנדב גבר בלביה לאיתאה לבית מקדשא דיי׳ · ואת
כיון שנתנו השקלים לבדק הבית מאות היה להם המתעוררין באותה שנה שהיו לוקחין אותן
בכל שנה ומנדרות השקלים ונראה כי נדרשו ונלקחו אותה הדרשה אותן שנים שמלכה
עתליהו והיה להם ועבודתם לבעלים ולא לבית יי׳ ולא היו מעלים עולות התמיד כמו שאמ׳
בה׳ ויהיו מעלים עולות התמיד בבית יי׳ כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים
התמיד · ומפני זה הוצרך יהויש למחזיקים ולהעביר קול ולהביא משאת יי׳ · והנודרים שהם
אבל על יי׳ בכל להם הביא עת שהם חייבין המעשים שעשו והספיק לזה ולזה ·· איש
מאת מכרו כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת מכירו שהוא מכיר אותו ורגיל אצלו
שנותן לו מתנותיו · ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את
בדק הבית · פי׳ בדק הבית המקום הנשבר והנהרס ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד
עליו מה יצטרך ·· מדוע אינכם מחזקים · נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה
הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם
לפי׳ אמר להם שלא יקחו הכסף לעצמם עד מתי שיבא לידם ותנוהו לבדק הבית ·· ויאתו
הכהנים בתם ויושר בנפשותם שלא יקחוהו כלל כלל כדי שלא יהיו נחשדין בזה הדבר וכיון
שלא יקחוהו לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית והוא שאמ׳ לבלתי חזק את בדק הבית
לפי׳ לקח יהוידע הכהן הארון ונתנו במבוא הבית שישמרו אותו הכהנים שם כל שיבא לידם ··
ארון אחד · ארון איש אחד · כיתון בהני מניתין קרי והוא אחד בעמון · שומרי הסף · שומרי
כלי בית המקדש · ומקום שם כלל לבני השערות · ויש מפרשים ושם הגזברים הגדולים
אשר הכהנים אחרים הממונים כמו שהרג׳ אבן לוק ונשיא שיאו אלו · ואחרבלה
על דרכי לויאי ·· ויהי כראותם יום יום כשהיו רואין שהארון מלאתיו מעירים אותו ומשיבין
אותו למקומו וכן כתו׳ בדה׳ ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום ·
ויצורו וימנו היו מונין תחלה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות הכסף שהיה מטבע צרור
לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע
היו נותנים אותו ע״י עושי המלאכה והיו מוציאים אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין
אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בתוכה לא יוציא אדם לא המטבע לשאר המונין
ולמקנות עצים ואבנים · ופי׳ המתוכן המתוקן בצורה שהיה נשלם בצורתו ובבניתו · ויש לפרש
ויצורו ויתנו צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע · על יד כן כתי׳ וקרי ידו ואחר
הוא כענין ·· הפקדים כן כתי׳ וקרי המופקדים והכתי׳ הוא האומר כמו חמש חכמים וקוריות
המפעלים ואחר הוא לחרשי העצ הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועה
העצים בבית ולגודרים הבונים קירות האבנים ולחוצבי האבן שחוצבין האבנים ולבונים שבונים
העצים ואבני המחצבה היו להם סומלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים בהר ולקנות
ברותים ואבני המחצב כלומר אבנים חצובות והמחצב שם במשקל המעגן ויזה לבונים ולגודרים
והם אומני האבן הגדולים אשר המחיתן אומנים אחרים והרג׳ ולגודרים ולגרגבלים והם
אומני האבן הגדולים בוני הקירות ·· אך לא יעשה בית יי׳ ספות כסף · ובה אותו ויעשו
כלים לבית יי׳ כלי שרת ואע״פ הקשו את הפסוקים והרבו כאן שאגבו והותירו כאן שאגבו ולא
הותירו ונתנו שאמ׳ ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכה לא היו עושים

כלים

ים כמו שאמרו הנה אך לא יעשה בית יי ספות כסף · כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדין לא נעשית
המלאכה אך כאשר נעשתה המלאכה כמו שאמר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו · ובכלים
עשו המותר כלי שרת ·· ולא יחשבו את האנשים מכאן אז״ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה
כי כשממנין אנשים על הצדקה אנשים נאמנים המעולין ואין מחשבין עמהן שאין חושדין בכשרי׳
כי באמונה הם עושים · ובונים היו כי אנשים נאמנים היו ·· כסף אשם פרש״ל המפריש
מעות לחטאתו או לאשמו ולקח הבהמה לחטאת או לאשם והותיר מן המעות המותר לא
יבא לבית יי לבדק הבית אלא לכהנים יהיה אותו הכסף והם לוקחים מהם עולות לקיץ
המזבח ואמרו זה המדרש יהוידע הכהן אשם הוא לייי אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא
ממותר חטאת ואשם · ילקח בדמיו עולות הבשר לייי והעורות לכהנים ·· אז יעלה חזאל
בזה כתו׳ כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני יי׳ וגם הרגו זכריה בנו במצות
המלך לפי שהיה מוכיחם ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו׳ ושבי המלחמות היו
אלו המלחמות שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פי׳ כשעשה הרע בעיני
יי׳ אחרי מות יהוידע והביא עליהם חיל מלך ארם ונלחם בהם על גת ולכדה והיא
היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים ושם חזאל פניו לעלות לירושלם ולא עלה
כי יהואש לקח קדשי בית יי׳ הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית יי׳ ואע״פ שאמר למעלה לא יעשה
שלא היו שהרי בימי אמציהו בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית יי׳ ו
ובאוצרות המלך שלא הניח לקח ושלח לחזאל. ויעל מעל ירושלם כלומר נמנע מלעלות ירושלם·
ואחר כך כשהרגו זכריהו שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם·
וישחיתו כל השרים ורבים הרגו ואת יואש עשו שפטים ובעזבו אותו במחלואים רבים ואז
קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאמר שם בדמי בני יהוידע ·· בית
מלוא היורד סלא בית מלוא שם המקום ובאמרו היורד סלא שלא כי
בית מלוא אחר היה · ובה״ל אחז ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי בדברי הימים הוא כמו שאמר
שם ואת יואש עשו שפטים ובלכתם ממנו כי עזבו אותו במחלואים רבים וגו׳ ונשאוהו
בעונת להוליכו לירושלם והמלך הרגוהו עבדיו על מטתו ·· יוזכר בכף ובריש ויהוזבד
בבית ובכלל והרבה נראה כאלו היה בשמעת בני ארם ובה״ל בן שמעת העמונית ויהוזבד
בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פי׳ שם אמותם ללמדך שנפרע בו הקב״ה עליו
אנשים כיוצא בו אמו׳ יבא עמוני ומואבי כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבי׳ שעשו
ללוט שנלחם עם המלכים להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרעו מיואש שכפה
בטובתו של יהוידע הכהן והרג זכריה בנו ·· בעיר דוד · ובה״ל ולא קברוהו בקברות המלכים
כי שרי יהודה שחזקו ידיו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה הנה בדברי הימים כמו שאמר
שם והכירו העם כי מעם יי׳ היתה כלאת שלקח נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו
לעבוד ע״ז ולהרוג זכריה · ולפי׳ עשו לו העם את הבזיון ולא נהגו שיקברוהו בקברות המלכים ··
בשנת עשרים ושלש היה לו לומר בשנת כ״ג שהרי בשנת ז׳ ליהוא מלך יהואש וכ״ג ואחת
הרי כ״ח וכ״ח שנה מלך יהוא א״כ בנו המלך בשנת כ״ב ליואש מלך יהודה ואמ׳ כי הנה שאמר
בשנת ג׳ ליהוא מלך יהואש ר״ל במחלקת ובשנת כ״ג ליואש ר״ל במחלקת כ״ג ·· ויתן יי לישראל
מושיע · הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם · אשר החטיא את
ישראל בה הלך חסר ש׳ וכמוהו ויי חפץ דכאו החליא ·· גם האשרה כי לא בערה אותה יהוא
לא הבעלים הוא שהשמידו כי לא השאיר ליהואחז איבו כמנס לרבק עליו להם שאמר למעלה
כי לחץ אותם מלך ארם ·· בשנת שלשים ושבע · היה לו לומר בשנת שלשים והשיב שהרי

בהתחלת שנת כ"ג ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך י"ז שנה ובהתחלת י"ז בשנת
ל"ז ליואש מלך יהודה ובראות כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים והוא שאמר ויתן ה'
לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי שחלה יהואחז את פני ה' ואמר וישמע אליו ה'
היה ראוי שישמע אליו ה' אם לא התחלת התשועה בימיו לא תועלת שהחלה התשועה בימיו
אך לא נעשה על ידו אלא על בנו ואולי כי נביא המלכים בחייו שאמר לו כי על בנו תהיה התשועה ובעבור
שראה התחלת הישועה המלכים בחייו ·· ויתר דברי יואש מה הזכיר הנה סוף מלכות יואש
ולא נזכיר לעבור עדין את אשר עשה ואחר ויתר דברי יהואש אלא סמך התחלת מלכות בנו
בהתחלת מלכותו ומת וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי
אביו אולי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפי שהם מהם יושיבו על כסאו וזהו
שאמר וירבעם ישב על כסאו · ולא אמר וימלך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון
שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו · ובעבור זה לא אמר וירבעם מלך בחיי אביו
כי באלישע חלה חלי אשר מת בו להודיע מה שדרשו בפסוק זה
בפירוש המלכים ·· ויאמר פתח החלון כדי שיראה לו שרם שירכב ידו על הקשת זו פתח לאחד מן
העוברים שם · קדמה לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל · כמו שאמר ארם מקדם · וחץ הראשון
הוא שיורה דרך החלון אבל האחרים היו בהם בארץ · ואמר אלישע בהוראתו החץ זה החץ יהיה
זהו שאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם ·· והכית את ארם באפק עד כלה · אפק הוא מערי יהודה ונעשה
שהיה גם אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שאמר למעלה בדבר אחאב והוא המקום
שלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב · והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד ·
ואמר לו אלישע עד כלה כי כן אמר לו בנבואה אם ירה המלך החצים פעמים רבות
והיה מצוה אלישע כי לא ידע מלידות החצים עד שיאמר לו עמוד והנביא קצף עליו אלישע
כאשר עמד · להכות חמש או שש פעמים עלה בלבך להכות חמש או שש פעמים · אז הכית את ארם
עד כלה ·· וימת אלישע בשנה שנולד היא שנה עשירית ליואש ומכאן אמר אחאב
כמה שנים פרנס אלישע לישראל ומלך ותמיד יושבו על כסאו · ויתר המלכים שאחז
ולא ידעתי מאין קבלו כי בשנה העשירית ליואש מת · ואבל נראה כי בתחלת מלכותו היה כי אז
התחילה התשועה שאמר הנה שחלה יהואחז אביו את פני ה' שמע ה' את תפלתו ··
[ו]גדודי מואב · כיון שמת אלישע התחילו הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שנאמר ידו
נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל עם רעה גדולה כמו שאמר למעלה ועתה היא התחילו
לבא בארץ ·· בא שנה כתרגומו במועד שתא · ואפשר שתהיה מלת הנוראה מנקבה והוא כמו
בא שנה · כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ · ומצאו עלבון גבהם
קורות במקום התקבר · וכן בא ברוב גלולו בא במקום אחר ·· וישליכו את האיש
ועדיין חפים ומפחד הגדוד השליכוהו בקבר אלישע · כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה
לנם לא לפתוח פי המערה והשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה ומחפור קבר לאיש
ופי ויהיו הם קוברים איש רוצים לקבור והתעסקו בקבורתו · וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו
שם · ויגע האיש עד שנגע בעצמות אלישע והוא ילך ויגע האיש בעצמות אלישע ·· ויחי ויקם
על רגליו · ואמרו ז"ל כי חיה והוליד בנים · והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו
ולכן היה החיה מת אחד · והוא חיה את שנים אחד בחייו בן השונמית ואחד במותו את האיש ועל כן כי

הוליד

קוליר בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא העגלוני הדור והיה עושה צדקות בכל יום ·
והנה צדקות היה עושה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא
מן הדרך היה משקהו אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקודש על
אשתו שנ' אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות ובשעת גדולו כל ישראל עמו חסד ויצאו
עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע ויחיה ואחרי כן
הוליד את חנמאל שנ' הנה חנמאל בן שלום דודך וכן אמרו בהגדה של תוספתא ריוחות שלום בן תקות
הוליד את חנמאל בחייו · ורבנים אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה
היה רשע והלל לו האסוף עם מקטרגים נפשו · ורקקו ויקם על רגליו עמד ולביתו
לא הלך אם כן לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מהמערה מת ונקבר
במקום אחר ובדרבתפי שנים נבקיימה בשריפה שריפת נערון · כי המערכה חשוב כמת · בשנת
שתים ליואש בן יואחז · כי כך בשנת מלכו ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו
ואעפ"י שמלך בחיי אביו כמו שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו שנת המלוכה הנה מנו ומנה
ההנ שמנה · ויואש מלך יהודה והמלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך
ישראל מלך אמציהו · · לא יומתו אבות על בנים · כי המשמעות תכתו כן הוא כמו שאמ'
איש בחטאו יומתו · ולא ישראל קבלו כי בכלל מלאכת עבודות הקרבנים · כמו שהרג אמנלוק
עלפים בנין ועלפים אבותן אבל עיקר ההוראה הוא שלא יומתו האבות בעון הבנים והבני
בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק · ימות כתו' וקרי · ימתו והענין אחד · · בגי המלח
כתו' וקרי גי מלח והענין אחד · עשרת אלפים אבד הרוכים בגי המלח ולא זכר העשרת אלפים שבאו בה
עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו ומפני
שהסלע במלחמה הי' וכבש את הסלע בקריאה המערכה היתה בסלע · · יקתאל אחרי תלקח
המערכה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין יקבצו אלהים · לכה נתראה פנים פי'
המלחמה והענין שרצה להלחם עמו · אותו הלילה כי בלבבו אמציהו להלחם באדום שבטי ישראל
בעלות עליו גבור שילבו עמו והניחם בעצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו
בעברי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציהו עם מלך ישר' · ·
החוח אשר בלבנון משל משל זה וקרא המלך יהודה חוח וקרא עצמו ארז והמשל הנה אתרבתן
לבני בלורע אפי' רצה להתחבר עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כל שכן דרך מלחמה
בית שמש אשר ליהודה ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להוציא
בגבול בני יהודה בא המלך ישראל להלחם עמו · · · וינגף יהודה בעון שהביא המלך יהודה אלהי
בני שעיר ולפניהם · שתחוו כמו שאמר דבה"י לפני אלהי השתחוה · בשער אפרים · שער היה
בירושלם שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים
בני אפרים בבואם לירושלם עד שער הפנה · הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת
החומה הנראים בית יי' · כמו בדבה"י · ובתיהן רבים · ואת בני התערובות בני השרים של
שמשורון ערבים למלך שלא ימרדו בו והם בני הערבים · · וישב שמרונה · אותה בסלר
עולה בן בפרק מות יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם · ואחרת הוא כי מלך ישראל
מת בשנת ט"ו לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נזכר לבו בכתוב שנים לאמציהו והיה
מלחמות אדום ומלחמות ישראל בו שנה · זה החשבון ישר כי אמציהו המלך בשנת שתים
ליואש ויואש מלך ט"ז שנה נמצא כי י"ד שנה מלך · ואח"כ מת אמציהו ואמציהו מלך בנו
הנה כי ט"ו שנה חיה אמציהו אחריו ויואש · · על הסוסים · על רכב הסוסים · הוא בבזיון
אמ' · והרג את עולת ואחריהם ונתנה המלך אדום כמו שכתו' בתורה מאת אחינו בני שעיר

האילת והעציון גבר · וכן אמר בדה״י את המלך שלמה לעציון גבר ועל אילות על שפת הים · בארץ אדום
ואפשר כי דוד לקח המלך אדום · כי האילות היה בגבול ארץ אדום · כמו שאמר וישם דוד באדום נציבים
ובימי יהורם בן יהושפט פשע אדום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד השיבות אליהם ונתנה
כשהמלך עוזיהו לקח אילות מהמלך אדום וישיבה ליהודה ועוזיה בנה אותה אחר שהשיבה ליהודה
כי לא בנה אותה והיא ביד אדום אלא לאחר שלקחה מיד אדום ואפשר שנהרסו חומותיה בעת המכות
עד שהוצרך לבנותה · וכתוב הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה · אחר שהשיבה קצפה והמשנה אחרי שכב
המלך עם אבותיו נראה כי קודם שמת אביו המלך שאם לא כן לא הוצרך לומר אחרי שכב המלך
ומה היה לא אחרי מות אביו אלא קודם המלך כיון שגם אביו בירושלם מפני הקושרים עליו ולא
ויבנהו המה הוא זה שקשרו עליו וגם לכישה והנה כלות הפסוקים כי הכוונה שגם שם שלחו אחריו
והמיתוהו שם ונשאוהו לירושלם וקברוהו והמליכו את בנו · ואפשר כי וישלחו אחריו שאז לא
היה הכוונה שמיתה בלכיש לא לאחר זמן · ולדברי בעל סדר עולם · נראה כי בשובו ממלחמת
אדום ונלחם עם ישראל קשרו עליו קשר עבדיו והעיקר מפסוקו בדה״י ומעת אשר סר אמציה
מאחרי יי׳ ויקשרו עליו קשר וגו׳ · ובשובו ממלחמת אדום הוא שאמר מאחרי יי׳ שהביא
אלהי שעיר · ובעל סדר עולם אמר כי בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה מלחמת אדום · ואם
כהוא ובשובו מן המלחמה אחרי שנלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו והמיתוהו בלא היה
בשנת י״ג לאמציהו או בשנת י״ד והנה נשארו משני מלכותו י״ו שנה או ט״ו שנה כי הכתוב אומר
כי כ״ט שנה מלך בירושלם והאיך היה זה · ובסדר עולם אמר גם כן המ״ל אחרי שכב המלך
עם אבותיו לא שהמלך בחיי אביו ולא פי כהונה · ועוד אמר כי כונס אחר מות יהורם ואחזיהו
ויואש המלך היות המלאים ט״ו אחרים אף אמציהו את היות המלאים ט״ו אחרים לפי אומר
אחרי שכב המלך עם אבותיו את כתות אביו · ורש״י ז״ל כתב כי אותן ט״ו שנה לאמציהו שקשרו
עליו קשר והמלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן ט״ו שנה ועוזיהו בנו המלך ולא נראה
כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו
אותו תחת אביו והוא בן י״ו שנה והאיך המלך ט״ו שנה בחיי אביו · ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה
את עוזיהו כשקשרו על אמציהו וגם לכישה לא המליכו בנו ואז היה בן שנה לא נראה כן לא
במלכים ולא בדה״י כי אחר מיתת אביו אותו שהמליכוהו · ועוד האיך אותו הכתוב על אמציהו כי
כנו המלך והוא לא המלך אלא ט״ו ואם היה המחשבה בלכיש ט״ו שנה ועם המלכות היה זה · ועוד
כי לבנו אותו המלוכה אלא נ״ב שנה ואם אחר מות אביו · כי כן כתוב כי בן י״ו היה במלכו ונ״ב
שנה מלך ואותן ט״ו שנה אם תמנה אותן לבנותו המלך ק״ז והראיות שהוא הביא המאורים
לשמעי הבית אינה ראיה כי שני חשבונות הרשב״א בימי הבית כי אם תמנה התחלת בנין
הבית עד שלש לפתרונים שבא עליו נבוכדנצר הרשב״א ת״י שנה וג׳ חדשים · ואם תמנה עד שחרב
הבית מעת ובל ב״ה שנה לצדקיהו הרשב״א ת״ל וששה חדשים · ועוד לדבריו כי היה הקשר ט״ו
שנה והוא נשאר בלכיש האיך היה זה והכתוב אומר כי ברוחו ללכיש שלחו אחריו והמיתוהו שם
ואם אחר ט״ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו נראה מיד אחר נוסו שם שלחו
אחריו לא תנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום וגם ישראל היתה עד י״ד לאמציהו כי
תניח ואילך לא יכול להיות כי אם בשנת י״ד לאמציהו מת המלך ישראל ואם תאמר לומר כי
בשנת י״ג לאמציהו היתה המלחמה כמו שאמרו בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו למה לא
סמוך למיתתו · והנה שאמר בדה״י ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יי׳ ויקשרו עליו ולא היה אלא
סר מאחרי יי׳ מהמלחמה הרעה לבא עליו שאחרי כמה במלחמות ישראל · ויקשרו עליו רז״ל ועוד
עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו והמקושש מכלם · ועוד יום ויום עונו היה רע
מכלם שנה הוסיפו לכישה וישלחו אחריו וימיתוהו

עם ·

שם · והכתוב קצר וספר הרעה האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות והנה שאמר אחרי שכב
המלך עם אבותיו · לומר כי הבנין שהתחיל אביו התחלה התחיל לבא כמו שהיה הפכה בחיי אביו
כמו שאמרו רז"ל ובימי ירמיו אותו יש הצליחו המלכים והמלכה המלכה הוא שהשיב את אילת ליהודה ··
הוא השיב את גבול ישראל · והנה ואמר אביו השיב ערי ישראל לא שיואש השיב אותם הערים
שלקח מלך ארם · וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה הוא העבודי הגוים שלקחו
אותם ולא השיבו בימי אביו · ויש מחלוקת בדברי רז"ל בזה יש מי שאמר זה שכבש יהושע
כבש זה · ויש מי שאמר · ועד הזמן שכבש יהושע כבש זה ואנחנו רואים כי גבול לבא חמת קדים
הערבה הוא הגבול הנכבשת בין משה ויהושע · ועוד הכתוב אומר השיב גבול שכבר היה נכבש ·
אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי · לא נכתבה נבואתו · ויש בדברי רז"ל מחלוקת בדברי
רז"ל שהם אמרו · יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב רק חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח יוצא לארץ
שאינה מקום נבואה כדי שלא · שלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובים לתשובה ויהיה בזה
עונש לישראל · ולא חשש לכבוד האל · הוא שנאמר ויהי דבר יי אל יונה בן אמתי שנית שנית
דבר עמו ולא שלישית · והקשו והלא כתוב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא והרבו על
עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית · והשם אמר לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר
אחר אלא פעם שנית והנה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה וג' רז"ל כמו שנתהפך להם בנינוה
הרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם הרעה לטובה ·· כי ראה יי · לא בשביל תשובה ש
עשו ולא שהיו צדיקים כי ראה עניים מרה מאד עשיתי והתחלק הרעה לרעה · ויש שעבודת
כישראל תקין למרא ·· ואשר השיב דמשק וחמת ליהודה בישראל · מסבן איך אותו השיב · נאמר
כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם
בחמת אע"פ שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים · נראה כי בחמת היתה המלחמה
וגם בדמשק לקח בו"ש חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד · וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל
לקחם והשיבם ליהודה · כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם והנה שאמר בישראל לומר אע"פ שהוא
היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל ·· בשנת עשרים
ושבע · והלא בשנת יד שנה לירבעם מת אמציהו והמלך עזריהו · אלא פי' עשרים ושבע לירבעם
בסוף מלכותו שהוא יד שנה להתחלת מלכותו מלך עזריה כי הוא שנת מלך ירבעם וי"ד וכן קרי
רנ"ע · ובסדר עולם בשנת כ"ז לירבעם מלך ישראל מלך עזריה · וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם
ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלכות המוגבהת · פי' וכן היו כ"ז ארכו לצבאותו אם מלכו כאחת
כלומר שנה לה מלכותם היתה בזמן אחד · ומכאן ואילך מלך מלכות המוגבהת אע"פ שהיו מלכותם
מלכות המוגבהת · ואע"פ לדבריו לא היה אלא בשנת כ"ז לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך
מלכות המוגבהת · לזה הלא הדבר במלכות ירבעם · ובדברי רז"ל גם יותם לא היה לעזיהו
לא בימי חליו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשמת אביו · הנה שנה את היתה לו לעזיהו
כשנכבר נכשנולד יותם אע"פ שהיה יותם בימי חליו ולפיכך הוא כי עומד לעזור על אמו
מגעתו בימי חליו · והנה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים · בימי ספירו הוא תנה
הספירות כנגד כרעת בכל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ירבעם: תאין
היה להם בזה · ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה
וכבר כת' למעלה כי לא יראה זה לפי הפסוקים שאפי' שנה אחת מלך בחייו ·· וינגע יי
את המלך בדברי הימים אמר לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי
למשה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר יי ביד משה לו כשלקתה
יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפי' לקה עזיהו בצרעת ·

וישב בבית החפשית. פירש"ל כי המלכות היא עבדות שהרי צריך לשאת [illegible] העם עליו
ולשמוע עליהם ולשפוט המשפטים בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות
ובשנצטרע [illegible] וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבדות שהיה בה לפי שנקרא
הבית בית החפשית. ועוד אמרו שנעשה לו בית בבית הקברות [illegible] בחוץ
מצורע לירושלם.. שופט את עם הארץ לצדקו [illegible] שאביו היה מצורע. ויותם היה
שופט את עם הארץ וכן היה [illegible] ולדברי רז"ל כי בשנת שנצטרע. והוא היה
את עם הארץ לא אחר שגדל [illegible] בן [illegible] וקודם לכן [illegible] לא שפט
הארץ.. בשנת שלשים ושמונה לעזריהו [illegible] ושארים שופטים [illegible]
לו עוד בשנת [illegible] לעזריהו מלך זכריהו בן ירבעם [illegible]
שנים ואת לא [illegible] כי זכריהו מלך [illegible]
אותם [illegible] וגם לעזריהו [illegible] שלא [illegible]
ולא [illegible] זכריהו [illegible]
[illegible] קבלעם שתי מלות והוא כמו נגד העם [illegible]
כאשר דבר ה' [illegible] המלכות [illegible] ויעלהו ויעלה המלך [illegible]
[illegible] המלכה לאחרים [illegible]
[illegible] שנותם. ולא המלך [illegible] רגיות למפסק קודם
דבר הנביא [illegible] יהוא [illegible] בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל.. את תפסח
ואת כל אשר בה. [illegible] הארץ ישראל. לא [illegible]
בכל [illegible] תפסח [illegible] וכן כתו [illegible]
[illegible] הארץ ישראל [illegible] לגבול ארץ ישראל [illegible]
לו [illegible] על תפסח וקרא [illegible]
[illegible] ויך. והכה אותה ואת כל גבולות [illegible]
[illegible].. ההרותיה בקע [illegible] כי כל [illegible]
[illegible] ולא [illegible] עם הארץ לא
[illegible] בית המלך [illegible] ויקרי המלך [illegible] ויתן ולא [illegible]
[illegible] ואת האריה [illegible] את ארגב ואת האריה עם
[illegible].. בשנת עשרים ליותם. [illegible] וכן [illegible] עשרים
[illegible] שפקח [illegible] ליותם [illegible] למלך [illegible]
[illegible] אם כן היה לו [illegible] לאחז. ואחז [illegible]
[illegible] לאחז [illegible].. בשנת שתים לפקח [illegible] ופקח מלך בשנת [illegible] לעזריה
[illegible] ויותם. [illegible] לפקח מלך יותם.. הוא בנה את
שער בית ה' העליון [illegible] בין בית ה' ובין בית המלך. [illegible]
[illegible] המלך [illegible] בית ה' [illegible] השער העליון בית המלך. [illegible]
[illegible] שער בין בית ה' [illegible] בין ביתו ובית ה' [illegible]
לאדם [illegible].. בימים ההם החל ה' [illegible] יותם. את אילת
[illegible] המלך [illegible] את [illegible]
[illegible] אילות [illegible] אילת כי כן
[illegible] ונשל גוים רבים
[illegible] וקרי [illegible] כי [illegible] מלך ארם לקחה
[illegible] ארום היתה [illegible]..

הקיתים

הקרבים עליו · ואומר [illegible] · [illegible] אשר [illegible] [illegible] הוא

שאותו [illegible] עם אשר קירה אחז ·· ויקרב המלך על המזבח · פועל יוצא ואת

לבדו [illegible] · ר״ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו · או יהיה ויקרב פועל עומד

כמשפטו ויהיה על המזבח כמו על המזבח קרב הוא בעצמו על המזבח והעלה עליו ·· ואת

המזבח הנחשת אשר לפני י״י [illegible] עם [illegible] וכמוהו [illegible] והוא המזבח אשר

עשה שלמה כמו שפי׳ בבנין הבית · ואת [illegible] המזבח נתן אותו עם המזבח אשר לפני י״י

ופי׳ ויקרב [illegible] הקריב את המזבח [illegible] הנחשת שהיה בעזרה [illegible] מפני הבית

הקריב אתו יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזבח ובין בית י״י על ירך המזבח לצד צפון · ויצוהו

המלך אחז כתוב ויצוו וקרי בלא וי״ו [illegible] ועניין אחד הוא [illegible] ··

על המזבח הגדול · זהו המזבח שעשה [illegible] שיהיה הוא עיקר והמזבח י״י [illegible] טפל לו · וזהו

שאמר יהיה לי לבקר [illegible] לבקרו [illegible] עליו ·· את המסגרות המכונות

[illegible] עם [illegible] כמו המזבח הנחשת [illegible] קצץ המסגרות המכונות שהיו סוגרות הכיורות

בתוכן וקצץ אותם המסגרות והסיר הכיורות [illegible] הבקר הנחשת ונתן אותם על

המרצפת אבנים וכן הכיור נתן על המרצפת אבנים · [illegible] את הכיורות [illegible] כי עשרה

כיורות היו [illegible] המסגרות המכונות [illegible] כי אם [illegible]

אחד לבדו לא היה [illegible] המכונות כי אם המכונה · [illegible] לא עשה [illegible]

כמו שעשה [illegible] המזבח [illegible] שסגר דלתות בית י״י כדי שלא יבואו

שם [illegible] להקריב ועשה המזבחות בכל פנה בירושלם כמו שאמר בד״ה · [illegible] שהמזבח

שעשה לפני המזבח י״י ועשה אותו עיקר והמזבח י״י טפל לו [illegible] עוד [illegible]

כל בית האלהים וסגר הדלתות שלא יכנס אדם שם ·· אשר תחתיה [illegible] בלשון נקבה

[illegible] לשון זכר · המרצפת אבנים כמו רצפת [illegible] לא היה [illegible]

אבנים כי אם [illegible] המרצפת אבנים ר״ל שהוא עשה

להם מרצפות אבנים במקום המכונות ·· ואת מיסך השבת כתי׳ [illegible] וקרי [illegible] ואחר

הוא [illegible] מסך [illegible] ועניין אחד [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ··

ואת מבוא המלך החיצונה [illegible]

[illegible] בית י״י [illegible]

[illegible] ·· בשנת שתים עשרה · [illegible] המלך [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ·· רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו · [illegible]

[illegible] ירושלם · [illegible]

[illegible] ·· ועל המלך אשור [illegible]

[illegible] ישראל אשר עשו [illegible] מלכי ישראל אשר עשו ··

[illegible]

ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על י״י אלהים [illegible]

[illegible] ויחפאו [illegible]

הנביאים שהיו עובדים ה' ורואת אותנו כעבד י"ש [illegible] וכן אמר ישעיהו ואחריו העירו אבו
ותי וירעבו · וזה מלך ויחפאו התורות את חפת עלי ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם · אשר
לא כן · אשר לא טוב · המגדל נוצרים עד עיר המבצר המגדל שעומדים בו השומרים ויון המגדל
תקיף על קרון בריכן ·· וינגד י"י הנבנין הפסיל הנחי הענין ענינו התוראת עי' נביאים · וכן הנער
העיר בו האיש · העידותי בכם היום · ביד כל נביאו כל חוזה · כמו בגוי ר"ל ביד כלהני שאין נביאו
לא נביאי השקר וקרי נביאי והוא כמו נביאים · וכן חלוני שקופים כמו חלונים · אנשי מחוקק כמו
אנשים ועניינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא · ובארש ביד כל נביאי כמו נביאים העידותי בהם
אחד בשחרית ואחד בין הערבים נביאו בהן · ויתמכרו כמו פי' בפסוק יען התמכרך לי רק שבו
יהודה לבדו ושבו בנינן עוללו ונעלל מעלו · ויצא כן כתי' וקרי ויצא והכתי' פי' תעו הרעבדים לנוס
רבי שוטיכם מעשיכם · ופי' הרחיקו מאחרי י"י את ישראל · והקרי ויגע · ויושב בערי שומרון ולא
את בשמרון ובעריה · וכן אמר וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון תהיה הולך אשור עד
תיקון כמו שנתא עלית תיבת הרוראשי ושאלתי שמרון לפני השרת להושעני כרם ·· אשר
הגליתי הטעותי ושלשלתי כי פנתאים ואמר לשון גלות גולת השבי וכן ויגלם המנחם · אמר המקבנים
שהם מורי התורה אך ויראו את י"י תורת אותם שאעפ"י שהם עובדים איש אלהיו היה להם לב
כי ישראל אעפ"י שהיו עובדים העגלים לא היו עושים שלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן
היתה דעת האומות בארץ ההיא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו וישראל
נתנו אחרי דעות האלהות · אע"פ המצין ישראל ובין האומות יש אומרים כי האומות בשהיו עושי
איש את אלהיו המכהנים שאתם היו יודעים כי האלהים לא יועילו שלא להיותם אמצעיים ולעבדם
והעבודה ההיא הנעשה בעיני האלהים · אבל ההמון העם לא היה להם לב ומחשבה כי אם על הנז
הנגבל והיו חושבים כי הוא המיטיב והמריע · וישראל לא כן שלא כלם היו יודעים האלהות
אבות כי האל ית' הוא אלהי האלהים שלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבהלים מעל
שאר האומות ובשהיו רואים התצלחה לאומות העולם היו סבורים כי אלהיהם האמצעיים היו נותנין
להם התצלחה ההיא והיו אומרים איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני כמו
שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם המעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ואפי' הרשעים שבהם
היו דורשים את י"י כי ירצנו אחז חלנא את פני י"י אלהיך כי בוונתו כי הוא המטיב והמריע ·
ולא אמר כי יבוכתי ידו היה העקרית ובשלחה בו שלח אשתו לדרוש את י"י מאחיה השילוני · ואחאב
שכם עם אליהו בדברי נביאי הבעל וחרי לדבר הנביא שאמר לו והיתה נפשך תחת נפשו ותעבאת
אליהו חרי וקרע את בגדיו וגם ושכב בשק · ויהורם אמר כי קרא י"י לשלשה המלכים האלה
לבקש אותם ביד מואב · ירמיהו אה היתה בלבם כי תואמת האל ית' הטוב והרע אעפ"י שהיו
כפם קבת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב י"י ולא ירע והיו אומרים תני רואנו ותני יושבנו
אותם היו הנעשים ובעת אחרת היתה בהם והיו אומרים בתוך כמו שאמר ויחפאו בני ישראל
ואותם היו מאמינים שהטוב והרע אינו בכוונת המזון לא בעל ולא באחד מן הנעבדים אבל
המאמינים בעבודה זרה והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל ית' שלא שהיו
עובדים עי' אמצעיי ויראת אלהים גאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי
כסף ואלהי זהב · ר"ל שהתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות
הגוים הבזוים אחרים רצים שתעבכם האל ית' לפי' הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם הי'
ולא הלכו בחקות הגוי ולא הקיא הארץ אתכם · ולפני זה היו נעשים הגוים האלה אשר בא
בשמרון ולא היו נעשים בארצם כי ארץ ישראל המקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ
התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפי' אמר ויורש את משפט אלהי הארץ ונאמר

כאשר

אשר קנה את הבני וגו׳ · וזה הכהן הבא להורות את הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדי
ע״ז כלל לא היו מאמינים כי היה דבר שגדלו בו כל הדורות הקודמים והיה קשה כמו המושכל
הראשון אך אמר להם שיהיו עובדי את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שיהיה כוונתם
בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כי אם ברצון הא׳ אלא שעובדים אותם להיותם אמצעיים
בינם ובין הבורא והורה אותם ג״כ שישמרו המצות הגדולות בתורה את הגזל כמו
גזל והמשכב בזמה והמשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי
הארץ וגו׳ · ותדע את משפט אלהי הארץ ומתו יראת ייׄ שיראו המכנו ויתנו להם כי תוה
לכל אלהים ויאמרו משמרת את בכבוד ירעתו והמתירתו שלא יעשו בארץ הזאת · ומה
משאר הארצות · ואנשי בבל עשו את סכות בנות · אשר לא עשו בשמרון ובאותם בתי הבמות
שעשו הם והניחו את הגוים אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם · והיו עושים כל אחד
בעבור בארץ ישראל כמנהגם בארצם · את סכות בנות · כן היה שם ע״ז שהיו עובדים בארצם
ואינו כי אם ע״ז שלא דבר על כמו שאמר הכתוב כי ע״ז כתוב בקורא בגו׳ · והיו כוונתם בוכבי·
כמו שאמר הכתוב על כמה אלהיה · אבל רבותי ז״ל אמרו היה ע״ז שלהם סכות בנות · ורבותי
ז״ל סכות בנות את תרנגולת כלומר כמות תרנגולת היו עובדים והיא שאמר סכות בנות
וכמו שקורין לתרנגולת סכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות · ובנות פי׳ עם אפרוחיה · נרגל
זה תרנגולת הבר · וירושלמי את נרגל נגלת ביעקב ונגלות ביוסף · אשימא ברחל קרחא ·
והוא התיש · ונקרא אשימא · לפי שאין לו צמר והוא כמו שומם · ובירושלמי אשימא איתרא
כמו כוירתא בל הגשם · נבחז ותרתק וישספרים כמו צבון ואינו כי אם צאן ונעשת הוא במפרים ·
ופי׳ נבחז הוא כלב והיא מלה מורכבת נובח חז כלומר לא יוכלו לבא חז לשון הראה שמראה
אותו · ותרתק פי׳ בו צורת חמור · אדרמלך וענמלך · אדרמלך הוא פרד ונקרא כן לאדר
בית לעריה בטוענה · פי׳ שנושא לרב כל משאותיו · אדר כמו אדיר בטענה · ענמלך זה הסוס
בגיני בית לטריה בקרבא · ובירושלמי אדרמלך וענמלך אה הכרוך ופסוני · וכרוך הוא הנקרא
בלשון לעז פאון ורוחבתא · ופסוני הוא שלו ותרגו׳ שלו ויבא שלו שאילו במדבר ואיתי פסיונין ··
ויהיו עושין להם · הכהנים היו עושין להם עבודתם ומקריבים קרבנותיהם בבמות · כמשפט הגוים
אשר הגלו אותם משם · כמשפט ישראל שגלו משמרון כן היו עושין את הגוים שהיו יראים
את ייׄ ועובדים אלהים אחרים כמו שפי׳ או יהיה פי׳ כמשפט הגוים גוי ארצותם אשר באו
משם ויהיה טעמו על אלהיהם היו עובדים לא על ייׄ שהיו יראים כלומר כן היו עושים ועובדי
אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם · עד היום הזה לפי הראשון יהיה פי׳ עד היום הזה הם
עושים בני ישראל פי׳ ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מדרכם הרעה ועד היום הזה עושים
כחקים אשר גלו שם כמשפטים הראשונים שהיו עושין בשמרון אינן יראים את ייׄ שלא לעשות
ע״ז כי גם שם עובדים ע״ז בגלותם ולא יראו את ייׄ היראה היא לעבוד את ייׄ לבדו כמו שאמר
להם יהושע ועתה יראו את ייׄ ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו ·
אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את ייׄ ועבדתם אותו באמת ואינם
עושים כחקותם וכמשפטם רק כחוקות הגוים וכמשפטיהם ואינם עושים כתורה וכמצות אשר ·
צוה ייׄ את בני יעקב והוא שאמר אשר שם שמו ישראל כי אף כשאמר יעקב לבניו הסירו את
אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו ייׄ ואמר לו ישראל יהיה
שמך · ולפי׳ אחרון יהיה פי׳ אותם יראים את ייׄ על הגוים אמר שאמר את ייׄ היו יראים לא
היו יראים את ייׄ בלב שלם כי אם מפחד האריות לפי׳ קראו אותם גרי אריות ואמר כמשפטים
הראשונים היו עושים שהיו עושים בארצם כן היו עושים ולא היו עושים כחקותם וכמשפטים

109

והברית אשר צוה יי' את בני יעקב ולמשפטן וכיון שאלו הגוים ראו כי ישראל גלו מעם לפי שלא
עשו כתורה וכמצוה אשר צוה יי' אותם היה להם ללמוד ולעשות כתורה וכמצוה ולא עשו כן וכמ
הראשון נכון בעיני · כי אם כמשפטם הראשון לא שהרגו נביאים המוכיחים אותם וגם עושין
אחר התוכחה כתבו לפני התוכחה ·· ויהי בשנת שלש להושע בן אלה · שנת שלש למרדו כמו
שפירשנו ·· וכתת נחש הנחשת · יש מרז"ל שאמרו שאותו ונורה לדרך כי היה אסור באגא
והם אמרו כי לא היה · אסור כתנאו כי משה רבי' ע"ה משלו עשה אותו שנ' עשה לך שרף
עמלך שהעובדים אותו לא היו יכולין לאסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו · ובזמן הזה נראה
כמעותו לא היה צריך שלא כיון כתוב חזקיה דקא בעבו ישראל בתיות ערוך ושמונו ·· כי עד הימים
ההמה היו בני ישראל מקטרין לו · ומעת שהרגו מלכי יהודה ובעבו ישראל אחר ע"ז עד הימים
ההמה שמלך חזקיהו היו בני ישראל מקטרים לו כיון שנעבד כמו והאל אותו וכי היו חושבים
כי כוונתם לבריאת העולם ולעבוד אותו והיה ממנו הוראה ועשו את הנחש לזכרון הנס כמו
שהיו עושין ומקטרין לפני הנחש והיו מעניקים אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו
כמו בימי אסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר ע"ז שלפני שלא מצאו כשמלכו
אתו עוד לבער אותו ונשכח הנס מלבותיו ונטעו בני ישראל היום או מחר אחריו ורגלו
בעורים שלא מקום הניחו לו אבותיו להגדר בו ·· ויקרא לו נחשתן דרך בזיון כלומר אינו
שבטן ויתן ותוו קרן לית נחשתן · ותוספת הנון למקטירו בזול המתוגן ויו כין אישון
ואשר היו לפניו כל חוץ הגדול ושלמה · אבל אשר מלכי יהודה אשר היו לפניו אנשי
שהיו בהם מלכים טובים · והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועוזיהו ויותם
לא היה בהם שעשה הישר בעיני יי' כמוהו שאחרי אחריו בכל אשר עשה דוד אביו ··
ישכיל · בליח · וימרד במלך אשור לפי שאחז אביו היה עבדו אתו כי מרד בו ולא עבדו ·
שמרו בכל לבבו · המגדל נוצרים על עיר מבצר המגדל שנועדים בו השומרים ועד
המגדל תקוף שקורין כריבן ·· מקצה שלש שנים מתחלת שנה שלישית · ומעותו מקץ
שבע שנים תחלת שמינית · לא שתשלם שנת שלישית מלכות שבע שנים · כי הוא עלה בשנה הרביעית
לחזקיהו היא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת ט' להושע
אין בם כי אם שתי שנים והיא התחלת שלישית · אבל פירושו מתחלת שלש ועד השנים
כלות שנים ואז לכדה בשנת הרביעית · ובשנת השביעית ר"ל בתחלת השנה הרביעית
והשביעית · ויגל מלך אשור · מעניין הפעיל כי הוא כלו בגלות · ובתשלומו ·· ויגלהו ·
ויהפכם המלשכה בדברי יותר ואשר לבקעם ע"ן פ' אשר עלקם וזקנם וכן להרגו בערומה
והרגו · לשבבו את בני יעקב ושבב · כי התחל לאבות וזקנה והראה להם · וישלח חזקיהו אחר שתפס
ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאמר בה · ופנה למלחמה על ירושלם שלח לחזקיה
על להבוש שהיה עם מלך אשור והוא מעבדי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי · כלומר חטאתי שמרדתי
בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תתן עלי אשא ושב לו והפנה היא אחר שנתן לו מה שהטיל
עליו שלא מעותו דבר כמו ושלשים ככר זהב · לאחר ישאר לו מארץ יהודה ואחר שפסק המלחמה
לו שנה בשנה מה שהטיל עליו כמו שאמר לו רב שקה על מי בטחת כי מרדת בי · ולא עוד לבוא
ועשה שלח מלאכיו עם קצת חילותיו לירושלם ודברו עמהם ולא קבלו אותן הדברים ושב לו

שקה עם חיילותיו ואמר כי לא השלימו עמו שבנא וסיעתו ועליהם נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר
יאמר העם הזה קשר והוצרך רב שקה כי נסע מלכיש וגם ולחם על לבנה ושם שמע לו שמועה כי
תרהקה מלך כוש יצא עם חיילותיו על ירושלם והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ונסב מאשר בא
לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך ה׳ והכה במחנה אשור ויסע וישב ובזזו כל המחנה
הארץ ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך. וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי
מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו׳ ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לארץ ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין
עוד אפס אלהים. ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות
לה׳ צבאות. וכל אותה הפרשה באתי בלמעני והנה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא
בזה הספר ולא בישעיה ולא בדה״י. את אשר תתן עלי אשא. הממון אשר תתן עלי אשא לקבל
אותו ולתתו. קצץ חזקיהו את דלתות היכל. קלף הזהב מעליהם. כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב
הוא שלקח. ופי׳ קליף. ואת האומנות ה׳ ויתרגם אסקופין. ותרג׳ את המפתן הבית סוף בית מקדשא
והאסקופות היא אשר צפה חזקיהו זהב ופי׳ כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה היה או נפסל
וחזקיה צפה אותו זהב ועתה כשהצטרך לזהב לתתו למלך אשור קלף אותו הזהב. את תרתן
ואת רב סריס ואת רב שקה. ובישעיה אמר רב שקה לבדו. נראה כי הוא היה עיקר השליחות
והאחרים נטפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר. ובספר עולם הוא אומר כי רב
שקה לבדו בא בשליחות הראשונה כמו שאמר בישעיה ותרתן ורב סריס בא בשליחות שנית ומה
שזכר תרתן ורב סריס לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שנית
כשחזר רב שקה נלחם על לבנה. ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנ׳ במלכי כנען מלך לבנה
אחד. ואמרו רז״ל כי רב שקה ישראל משומד היה. ומזה אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני
אדם יתעצלו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנא ויואח היו מדברים בלשון ארמי
אולי קבלה היתה בידם. בחיל כבד. בחיל עם כבד. בתעלת הבריכה העליונה. הבריכה היא
חוץ בנוי באבנים ובטיט והמתכנסין שם מי הגשמים או המושכין שם מים מן המעיין. ובבריכה
הזאת יהיו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוציא המים
מן הבריכה. והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ובהוציאו המים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו
להשקות או לכבס בגדים. אשר במסלת שדה כובס. והמסלה היא הדרך שמתקנים אותה
באבנים כדי שיוכלו ללכת בה ביותר הגשמים ועקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבות
שמשוהו ומרימו והמקום הזה היה בתוך השדה והוא מגורים והמתקן באבנים ועל המקום הזה היו
מתחממים מכבסי הבגדים בתוך התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים ליבוש ולכן נק׳ שדה כובס
תקל המשנה קכ״ו. ויקראו אל המלך. קראו לאשר על החומה או לאשר תמצא בשדה כובס
שיאמרו למלך שיצא לדבר עמהם ויצאו אליהם ברצות המלך אליקים ושבנא ויואח אליקים בן
חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרש׳ שנ׳ על שבנא אמר לך בא
אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית. ונבא עליו שיורידו מהמשרה שהיה בה על הבית ויתנה
לאליקים בן חלקיהו. ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה הורד שבנא ונתנו משרתו לאליקים ולפני
זה היה אליקים אשר על הבית כי שלוחיו המלאכים הראשונים אשר באו המלך אשור לירושלם
ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו
ונראה ויצא אליקים ושבנא הסופר ויואח קרועי בגדים נראה כי עדין לא הוריד אלא בשוב רב שקה
אותו שהוריד. ובספר עולם אמר כשהלך לכוש מעשה שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז״ל
כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כתב והשליכו עם החץ שורה למחנה אשור והיה
כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל

וסמוך לחומת העיר בפני מגינתו ששבא אצל פטרוב ... היכן קובעתך אמרו להם חזרו בה
נקבותו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקנים
וזה אינו כדברי בעל סדר עולם · שאמר ששבנא שבנא וסיעתו · ואפשר כי קודם לכן הרג
תועת שבא מלך אשור על גבי יהודה אבל בסתר ולא היה נראה עבדו וכן בתשעה
הזה שבא קודם בגלוי היה נראה הוא עבדו עבד ולבו לא נכון והנביא גלה דעתו לחזקי
והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית ·· אמרת אך דבר שפתים
חשבת להנצל בדבר שפתים · כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמ
כך פי' א"א ז"ל והחכם ר' אברהם ז"ל פי' אמרת לא נשיך כי יש לך עצה וגבורה
ותענם כי גבורתך הוא בדבור לבד · ואת דברים הרגלו שפוון ... וזהו דבר שפתים
כי מורדת כי שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה · תרגום שפוון בחילך וגבורא אעביד קרבא ··
קמתון ונכסין בכף האדם בפשען עליו · המרד שהוא רצון ברגשו ואותם
ההשתחוות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם · הלא הוא אשר הסיר כלומר אשר הסיר חזקיהו ונתן
המקום לשם יי' היו וחזקיהו הסירם ועתה איך תבטחו כי יי' יעזור אותו ואיך תבטחו · כי ההשתחוות בכל
עליו ליהודה ולירושלם כתרגו' לאנשי יהודה ולדרי ירושלם ·· התערב נא ... עמו
בצרעון ביום הצבא אם תוכל לעשותו · רוכבים עליהם רכבים שיהיו פרשים · התערבבו
יי' לתפחים מתוכן או פי' אחר שכל הארצות נתן יי' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר
לו עלה על הארץ והשחיתה · ואם רב שקה היה ישראל המשומד ... לפי שישעיה כבא
ואני אתי עולה את ... ותרגום הכתוב הכשדים והאדם את מלך אשור וג' · כי שומעים אנחנו מבינים
והעבריים בלשון ארמית ·· העל אדוניך · כתוב אל · וכן הוא בישעיה וכן בעל הגבאים כתוב
אל · ואליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ואמר אליקים וג' · חריהם כן כתי' וקרי צואתם ·
וענין אחד הוא והקרי הוא לשון נקיה · שיניהם כן כתי' וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא מגנה
להתחתונים · וכן בדברי רז"ל התקנה בדבר שאמור שיקרא בו משינוי כנויים · וענין לאכול את
צואתם שיושבין להיות במצור עד שיאכלו צואתם · וכן תוסיף · ויתן בצירוף ...
ברכה ר"ל פשרה ושלום · וכתי' שלמא · איש תחת גפנו · הבורות שהן חוץ לעיר בגנות · עד
בואי ולקחתי אתכם כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצם ומושיבן
אחרים תחתיהם כדי שיהיו כלם נכבשין תחתיו וכן עשה · ויקח באנשי הצבאים ואותם
המצור אותו לעברים ·· ארץ לחם וכרמים · אמר אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפשר
שדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כחו שאמר בעבור לפי את ארץ לחם וכרמים
כי הארץ היא עושה לחם ויש בה כרמים · וכתי' ארע חקלין וכרמין ארע דיתהא עבדין
מעצמה והיא עבדא גבא · כי יסית אתכם תרגם הרעות הנה כויסקדור · וכן ברגש הסיתך
ויכלו לך · הנה ועוד שהיות הרבות · או שהיות אלהים אחרים · ולמעלה ו' פירו הנעם ועוד
אותם העמים שאתם הלא מלטו בון ואגלינון · כי הצילו את שמרון מידי בהתעו וכו' וכו
אלהיכם שאתם בוטחים בו הצילו את שמרון מידי שהתחבנו שיציל את ירושלם מידי
הוא אומר בישעיה וכי יצילו בזון שיהיה ענין התמיה · והתו הצילו העגלים את שמרון מידי ·
קראוני בגדים ר"ל לפי כי בעבור ששמעו ברכת השם קרעו בגדיהם וכתבו הגם המפור
כי כל השומע ברכת יי' חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם · ואינו חייב לקרוע
לא אם כן שומע מגוי מישראל והם שקרעו ששמעו מרב שקה לפי שבלה היה ביהם
כי רב שקה ישראל משומד היה · והמה חרוך אמר רב שקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמ
ועי בכל אלהי הארצות שהצילו את ארצם מידי כי יציל יי' את ירושלם מידי · אין לך גדוף

גדול

...זה שעשה בורא הבל לשפתי ... ותסיר היכולת המדברות וכן הוא יונ' חשב לו כבזיון
...בזיון וגידוף. ואמר עליו אמתני חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפת ה'. ויקרע את בגדיו.
על הרעה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה ה' שמו .. ויתכס בשק. לענות עצמו שירחם
האל עליו ועל עמו .. יום צרה ותוכחה ונאצה. תוכחה שרבשקה הוכיחנו בדברי הפחזות והירופין
או פי' שהאל מוכיח אותנו על עונותינו. ונאצה שנאץ רבשקה האל. ויונ' יום עקא ומיכוסין
וניאוצא .. כי באו בנים עד משבר. המשבר ... לאשה ... אחזוה חבלים ובא הבן עד המשבר
והוא הרחם מקום יציאת הולד כי אז חבלים יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולדה
לחזק עצמה להוליד הולד ... בחוזק חבלים ... כן הצרה גדולה עלינו
ואין לנו כח לצאת מהרעה אם לא יעזרנו האל .. ... ות' הפסוק כן ארי אתקפת
עקא כאיתתא דיתבא על מתברא ולית לה חילא למילד .. לחרף אלהים חי כמו שאמר כי יציל
את ירושלם מידי ... והוכיח בדברים רבשקה הוכיח בדברי
גדופין או פי' האל יוכיח בדברים אשר שמע וכן ת' ויעבד פורענותא על פתגמיא די שמיען
קדמוהי .. נערי עבדי כי המשרתים יקראו נערים ... הנני נותן בו רוח ... ושמע
שמועה הוא שישמע שמלך כוש יצא להלחם אתו ושב לארצו כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור
להלחם בארצו ... שהיה מלך אשור בארץ ישראל. ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם
מלך כוש ויניח מלחמת ... ואחר כך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר שישב ממלחמת
כוש לירושלם ... ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שפירשנו. אבל כבואת ה'
המגפה לא אמר להם ישעיהו ... ואין לנו לשאול ... למעשה ה' .. כי ... ...
נגפו אז לא עד שהלך להלחם עם מלך כוש ואח"כ שב לירושלם ... לבו ...
שיהיה להם לישראל ביזת כוש ומצרים וכמו שיראו כוש ומצרים ... שנעשה להם ..
... כי מלך אשור ... אותם ... ובירושלם נגף בלא חרב ובלא חנית
... מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם ... יושבי ירושלם ..
... איה מלך חמת ... אלהיהם ... אשר לא יוכלו להציל ארצות ... וגם המלכים איה
הם ... לפני כלם ... ספרים ... שהיתה גדולה מכלם .. ויפרשהו אחד מהספרים
... ויפרשהו על הספר שבו היה ... האלהים. לסנחריב בעבור סנחריב
אשר שלחו ... החירוף. בזה לך ... והוא מלרע שלא כמשפט ... בתולת
בת ציון ... בת ירושלם ... בירושלם ופי' בתולה כבתולה שלא נבעלה וכן
... שאומר בתולה על עם ... על קדוש ישראל כמו אל קדוש וכן כמו
... מרום הרים ארץ ישר' שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון
הוא יער עצים בארץ ישראל נקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים
וארזים המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי
שהיא טובה ונבחרת מכל הארץ קראה מלון קצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער
וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הוא אילני סרק ועת שקראה מלון קצו
בית המקדש שבה שהוא משכן האל ... מרום קצו. והענין אחד כי בית המקדש
במקום גבוה בהר המוריה ואמר שהוא קצו כאלו היתה ירושלם קץ כל ארץ ישר' לפי שמבצר כל
ארץ ישראל ... ירושלם ... מלון קצו שאין לו עוד ... ובא עד קצו ואין עוזר לו.
ויו"ת ... בית מקדשיהון ... ...
ואכבוש קרוי תקיפיהון ... מלון קצו וכן ת' מרום
קצו. אני קרתי ושתיתי ... ואח"כ ... ...

בגולה וביושעות מצור במרכבה והענין אמר· אני קרתי באתי עד המקור כלומר חפשתי מקום
המים כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המים המצויים על הארץ ומצאתי ואחרב
כל יאורי מצור וקורים זרים לפי שלא היו ידועים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה תי׳ ואחריב בכף
פעמי כלומר חפר גומים ומצאתי מיין נובעין ומפחיות הפרסות רגלי עמוק כעמו כל נהרין עמיקין
ויאר המצרים· ויאורי מצור· כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול ומוכן על דרך הפלגה·· הלא
שמעת למרחוק· אמר לו הקב״ה הלא שמעת מעולם מרחוק שגזרתי על האומות להחריבן אותה עשיתי
זה שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים· ומהם יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק
דשא וכרחותי חלוש עליהם והוא חציר גגות שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והבלחים מאתי
אני גזרתי והורעתי עד׳ בגלל ערים שאותם הגזרה ואין להתפאר על הגזר שנעשה אני וכן אמר עליו
הנביא גלות התפאר הגרזן על החוצב בו ויא׳ כן הלא שמעת הלמדתין מהלעמדים לבעה מלבא
על העצים ולא שלט כחון אף על אחבא ובני ישראל לא תבא ולא תהיה קדמיה
ויתביהון איתקטר מיליהון איתברו ובהיתיהון כעשב חקלא וכירוק דיתאה כעשב איגרין עבטח קדמין ורבין
ער ·לא מטא לרגהון דבלין· וירושלם כן·· אותה עשיתי ירושלם· וכן אמר ויוצרה מרחוק
לא ראיתם· אמר כי מימות קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה נהיה אתה הביאותיה
שאתה אותי להשות גלים נצים ערים ונשיהו ויושביהן קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה
להשות· שמשו שאתה· והעשבו בהשלותו להשאות כמו שמתו ביישנות ונשתו התבועה הלתר
והיה תפני חמרון המלך· גלים נצים ערים בצורות· להשות ערים בצורות להיות גלים נצים·
ופי׳ נצים חרבים ועון עריך הבינה·· ושדפה לפני קמה העשב שאחה השדפון עדם היותו
קמה כלומר שלא הספיק להיות קמה ולהיות כגמר בשולו והוכה בשדפון ובישעית ושדמה
צמים והוא כמו נפל כי התום והפל תרועה אחד·· ושבתך וצאתך ובאך שבתך בארצך
ובאתך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני· ואת התרגזך עלי· נב׳ ידעתי שהתקצפת עלי·
ובצאתך להלחם עמנו כן כתוב ויונה וכן הוא עמי ובעת ויובן שאתרג ואמר גשותך עלה·
קרתי· ויש לפרשו כמשמעו בעבור כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו נוקט ושאנן·· ושמתי
חחי באפך· הוא המשל לכמין מחט והבשו כפוף נוקב את הרג ולחיו ומעלין אותו ממים
וכן ובחוח תקוב לחיו· ונתתי חחים בלחייך ומתגי בשפתיך· והמתג הוא מקום שממשכין
בפה הבהמה להנהיגה וכה׳׳ והשיבותי בדרך אשר באת·· ולא תגיע יכורש לר ולשא ואותו מנה
ארגא לך שאתה בראשותי ואנהוג אותך למקום שאר כמו שנהיג האדם הבהמה והושבה
למקום שירצה וכמו שהייג מושך את הרג אליו מן המים במחצולה·· בדרך אשר באת
כמו אשר תבא בה כי עתה עד׳ מלאכים שלח הבצרים והוא הלך להלחם עם מלך כוש לא אחר
המלחמה שב לירושלם וכל אותו הדרך אמר שישיר לשוב ולבא לירושלם כי באותו הדרך שיצא
וישוב לארצו אחר שינגף מחנהו·· וזה לך האות אמר לחזקיה זה שאמרתי לך בנבואה
הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה אחרי ראותו שלח מלאכיו ושב לארצו·
להלחם עם מלך כוש וזאת האות שנתאמת מלך צרי הדע כי גם נבואת זאת התיה אמת·
בזה לך לשנה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיבוא אותה ומעוד
אני אות שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים
אם כן מעה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחים אחר שלא זרעו להיות להם

קצ״ו

וזה אות להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות ויספיקו להם זרע הספיחין כל השנה
וכן השנה השנית גם לא הזריעו לזרוע כי אכלו השחיס והוא הגדל מיוצא מהנופל מהספיח ·
ובשנה השלישית תזרעו ותקצרו השחיס על אכלכם ותקצרו בשלום כי לא יהיה להם פחד מאויב
והטעם כי רבים ואכול פרים במשקם ובבטחה ובספר עולם בית גבול עלה סנחריב בשנת הי״ד
במלכותו וכן הוא אומר שכח השנה ספיח · אותה בפרס תפסיק ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים
ובשנה השנית סחיש שגדל מגזעו, ואת האילנות ובשנה השלישית וגו׳ · הטעם שלא נשאר
בשבועה לא שנה אחת ·· ושרש למטה הנ״ל כאילן כהעלה שרשותיו והפרים נופים למעלה כן
תצא שארית · פתרון שאר צדיקים ושובבים. הקנאתו ואורחת הגבורה בציון · קנאת יי׳ צבאות קרי
ולא כתי׳ שקנא הוא למשרתו לפי שחרף וגדף מלך אשור בית המלכים · ויש בתירגום יי׳ צבאות
התעשיר כל · לא יבא אל העיר הזאת שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם
ואם נגף מחנהו או פי׳ לא יבא לא יכנס תוך העיר וכת׳ לא ייגע לקראתה הרים ·· לא יקדמנה
מגן · חסר בית השמוש כמו במגן כי בעלי המגינים באים מאשונים אל העיר כשנלחמים עליה
וכת׳ לא יקדמנה בתריסין ולא ישפך עליה סוללה כתרגו׳ ולא יצבור עליה סוללה ומליתא
הוא תל עפר המצברי רז״ל סוללה בבנא והוא שצוברין עפר לגובה התל ולהגביה כנגד חומת
העיר לבוא העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה ·· ויהי בלילה ההוא היום שאמר מלך אשור
על ירושלם עם מחנהו ונם כל היוצא באותה הלילה יצא מלאך יי׳ והכה במחנה אשור
ורז״ל אמרו כי ליל פסח היה וכנגד אמרו כי לפני המפלה שלסנחריב חלה חזקיה ויום שלישי
לחליו היתה המפלה שלסנחריב ואותה הלילה אמרו ישראל שירה שנ׳ השיר יהיה לכם כליל
התקדש חג · ואמרו מאה ופ׳ אלף שהכה במחנה אשור כלם היו קשורים כתרים בראשיהם
וגבוריהם כמיה בבה׳ שנ׳ ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור · וכן מה שנ׳
בי׳ שמניה במשמניו רזון ואמרו כי המכה היתה שריפת נשמה · וגוף קיים שנ׳ ותחת כבודו
יקד יקוד כיקוד אש · תחת לבושו שהוא כבודו של אדם כשריפת בני אהרן שנ׳ וישאום בכתנותם ··
וישב בנינוה שלא יצא במלחמה עוד · בניו קרי ולא כתי׳ הכוהו בחרב בהגלה סנחריב של
את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו תוא גבורת של אותו זו שאלהים נלחם להם אמרו
לו שאמרם אביהם הפעלה את בכו עולה את אף אני אעלה את שני בני לפני כשמעתו
בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה ·· כי מת אתה ולא תחיה · לא תרפא מחולי זה
כי ... את החולי המות וכת׳ ולא תחי מעולם ורז״ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא
תחיה לעולם הבא מפני שעבר ולא עסק בפריה ורביה · ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חליו
שנ׳ בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו · אל הקיר · כי לכוין לבו בתפלה כי היה הקיר בלבו
לעמת היכל המקדש ויש אומרים לא היה אלא כן לנו שנים כשחלה חלי זה · ויש אל הקיר לכותל
בית המקדש ביום · התהלכתי לפניך · זה עבודת הלב · ואחר כך זכר המעשה · והטוב בעיניך
עשיתי כמו שהעיר עליו הכת׳ ויעש הישר בעיני יי׳ ככל אשר עשה דוד אביו · והוא וישמר
מצותיו אשר צוה יי׳ את משה · ובדרש והטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות שעשה
שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את יי׳ בלבם ·· לא יצא העיר התיכונה
העיר כתי׳ וחצר קרי ובדברי רז״ל כתי׳ העיר וקרינן חצר ומצא שטרניא של מלכים בעירות
בינוניות · ובמקום אחר אמר בירושלמי כתי׳ העיר ... אמר הקב״ה למודיעו רפואתו בטרם
יצא קול הברה בעיר שנכנסה עליו רפואה · והוספתי על ימיך שהיו קצובים לך · ובזה מחלוקת
בדברי רז״ל יש מהם שלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר ולמעשה עון היו מחסרין לו ויש
התוספת עשו לו על הקצובים לו · ובספר שמואל נפסו כימים יי׳ ... פירשנו זה הענין ··

ומכף מלך אשור אצילך · זכר [illegible] בימים [illegible] על [illegible]
בדברי רז"ל והלא זה אותה נותן שרק של אנשים על [illegible] חלה חזקיהו ·
כיוצא בדבר ויורהו יי' עץ עץ מר היה · כך [illegible] של [illegible] עשר המעלות גם כן
מה אות · שאל אות לפי שאמר לו הנביא כמעלה כי מות אתה ולא תחיה [illegible] את המעלות
· שנאמר הנני רופא לך לא אמר שלא נתרפא לפי שראה אותו [illegible] חשב כי מה שאמר לו
שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית יי' · שבכה בכי גדול · ואעפ"י שראה
עדין או שלא סר החולי ממנו ·· הלך הצל · כמו ילך · כי אפשר שישוב השחין
לפנים עשר המעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר המעלות · שאלו בא לו האות הזה יבחר ילך הצל
עשר המעלות כי הגלגל בתנועתו יהיה נקל [illegible] ולא חזקיהו נקלה הצל לנטות
יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית [illegible] מתנועתו יותר מתנועתו אצל האות
והלך הצל עשר המעלות ושב השמש אחורנית [illegible] ·· במעלות אשר ירדה אשר ירדה השמש
הוא כמו אותם המעלות · ובדרש אשר ירדה במעלות [illegible] והיה הצל במעלה הראשונה · במעלות אחז · כי
הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלות [illegible] כי צמות אחז קצר היום ונכרת
עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות [illegible] לפי שהיה רשע ואותם
ימי עולם בצורה [illegible] כי נחתם [illegible] שנעשה לאחרונה עשר [illegible] קדם יי' ואתיב
היתה [illegible] לנעשה שעות היום ·· בראדך ובשעת מרודך [illegible] · רז"ל במעלות
כי היום התנועה אחד [illegible] הוא שם כנוי [illegible] לאביו שהיה שמו בלאדן · וזה המלך אסרחדון
כי סנחריב מלך בבל היה · וכן [illegible] מנשה [illegible] ויצא עליהם את שרי הצבא אשר
מלך אשור [illegible] בבלה · כי שמע כי חלה · לא היה עיקר שליחותו על חוליו אלא על המופת
שבא לו על חליו · וכן הוא בדה"י לדרוש המופת אשר היה בארץ ·· וישמע עליהם כמו עליהם ·
ונעלם [illegible] כמו וילך על [illegible] עליהם כמו על [illegible] · [illegible] ויראם
את כל בית נכותה · כל בית [illegible] · כלומר כל האוצרות שהיו לו [illegible]
וכן [illegible] · בבר נחמד · ובדברי רז"ל [illegible] בית נכותה · [illegible] ושמח עליהם ·
להם · [illegible] בית גנזיו הראה להם ·· שמע דבר
זה שמן [illegible] שלא היה בכל העולם [illegible] · ואמרו כי לפי [illegible]
יי' כי הראה להם בית נכותה כי [illegible] מארץ רחוקה וכי היה [illegible]
וכן [illegible] כי גבה לבו · ואמר [illegible] שבאו לכבודו והיה לו [illegible]
כי לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו ·· אשר תוליד
יקחו · יקח כמו וקרי יקחו · [illegible] חנניה מישאל ועזריה · והיו סריסים · [illegible]
רז"ל [illegible] · ויש [illegible] כמו שרים · ועל [illegible] חנניה מישאל ועזריה [illegible]
[illegible] מלך בבל [illegible] כי [illegible] באשר [illegible] אחז [illegible] לעשות [illegible]
המלוכה [illegible] ·· [illegible] עשה [illegible] כבודי [illegible]
כי עד שמלך אחאב לא [illegible] לאחר [illegible] שעשו [illegible] שהיו הולכים [illegible]
[illegible] עיני יי' להכעיסו [illegible] שהיתה [illegible]
[illegible] היה [illegible] ולא [illegible] · [illegible] כי [illegible]
[illegible] ·· וידבר יי' ביד עבדיו הנביאים [illegible] ואת [illegible]

ומנשה שלא היה מנשה רשע · לא בשמו על שמו · כל שמותיו כמו וקרי שמעיה · וקרי בעצלה
בן הארץ או עקבה והכהן על הענין הנלבה שתי אזניו · שרשו צלל · מבנין נפעל · מפועל הכפל ·
מבנין לבנות צללו שפתי והוא ענין תנועת הרעשה שמשמעו צלצל ·· את כן היו ולבני בנוי ובהן
ואגזר על ירושלם ומחוש תורבן שנמזון את מתקולות צרות בית אחאב · ומחיתי ענין קינוח הצלחת
הקנוה כאשר ישבור לגוש · ומחה · כי כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואחר כך
הפכה על פניה · כי כן דרך המקנח הקערה שמוסף אותה אחר כך על פניה כדי שלא תתלכלך
כן ימחה ירושלם וינקה אותה מלכשים ואחר יתריבנה · חרבה מלא · וגם הרגל שרשו בו שורש
בן ימחה ירושלם וינקה אותה לגבותן ויתגבוהו לגוש המלכה כמיס
שמיהו ·· ויתנם את הכסף · ויושלם · בלותו ישלים לבדוק ויתנוהו לעושי המלאכה כי מיום
צריך הבית חזוק ובנין לפי שמדרש תוכתו ותולש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שאין דבר
אמנם · והשרי עולם תואמים ושמנה עשרים · שומרי הסף שומרי כל בית המקדש ויוש אמר ·· לא
ועם הנגבוים ובכי פורשבו בלתמנין היה בבדק ירושלם · ויתנה כמו וקרי ויתנוהו הכהן אותו
עלחלקיהו והוא הכנוי כל המגבה והכהו ויתנוהו על שומרי הסף שיתנהו הכסף · והוא וירד
הכנוי על הכסף · המפקדים בית יי · בגוו בבית · על שפן הסופר · כמו על שפן · וכן הוא כמו וכן
ילך אקנות הרתוה על ביתו · כמו על ביתו · ספר התורה מצאתי בבית יי כרשו כי אחד שרק
אתהתורה · והשיבוהו מפניו ספר תורה אחת והשמיעוהו המה הבדק ועבודיו מצא חלקיה
ספר התורה הזה · והחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבו תורה בישראל איך לא הוציאו
ובנות ספרי תורה הבית חזקיהו בגלותו · שגם מנשה מלך אחרון רב שנים מלך נה שנה ועשה
הרע בעיני יי בתועבות הגוים ובנה מזבחות לבנה בבית יי והוא השליכים התורה מישראל ·
ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהים אחרים ואל חקות הגוים ובנה שבה כשתבחה התורה
ועבדיו כאשר צוה ימשיהו לחפש בית יי לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא
בית יי · והיה חלקיהו מחפש בית יי ובבית קדש הקדשים ובאבני מצא ספר התורה
שהיה מונח במקומו מצד הארון וכוהו אותו בה ובהוציאם את הכסף המובא בית
יי מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת יי · ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו
אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו תורה התורה וכל המעשים הרעים · שהיו עושי
בישראל ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמו שכתוב בדה כשהגלו אותו שרי מלך
אשור והוליכוהו בבל והנה נאמר לו חלה את פני יי ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו
וישיבהו ירושלם וידע מנשה כי יי הוא האלהים · ואז שהסיר את אלהי הנכר ואת מקדש המזבח
יי ויאמר ליהודה לעבוד את יי · ומכאן תיאך לא החזיר את התורה למשנה ולא קרא בה ואיך
היה אצל חלקיה ואצל אחרים חדוש דברי התורה · ואפשר כי הגלות שגלה מנשה היה בזקנותו
ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים בלבד אלא שירע ושמנה כי עד רע בעיני יי כמו שמעיד
בו הנביאים בעונו כרשעו והנה נבר בתשובה התשובה ולא נתן אל לבו לחפש ספר התורה · ואשיהו
היה קטן בימי מנשה בן שש שנים ולא לבנה תורה עדין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו
תרעים שגלו בהם ובשוב מנשה מרשעו לא הכין הוא אל לבו כמו שהיה ולא נכנע מלפני
יי כהכנע מנשה אביו · ומפני זה היה חדוש אצלם ספר התורה אבל לפי מה שמצינו בספר
עולם ובדברי הימים כי בשנת כב למנשה גלה ואחר כך עשה תשובה ומלכו זה לפי שכתוב
וינוח אשורה כאשר עשה אחאב ומלך המלך ואחאב כב שנה · והנה לג שנים היו מנשה
הרע כב שנה כל ימי מלכותו · ומנשה עשה הרע לג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר
בתשובה · והוא רחוק · ואיך היה זה שעמד לג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר
התורה זה רחוק מאד ·· ויהי כשמוע המלך · אמרו כי מצאו הספר נגלל בפרשת תוכחות ילך

... אותך וזה מלבך וגו׳ · ואת נבוכדנצר וגלה ואת עבדיו [illegible] אמר לו ובתורתו רח

בנו · ונלקח בנו · ובתרגום הוסיף בך אמר המלך · על דברי הספר כתוב על · על חולדה

ואמרו בדרש כי הנביאה בניה של רחב היתה · ולמה הלכו אל חולדה ולא הלכו אל ירמיה · יש אומ׳

שאמרו מפני שהנשים רחמניות והטעם אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטים

ויש אומ׳ כי ירמיה היה אז נביא שהרי התחלת נבואתו היתה בי״ג שנה ליאשיהו וזה הענין היה בשנת

י״ח שלא שלא היה שם בירושלם אז כשמצאו התורה אולי היה בענתות או במקום אחר וחולדה

היתה יושבת בירושלם לפי שלח אליה ואמרו רז״ל כי שלשה נביאים שנתנבאו בימי יאשיהו והם

ירמיה וצפניה וחולדה כי ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אל הנשים

בן חרחס במשנה · בתרגום בבית אולפנא · אשר קרא מלך יהודה · זה לקראים כמו

קראים · וכן ויבן שלמה את המלוא והעומדין להם · וכן הוא בדברי הימים אשר קראו לפני מלך יהודה

ובדברי רז״ל אשר קרא מלך יהודה ומי מלך יהודה קראם והלא אין קראם לא מצאן אלא מעצמו כמו על

אבותיו כמו על · ונאספת אל קברותיך בשלום · והלא כתיב ויורו המורים למלך יאשיהו · מהו בשלום

שלא חרב בית המקדש בימיו · וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא

כופרים בלומר המלבים לפי שלא היו שם נביאים אחרים שהרי המלך שלח אל חולדה ותמצא שלא

היו שם נביאים אחרים · והכהנים והנביאים פי׳ והכהנים וספרים · ראיה הנביאים

כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן

בזמן ההוא · ולא היו בירושלם בעת שמצא חלקיה הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך

להקהיל את כל אנשי יהודה וכל הנביאים לירושלם ·· על העמוד · בתרגו׳ על אסטוונא ובדברי הימים

על עמדו כי העומד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם ·

ויעמוד לבבך אם תחזקנה ידיך · ות״י וקבילו כל עמא עליהון קיימא ·· ואת כהני המשנה

שהיו שניים לכהן גדול · ות״י וית סגן כהניא · שהוא הסגן פירשנוהו · להוציא מהיכל יי׳

והלא המנשה הוציא מכל מעשה השבה · כמו שאמר בדה״י ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל

כמו שאמרו בדה״י · אבל לא כלה עד י״ח שנה אחר שמצא הספר כמו שאמרנו ·· בשדמות

קדרון בתרגו׳ במישרי קדרון · ונשא את עפרם בית אל · כי שם היה עיקר העבודה ושם

העגל ובחזקה אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שרפת העגל והאשירה

ובתים שהיו בירושלם במשרפות קדרון נשא את עפרם שם ·· והשבית את הכמרים

האנשים העובדים לפני הבעל נקראים כומרים וכן הכהנים שהם עובדים ע״ז נקראים

והם שאמר את שם הכומרים עם הכהנים · ושניהם עובדי ע״ז אלא שהכהנים בלבושיהם

כי הכומרים הם לובשים שחורים לפי נקראו כומרים ● מענין נכמרו כתנור נכמרו · ואות

כי הכומרים אלה נתנו אותם מלכי יהודה לבו העבודה ויעשו במלאכת המזבח ובמוסף

העובדים מעבודתם והחזירים למוטב · ויקטר בבמות · ויקטר בכל אחד מהמזלות

ות״י ואסיקו בוסמין על במתא ·· ולמזלות כמו ובמזלות · ולכל המקטרים פי׳ והמזלות

גם את המקטרים לבעל לשמש ולירח · על קבר בני העם · העם שהיו עובדין להם ע״ז

בחייהם השליך עפר השרפה על קבריהם לבזיונם · כלומר ראו מה שהייתם עובדים בחייכם

כמו שאמרו התיים וכן אמר בדה״י ויזרק על פני הקברים הזובחים להם · הוא חסר הכינוי

קברי הזובחים להם · כמו העם המלחמה · ויש לקברי בני העם ופי׳ לקברי בני העם ע״ז · וכן בדברי רז״ל

[illegible] לה בית כרוא · ויתץ את בתי הקדשים · פי׳ בתי טעותא · ותרגום תורה
אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה · אמר וגם קדש היה בארץ · ויעבר את הקדשים
מן הארץ · תרגם כמשמעו · [illegible] כי [illegible] הקדשים זה ענין זנות ענין בבית י״י
לנשים שאורגין יריעות לכבוד האשרה · [illegible]
[illegible] באשרה שעושין [illegible] בתים לאשרה בתים לבדים · אפשר שהיו
בתים לאשרה יריעות היו אורגות שם והיריעות היו בתים לאשרה [illegible]
[illegible] יריעות [illegible] סביב האשרה והיה לאשרה [illegible] המקום [illegible] ויתן [illegible]
[illegible] ויבא את כל הכהנים · את הכהנים
[illegible] כמו [illegible] שכהנו לבמות [illegible] ותרגם אותם
[illegible] · והרג אותם · ונתץ [illegible] לפי שכהנו [illegible] לבמות [illegible] ומה אותם
[illegible] בירושלם [illegible] · [illegible] המקום [illegible] עם [illegible] וכל
בירושלם והתחילים בתשובה · ושמא את המקום [illegible] · ובמות [illegible] שהם
[illegible] להרחיק [illegible] · אשר פתח כמו ואשר פתח · ובמות [illegible]
[illegible] ונתץ את במות השערים והבמות אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר · [illegible]
ונתץ · ופי׳ [illegible] את במות השערים [illegible] · אשר על שמאל איש בשער העיר
[illegible] גדולה [illegible] הבמות לפי [illegible] אותה לבדה · [illegible] · כי אם
[illegible] איש בשער העיר [illegible] · [illegible] המקריבין · [illegible]
[illegible] פי׳ ז״ל הרי הם [illegible] חולקין [illegible] · וטמא את התפת שם המקום
פירשו [illegible] שהיו [illegible] · וטמא את התפת שם המקום
[illegible] למולך היה שם המקום תופת [illegible] כי נקרא כן כי היו המקטירין
שהיו [illegible] עם בניהם [illegible] שהיו המעבירין אותו באש
[illegible] בשעת העבודה [illegible] · ונקרא גי הנם
[illegible] עליו [illegible] · והמקום הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם · ונקרא גי הנם
וגי בן הנם · והכתוב גי בני הנם · ונקרא בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם · וטמא
[illegible] אותו המקום כלומר שם אותו המקום [illegible] למולך שם נבלות וכל טומאה שלא יעלה
[illegible] · והעביר המולך פירשו רבותינו ז״ל
[illegible] להעביר [illegible] בנו ואת בתו באש למולך · [illegible] עשוי צלם חלול ונתון לפנים
משבעה [illegible] שהיו [illegible] בירושלם המולך היה חוץ לירושלם והיה עשוי צלם חלול ונתון לפנים
משבעה קנקלים וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד · תורים ובני יונה פותחין לו שנים ·
[illegible] כבש פותחין לו שלשה · איל פותחין לו ארבעה · עגל פותחין לו חמשה · שור פותחין לו ששה ·
וכל מי שמקריב בנו פותחין לו שבעה · והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח
[illegible] ומסיקין אותו באש והכומרים נוטלין את התינוק ונותנין לתוך ידיו של
[illegible] והיו מכין בתופים שלא
ישמע [illegible] · תופת שהיו מנגנין בתופים
[illegible] התינוק [illegible] ולמה נקרא תופת והנם · [illegible] שהיה התינוק [illegible] וקול נהמותיו
[illegible] קול [illegible] עליו [illegible] · הנם [illegible] לך [illegible] לך · וישבת את הסוסים
[illegible] · שהיו הכומרים אומרים [illegible] · שהיו עובדים לשמש ונתנו שם סוסים שהיו
[illegible] שהיו עושים מלכי יהודה [illegible] המקום שהיה מבוא בית י״י
[illegible] שהיו רוכבים עליהם והולכים לקראת [illegible] · ובוא [illegible] כמו מבוא
[illegible] · [illegible] מבוא בית י״י אל לשכת נתן מלך · [illegible] · [illegible]
[illegible] בית המקדש בית י״י לשכת נתן מלך · הסריס [illegible]
[illegible] · אשר בפרורים פי׳ [illegible]
פי׳ [illegible] בפסוק [illegible] מלך [illegible] פרורים [illegible] ונתן מלך [illegible]
[illegible] · [illegible] · ז״ל [illegible] וכל פירוש [illegible] שהיו הולכים בהם לקראת
[illegible] המרכבות [illegible] המרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת
[illegible] · המזבחות אשר על הגג עלית אחז · וכן [illegible] · [illegible]
[illegible] · [illegible] עלית אחז · [illegible] הגג עלית אחז [illegible] · והוא [illegible]
[illegible] לאחז [illegible] · וירץ משם [illegible] · [illegible] גדול [illegible] ·
כלומר [illegible] משם [illegible] לפרשו [illegible] · [illegible]

אפשר שיהיה שרשו רצ"ל ויהיו לו חדרים רבים בענינו ולזה ופלטין המתמן ר"ל בית נש
לא ואריחוק המהן · ואמר המעלות · אל הגגות · וקרא אל המעלות ולגגות מפני העבודה זרה
שם קראו אל המעלות וכנגד לבנות יהודה ·· אשר בנה שלמה והמלך לא ביערו אותם ואלו
שבונו בלבנו אשר היתה בארץ · שהלך לפניהם ע"ז בערו אבל הבמות לא ביערו כי היו אל מקום
עליהם לה' כי בכלם עתה והבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות · ויאשיהו טמא
גב' הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ז או כדי שלא יקריבו עליהם אפי' לשם שמים שכיון שהיה
בית המקדש קיים אסורות היו הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ז או כדי שלא יקריבו עליהם
אפי' לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש · לפי כ"ה עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' וגו'
כי המלכים אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אע"פ שהיו המלכים טובים ·· **עצמות אדם עליהם**
עובדי ע"ז שהיה מוציא אותם מקבריהם ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם
שם · מה הציון הלז · נראה כי הנביא הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא נכר
בין הציונים האחרים כי ידע כי יתקיים נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא
אמר שהוא שיעשה יאשיהו שיוציא העצמות מקבריהם וישרפו אותם לפי' צוה לבניו שיהיה
ציון אותו הקבר נכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא · וכיון שקברו לפי' שאל
יאשיהו מה הציון הלז · והגיד ואמר שאמר אחד עליו בו חרולים וקמשונים ושמו אחד עליו בו
הרסים ונעשו במשנים לפי' ההוא ושאל מה הציון הלז · והיה ידע כי צדיק ורשע היו נקברים
בו נביא האמת ונביא השקר · ויאמרו אליו אנשי העיר · קבלה היתה בידם כי מעשה שנקבר
שם הנביא על המזבח ההוא ומה היה הנביא שנה לא קבלה היתה בידם בן אפי' אם הקבר אותו
הנביאים חסר המעשה הקבר קבר איש האלהים · וכן המזבח הבית אל והמזבח בית אל · בא הם
מידיעה עם המעשה שלא בתחנה ובמותו הלשכות המקדש · היתה הארץ · והודיעו להם · שכתבנו
בספר הגבולות ·· **וימלטו** כי בקבר אחד היו עצמותיו אבל עצמות הנביא אשר בא משמרון
הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבית אל היה יושב לא אבל משמרון בא שם כמו שפרשנו
למעלה במקומו ·· **אשר בערי שמרון** · והלא הכותים היו יושבי בשמרון וישראל גלו
מהם אלא הבמות היו עדין קיימין וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישראל מפוזרים
בארץ בעיר שם והיו עובדים ע"ז עדין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר
שם וכן אמר בד"ה כי מאפרים ומנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן בימי חזקיהו מן
שארית בארץ מזבולון ומאשר ומשמעון ומאפרים ומנשה ודגלתם כי ירמיהו
המעשרות המשברים והלך עליהם יאשיהו ··
ויצו המלך את כל העם
לאמר · כי לא נעשה כפסח הזה הגלית הסיפור
כי כותן עמים לרעה שקדם וכן כי כתב ה' בדברו וגו' ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה תורה זך
ונקבצו כלם לירושלם ואמר הסיפור ההוא כמו שכתו' בדברי הימים וסוף הסיפור כי לא נעשה
כפסח הזה מימי השופטים ובד"ה כתו' מימי שמואל הנביא והוא אחד הוא כי שמואל בימי
השופטים היה ובימיו החלה המלוכה בישראל · ומה שאמר כי לא נעשה וגו' שהיו כל ישראל
אחר לעבוד את ה' וכן אמר שמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ואמר ויסירו בני ישראל את
הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את ה' לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו
שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלם רבים
היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה ואת הקרבים כתרגומו דלמטא והם צלמים עשוים
למעלה המעדרות וכבר פי' עוד בספר שמואל · אשר שב אל ה' שאחר לדברי תורה ועשה בכל
הכהני' בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבית המקדש לבדו והמלכים

אשר

פני אע״פ שהיו בהם עובדים לא נסתרו הבמות כמו שאמר עוד העם מזבחים ומקטרים··
ות. ונמצא באמת דברים אשר לא כן שנשען על מלך אשור והוציא כסף וזהב מאוצרות בית
וישלח לו ונתנו וגם בחלו לא עשה את הישר. ויהושפט גם כן היה עוזר למלכי ישראל הרשעים
ן ערמה וחזקיה גם כן מה שעלה עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלם
ל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז״ל והם אמרו כי יאשיהו חטא
שעשה תשובה גדולה אשר שב אל ה׳ וגו׳ והם אמרו כי לא חטא אלא מה שאני מקיים אשר
אל ה׳ שכל כך שאין מעבן ח ונגד ה׳ החזירו להם שהם כנול הגה ונתן להם הכל ובכל מאמרו
שהחזיר להם מעשיו·· פרעה נכה כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגלים · וילך המלך יאשיהו
לקראתו להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם עם מלך אשור
שבכש כרכמיש המלך אשור ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי
כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה · ואמרו רז״ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור
בארצכם אפילו חרב של שלום · כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי
ע״ז היו אלא שהיו עושין בסתר שאחרי ביתו יאשיהו היה ירמיהו המוכיח כי הספר נצרך היו לעליך
יהודה·· וימיתהו במגידו כראותו אותו בכח בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאמר בד״ה
ופי׳ כראותו אותו כשראה אותו שרצונו להלחם עמו שהתרה בו ורצה אותו לבוש בלי מלחמה
כמו שאמר בד״ה כי להלחם בו התחפש ונענש יאשיהו לפי שלא שמע· יאשיהו אליו כי מפי אלהים
היה אומר לו כמו שאמר בד״ה ולא שמע אל דברי נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז״ל כי אלהים
האמור ביאשיהו קדש והוא אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי וע״ג ובעוד פרעה שם נלחם
בכרכמיש על פרת לקח ה׳ נקמת יאשיהו ממנו אשר שם ימים רבים עד משנה הרביעית ליהויקים
בן יאשיהו ובא עליו נבוכד נצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים
אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל וגו׳ ואמר והיה היום ההוא לה׳
צבאות יום נקם להנקם מצריו · היא נקמת המלך יאשיהו · בקברותו בקברות המלכים כמו
שאמר בד״ה בקברות אבותיו · ומה שאמר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה בחייו ··
וימשחו אותו מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה
אלא מפני מחלקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליהו ויהואחז גם כן משחו מפני
מחלקתו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אע״פ שהיה קטן ממנו מפני
שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פי׳ רז״ל ויהויקים שהיה
גדול מיהואחז שתי שנים כאן מתפרש והיה בן כ״ג יהואחז במלכו וכתוב בן עשרים וחמש
יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא שלשה חדשים והנה מצאנו בדברי הימים ובני יאשיהו
הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם
אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהיה בכור למלכות· ושלום הוא צדקיהו ואמר הג׳
צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הד׳ שלום · שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו
שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ·· ואני פי׳ בד״ה כי שלום הוא יהויכין ונזכרו בן הבן
בכלל הבנים רבים כמוהו בספר והחכם ר׳ אברהם בן עזרא כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום
הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ״ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ״ה ויהויקים
בן כ״ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל״ג והכתוב אומר בן כ״א צדקיהו במלכו
אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו ג׳ שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו
והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו
וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו · והביא ראיה מאמר שכתוב בירמיה

במלכות [illegible] יהויקים וכו' [illegible] המלכים הבאים [illegible]
מלך יהודה [illegible] צדקיהו המלך [illegible] יהויקים לא [illegible] נודע בגוים כי יאשיהו
צדקיהו [illegible] והענין בספר ירמיהו ·
ואמרו פרעה נכה · נראה כי [illegible] לנקום נקמת אביו · ופרעה נכה הלך ופשט בארץ
[illegible] והכה בהם מכה גדולה [illegible] בארץ [illegible]
[illegible] שלחם [illegible] על ארצו [illegible]
פרעה [illegible] יאשיהו [illegible] הענין כמו שפי' [illegible] יחזקאל [illegible]
עליו · · [illegible] בירושלם בן [illegible] בירושלם [illegible] הזמן הזה לקחו · וקרי המלך
שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו [illegible] לפי דעתו כי הוא לא היה
בא להלחם עמו [illegible] כמו שהתנבא [illegible] פרעה נכה את [illegible] כמו שיהיה
לו עבד [illegible] המלך · [illegible]
ולא [illegible] פרעה · · ויסב את שמו יהויקים · [illegible] לו [illegible] כי
העם לא [illegible] איש בערכו [illegible] כל אחד
כמו שהיה ראוי לתת לו לפי [illegible] נגש להם את הכסף ואת הזהב את עם הארץ נגש את עם הארץ
לתת את הכסף ואת הזהב · [illegible] וקרי [illegible]
לו יהויקים עבד שלש שנים [illegible] כי נבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך
יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ודניאל אמר בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכד
נצר וגו' · ויתן יי' בידו את יהויקים ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים
הגלה בבל וכן [illegible] להוליכו בבלה [illegible] עליו [illegible] ירושלם
נראה כי [illegible] בשנת שלש למלכות יהויקים [illegible] פרעה נכה ובסוף [illegible] שנים
ליהויקים [illegible] שנה [illegible] נבוכד נצר על ירושלם [illegible]
נצר עליו [illegible] לקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאמר בספר דניאל ושבו לירושלם ונשאר
בירושלם שלש שנים במלוכתו עם מלך בבל ומרד בו וזהו שאמר ויהי לו יהויקים עבד שלש
שנים וישב וימרד בו · וזהו שאמר [illegible] לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו [illegible]
לו מלכותו שבע שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם ששב לירושלם [illegible]
נאמר כי בשנה ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ונשאר ג' שנים במלוכתו ומרד [illegible]
ה' שנים ממלכותו ונשארו ו' שנים ממלכותו [illegible] באו גדודי כשדים לירושלם [illegible]
שנים [illegible] ו' שנים ושבע שעברו הרי י"א שנה שמלך יהויקים [illegible]
[illegible] שם בבבל [illegible] כי עד ג' שנים היה שם ובשובו לירושלם [illegible]
ממלכותו ונשארו ג' שנים ממלכותו [illegible] שלש [illegible] במלוכתו עם מלך בבל [illegible] לו עבד
ובסוף שלש שנים [illegible] מרד ובאו גדודי כשדים [illegible] ולקחו אותו [illegible]
נקבר [illegible] ביום ולקרח בלילה · ובסדר עולם [illegible]
הראשונה שמלך נבוכד נצר [illegible] שנה [illegible] יהויקים והיא השנה [illegible] ליהויקים
והיה לו עבד ונשאר שלש שנים שהרי שמונה שנים שמלך [illegible] קודם מלכות נבוכד נצר
ושנה שנכבש בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמונה שנים שמרד בו ולסוף שלש שנים
[illegible] נבוכד נצר [illegible] פעם שניה וזהו שאמר דניאל בשנת שלש הרי י"א ליהויקים [illegible]
ולמלכות נבוכד נצר [illegible] שנה [illegible] המליך יהויכין ומלך שלשה חדשים והגלהו [illegible]
[illegible] בשנה שבע [illegible] יהויקים [illegible]
למלכות נבוכד נצר שהרי [illegible] מלך [illegible] יהויקים · · ואת גדודי ארם ואת
גדודי